

مه كتووبى نۆزده هم

ئەم پەيامە زياتر لە سى سەد دانە لە موعجىزە كانى يىغەمبەرى ئازىز ﷺ روون دە كاتەو، كە ھەموويان بەلگەن لەسەر راستى يىغەمبەرىتى يە كەى. لە ھەمان كاتىشدا دەرى دەخات كە خۆى لە خۆى دا يە كىكە لە كەرامەتە كانى ئەو موعجىزانە و بەخشىكىكە لە بەخشىشە كانى ئەوان. بەم جۆرە، ئەم پەيامە شتىكى "خارىق" واتە دەراسا و لەعادەت بەدەرە، لە سى روو ھو:

يە كەم: دانانى ئەم پەيامە، بى ھىچ گومانىك، كارىكى لەعادەت بەدەر بوو. چونكە سەرەپاى ھىنان و رىوايەت كردنى ئەو فەرموودە زۇرانەى كە لە سەد لاپەرە زياتردا ھەن، بە بى گەرانەو ھە بۇ ھىچ سەرچاوەيەك دانراو ھ، و، لەم كارەدا تەنھا پشت بە "لەبەر بوون" بەستراو ھ. سەرەپاى ئەو ھەش كە لە دەروەى ئاودانى و لەناو دۆل و چىا و لە دەورو بەرى باخ و يىستانە كاندا و، لە نزيكەى چوار پۆژ و، پۆژى بۇ ماو ھى سى سەعات "واتە لە دواز دە سەعاتدا" دانراو ھ!

دوو ھەم: سەرەپاى دوو درىژى ئەم پەيامە، ھەر كە سىك دەنووسىتەو ھ، چەندەش نوسخەى زۆرى لەبەر بگريتەو ھ، ھەر لە نووسىنەو ھى بىزار نايىت و .. خويندەنەو ھى بەردەوامىشى تام و لەزەتە كەى لەناو نابات .

ھەر لەبەر ئەمەش بوو كە ھىممەتى نووسەر ھو تەمبەلە كانىشى بزواند و ھانى دان بۇ نووسىنەو ھى، بە رادەيەك كە ھەر لە دەورو بەرى خۆمان و لە ماو ھى تەنھا يەك سأل و لەو كات و بارودۆخە دژوارەدا، نزيكەى حەفتا دانەيان لى نووسى يەو ھ. ئەمەش قەناعەتى بە كەسانى ئاگادارى بارودۆخ بەخشى كە ئەم پەيامە يە كىكە لە كەرامەتە كانى ئەو موعجىزانە .

سى ھەم: وشەى: "رەسوولى ئەكرەم" (يىغەمبەر) ﷺ لە ھەموو پەيامە كەدا، لە گەل وشەى: "قورئانى پىرۆز" لە كەرتى يىتجەمدا، لە لاي يە كىك لە نووسەر ھو ھە كان بە يەك ئەندازە دەر چوون، بى ئەو ھى خۆى بەمەى زانبيىت. ھەمان "تەوافوق" لە ژمارەى ئەم و شانەدا لە لاي ھەشت نووسەر ھو كەى تىرش رووى دا، بى ئەو ھى كە سىيان بە كەسى تىران گەيشتەن، تەنانت پىش ئەو ھەش خۆمان بەمەمان زانبيىت. جا ھەر كە سىك خاوەنى كەمىك و يژدان بىت، ھەر گىز ئەم ديار دەيە ناخاتە ئەستۆى رىكەوتەو ھ. بەلكو ھەموو

که سیک له وانهی که ناگاداری ئهه کاره بوون، به یه کینک له نهینی یه کانی "غیب" و کهرامه تیک له کهرامه ته کانی موعجیزه ی پیغمبه ریان ﷺ له قه له م دا .
ئهمه له لایه که وه ..

له لایه کی تریشه وه: بنچینه کانی سه ره تای ئهه په یامه گه لسی گرن گن و .. ئه وه فرمودانه ش که له م په یامه دان، سه ره رای ئه وه ی هه موویان "صحیح" ن و، له لای زانایانی "زانستی فرموده" با وه پین کراون، سه ره رای ئه مه و، له هه مان کاتیشدا، ئه م په یامه زیاتر ئه و ریوایه تانه ی هینا وه که له هه موویان چه سپاوتر و بی گومان ترن .
جا ئه گه ر. عمانه وئ سه رجهم سیفه ته کانی ئه م په یامه باس بکه ین، ئه واپیویستمان به په یامیکی تر ده بیئت! له بهر ئه وه، داوا له و بهر یزانه ده که ین که به تاسه وه ن بۆ ئه م په یامه، ده ست به خویندنه وه ی بکه ن و، گه ر بۆ یه ک جاریش بووه بیخویننه وه، تا کو خویشیان هه ست به و سیفه تانه بکه ن که له م په یامه دا هه ن.

سه عیدی نورسی

ناگادار کردنه وه یه ک:

له م په یامه دا چه ندین فرموده ی پیروزی زورم هینا وه. له کاتی دانانیشی دا هیچ کتیبکی فرموده م له لانه بوو. جا ئه گه ر له وشه ی هه ر فرموده یه کدا هه له یه کم کرد بیئت، با چاک بکریته وه، یان به "الروایه بالمعنی" وه ریگریت. چونکه وته ی په سه ند کراوی زانایان له م باره یه وه ئه وه یه که دروسته فرموده به مه عنا ریوایه ت بکریت. واته گیپر ه وه ی فرموده بۆ یه یه واتای فرموده که به وشه ی خوی دهر بیريت. جا هه ر هه له یه ک له وشه ی فرموده کانداهه بوو، با به م چاوه سه یر بکریت.

سه عیدی نورسی

تیبینی:

ئه گه ر له داوینی هه ر په راویزیککی مه کتوبی نۆزده هه مدا نه نوو سرا بوو: (دانهر) ئه وه یان هی وه ر گپری چاپه عه ره یی یه که یه، یان هی ئیمه یه. یان ته خریج کردنی "فلاح عه بدور پر هه مان" ه و به پوختی هینا ومانه.

(وه ر گپری)

موعجیزاتی ئه حمه دی

جوانترین دروود و سلاو له سه ره خاوه نه که بیان بیت

باسمه سبحانه

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسِّحْ بِحَمْدِهِ﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۖ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكُوعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطَنَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الفتح: ۲۸-۲۹).

(له بهر ئه وهی له وهی "نۆزدههم" و "سی و یه کهم" دا پیغه به ریتی پیغه به رمان ﷺ به چه ندين به لگه ی توندوتۆل و به هیز چه سپاند، نهوا با خوینه ری به ریتز له کیشه ی چه سپاندنی پیغه به ریتی به که ی دا سهیری ئه و دوو وتهیه بکات. به لام لیزه دا بۆ مه بهستی تهواو کردنی ئه وانسه له وهی دا باس کراون، چه ند بریسکه یه که له و راستی به گوره یه روون ده که ی نه وه، له نیوان "نۆزده" نامازه ی ره وان و پر له واتادا).

نامازه ی ره وان یه کهم

گومان له وه دا نی به که پهروه ردگار و دهسته لاتداری ئه م گهردوونه، هه ره کارینک ده کات، به زانایی و دانایی ده ی کات. که واته هه موو شت و لایه نیکی ئه م گهردوونه ده بینیت و ته گبیر و پلانی بۆ داده پریتزیت و به زانستی خویشی هه موو شتینک چاره سه ره و

په وروده ده کات. ئەمەش بۆ مەبەستی ئاشکرا کردن و دەر خستنی چەند دانایی و ئامانجیک که له و شتانه دا دەبیرن.

جا له بەر ئەو هی بەدیهێنەر زانایه، ئەوا دەبێ گۆزاش بێت، واتە بێش دویت. دیاره گوفتار و قسه کردنیشی له گەل ئەوانه دا ده بێت که خواوه نی ههست و بیر و تیگه یشتن. تهنانهت له گەل ئەوانه دا ده دویت که باشترین جوړه کانی خواوه نی ههست و شعور و تیگه یشتن که "مرۆف" ه. جا مادهم گوفتار و قسه کردنی له گەل مرۆف دایه، ئەوا له گەل ئەو که سانه دا ده دویت که شایسته ی ئەوه نی خواوه ند گوفتاریان ئاراسته بکات و له ییگه یشتوانی نه وه ی مرۆف و، خواوه نی توانا و لیها تووی و ئاماده یی به کی به رزن و، چه ندين ره وشتی جوان و شیرینیان هه یه و، شیاوی ئەوه نی که پیشه و ا و پیشه وه ی به ره ی مرۆف بن. که واته هه یج گومانیک له وه دا نی به که ئەو خواوه نده له گەل که سینکا ده دویت (مه به ست حه زره تی محمه ده ﷺ) که هه موو دوست و دوژمنیک ی شایه تی بۆ ده دن له سه ر ئەو هی خواوه نی به رزترین توانا و لیها تن و جوانترین ئا کار و ره وشته .. ئەو که سه ی که یینج به کی خه لکی جیهان شوینی که و توون و شوین پێیان هه لگرتوه و، له ژیر سایه ی ئالا مه عنه وه ی به که ی ئەو دا نی وه ی دانیش تووانی پرووی زه وه ی پزیران به ستوه و، به و نووره ی که له لای خواوه نده وه هینای، به درێژایی سیازده سه ده ی ره به ق، ئاینده ی پروونا ک کرده وه .. ئەو که سه ی که هه رچی پرۆژه ئیمانداران یینج جار په یمانی له گه لدا نو ی ده که نه وه و، داوای میه ره بان ی و به خته وه ری و ستایش و خو شه ویستی له خوای گه وره بۆ ده که ن .. ئەو که سه ی که خواوه ند خو شی ویستوه و، هه لئ ی بژاردوه و، ستایشی کردوه.

به لئ، له گەل ئەو ییغه مبه ره دا ﷺ ده دویت، وه ک له راستی دا له گه لئ دوا .. ده یشی کات به پیشه وای خه لکی، هه روه ک له راستی دا کردی به و پیشه وایه.

ئامازه ی ره وانی دووه م

ییغه مبه ر ﷺ ییغه مبه ریتی خزی ئاشکرا کردوه و، به لگه شی له سه ر ئەمه ییشکه ش کردوه، که بریتی به له "قورئانی پیرۆز". نزیکه ی هه زار موعجیزه شی به پروونی پیشان داوه، هه روه ک له لای زانا لیکۆ له ره کان چه سپاوه^(۱).

(۱) بروانه: "فتح الباری" لابن حجر العسقلانی (۶/ ۵۸۲ - ۵۸۳) و "صحيح مسلم بشرح النووي" ۲/۱.

ئەم موعجىزەلەر بە گەشنى و بە چەشنى چەسپاۋى دەعوای پىغەمبەرىتى يەكەي، بىن گومان و چەسپاۋن. بەلكو ئەوئەش كە قورئانى پىرۇز لەسەر زمانى كافرە كانەوئە دەيگىرىتەوئە و دەفەر موى: ئەو كافرانە موعجىزاتى پىغەمبەريان بە "سىحر" لە قەلەم داوئە، ئامازە بۇ ئەوئە دە كات كە تەنەت ئەو كافرانەش دانىان بە روودانى موعجىزە كانى پىغەمبەردا ﷺ ناوئە و نەيانتوانىوئە ئىنكارى بىكەن. بەلام لەبەر خۇ خىلافاندىن و لەخستە برىنى شۇنكىئەوئە تىوانىان، ناوى سىحريان لەو موعجىزەلەر ناوئە!

بەئى، بە ئەندازەى سەد دانە "تەواتور" موعجىزە كانى پىغەمبەر ﷺ موتەواتىر و بىن گومان و چەسپاۋن، كەواتە هېچ رىنگايەك نى يە كە بۇ ئىنكارى كرىنى ئەو موعجىزەلەر بىگىرىتەبەر.

موعجىزەلەر - خۇى لە خۇى دا - تەسلىقى خاۋەندى يەرورەدگارە بۇ دەعوای پىغەمبەرەكەي. واتە وەك ئەوئە واپە خاۋەندە بىفەر موى: (ئەم بەندەبەي مىن راست دە كات، دەسا ئىوئەش بە گونى بىكەن)!

ئەمۇئەبەك بۇ روونكرەنەوئە ئەمە:

ئەگەر لە دىوئە خانى پادشا و بە ئامادە بوونى خۇى، بە كەسانى دەوروبەرى خۇتت وت: "پادشا فالانە كارى بە مىن سىپاردوۋە ئەنجامى بەم"، كەسانى دەوروبەرىشت داۋاى بەلگەيان لەسەر ئەم قەسەيە لىن كرىت و، لەو كاتەدا پادشا ئامازەى كرىد كە: بەئى راست دە كات ئەو كارەم بىن سىپاردوۋە، ئايا ئەم ئامازەبەي پادشا باشترىن و راستترىن بەلگە نايىت بۇ دەعواكەي تۇ؟ خۇ ئەگەر پادشا لەوئەش زىياترى بۇ كرىت و، لەسەر داۋاى خۇت ياسا ئاسايى يە كانى رۇژانەى خۇى بۇ گۇرپىت، ئايا ئەم كارەي پادشا باشترىن تەسلىق و سەلماندىن نايىت بۇ دەعواكەت؟ يان ئايا لەوئە بەھىزتر نى يە كە بلىت: (بەئى، راست دە كات)؟

دەعوای پىغەمبەرىش ﷺ لە پىغەمبەرىتى دا ھەر بەو جۇرەبە، چۈنكى پىغەمبەر ﷺ دەفەر موى: مىن نىراۋى يەرورەدگارى ھەموو جىھانىئەم، بەلگەشم لەسەر ئەم دەعوايەم ئەوئەبە كە كاتى پەنا و ھانا بۇ خاۋەندە بەم و لىنى دەپارتمەوئە، ئەو خاۋەندە ياسا ئەسلى يە كانى خۇى دە گۇرپىت. ئەوئەتا سەيرى "پەنجە كام" بىكەن كە بە وئەنى پىنج سەرچاۋە ئاۋيان لىن ھەلئە قولىت. سەيرى "مانگ" بىكەن كە چۈن خاۋەندە تەنەبە بە ئەمۇئەبە كى پەنجەم دوو كەرتى دە كات. سەيرى ئەو "دەرەخت" بىكەن كە چۈن دىت بۇ نام و تەسلىقم دە كات و شايبەتى لەسەر پىغەمبەرىتىم دەدات. بۇ ئەو مۇشتە خۇراكە

بروانن كه تنانته بهشی دوو سنی كه سیش ناكات، كه چی وای لئی دیت بهشی دووسه و سنی سه د كس بكات..

بهم جۆره، پیغمبر ﷺ سهدان موعجیزه ی وهك ئەمانه ی پیشان داوه.

ئەوش بزانه كه بهلگه كانی راستی و پیغمبریتیی پیغمبر ﷺ تهنه له موعجیزانه دا نییه، بهلكو زانا ورده كار و لیکۆلهره كان رایان وایه كه هه موو رهفتار و كاروبار و ئاكار و گوفتار و ژیان و شیوهیه کی پیغمبر ﷺ ئیخلاس و راستگویی ئەو ده چه سپینن. تنانته بهشیک زوری زانا جووله كه كان، وهك "عه بدوللای كوری سهلام" تهنه به چاو كه وتیان به پیغمبر ﷺ باوه ریان پی هینا. ئەوه تا "عه بدوللای كوری سهلام" ده لیت: (هه كه چام به روخساری پیروزی ئەو كه وت، زانیم روخساری مروقی درۆزن نییه).

هه چهند زانا لیکۆلهره كان نریکه ی هه زار بهلگه یان له سه ره پیغمبریتیی و موعجیزه ی پیغمبر ﷺ هینا وه ته وه. بهلام نهك هه زار بهلكو هه زاران بگره سهدان هه زار بهلگه ی له سه ره هیه.. ئنجا سهدان هه زار كه سی وا كه له بیر كرده وه دا له یهك جیا وزن، له سهدان هه زار رینگاوه، راستی پیغمبریان ﷺ بۆ ده ره كه وتوو و باوه ریان پی هیناوه، تنانته هه ره قورئان خۆی هه زار دانه بهلگه له سه ره پیغمبریتیی پیغمبر ﷺ ده رده خات. جگه له و چل پرووی ئیعجازه ش كه له خۆی دا هه یه.

جال به ره ئەوه ی "پیغمبریتیی" له به ره ی مروفا شتیکی چه سپاوه و هه یه و پرووی داوه و، له به ره ئەوه ی سهدان هه زار مروف هاتوون و پیغمبریتیی خۆیان به خه لك راگه یاندوو و چه نندین موعجیزه شیان له م پیناوه دا پیشان داوه، ئەوا گومان له وه دا نییه كه پیغمبریتیی چه ره ته ی محمد ﷺ له هی هه موویان چه سپاوتره. چونكه چۆنیتیی هه لسو كه وتی پیغمبران له گه ل نه ته وه كانیاندان و، ئەو شتانه ی كه بهلگه ن له سه ره پیغمبریتیی پیغمبرانی وهك چه ره ته ی موسا و عیسا - دروودی خویان له سه ره ییت - هه موو ئەو شتانه، به جوانترین و باشترین شیوه و چا کترین ناوه رۆكه وه، له پیغمبریی ئیسلامدا ﷺ هاتوونه ته دی.

جال به ره ئەوه ی كه هۆی پیغمبریتیی له م پیغمبره دا ﷺ زۆر پروونتر هاتوو ته دی، ئەوا بی هیج گومانیک پیغمبریتیی ئەم له هی ئەوان گه لئی پروونتر و چه سپاوتر و بی گومانتره.

نامازەى رەوانى سىھەم

موعجىزاتى پىغەمبەر ﷺ گەلى زۆر و جۇراو جۇرن. چونكە لەبەر ئەو ەى پىغەمبەرئىتى يە كەى گىشتى يە و ەموو بوونە وەرەن دە گرئتەو ە، ئەو الە گەل زۆر يەى جۇرە كانى بوونە وەرەدا موعجىزەى ە يە.

با ئەمە بە ئموونە پروون بگەينەو ە:

ئە گەر نوينەرىكى بەرئز لە لاين پادشا يە كى گەورەو ە بۇ شارئىك بچئت، كە چەندىن كۆمەلئى جۇراو جۇرى ئىدا بئت و، چەند ديارى يە كى بەنرخى جياجىاي بۇ ەموو ئەو كۆمەلانە ەينابئت، ئەو ەموو چين و كۆمەلئىك لە كۆمەلانى شار نوينەرىك بە ناوى خۇيانەو ە دەئىرن بۇ بەخىرەاتن و پئشوازى كردن لەو نوينەرى ە پادشا.

ەر بەو جۇرەش كە جىهان بە ەاتنى نوينەرى پادشاى ئەزەل و ئەبەد، كە پىغەمبەرى سەرورە ﷺ، شاد و بەرەمەند بوو و، ئەم پىغەمبەرە ﷺ لە لاين خواو ەندى پەرورەدگارى ەموو جىهانە كانەو ە بۇ لاى سەرجم خەلكى سەر پرووى زەوى رەوانە كراو، چەندىن ديارى مەعنەوى و راستى پروونى ئەوتۇشى لە گەل خۇدا ەينا كە پەيوەندىيان بە ەموو بوونە وەرەنەو ە ە يە. لەم كاتەدا، لە لاينى ەموو دەستە و تاقيمئىك لەم جۇرانەى بوونە وەرەو ە - ەر يە كەيان بە زمانى تايبەتئى خۇى - نوينەريان بۇ پئشوازى لئىكردن و بەخىرەاتنى ئەم پىغەمبەرە ﷺ ەات و، ەر يە كەشيان موعجىزەى دەستە و تاقيمى خۇيان لە بەردەم پىغەمبەرەدا ﷺ پئشكەش كرد. بەمەش تەسلىق كردن و بەخىرەاتنى پىغەمبەريان ﷺ دەرپرى. ئەو ەبوو ەر لە بەرد و دار و ئاو و مرۇقەو ە، تا دە گاتە مانگ و خۇر و ئەستىرە كان، ەموو ئەم كارەيان ئەنجام دا. وەك بئئى ەر يە كەيان بە زمانى ەالى خۇى دەلئت: "ياخووا بەخىرئىت!"

لە راستى دا باسكردنى ئەو موعجىزانە پئويستى بە نووسىنى چەندىن بەرگ كئىب ە يە، چونكە گەلى زۆر و جۇراو جۇرن. ئەو ەتا زانا پاك و خواناسە كان چەندىن بەرگى گەرەيان سەبارەت بە بەلگە كانى پىغەمبەرئىتى و موعجىزاتى پىغەمبەرەو ە ﷺ بە درئىزى نووسىو ە.

به لآم ئيمه ليړه دا، له ناو جوړه همه مه كي په كاني ئهو موعجيزانه ي پيغمبردا ﷺ به چهند پوخته ناماژه يه ك و ازده يئين و، ناماژه بو ئهو موعجيزانه ده كه ين كه به ته و اوى و قه طعى چه سپاون و موته و اتيرى مه عنه وين.

به لگه كاني پيغمبريتي پيغمبر ﷺ دوو به شن:

(يه كه هم): ئهو حاله تانه ي كه به "تير هاص" ناو نراون و برتيرين له و رووداوه ده را سايبانه ي له پيش پيغمبريتي دا روويان داوه و په يوه ندى يان به پيغمبريتي يه كه يه وه هه يه. هه روها ئهو حاله تانه ش كه رووداوى له عاده ت به دهرن و له كاتى له دا يكي بونى دا روويان داوه.

(دوو ههم): به لگه كاني ترى پيغمبريتي ئهو، ئه مانه ش دوو به شن:

يه كيكيان: ئهو رووداوه له عاده ت به دهرانه يه كه پاش له دا يكي بونى و بو ته سديقى پيغمبريتي ئهو روويان داوه.

دووه ميان: ئهو رووداوه له عاده ت به دهرانه ي كه له سه رده مى ژيانى پيرؤزى دا دهر كه و تون. ئه مانه ش ده كرپن به دوو به شه وه:

يه كه م: به لگه كاني پيغمبريتي ئهو، كه له خودى پيغمبردا ﷺ و له ژيان و شيوه و په وش و كه مالى عه قلى دا دهر كه و تون.

دوو ههم: ئهو به لگانه ي كه له دهر وه ي زاتى پيرؤزى دا ﷺ و اته: له دهر و به ر و گه ر دووندا دهر كه و تون. ئه مانه ش ديسان دوو به شن:

به شى يه كه م: مه عنه وى و قورثانى يه.

به شى دووه هم: ماددى و گه ر دوونى يه. ئه مه ش ده بيت به دوو به ش:

به شى يه كه م: ئهو موعجيزانه ي كه له سه رده مى بانگه وازى پيغمبريتي دا دهر كه و تون. ئه مانه ش يان له به ر شكاندنى فيز و دهمار و سه رسه ختبي كافران بووه، يان بو به هيز كردنى ئيمانى ئيمانداران. وهك: له ت بوونى مانگ و .. هه لقولانى ئاو له نيوان په بنجه پيرؤزه كاني و .. تير بوونى خه لكينكى زور - به به ره كه تى ئهو - له خورا كينكى كه م و .. قسه كردنى نازه ل و به رد و دار له خزمه تى دا و .. چه ندين موعجيزه ي هاو چه شنى ترى وهك ئه مانه له و موعجيزانه ي كه ده گه نه بيست جزر و، هه ر جوړه شيان له پله ي ته و اتورى مه عنه وى دايه و، له هه ر يه كه شيان چهند نمونه يه ك دووپات بوونه ته وه.

بهشی دووهم: ئهو پرووداوانه ن كه خواوهند پيغهمبهرى ﷺ له باره يانه وه ئاگادار كرده وه ته وه و، له پيش پروودانيان پيغهمبهر ﷺ هه والى پروودانيانى داوه و، پاشانيش چۆنى فرمووه ههر بهو جۆره هاتوونه ته دى.

وا ئيمهش ئيستا دهست بهم به شهى دوايى ده كهين، بۆ ئه وهى بگهينه پيرستىكى گشتىي يهك له دواى يهك^(۱).

ناماژهى رهوانى چوارهم

ئهو هه واله غهيبى يانهى كه خراى ئاگادارى غهيب پيغهمبهرى ﷺ له باره يانه وه ئاگادار كرده وه ته وه و ئه وپيش راىگه ياندوون، هينده زۆرن كه له ژماره نايه ن. له وتهى بيست و پينجهمدا - كه تايه ته به "ئيعجازى قورئان" وه - ناماژه مان بۆ جۆره كانى كرده وه و بهلگه كانيشيمان ههر له وئى هينا وه ته وه. له بهر ئه وه، ههر چى هه والدانى شتى په نهان هه ن و په يوه ندى يان به خوايه تىي خوا و گهردوون و قيامهت و سهرده مه رابوردووه كان و پيغهمبهره پيشووه كانه وه - درووديان له سه ر بي ت - هه يه، هه موويان له وئى باس كراون و، ههر كه سيك دهيه وئى له م باره يه وه ئاگادار و شاره زاي بي ت، با سه يرى ئهو وته يه بكات.

بهلام ليژه دا چه ند نموونه يهك له وه هه والدانه غهيبى يه راستانه دهه يينه وه، كه پيش پروودانيان، پيغهمبهر ﷺ هه والى له باره يانه وه داوه، له وانى كه دواى خۆى و له رۆژانى داهاتوودا دينه رپى ئالى بهيت و هاوه لان و نه ته وه كهى.
جا بۆ تيگه يشتى ته واوه تى له م راستى يه، واله پيشدا - وهك پيشه كى يهك - شهش بنچينه باس ده كهين:

● بنچينهى يه كه م

ده گونجى هه موو حاله تىكى پيغهمبهر ﷺ بكرى ت به بهلگه ي راستىي پيغهمبهر و شايهت له سه ر پيغهمبهرى يه كهى. بهلام ئه م قسه يه ئه وه ناگه يه ني ت كه ههر چى رهفتار و حاله تى پيغهمبهر ﷺ هه يه هه موويان له عاده ت به ده ر بن. چونكه خراى گه وره كه پيغهمبهرى ﷺ نار دووه، وهك "مرزؤكى پيغهمبهر" نار دوويه تى. بۆ ئه وهى به كردار و

(۱) بهلام به داخه وه نه متوانى بهو جۆره ي مه به ستم بوو بيان نووسم، بهلكو به بن ويستى خۆم چۆم به دلدا هات ههروه هاش نووسيم، بن ئه وهى بتوانم چاوديرىي ئه م دابه شكردنه بكه م. (دانه ر)

رهفتاره کانی بیټ به رابهر و پیشه‌نگی سرجه‌می مرفایه‌تی له گشت رهفتار و جموولیکیاندا، تاکو بهم پیشه‌وایه‌تی‌یهی خوئی، به‌خته‌وهری هردوو دنیایان بؤ بهینته‌دی و، لایه‌نه نائاسایی و له‌عاده‌ت‌به‌ده‌ره کانی سنعه‌تی په‌روه‌ر دگار و کارورباری توانستی خواوه‌ندیشان له شته ئاسایی‌یه کاندا پیشان بدات، ئەو شته ئاسایی‌یانه‌ی که ههریه که‌یان موعجیزه‌یه که بؤ خوئی.

خۆ ئە‌گەر هه‌موو رهفتار و کردارینکی پیغمه‌مهر ﷺ له‌عاده‌ت‌به‌ده‌ر و له سه‌رووی توانای مرفوه‌ه بو‌وايه، ئەوا بؤی نه‌ده‌گونجا که بیټ به پیشه‌نگ و پیشه‌وینکی ئەوتۆ که شوین پیی هه‌لبگیریت و، هه‌لسو که‌وت و حاله‌ت و کردار و رهفتاره کانی چاویان لئ بکریت.. له‌بهر ئەمه، پیغمه‌مهر ﷺ جار به‌جار و به‌پیی پیوست و بؤ مه‌به‌ستی چه‌سپاندنی پیغمه‌بریتی‌یه که‌ی نه‌بوايه له به‌رده‌م کافره سه‌سه‌خته کاندا، په‌نای بؤ پیشاندانی موعجیزات نه‌ده‌برد.

جا له‌بهر ئەوه‌ی یه‌کیک له‌ داخوازی‌یه‌کانی ئەو ته‌کلیفه‌ی که خواوه‌ند له‌ به‌نده‌کانی ده‌کات، بریتی‌یه له‌وه‌ی که مرفوف رووبه‌رووی تاقیکردنه‌وه (الإبتلاء) بیته‌وه و، خواوه‌نی ویست و ئیختیار بیټ له‌ کرده‌وه کانی‌دا، ئەوا خواوه‌ند موعجیزه‌ی به‌سه‌ر مرفوقدا زال نه‌کردوه، بؤ ئەوه‌ی ته‌سدیق و باوه‌ر به‌ زۆر له‌ مرفوقدا دروست نه‌بیټ. چونکه نه‌ینی تاقیکردنه‌وه و حکمه‌تی ته‌کلیف داخوازی ئەوه‌ن که ده‌رگای ویست و ئیختیار له‌ به‌رده‌م ژیری‌دا بجزیته سه‌رپشت و ئەم ئیختیار و ویسته‌ی لئ دانه‌مالریت. خۆ ئە‌گەر موعجیزه به‌ چه‌شنیکی زۆر به‌دیهي ده‌رکه‌وتایه، ئەوا هیچ ئیختیار و ویستیک له‌ به‌رده‌م ژیری‌دا نه‌ده‌مایه‌وه و، ئەو کاته ئەبووجه‌هلیش وه‌کو ئەبووبه‌کر - خوای لئ رازی بیټ - ته‌سدیقی ده‌کرد و، ئنجا هیچ سوودیک له‌ ته‌کلیف و هیچ ئامانجیکیش له‌ تاقیکردنه‌وه‌ی مرفوقدا نه‌ده‌ما و، خه‌تووزی بی‌بایه‌خ و ئەلماسی به‌نرخ وه‌کو یه‌کیان لئ ده‌هات.

به‌لام ئەو شته‌ی مرفوف ده‌خاته سه‌رسوورمانه‌وه، ئەوه‌یه که له‌ کاتیکدا هه‌زاران که‌س، له‌وانه‌ی که ره‌گه‌زی هه‌ریه که‌یان له‌وانی تر جیايه، ته‌نها به‌ پینمایی‌یه‌کی پیغمه‌مهر ﷺ، یان به‌ فەر مووده‌یه‌کی ئەو، یان ته‌نها به‌ ته‌ماشاکردنیک دیدار پیروز و جوانی، یان به‌ شتیکی تری هاوچه‌شنی ئەمانه، ئیمانیا بی هیناوه.. هه‌روه‌ها له‌ کاتیکدا که هه‌زاران زانای ورده‌کار و رۆشنیری لیکۆلهر، به‌هۆی ئەو هه‌واله‌ راست و

موتەواتىرانەى كە لە بارەى راستىي پىغەمبەر ﷺ و رەفتارە جوانە كانىەوہ پىيان گەيشتوہ، ھەموو ئيمانىيان پىن ھىناوہ ..

لە كاتىكدا كە ھەموو ئەوانە ئيمانىيان ھىناوہ، ئايا جىيى سەر سوورمان نى يە كە بەدبەختانى سەردەمى خۇمان ئەم ھەموو بەلگە روون و ئاشكر ايانە دەبينن، كە چى وەك بلىيى ھىشتا پىيان كەم بىت و ھانىيان نەدات بۇ ئيمان پىن ھىنان و تەسلىق كردنى، ئەوہ تا دەبينىت بەرەو ھەلدىرى گومرايى ھەلدە خلىسكىن و ئيمان ناھىينن ..
بەئى، ئايا ئەمە جىيى سەر سوورمان نى يە؟!

● بنچىنەى دووھەم

پىغەمبەر ﷺ "مرؤف"ە، كەواتە لە روانگەى مرؤفىتى يە كە يەوہ مامەلە لە گەل خەلكى دا دە كات .. لە ھەمان كاتىشدا "پىغەمبەر"ىكى ئەمىنە و، لە لاين خواى گەورەوہ رەوانە كراوہ و، بە ناوى خواوہ دەدووت و راگەيەنەرىكى راستگۆى فەرمانە كانى خواوہ نەدە. كەواتە پىغەمبەرىتى يە كەى پشت بە راستىي سەرووش (الوحى) دەبەستىت. "سەرووش" ىش دوو بەشە:

يە كەم: سەرووشى پاشكاو (الوحى الصرىح). وەك قورئانى پىرۆز و چەند "حەدىث"ىكى قودسى. پىغەمبەر ﷺ لەم جۆرە سەرووشەدا ھەر تەنھا راگەيەنەرە، بىن ئەوہى ھىچ دەستكارى يە كى تىدا بكات.

دووھەم: سەرووشى ناوہ كى (الوحى الضمى). پوختە و كورتەى ئەم بەشەيان پشت بە ئىلھام و سەرووش دەبەستىت، بەلام درىژە پىندان و روونكر دنەوہ كەى دە گەرتەوہ بۇ پىغەمبەر ﷺ. واتە روونكر دنەوہى ئەم جۆرە سەرووشە لە لاين پىغەمبەرەوہ يە ﷺ. ھەندى ئىجار لەم روونكر دنەوہ يەدا پشت بە ئىلھام و سەرووش دەبەستىت و، ھەندى جارى تىرىش بە فەراسەتى تايەتتى خۆى. ئەم جۆرە روونكر دنەوانەش كە پىغەمبەر ﷺ بە ئىجتىھادى تايەتتى خۆى دەيانكات، يان ئەوہ يە بەو ھىز و توانا قودسى يەى كە لە پىغەمبەرىتى يە كەى دان دەيانكات، يان وەكو مرؤفىك و بەپىي ئەو ئاستەى كە عورف و داب و نەرىت و بىرى خەلكىي تىدا يە، روونىيان دە كاتەوہ.

كەواتە ناىت لە روانگەى سەرووشى رووتەوہ سەبرى گشت لاينە كانى ھەموو فەرمودەبەك بكرىت و، لەو مامەلە و بىر كىر دنەوہ يەدا كە لەسەر خواستى "مرؤفىتى" يە كەى لە پىغەمبەرەوہ ﷺ بىسراوہ و وەر گىراوہ نابى بۇ ئاسەوارى "پىغەمبەرىتى" يە كەى بگەرىين.

جاله بهر ئهوهی ههندئى رووداو ههن كه "سرووش" به شيوهيه كى پوخت و رهاله باره يانهوه ده دويٽ و، پاشان پيغه مبهردا عليه السلام به فیراسه تى تاييه تى خوى، يان به گوپره ي رواني عورفى گشتى ^(۱)، پرونيان ده کاتهوه، ئهوا ههندئى جار پيوست به ليکدانه وهى ئه م جزره كيشه و موته شايهانه ده كات كه لهو پروونكر دنه وهيه دا ههن. چونكه ههندئى (راستى) ههن به ليکدانه وه و نمونه هينانه وه نه يٽ ناتوانرٽ خه لکيان لى تى بگه يه نرٽ.

نمونه ي ئه م ههش وهك ئه وهى كه جار نيكيان ئهوانه ي له دهه رو به رى پيغه مبهردا عليه السلام دانيشتوون، گوئى يان له زرمه و دهنگيكي بلند و گه و ره بوو. پيغه مبهردا عليه السلام رووداو هه كه ي بۇ پروون كرده وه و فهر مووى:

(ئه وه دهنگى بهردى كه حهفتا ساله تلير ده يته وه، وا ئيستا گه يشته بنكى دوزه خ)!

هيشتا سه عاتيك به سه ر ئه مه دا تى نه په ريبوو، يه كيك هاته كۆره كه و وتى:

(فلا نه مونافيقى به ناوبانگ، كه ته مهنى گه يشتووه حهفتا سال، مرد و به ره و دوزه خ

كه وته رى)!

ئه م ههش ليکدانه وهى ئه و ته شيبهه پر له به لاغته و جوانه ي پيغه مبهردا عليه السلام كه زووتر له پروونكر دنه وهى رووداو هه كه دا باسى كردبوو.

● بنچينه ي سى ههم

ئه و فهر مووده و رووداو انه ي كه ده ماو ده م گيپراونه ته وه، ئه گهر "موته واتير" ^(۲) بوون، ئهوا به "قه تعى" (بى گومانى) چه سپاون و دلنيايى ده به خشن.

"موته واتير" يش دوو به شه:

يه كه م: ته واتورى سه ريح (راشكاو)، كه پيشى ده وترٽ: ته واتورى له فزى.

دوو ههم: ته واتورى مه عنه وى. ئه م ههش دوو به شه:

(۱) وهك له رينكخستى سوپا و كاروبارى جهنگ و بازرگانى و كشتوكال و... ههند.

(۲) "موته واتير": بهو ريوايه ته ده لٽن كه كۆمه لىكى زۇر له كۆمه لىكى زۇرى تره وه ده ماو ده م هينا ييتيان و بهو جزره له هاره لانه وه تا گه يشت بته سه رده مى تاييى تاييىن (كه ته دوينى سونه تى تيدا كراوه) و، هه ر يهك لهو كومه لانه ش له وانه بن كه هه ر گيز نه گو نچى له سه ر درؤ كردن و هه والى ده مه هله بست يه كيان گر تيت. زانايانى زانستى "اصول الفقه" خه به رى موته واتير به "قطعي الورود" له قه له م ده دن. واته: هيج گومانىك له وه دا نى يه كه له پيغه مبهردا عليه السلام گيپراونه ته وه.

بەشى يەكەم: پىي دەوترىت: "سكووتى" واتە: دەرپرېنى رەزامەندى بە بى قسە كردن لە ئاستى دا. ئمۇنەى ئەمە زۆرە، وەك ئەوەى كە ئەگەر يەك كىك لەناو دەستە و كۆمەلە كەى خۆى دا پروداونكى گىرپاىوۋە كە لە بەرچاوى ئەواندا پرووى دابوو، ھىچ كەسىكىش لەو كۆمەلە بە درۆى نەخستەوۋە ھەموويان لە ئاستى دا بى دەنگ بوون، ئەوا ئەم بى دەنگ بوونەيان ئەو دەگەيەنەت كە ئەوانىش تەسلىقى دە كەن و ئەو پروداوۋە لە راستى دا بوو و پرووى داوۋە. بە تايبەتى ئەگەر ئەو پروداوۋە پەيوەندى بەو كەسانەوۋە بىت و ئەوانىش ئامادەى ئەو بەن كە ئەگەر پروداوۋە كە بە درۆيان بە ھەلە بگىرپىتەوۋە رەخەنى لى بگرن و بەرپەرچى بدەنەوۋە ھەرگىز بە ھەلە پارى نەبن، تەنەت "درۆ" بە لايانەوۋە شتىكى زۆر ناشىرىن و نارەوا بىت.. جا ئەگەر لەم چەشنە كاتەدا ئەوان بى دەنگ بەن، ئەوا ئەم بى دەنگ بوونەيان بەلگەيە لەسەر ئەوۋەى كە ئەو پروداوۋە بە بى گومانى پرووى داوۋە.

بەشى دووھەمى ئەواتورى مەعنەوى: برىتى يە لەوۋەى كە ئەو كەسانەى پروداونىك دە گىرپتەوۋە، لە ئەندازەيە كى ھاوبەشى ئەو پروداوۋەدا يە كيان گرتىت، ھەرچەندەش دانە دانەى رىوايەتە كانيان جۆراو جۆر بەن.

ئمۇنەى ئەمە وەك ئەوۋەى كە ئەگەر بوترىت: يەك "ئۆقىە"^(۱) خواردەمەنى، دووسەد كەسى تىر كرووۋە. ئەو كەسانەى كە ئەمە دەگىرپتەوۋە، بە چەند شىوۋە دەستەواژەيە كى جىاجىا باسى دە كەن. دەبىنەت ھەندىكىيان سەد كەس باس دە كات و ھەندى دووسەد و ھەندى سى سەد و، ھەندىكى تر دوو "ئۆقىە" خواردەمەنى باس دە كات.. ھەرۋەھا بەم جۆرە.

دەبىنەت ھەموويان لە ئەندازەيە كى ھاوبەشى پروداوۋە كەدا يە كيان گرتوۋە، كە برىتى يە لە: "تىر بوونى خەلكىكى زۆر بە خۇراكىكى كەم". كەواتە پروداوۋە كە بە شىوۋەيە كى رەھا پرووى داوۋە و مۆتەواتىرى مەعنەوى يە و دلىيايى دەبەخشىت، ئىتر جۆراو جۆرى شىوۋە كانى لە رىوايەتە جىاجىا كاندا ھىچ زىيانىك بەو دلىيايى يە ناگەيەنەت. "خەبەرى ئاحاد" يش^(۲) كاتى و ھاھىيە لە ناوۋەندى چەند مەر جىكى تايبەتى دا وە كو مۆتەواتىر "قەتەى يەت" (واتە: بى گومانى) دەبەخشىت. بەلكو ھەندى جار بە بۆنەى چەند نىشانە و بەلگەيە كى دەرە كى يەوۋە ئەم قەتەى يەتە دەگەيەنەت.

(۱) يەك ئۆقىە دە كاتە نرىكەى ۲۱۳ ۶ گرام.

(۲) "خەبەرى ئاحاد" بەو رىوايەتە دەللىن كە ژمارەيە كى كەمتر لە ژمارەى ئەواتور گىرپايتىانەوۋە.

ٿيڙ بهم جڙهه، بهشي هره زوري بهلگه ڪاني پڻغه مبرتي و موعجيزاتي پڻغه مبر ﷺ له رڻي تهواتوري صهریح، ڀان معنهوی، ڀان سڪوتی ڀهوه (که جڙنکی تهواتوری معنهوی به) به دهستان گهشتون. بهشکی تریشیان له ڀنگای "خهبری ٿاحاد" هوه گهشتو ته دهستان که پیشه وایانی زانستی "جهرح و تهعدیل" له نیوان چهند مهرجکی تاییه تی دا وهریانگر تووه و پڻی رازی بوون و، بهم بؤنهیهوه بووه به "فتهعی" و وهك دهلاله تی فهرموودهی موتهواتیری لی هاتوه.

جا نه گهر چننلین زانای لیڪڙهاری "زانستی فهرمووده" وهك خواهنانی "صیحاحی سیته" (۱) و له پیشه کی ڀانهوه هه لکه وتوانی وهك ٿیمامی بوخاری و موسلیم که هره به که ڀان - به لای که موهه - سده هزار فهرموودهی له بهر بووه، هره وهه هزاران پیشه و او زانای خواناس، له وانهی که نزدیکه ڀه نجا سال نوڙی بهیانی ڀان به دستوڙی عیشاوه نه دا کردوه ..

نه گهر نه مانه و زانایانی تری هاوچه شنیان "خهبری ٿاحاد" ڀان بهلاوه صحیح بیئت، نه واهیچ گومانیک له وهدا نامینته وه که خهبری ٿاحاد فتهعی به و، له م ڀروهوه حوکی له هی "موتهواتیر" که متر نی به.

به لڻ، زانایانی "زانستی فهرمووده" و ڀه خنه گرانی ٿم بواره، به ڀادهیه کی وا کارامهی و ڀسڙی ڀان له م هونه ردها ڀیدا کرد، که له نه نجامدا توانی ڀان و تهی پڻغه مبر ﷺ و ڀه وانبیڙی گوزارش و شیوهی ڀوونکر دنه وه ڪانی، له و تهی غهیری ٿه و جیا بکه نه وه، به چه شنی که نه گهر یهك و تهی "هه لبه ستر او" (موضوع) له نیوان سده فهرمووده دا بینن، به کسر جیای ده که نه وه و ده یگڙنه دواوه و ده لڻن: (نه م هه لبه ستر او) و هه رگیز نا کریت فهرموودهی پڻغه مبر بیئت ﷺ.

بهم جڙهه ٿه و زانایانه وهك "صهرراف" ی شاره زا و کارامه ڀان لی هات و، فهرموودهی راسته قینهی پڻغه مبر ڀان ﷺ له و خلتانه ڀاك و جیا کرده وه که تی که لی بوو بوون.

(۱) خواهنانی ٿه و کتیبانه ٿم شمش پیشه وایه ن: "ٿیمامی بوخاری و موسلیم و نه بوود اوود و تیرمیذی و نه سسائی و ٿین ماجه". چوار کتبه کهی ٿم چوار پیشه وایه ی دوابی بییان دهوتری: (السنن). جگه له مانیش چننلین زانای تری فهرمووده هه ن، وهك: ٿیمامی مالیک و ٿیمامی نه حمده و داره می و بهیبه قی و ته برانی و حاکم .. هند

بهلام هندی له زانا لیکۆلهره کانی چهشنی "ابن الجوزي" هینده توندوتیژی یان له رهخنه سازی فهرموده کاندانواند که هندی فهرمودهی "صحيح" یان به "هلبه سزاو" له قهلام دا!

دهبی ئه وهش بزاین که ئه گهر به ههر وتهیهك وترا: "موضوع" ئه وه ناگهیه نیت که و اتاکهی ههله و خراپه، به لکو ئه وه ده گهیه نیت که وتهی پیغمبهه ﷺ نی یه!
پرسیار:

ئایا چ سوودیك له باسکردنی "سه نه د"ی^(۱) دوور و دریزی وهك: "عن فلان.. عن فلان" دا ههیه و، چ كهلكيك له ناوبردیاندا دهست ده كهویت؟
وهلام:

سوودی زوری تیدا به. چونکه باسکردنی ئه م سه نه ده دریزه جۆره یه كدهنگی یه کی تاییه تی ده رده خات له نیوان ئه و زانایانه ی له سه نه ده كه دا ناویان هاتوه، که تابلی راستگۆ و جینی باوه ر و متمان ه. كه واته باسکردنی ئه و ناوانه له سه نه ده كه دا، بهیهك گه یشتن و پشتگیری كردنی یه كتریی زانا لیکۆلهره كان له و فهرموده یه دا ده گهیه نیت و، وه كو ئه وه وایه که ههر زانا و ئیماميك ناوی له سه نه ده كه دا ههیه، مۆری خۆی له و فهرموده یه داییت و، ئیمزای "صحيح" بوونی كرده ییت.
پرسیار:

بۆچی هه موو موعجیزاتی پیغمبهه ﷺ به وینه ی حوكمه شه رعی یه پیوسته کانی تر، به گرنگی یه کی زۆر تر و، هه موویان به تهواتور و له رینگای جیا جیا وه نه گپراونه ته وه؟
وهلام:

له بهر ئه وه یه که زۆرینه ی خه لکی، زۆربه ی کاته كان، پیوستی یه کی زۆریان به حوكمه شه رعی یه كان ههیه، كه واته ئه م حوكمه شه رعی یانه سه باره ت به وان "فه رزی عهین" ن^(۲). چونکه ئه م حوكمانه په یوه ندی یان به هه موو كه سیكه وه هه یه. به لام مرؤف له هه موو كاتیکدا پیوستی به موعجیزات نی یه. خۆ ئه گهر واش دابنیین که پیوستیان به بیستنی موعجیزات بییت، ئه و ا گهر یهك جار ئه و موعجیزانه بیستزین سه روزیاده و،

(۱) "سه نه د": له زانستی جه دیدا به ناوی ئه و زنجیره زانایانه دهوتریت که یهك له دوا یهك ههر له و هاوه له وه که له زاری پیغمبهه ﷺ بیستوه تاده گاته كۆتایی زنجیره که، فهرموده که یان ده ماو ده م هینا وه.

(۲) "فه رزی عهین": به و حوكمه شه رعی یانه دهوتریت که له سه ر هه موو موسلمانیکنی بالنی عاقل فه رزه جی به جی یان بکات.

پيويست ناكات هموو كه سيك ييانبيستيت. واته "فهرزي كيفايهت" ن^(۱)، كه واته
ئوه نده بهسه كه هه ندي كهس ئهو موعجيزانه بزائن.

هه له بهر ئه مهيه كه هه ندي جار ده بينيت رووداني موعجيزه يه كه چهندين ئه وه نده
حوكميكي شهرعي و به چه شنيكي به هيزتر و بي گومانتر چه سپاوه، كه چي يه كهس يان
دوان رپوايه تيان كردوه. به لام ئه وانهي حوكمه شهرعي به كه يان رپوايهت كردوه
ده گه نه ده كهس، كاتي و اههيه بيستيش.

● بنجيني چواره م

به شيك لهو رووداوانهي كه پيغه مبه ر ﷺ هه والي داوه له ئاينده دا دينه دي، چهند
رووداوينكي هه مه كي (كلي) ن و، له چهند كاتيكي جيا جيا دا دووپات ده بنه وه. واته هيج
كام له وانه رووداوينكي تاك و هه نده كي (جزئي) ني يه. كه واته جاري واده ييت پيغه مبه ر
ﷺ چهند حاله تيكي هه ندي لهو رووداوانه روون ده كاته وه، چونكه ئه م چه شنه رووداوه
هه مه كي يانه، چهندين رووي زوريان ههيه و، له هه ر جار يكدا پيغه مبه ر ﷺ يه كيك لهو
رووانه باس ده كات. به لام گه ر ئهو كه سه ي كه فه رموده كه ده گير يته وه له يه كه شويندا
ئهو هه مو رووانه كو بكا ته وه، ئه واه به روا له ت پيچه وانهي واقع ده رده كه وي ت.
بۇ نموونه:

گه لي رپوايه تي جيا جيا سه باره ت به "مه هدي" يه وه هه يه، به چه شنيك كه
درنيزه يندان و روونكر دنه وه كانيان جيا جيا و جزرا و جزون. پيغه مبه ريش ﷺ كاتي كه
باسي "مه هدي" ده كات پشت به سرووش ده به ستي. ئه م باس كر دنه ش بو ئه وه يه كه هيزي
مه عنه وي ئه هلي ئيمان له هه موو سه رده ميكدا پاريزي ت و، له به رده م ئه و رووداوه
سامنا كانه دا - كه دينه رپي يان - نا ئوم يدي سه ريان تي نه كات و، نه ته وه ي ئيسلام به
په يه ندي يه كي توندوتولي مه عنه وي به زنجيره ي نوورانيي ئالي به يته وه به ستي ته وه
(ههروهك له وته ييست و چواره مدا ئه مه مان چه سپاندوه). هه ر له بهر ئه وه شه كه
خه لك ي هه موو سه رده ميك جزره (مه هدي) يه كه، به لكو چهندين (مه هدي) يان، وهك
ئه وه ي له ئاخ زه ماندا ديت، له ئالي به يتدا به خويانه وه ديوه، به راده يه كه به شيكي
زوري وه سفه كاني مه هديي گه وره ي ئاخ زه مانيان له خه ليفه مه هديي عه باسي دا

(۱) "فهرزي كيفايهت": به و جزره حوكمه شهرعي يانه ده وترتيت كه ئه گه ر هه ندي كهس له كومه لدا
جن به جن يان بكن، وهك ئه وه وايه كه هه موو كومه ل جن به جن يان كر ديت و له ئه ستزيان لاده چيت.

بينيوه، كه ئه ویش له ئالى بهیت بوو.

بهم جوړه، وه سفه كانی ئهوانه ی پش مههدی گهوره هاتوون و دین و، له سهردهمه كانی خویناندا نوینهری مههدی گهوره ن (وهك خهلیفه و ئهقتابه مههدی یه كان) له گه ن وه سفه كانی "مههدی گهوره" دا تیکه ن به یه کتر بوون. ئالیره وه ئیختیلاف له ریوایه ته كاندا دروست بووه.

● بنچینه ی پشجه م

پنجه مبه ر ﷺ ئه وه ی خوای گهوره فیزی نه کردایه هیچی له غهیب نه ده زانی، چونکه: "لا يعلم الغیب الا الله". (واته: خوا نه ییت کس غهیب نازانیت). كهواته خوای گهوره چی فیزی پنجه مبه ر ﷺ ده کات ئه ویش هه ر ئه وه به خه لکی راده گه یه نیت.

جا له بهر ئه وه ی خوای گهوره دانا و میهره بانه، ئه وا دانست و میهره بان یه فراوانه که ی داخوازی ئه وه ن که زۆریه ی شتانی غهیبی بشارتیه وه و ئاشکرانه کرین، چونکه زۆریه ی رووداوه كانی ئه م ژیا نه ی دنیا دلخۆشکه ر نین، زانینی ئه و شتانه ش له پش روودانیا ندا، ئازاری زۆر به دلی مرۆف ده گه یه ن.

هه ر له بهر ئه م حیکمه ته یه که مردن و ئه جهل له زانیاری مرۆف شاراو نه ته وه و، هه ر به لا و گهرو گرفتیکش دینه پئی، په رده ی غهیبیان به سه ردا دادرا وه ته وه.

جا به کیك له داخوازی یه كانی ئه م دانست و میهره بان یه ی په روه ر دگار ئه وه یه که: هه ر چی موسیبه ت و رووداوی ناخۆش له دوا ی پنجه مبه ر ﷺ به سه ر ئالی بهیت و ها وه لانی دا دین، خوا وه ند پنجه مبه ره که ی ﷺ له یهك به یه کیان ئا گادار نه کاته وه، به لکو - له بهر چه ند حیکمه تیك - پنجه مبه ره خۆشه ویسته که ی خۆی ﷺ ته نها له چه ند رووداویکی گرنگ و دوور له ئازاری دوا رۆژی نه ته وه که ی ئا گادار کردو وه ته وه، تا کو ئه و به زه یی یه گهوره و فراوانه ی که پنجه مبه ر ﷺ به رامبه ر نه ته وه که ی و ئالی بهیت و ها وه له كانی هه یه تی، زامدار نه ییت.. هه ر وهك چه ند مزگینی یه کی خۆشیشی پئی دا وه.

خوا وه ند هه ندیک له م هه و الانه ی به پوختی و هه ندیکی تریشیانی به دوور و درێژی به پنجه مبه ر ﷺ را گه یاندو وه^(۱).

(۱) به تگه له سه ر ئه وه ی که خوا وه ند به (ته وای) پنجه مبه ر ﷺ ئا گادار نه کردو وه ته وه له وه ی که حه زره تی عییشه - خوای لئی رازی بیت - به شداری جهنگی "الجمال" ده کات، ئه وه یه که به خیزانه كانی فه رموو: "ده ی کامتان بیت که سه گه كانی "حه نه ب" پیا ی دا بوه ن؟" واته له و جهنگه دا به شداری بکات. ئه مه ش بۆ

ئىنجا ھەر شتىك كه خواى گهوره به پىغمبهره كهى خوى ﷺ را گهيان دووه، ئه وىش گهيان دوويه تى به نته وه كهى خوى. پاشان زانا راستگۆ و داد گهره كانى زانستى فهرمووده، به چهند رپوايه تىكى صهحيح و ده ماوده م، به ئيمه يان گهيان دووه. ئه و زانايانهى كه تابلىي له خواترس بوون و زۆر له وه دوور تر بوون كه بهر ئه وه هر شهيه ي پىغمبهر ﷺ بكهون كه ده فهرموى: "من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار"^(۱)، ئه وانهى كه له ترسى سزاي ئه م ئايه ته پىرۆزه هه ميشه هه لده هاتن:

﴿فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ﴾^(۲)!

● بنچينه ي شه شه م

حاله ت و ئه و سافى پىغمبهر ﷺ له شيوه ي ميژوودا باس كراون. زۆر به ي ئه و حاله ت و ئه و سافانه ش ته نها لايه نى مرؤفيتىي ئه ويان ده ر خستوه. چونكه كه سىيى مه عنه ويى زاتى پىرۆزى پىغمبهر ﷺ و ماهيه تى بهرز و نورانىيى ئه و به راده يه كى و ايه كه هه رچى له كتيبه كانى ژيان و ميژووى ئه حوال و وه سفى ئه ودا نوو سراون، هه رگيز ناگه نه ئه و پله بهرز و بلنده ي كه له راستى دا پىغمبهر ﷺ هه يه تى..

ئه و تا هه رچى رۆژ هه يه، به پيى ده ستورى: "السبب كالفاعل" هه ر له سه ره تاي پىغمبهرىيى به وه تا ئىستا، به ئه ندازه ي په رستشى نه ته وه كهى پادا شتى په رستش و به ندايه تى ده خريته سه ر لاپه ره ي كه مالى ئه و پىغمبهره ﷺ.. ئىنجا هه ر وه ك سه روه ي ميهره بانىي بى كۆتايى خوا وه ند به شيوه و توانايه كى بى كۆتايى ده وه ي پىغمبهر ﷺ ده دات، هه ر به و جوړه ش هه رچى رۆژه، له مليۆنه ها كه سى نه ته وه له ژماره به ده ره كه يه وه نزا و دوعاى له ژماره به ده رى بى ده گات.

كه واته هه رچى به سه ره ات و حاله تى مرؤفيتىي پىغمبهر ﷺ هه يه و، كتيبه كانى ميژوو باسيان كرده ون، هه رگيز ناگه نه ماهيه تى ته وا وه تى و راستىي كه مالآتى ئه و

ئه وه ي ئه و خۆ شه ويستى به زۆر به هيزه ي كه پىغمبهر ﷺ به رامبه ر به چه زره تى عايشه هه يبوو، زامدار نه يت. له گه ل ته وه ش دا دوايى خوا وه ند (به بوختى) پىغمبهرى ﷺ له مه ناگادار كرده وه. چونكه به چه زره تى عملى فهرموو: "ارفق بها و بلغها مأمنها". واته: له گه لى دا نه رمونيان به و بيگه به نه ره شوينى ئه مين و بى وه يى خوى. (دانه ر)

(۱) حديث صحيح. واته: ئه وه ي به ئه نقه ست درۆم به ده مه وه هه لبه ستيت، با جيگايه ك بۆ خوى له ناگرى دۆزه خدا ساز بكات. (واته: بۆى ساز كراوه و ده روا ته ناوى).

(۲) (الزمر: ۳۲) واته: كنى له وه سه مكار تره كه درۆ به ده م خواوه هه لبه ستيت؟

يىغەمبەرە پىرۆزەي ﷺ كە بەرپىز تىرىن ئەنجام و يىنگە يىشتووتىرىن بەر و بوومى بوونەو ەرانە و، رايگەنەنەرى فەرمانە كانى بەدەيھىنەرى بوونەو ەره و خۇشەويستى پەروەردگارى ەھموو جىھانە كانە!

لە كوئى ئەم كەسىتى يە پىرۆز و بەرزەي كە ەھرىەك لە جىبىرىل و مىكائىل لە غەزاي بەدر دا ھاوئلى ئەمىنى بوون، بەو حالەتە ئاشكر ايانەي ژيانى دەردە كەوئت كە تەنھا لايەنى مروفىتىيى ئەو دەردە خەن، وەك ئەو رووداوەي كە بەسەر يىغەمبەر دا ﷺ ھات لە گەل ئەو خاوەن ئەسپەي كە ئەسپە كەي بە يىغەمبەر ﷺ فرۆشت و دوايى ئىنكارىي ئەو ەي كەرد پىنى فرۆشتىت و، داواي شايەتى لە يىغەمبەر ﷺ كەرد و، لەو كاتەدا ھەزرتى خوزەمەي ھاوئلى يىغەمبەر ﷺ ھاتە پىشەو ە و شايەتىي بۇ دا^(۱). بەئى، لە كوئى ئەم كەسىتى يە پىرۆزە لە چەشنى ئەم رووداوەدا دەردە كەوئت؟

جا بۇ ئەو ەي ئەم كەسەي و ەسفە مروفانە و ئاسايى يە كانى يىغەمبەر ﷺ دەيىستىت، نە كەوئتە ەلئەو ە، ئەوا دەبىي ەمىشە سەر بەرز بكاتەو ە و بۇ ماھىيەتى بەرزى يىغەمبەرىتىي يىغەمبەر ﷺ بروائىت و، سەيرى كەسىتىي مەنەو ەي و نوورانى و بەرزى يىغەمبەر ﷺ بكات، كە لە چلەپۆپەي پلەي بەرزى يىغەمبەرىتىي دا ە. دەنا - خوانە خواستە - يان بى ئەدەبىي بەرامبەر دەنوئىت، يان دە كەوئتە ناو و ەھم و گومانەو ە.

بۇ روونكر دەو ەي ئەم مەسەلەيە، سەرنج لەم نمونەيەي خوارو ە بدە:

(وا دابىئىن كە) ناو كە خورمايەك لە ژىر خاكدا نىژرا و، لە پاشاندا بوو بە دارخورمايەك كە ەردەم لە گەشە كەردن و نەشوغادا بوو.. يان ەيلكە تاوسىنك پاش ئەو ەي گەرمىي ئاراستە كرا، جووچكە تاوسىنكى لى ھاتە دەرو ە، كە ەتا گەورە بوايە و نەشوغاي بكر دا ە، بەو نەخشونىكارانەي كە قەلەمى توانستى خواو ەند تىايدا كىشاپوون، جوانتر دەبوو..

چەندىن سىفەت و حالەتى تايەت ەن كە ەي ئەم دەنكە خورما و ەيلكە تاوسەن و، ەھرىەك لەم دوانە چەندىن ماددەي ناسك و وردىان تىدا ە.. ەھر بەو چەشەنە، دارخورما و تاوسە كەش چەندىن سىفەتى بەرز و چۆنىتى و باروؤخى ئەوتوىان ەيە، كە لە چاو ەي ناو كە خورما و ەيلكە كەدا زۇر بەرز و بلند و جىاوازن..

(۱) صحيح. رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه وأحمد.

جا هر کاتې که وه سفی ناو که خورما و هیلکه تاوسه که له گهل وه سفی دارخورما و تاوسه که دا ده کرین و به یه کهوه ده به سترینه وه، ده بی ژیری مروف سهر له ناو که خورما کهوه بهرز بکاته وه و سهیری دارخورما که بکات و، له هیلکه تاوسه که شه وه سهر بهرز بکاته وه و بو تاوسه که بروانیت، بو شه وهی مروف شه وه سفانه ی ده یان بیستیت و هریان بگریت و له ژیری دا جی یان بکاته وه. ده نا نه گهر که سیك بلیت: هزار "باتمان" خورما له مشتیک ناو که خورما چنی، یان بلیت: ثم هیلکه یه شای بالنده کانه، ثموا یه کسه ژیری به دروی ده خاته وه.

"مروفتی" ی پیغه مبه ریش ﷺ وه که ده نکه خورما و هیلکه که ی ناو نمونه که وایه.. ثم ماهیه تهش که به هوی "پیغه مبه ریتی" یه کهوه پرشنگ ده داته وه، وه که دره ختی تووبا و بالنده ی به هشت هه میسه له گشه کردن و بهرز بونه وه دایه.

کهواته شه کاته ی که بیر له وه هه رایه ده کهینه وه له بازار له گهل ده شته کی یه که دا پرووی دا، ده بی چاوی نه ندیشه مان بهرز بکهینه وه و، ته سه ووری شه زاته نورانی یه بکهین که سواری ره فرفه (بوراق) بووه و به ره و: "قاب قوسین أو أدنی" پوشتوو وه، جی بریلی له ریگادا به جی هشتوو وه. ده نا "دهروونی به دخواز" یان بی شه ده بی له بهرام به ره وه ده کات و شه ونده داده به زینه خواره وه که ریز و یحترامی کهم بکاته وه، یان به ته وای پی ده خلیسکیت و وای لی دیت ته سلیدی نه کات.

ناماژه ی ره وانی پیجهم

ثم ناماژه یه تاییه ته به چند رووداویکی وه هاوه که په یوه ندی یان به چند شتیکی غه بی یه وه هیه. و الیره دا چند نمونه یه کیان لی باس ده کهین:
نمونه ی یه کهم:

* له وتار (خوتبه) یکدا که کومه لیک له هاوه له به ریزه کان ناماده و گوئی بیستی بوون و، ثم وتارهش به جوریکی سه حیح و موه واتیر یمان گه شتوو وه، پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی:

"إن ابني هذا سيدٌ ولعلَّ الله أن يصلحَ به بينَ فئتين من المسلمين" ^(۱) له ریوایه تیکی تر دا: "عظیمتین".

(۱) حدیث صحیح رواه البخاري والترمذي والنسائي وأحمد والطيالسي. واته: ثم کوره م - حه سن - سه روره و، له وانه یه خواهنه بیکات به هوی سولحی نیوان دوو کومه لی موسلمان.

ئەو ھەبوو پاش تېپەربوونی چل سال، دوو سوپای گەورەى ئىسلام لە بەرامبەر يەك پراوستان. بەلام ھەزرتى ھەسەن لە گەل معاویەدا - خویان لى رازى بیٹ - رىككەوت و سولحى کرد. بەم سولحەش تەسدىقى موعجىزە غەیبى يەكەى باپىرى بەرىزى خۆى ﷺ کرد.

نمونهى دووهم:

* بە نەقلی صحیح ییمان گەشتووه و بۆمان چەسپاوه، کە پیغمبەر ﷺ بە ھەزرتى عەلىی فەرمووه: "ستقاتل الناكثين والقاسطين والمارقين"^(۱). بەمەش ھەوالى جەنگى "جەمەل" و، "صفین" و، "خەوارىج" ی پى داوه.

* جارنىكى تر پیغمبەر ﷺ ھەزرتى عەلى و ھەزرتى زوبەیری بىنى يەكتریان خۆش دەویست. بە زوبەیری فەرموو: "لتقاتلته وانت ظالم له"^(۲).

* ھەر وھا بە خیزانە كانى خۆى فەرموو: "كيف یأحداكن تنبح علیها كلاب الحوآب"^(۳). "یقتل عن یمنها وعن یسارها قتلى كثيرة"^(۴).

ئەو ھەبوو لە پاش سى سال لە جەنگى "جەمەل" دا کە لە نیوان ھەزرتى عەلى لە لایە كەوھ و ھەزرتى عائیشە و تەلخە و زوبەیردا - خویان لى رازى بیٹ - لە لاکەى ترەو پرووى دا و.. لە جەنگى "صفین" کە لە نیوان ھەزرتى عەلى و معاویەدا پرووى دا و.. لە جەنگى "خەرووراء" و "نەرەوان" دا کە لە نیوان ھەزرتى عەلى - خویان لى رازى بیٹ - و خەوارىجە كاندا پرووى دا، ھەموو ئەم فەرموودە صحیحانە ھاتنەدى.

* پیغمبەر ﷺ ھەوالى بە ھەزرتى عەلى داوھ و پى فەرمووه: "ئەو كەسەى كە دەتكوژیت، دەكیشیت بە سەرتدا و بە خوینی سەرت ریشت تەر دەكات"^(۵). ھەزرتى

(۱) رواه الحاكم والبيهقي والطبراني في الأوسط. واته: جەنگ لە گەل پەیمان شەكێنان و ناحەقەوان و دەرجوواندا دەكەیت.

(۲) أخرجه الحاكم ۴/۱۲۳ برواه: (شرح الشفا لعلی القاری ۱/۶۸۶-۶۸۷). واته: لە گەل عەلى دا دەجەنگیت و لەمەشدا ستەمى لى دەكەیت.

(۳) حدیث صحیح رواه أحمد وابن حبان والحاكم وأبو یعلی والبیہقی وابن أبی شیبە.

(۴) حدیث صحیح رواه البزار. واتای ھەردوو فەرموودە کە بە یەكەوھ: "دەبى حالى ئەو یەكەتان چۆن بیٹ كە سەگەلى ھەوئەب (گوندێكە لەسەر رىنى مەدینە - بەسەرەدا) لى دەو ھەرن و، لە راست و چەپەوھ كوشتارىكى زۆر دەكریت!"

(۵) حدیث صحیح رواه الطبراني والحاكم.

عەلش - خۆی لئى رازى بىت - ئەو كەسەى دەناسى كە "عەبدوپرەحمانى كورى مولجىمى خاريجى" بوو.

* ھەروەھا ھەوالى "ذو الندىة" (واتە خاوەن مەمك) ى راگەياندووو و نیشانەى كى جيا كەرەو ى ئەو ىشى باس كەردووو، ھەوالى داو ە كە لە كوژراو ە كانى خەوارىج دەبىت. لە راستشدا وابوو لە ناو كوژراو ە كاناندا بوو. ئەو نیشانەىش كە پىغەمبەر ﷺ باسى كەردبوو، ئەو ە بوو كە فەرمووبووى: "پياوئىكى رەش پىستە و ىە كىك لە قۆلە كانى وەك مەمكى ئافرەت وابە"^(۱). لە پاشان ەزەرتى عەلى ئەمەى كەرد بە بەلگە لەسەر ئەو ى كە خۆى لەسەر ەقە و، موەجىزە كەى پىغەمبەر ىشى ﷺ ئاشكرا كەرد.

* ھەروەھا پىغەمبەر ﷺ ھەوالى داو ە - وەك ئوم سەلەمە دەىگىرئەو ە - كە ەزەرتى ەسەىن - خۆى لئى رازى بىت - لە "الطف" واتە لە "كەربەلا" دا دە كوژرئت"^(۲). ئەو ە بوو پاش پەنجە سال ئەو رووداو ە دلئەزىنە رووى دا و، ھەوالە غەبىبى ىە كەى پىغەمبەر ىش ﷺ ھاتەدى.

* ھەروەھا پىغەمبەر ﷺ چەند جارىك فەرمووبەتى: "إن أهل بيتي سيلقون بعدي من أمي قتلاً وتشريداً"^(۳). ھەروەھا ش بوو كە ھەوالى دا.

* * *

لێرەدا پرسىارىكى گەنگ دێتەپىش كە ئەمەىە:

دەلئەن ەزەرتى عەلى - خۆى لئى رازى بىت - لەبەر ئەو ى خەزمى نەزىكى پىغەمبەر ە ﷺ و، خاوەنى ئازابەتى ىە كى كەم وىنە و زانىارى ىە كى زۆر بوو، شایانتر بوو بەكرىت بە جئ نەشىنى پىغەمبەر ﷺ، ئەدى بۆجى (لە جئ نەشىنى دا) پىش نەخرا؟
بۆجى لە سەردەمى ئەودا ەالى مۇسلمانان شلەزا و تىكچوو؟
و ەلام:

ىە كىك لە قوتبە گەورە كانى ئالى بەىت فەرمووبەتى: پىغەمبەر ﷺ ئاواتەخوازى ئەو ە بوو كە ەزەرتى عەلى جئ نەشىنى بىت، بەلام لە غەبىبەو ە ئاگادار كراو ەتەو ە، كە وىستى

(۱) حدیث صحیح رواه البخاري ومسلم.

(۲) حدیث صحیح رواه الإمام أحمد والطبرانی. وانظر كذلك: (صحیح الجامع الصغیر ۲۱۷).

(۳) بروانە: (علي القاري ۶۸۵/۱)، (الحفاجي ۱۸۱/۳)، وثبت في الحديث الصحيح الذي بمعناه ما رواه الطبراني في الكبير. انظر: (صحیح الجامع الصغیر وزیادته ۲۵۵۸). واتە: ئەھلى بەیتى من دواى خۆم لەسەر دەستى نەتەو ە كەم كوشتار و دەربەدەرى بان دێتەرى.

خوای گهوره شتیکی تری غهیری ئاواته کهی ئهوه. ئیتر پیغمبهەر ﷺ له بهر ویستی خوای گهوره، وازی لهو ئاواته ی خۆی هیئا.

وا (له خواره وهدا) یه کێك لهو حیکمهته زۆرانه ی ویستی خوای گهوره که لهم کاره دا ههیه، باس ده کهین:

کاتی پیغمبهەر ﷺ کۆچی دوایی کرد، هاوه له کانی زیاتر پیوستیان به یه کیتی و پشتگیری یه کتر هه بوو. ئیمامی عه لیش - خوای لێ رازی بیست - چه ند ره و شتیکی هه بوو، وهك: تهقلید نه کردنی کهس و شوین پی هه لته گرتنی خه لک و، زوه دیککی زۆر و، ئازایه تی یه کی بی وینه و، پیوستی نه بوونی به هیچ که سیک ..

جا ئه گه ر بهاتایه و ئیمامی عه لی - که ئهم ره و شت و سیفه تانه ی هه یه - له و کاته دا بوا یه به جێ نشین، ئه و ئهم ره و شتانه ی، ده ماری مونا فسه ی لای گه لێ کهس و له ناو زۆر ده سته و تیره دا ده جوو لاند و، به م جۆره دوو به ره کی و نا کۆکی له ناو موسلماناندا په یدا ده بوو، به وینه ی ئه و ئاشووب و رووداوانه ی که دوایی له سه رده می خه لافه ته که ی دا روویان دا.

یه کێکیش له هۆکاره کانی دوا که وتنی جێ نشینی ئیمامی عه لی - خوای لێ رازی بیست - ئه مه یه:

له و کاته دا که ئه وی تیدا بوو به جێ نشین، نه ته وه ی ئیسلام چه ندین نه ته وه و کۆمه لێ جۆراو جۆر بوون و هه ریبه که شیان تۆوی دوو به ره کیی له گه ل خۆی دا هه لگر تبوو، وهك پیغمبه ریش ﷺ هه و الی دابوو، ده گه یشتنه حه فتا و سێ به شی جیا جیا^(۱) ..

ئا له م کاته دا که گه رده لوولی ئاشووب و فیتنه له هه موو لایه که وه به سه ر نه ته وه ی ئیسلامدا هه لێ کردبوو، موسلمانان پیوستیان به که سیتی یه کی گهوره و به رزی وه ها بوو که خاوه نی چه ندین سیفه تی وهك: هه یهت و، ئازایه تی زۆر و، فیراسه تی راست بیست و، خاوه نی نه سه بیکی ره سه ن و له ئالی به یته و نه وه ی هاشم بیست. بۆ ئه وه ی بتوانیت له به رده م ئه و هه موو فیتنه و ئاشووبانه دا خۆی پێ را گیر بکریت ..

جا ئهم جۆره که سیتی یه ته نها له ئیمامی عه لی دا - خوای لێ رازی بیست - هاتبووه دی. ئه وه بوو توانیی له به رده م ئه و هه موو گه رده لوولانه دا خۆی را بگریت. پێشتریش پیغمبه ر ﷺ هه و الی ئه وه ی پێ دابوو که: هه رو هك خۆی (واته پیغمبه ر ﷺ) له پیناوی

(۱) هه موو ئه و فه رموردانه ی که له باره ی دابه شیرونی نه ته وه ی ئیسلامه وه بۆ حه فتا و سێ ده سته و کۆمه له ددوین، هه موویان "سه حیح" ن.

نازل بوونی قورئاندا له گه‌ل دوژمنانی دا که وتوو ته جه‌نگه‌وه، ئەویش (واته ئیمامی عه‌لی) له پیناوی ته‌ئویلی قورئاندا له گه‌ل دوژمنانی دا ده که‌ویته جه‌نگه‌وه^(۱).

پاشان ئە گهر ئیمامی عه‌لی نه‌بوایه، ئەوا ده‌سته‌لاتداریی دنیا، ئەمه‌وی‌یه‌کانی - به‌ ته‌واوی - له‌ پێی راست ده‌ترازاند و له‌ خشته‌ی ده‌بردن. به‌لام که ئیمامی عه‌لی و ئالی به‌یتیان له‌ به‌رامبه‌ری خۆیان‌ه‌وه‌ ده‌بینی، ئەوانیش هه‌ولیان ده‌دا بگه‌نه‌ ئاستیان و هاوشانی پله و پایه‌یان بن، تا کو ئەو ریزه‌ی له‌ لایه‌ن نه‌ته‌وه‌ی ئیسلامه‌وه‌ ده‌ستیان که‌وتبوو، له‌ ده‌ستی نه‌ده‌ن. ئەوه‌بوو زۆربه‌ی سه‌رۆ که‌کانی ده‌وله‌تی ئەمه‌وی ناچار بوون که‌ شوینکه‌وتوانی خۆیان هه‌لبێن و هانیا‌ن بدن بۆ پاراستنی راستی‌یه‌کانی ئیمان و ئەحکامه‌کانی قورئان و ئیسلام، هه‌رچه‌نده‌ش بۆ خۆیان هیچ کارێکیان له‌م روه‌وه‌ ئەنجام نه‌دا! له‌به‌ر ئەوه‌، له‌ ژێر سایه‌ی ده‌وله‌ته‌که‌یاندا سه‌دان هه‌زار له‌ زانا لیکۆله‌ره‌کان و موجته‌هیدان و ئەولیا و پیاوچاکان و لێبراوان بۆ ئایینی خوا، په‌یدا بوون و گه‌شه‌یان کرد. که‌واته ئە گهر چه‌ند که‌مالات و سه‌لاحه‌ت و ئاینداری‌یه‌ک نه‌بوایه که‌ له‌ ئالی به‌یتدا هه‌بوون، ئەوا ئەمه‌وی‌یه‌کان پێیان ده‌ترازا و، به‌ ته‌واوی له‌ پێی راست لایان ده‌دا، هه‌روه‌ک له‌ کۆتایی حوکمرانیی ئەوان و عه‌بباسی‌یه‌کاندا رووی دا.

ئە گهر پرسیار بکری‌ت و بوتوی‌ت:

خۆ ئالی به‌یت له‌ هه‌موو که‌س زیاتر شایانی جێ‌نشینی بوون، ئەدی بۆچی ئەم جێ‌نشینی‌یه‌یان تێدا نه‌مایه‌وه‌؟

وه‌لام:

ده‌سته‌لاتداریی دنیا مرۆف له‌ خشته‌ ده‌بات. ئەه‌لی به‌یتیش له‌ راستی‌دا ئەرکی پاراستنی راستی‌یه‌کانی ئیسلام و ئەحکامه‌کانی قورئانیا‌ن پێ‌ سپێراوه. ئەو که‌سه‌ش که‌ کاروباری جێ‌نشینی ده‌گری‌ته‌ ده‌ست، ده‌بێ به‌ هیچ جۆرێک دنیا نه‌یخه‌له‌تینێت. واته‌ یان وه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ "مه‌عصوم" بی‌ت، یان وه‌ک خه‌لیفه‌ راشیده‌کان و عومه‌ری کورپی عه‌بدولعه‌زیزی ئەمه‌وی و مه‌هدیبی عه‌بباسی، ته‌قوا‌یه‌کی گه‌وره‌ و زوه‌دیکی زۆری بی‌ت، بۆ ئەوه‌ی له‌ خشته‌ نه‌چی‌ت و له‌ خۆی با‌یی نه‌بی‌ت..

جا له‌م روه‌وه‌ ده‌سته‌لاتداریی دنیا بۆ ئالی به‌یت ده‌ست نادات، چونکه‌ ئەرکه‌ سه‌ره‌کی‌یه‌که‌ی خۆیان له‌ بیر ده‌باته‌وه‌ که‌ بریتی‌یه‌ له‌ پاراستنی ئایین و خزمه‌تکردنی ئیسلام. خه‌لافه‌تی ده‌وله‌تی فاتیمی، که‌ له‌ میسر‌دا به‌ ناوی ئالی به‌یته‌وه‌ دامه‌زرا و،

(۱) حدیث صحیح رواه الإمام أحمد.

حكومەتى "موەھىدە كان" لە ئەفرىقىيا و، دەولەتى سەفەوى لە ئىران، ھەرىيە كەيان باشتىن بەلگەن لە سەر ئەوھى كە دەستەلاتدارى و حوكمرانى بۆ ئالى بەيت دەست نادات. بەلام لەو لاوھ دەبىنن كە ھەركات ئالى بەيت وازيان لە دەستەلاتدارى ھىنايىت، ئەوا ھەول و كۆشش و تەقەلايەكى زۆريان بۆ خزمەتى ئىسلام و بەرز كردنەوھى ئالاي قورئان داوھ.

ئەگەر دەتەوئىت ئەمەت بە جوانى بۆ دەربكەوئىت، ئەوا فەرموو سەرنج لەو قوتبانە بدە كە لە بەرھى ھەزرەتى ھەسەن ھاتوون، بە تايبەت چوار قوتبە كان و، لەناو ئەوانىشدا بە تايبەت: شىخى گەيلانى (قُدس سِرُّه). ..يان فەرموو سەرنج لەو پيشەوايانە بدە كە لە بەرھى ھەزرەتى ھەسەن، بە تايبەت "ئىمام زەينولعابدین" و "ئىمام جەعفەرى صادق" و ھاوچەشنيان.. دەبىنن ھەرىكە لەوانە (لە كاتى خۆياندا) وەكو "مەھدى" يەكى مەعنىوى بوون و، بە بۆنەى خەرىك بوونيانەوھ بە بلاو كردنەوھى نوورى قورئان و راستى يەكانى ئىمان، ھەرچى سەتەم و تارىكايى مەعنىوى دەوروبەريان بوو، پەواندوويانەتەوھ و نەيانھيشتووھ. بەمەش چەسپاندوويانە كە بە راستى ميراگرى باپىرى گەورە و سەرورەيانن، ھەزاران دروودى لەسەر بىت.

ئەگەر بوترىت:

"حكىمەت" لەو ئاشوبە خوئناوى يە سامنا كەدا چى يە كە لە سەردەمى جى نشىبى خەلىفە راشىدە كاندا - كە چا كترىن سەردەمى ميژووى موسلمانانە - تووشى نەتەوھى ئىسلام بوو، خۆ ئەو بەرپزانە شايانى ئەو گرفت و بەلايە نەبوون كە بىتە رىيان؟ .. ئايا كامە يە لاينى "مىھەبانى" ى خواوھند لەم كارەدا؟

وہلام:

ھەر وەك ھەورە بروسكە و بارانى زۆرى بەلئىزمە و توفى بەھار، توانا و لىھاتنى ھەموو جۆرە كانى پرووھك دەبزوئىت و دەرى دەخات و، بەمەش تۆوھ كان دە كرىنەوھ و گوڵە كانيان دەپشكوئىن و ھەرىيە كەيان كارى سروشتى خۆى بى دەسپىرئىت.. ھەر بەو جۆرەش ئەو فیتنەيەى كە ھاتە رپى ھاوھلان و شوئىنكەوتووانيان - خويان لى رازى بىت - تووى توانا و لىھاتنى ئەوانى ھەژاند و، ھەموو دەستە و كۆمەلئىكى بىدار كەردەوھ كە: ئايىنى ئىسلام لە مەترسى دا يە و خەرىكە ئاگر لە موسلمانان بەردەبىت!

ئەم بىدار كردنەوھيش واى لە ھەموو دەستە و تاقمىكى موسلمانان كەرد كە فرىاي

پاراستنی ئیمان و ئیسلام بکهون. ئەوه بوو ههریه کهیان به پنی توانای خۆی ئەر کینکی لهو ئەر که زۆرانهی پاراستنی ئیمان و یه کیتی موسلمانانی له ئەستۆ گرت و، بهوپه پری ئیخلاص و لیبرانهوه ئەو پری یه گرت بهر.. دهسته و تاقمی وایان هه بوو پاراستنی فەرموودهی پیرۆزی پیغمبەر ﷺ و، هه ندیکیان پاراستنی شه ریهعت و، هه ندیکێ تریان پاراستنی راستی یه کانی ئیمان و، هه ندیکێ تریان پاراستنی قورئانی پیرۆزیان خسته ئەستۆی خۆیان..

بهم جۆره، ههریه کهیان ئەر کینکی لهو ئەر کانهی که پاراستنی ئیمان و ئیسلام لهو پرۆژهدا داخوازی بوو، ئەنجام دا و، به تهواویش بۆ ئەم کارانهی خۆیان لێ پران. کهواته ئەو تۆوانه ی که گه رده لولوی فیتنه و ئاشوبه کانی ئەو سه رده مه به هه موو لایه کدا وه شانده ی، چه ندین گوتی ره نگا وره نگیان له هه موو جی یه کی جیهانی ئیسلامدا به ره هم هینا، به چه شنێ که هه موو شو ئینکی جیهانی ئیسلام وه ک باخچه ی لێ هات و، به گوتزار خه ملا و رازایه وه..

به لām به داخه وه له ناوه نده ی ئەو باخچه و گوتزاره پشکوو تۆوانه دا در کودالی ئه هلی بیدعه تیش سه ریان هه لدا! وه ک بلی ده ستی توانستی خوا وه نده ئەو چه رخ و سه رده مه ی به سام و شکۆ مه ندی خۆی و به تونده ی راته کاند و، ئەمه ش هیممه ت و هه ستی که سانی خاوه ن هیممه ت و غیره تی جوولاند. چونکه ئەو بز و تنه وه یه ی که له ناو جه رگه ی ولاتی ئیسلامه وه تیشکی هاویشت، به شینکی زۆری له پیشه وا و موچه هید و زانایانی فەرمووده و ئەقتاب و ئەولیا و پیاوچا کانی به هه موو لایه کی ولاتی ئیسلامدا پرژاند و بلاوی کردنه وه و ناچار ی کۆچ و په وی کردن، موسلمانانیشی هان دا که به م لاو ئەو لادا برۆن و ده رگای دلانیان بکه نه وه و، لای ئەوان له گه نجینه کانی قورئانی پیرۆز زانیاری هه لبگۆزن.

* * *

با پرۆینه وه سه ر باسه که ی خۆمان:

ئهو رووداوانه ی که پیش روودانیان په نهان بوون و پیغمبەر ﷺ هه والی روودانیانی دا و، پاشان وه ک چۆن هه والی دا بوو وه ها هاتنه دی، ئەمانه له هه زاران روودا و تپه پر ده بن. به لām ئیمه ته نها ئاماژه بۆ چه ند نمو نه یه کیان ده که بن، له وانیه ی که خاوه نانی هه ر

شەش كىتئە صەحيحە كانى فەرموودە لە بارەيانەوہ يە كيان گرتووە، كە لە پيش ھەموويانەوہ ئيمامى بوخارى و ئيمامى موسليمن. تەنانت بە شيكى زۆرى ئەو رووداوانە بە تەواتورى مەعنەوى پيمان گەشتون و زانايان و ليكۆلەرانى ئەم بوارە لە سەر "صەحيحى" ى ھەندىكيان يە كيان گرتووە، كە ئەمەش وە كو تەواتورى صەريح وايە.

* پيشەوايان و خواوەنانى كىتئە صەحيحە كان ھەموو ئەو ھەوالاتيان گيراو تەوہ كە پىغەمبەر ﷺ بە ئىتى بە ھاوالاتى داوہ بە سەر دوژمناندا سەردە كەون و، مەككە^(۱) و، بەيتولەقدىس^(۲) و، يەمەن و شام و عىراق^(۳) و، خەيبەر^(۴) تەتخ دە كەن، ھەروەھا ھەوائى پىن داوون كە گەنجىنە كانى كيسرا و قەيسەر لە نيوان خۆياندا دا بەش دە كەن^(۵)، كە دەولتە كانى ئەم دووانەش گەورەترين دوو دەولتەتى جىھانى ئەو سەردەمە بوون.

باشان دەبى بزائين كە پىغەمبەر ﷺ كاتى ئەم ھەوالاتى داوہ، ھەرگىز نەيفەرمووہ: "وا گو مان دەبەم". .. يان: "لام وايە". .. يان: "لەوانەيە"، بەلكو بەوپەرى زائين و دىتيايە يەوہ، وەك ئەوہى چاوى لىيىت، ئەم ھەوالاتى را دە گەياند و، لە دو اييشدا وەھا دەر جوون كە را يگەياندن.

ئەو شەخسە نە ياد نە چىت كە ئەو كاتەدا پىغەمبەر ﷺ ئەم ھەوالاتى را دە گەياند لە زايەن خوارو ھندەوہ فەرمانى كۆچ كردنى بەرەو مەدينە پىن درابوو، ھاوہلە كانيشى كەم بوون و، دەورو بەرى مەدينە و ھەموو جىھانىش دوژمىيان بوون!

* لە رىوايەتيكى صەحيحدا دەر كەوتووە كە چەندىن جار فەرموويەتى: "إقتلوا باللذنين من بعدى أبي بكر وعمر"^(۱). واتە ھەوائى ئەوہى داوہ كە ئەم دووانە دوای خۆى

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم..

(۲) صحيح، رواه البخاري.

(۳) صحيح، رواه البخاري ومسلم ومالك.

(۴) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(۵) صحيح، رواه مسلم.

(۶) صحيح، رواه الترمذي وابن ماجه والحاكم وأحمد والبيهقي. واته: "لە باش خۆم شۆين ئەو دووانە

بگەون كە لە دوای من دىن، كە ئەبووبەكر و عومەر ن."

دهمیتن و دهبن به جینشینی و، به چه شنی که خوا پیی رازی بیت، نهر کی جینشینی نه بنجام دهنده و، نه بو به کر ماوهیه کی کهم جینشین ده بیت، به لام عومر ماوهیه کی زیاتر.. چه ندین فتوحاتی زوریش ده کات.

* ههروهه هه فرموویه تی: "إِنَّ اللَّهَ زَوْي لِي الْأَرْضَ فَرَأَيْتَ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنَّ أُمَّي سَبَلِغَ مَلِكَهَا مَا زُوِي لِي مِنْهَا"^(۱). هه ره بهو جزرهش که هه فرمووی، هاته دی.

* ریوایه تیکی سه حیح^(۲) ده لیت: پیش ده ست پینکردنی جهنگی به در، پیغه مبه ر^ﷺ شوینی کوشتنی کافران و سه ر کرده کانیانی له به دردا ده ستیشان کرد و هه فرمووی: "نه بو جه هل لی ره دا ده کوژریت.. عوتبه لی ره دا ده کوژریت.. ئومه یه لی ره دا ده کوژریت.. فلان لی ره دا و فیساریش له ویادا.. هتد. پاشان هه فرمووی: "بیشزانه که ئوبه یی کوری خه له ف ده کوژریت"^(۳).. کوشتنی هه موویان هه ره بهو جزره هاته دی که له پیشدا هه فرمووی.

* ههروهه له هه فرمووده ی سه حیحدا چه سپاوه که لهو کاته دا هاوه له کانی پیغه مبه ر^ﷺ له غه زای "موتته" دا بوون، که جینگایه که له سه ر سنووری ولاتی شام و مانگه ری یه ک له مه دینه وه دووره، پیغه مبه ر^ﷺ وه ک جاوی لی بیت، هه والی ئه وانی به خه لکی مه دینه را گه یاند و هه فرمووی: "أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبُ، ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبُ، ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبُ، وَعَيْنَاهُ تَذْرَفَانُ.. حَتَّى أَخَذَ الرَّايَةَ سَيْفٌ مِنْ سَيْوْفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ"^(۴). له پاش چه ند حه فته یه که "یه علای کوری مونه بیه" ی هاوه لی له گۆره پانی جه نگه وه هاته وه و روشته خزمه تی پیغه مبه ر^ﷺ. پیش ئه وه ی ئه وه هیج شتیک بگیره پته وه،

(۱) صحیح، رواه مسلم والترمذی وأبو داود وابن ماجه وأحمد. واته: "خوای گه و ره زه یی بز هینامه یه که به چه شنی خۆره هلات و خۆر ناوایم دی و، نه ته وه که شم به مولک و ده سه لانداری ئه وه جینگایانه ده گن که هینرانه پیش چاوم".

(۲) صحیح، رواه مسلم وأحمد والحاكم.

(۳) رواه البيهقي. بروانه: الشفا ۱/۳۴۳.

(۴) صحیح، رواه البخاري وأحمد والنسائي. واته: "زهیدی کوری حاریسه ئالا که ی هه لگرت، ئنجا پیکرا.. پاش ئه وه جه عفره ئالا که ی هه لگرت، ئه ویش پیکرا.. ئنجا عه بدوللای کوری ره واحه ئالا که ی هه لگرت، ئه ویش پیکرا" ئا له م کاته دا فرمیسک به چاوه کانی دا ده هاته خواره وه. پاشان هه فرمووی: "شمشیریک له شمشیره کانی خوا ئالا که ی هه لگرت و سه ر که و تیان به ده سه ت هینا".

هر چى له جهنگه كه دا پرووى دابوو يئغممبهر ﷺ له بهر چاوى به علادا همموى گيرايه وه. به علاش سويندى خوارد و وتى: "بهو كه سهى تزي به جق كردوه به يئغممبهر، بهك حهرفت له قسه كانى ئهوان نه پهراند" (۱).

* ههروهها له ريوابه تىكى سه حيدا يئغممبهر ﷺ ههوالى داوه كه خهلافهت له دواى خوى سى سال بهردهوام دهبيت، پاشان دهبيت به پاشايه تى به كى گهزنده (۲)، دهفهرموى: "وان هذا الأمر بدأ نبوة ورحمة، ثم يكون رحمة وخلافة، ثم يكون ملكاً عضواً، ثم يكون عتواً وجروناً وفساداً في الأمة" (۳). بهمش ماوهى جينشيني راشيدانهى به سى سال دهستيشان كرد، كه به شمش مانگه كهى خهلافه تى حهزهره تى حهسهن - خواى لى رازى بيت - هه سى ساله كه پر دهبيت وه، ئنجا پادشايه تى و ستمكارى و فساد له ناو نه ته وهى ئيسلامدا بهك له دواى بهك دىن و پهيدا دهبن. هه بهو جوهره هاته دى كه ئه وه فهرموى.

* به ريوابه تى سه حيج چه سپاوه كه يئغممبهر ﷺ ههوالى داوه حهزهره تى عوسمان - خواى لى رازى بيت - له كاتى كدا ده كوژرينت كه قورئان ده خوئىت (۴). ههروهها يئغممبهر ﷺ فهرمويه تى: "إن الله عسى أن يلبسه قميصاً وأنهم يريدون خلعه" (۵). و ته: "تريكه خاوه نند كر اسينك بكاته بهر عوسمان، به لام ئهوان ده يانه وىت له بهرى دىن. هه بهو جوهره كه يئغممبهر ﷺ فهرمو بووى، هاته دى.

* له ريوابه تى سه حيجى ترد، ده گير نه وه كه لهو كاته دا يئغممبهر ﷺ كه له شاخ (الخجامة) ده گرت، عه بدو تى كورى زوبه ره له خوئى يئغممبهرى ﷺ بو پيرۆزى خوارده وه و پوزى نه كرده وه، يئغممبهر ﷺ پى فهرموه: "ويل للناس منك، وويل لك من الناس" (۶). بهمش ئه وهى را گه ياند كه: عه بدو تى له تازايه تى به كى بى وئنه كاروبارى خهلكى ده خاته ئه ستوى خويه وه و هير شيكى سهختى ده كر يته سهر و، به هوى

(۱) بروانه: زاد المعاد بتحقيق الأرنؤوط (۳/۳۸۵).

(۲) صحيح، رواه أحمد والترمذي والدارمي وأبو يعلى وابن حبان.

(۳) صحيح، رواه أحمد والبخاري في الأوسط.

(۴) صحيح، بروانه: "فضائل الصحابة" للإمام أحمد ۱/۵۰۱ الحديث رقم ۸۱۷.

(۵) صحيح، رواه الترمذي وابن ماجه.

(۶) حديث حسن، رواه الطبراني وأبو يعلى والبخاري والحاكم.

ئەو ھەو ھە بە لا و موسیبت تووشی خەلکی دیت... لە پاشەرۆژدا، بەو جۆرە ی پێغمەبەر ﷺ ھەوالی دابوو، ھاتەدی. ئەو ھەو ھەو لە سەر دەمی ئەمەوی یەکاندا، عەبدولئالی کورپی زوبەر لە شاری مەککەدا جێنشینیی خۆی راگەیاندا، ھەججای کورپی یووسفی ستەمکاریش بە سوپایەکی زۆر گەورەو ھەو ئابلۆقە ی شاری مەککە ی دا، لە پاش چەند شەڕێکی سەخت و چەند جەنگێکی خویناوی و پاش دەر خستنی ئازایەتی یەکی بێ وێنە، عەبدولئالی شەھید کرا.

* ھەر ھەو ھەا پێغمەبەر ﷺ ھەوالی پەیدا بوونی دەولەتی ئەمەوی و سەر کار چوونی معاویە ی راگەیاندا و، وەسیەتیشی بۆ کردوو و فەر موویە تی^(۱): "ئەگەر ھو کەمرا نیت گرتە دەست، نەرمونیا و لیبوردە بەو، ئامۆژ گاریی باش بکە..."

ھەر ھەو ھەا ھەوالی ئەو ھەشی داو ھەو ئەمەوی یەکان مالتی خوا ل ھەناو خۆیاندا دەستاو دەست پێ دە کەن^(۲)، و پادشا و سەر کردە کانیان ستەمکار دەبن و، چەند کەسیکی وەك "یەزید" و "ولید" یان تیدا پەیدا دەیت^(۳).

* ھەر ھەو ھەا ھەوالی ئەو ھەشی داو ھەو ئەمەوی یەکان بە ئالای پەشەو ھەو پەیدا دەبن و، مولکیان چەندین ئەو ھەندی ئەوانە ی پێش خۆیان زیاد دە کات^(۴). بەمەش راییگەیاندا کە عەباسی یەکان دوای ئەمەوی یەکان پەیدا دەبن و لە ئەمەوی یەکانیش زیاتر لە ھو کەمدا دەمیننەو ھەو. ھەر بەو جۆرەش ھاتەدی کە پێغمەبەر ﷺ ھەوالی دابوو.

* بە فەر موودە ی صەحیح چەسپاوە کە پێغمەبەر ﷺ فەر موویە تی: "ویل للرب من شرّ قد اقترب"^(۵). ئەمەش ھەوالدانی ئاشووبە کانی جەنگیز خان و ھۆلاکۆ بوو، کە دەولەتی عەباسی عەرەب لە ناو دە بەن. چۆنیشی فەر موو، ھەر بەو جۆرە ھاتەدی.

(۱) رواه أحمد مرسلًا ورجاله رجال الصحيح، ورواه أبو يعلى موصلاً ورجاله رجال الصحيح.

(۲) رواه الترمذي والحاكم والبيهقي. له واتای ئەم فەر موودە یەدا بڕوانە: (صحيح الجامع الصغير ۴۱۲).

(۳) حديث حسن، رواه أبو يعلى. بڕوانە: (صحيح الجامع الصغير ۲۷۵۹)، (المطالب العالیة لابن حجر ۴۵۲۸-۴۵۲۹).

(۴) رواه أحمد والطبراني والحاكم. و صحیح إسناده العلامة أحمد شاکر فی المسند.

(۵) صحيح، رواه البخاري ومسلم. واتە: بەدبەختی بۆ عەرەب، لە بەر ئەو شەڕ و ئاشووبە ی لییان نزیک بوو ئەو ھەو.

* رېوايه تېكى صحیح ده لیت: له كاتېكدا ساعدى كورى ئه بوو وه ققاص له نه خوشى به كى سه ختدا بووه، پىغمه مېر ﷺ پىي فەر مووه: "لَعَلَّكَ تُخَلَّفُ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيَسْتَضِرَّ بِكَ آخَرُونَ"^(۱). ئەم فەر موو ده يه ي پىغمه مېر ﷺ رايده گه يه نیت كه: ساعد ده نیت به پىشه و ايه كى گه و ره و، خوا و هند له سەر ده ستى ئه و دا چه ندين ولات فه تح ده كات و، چه ندين تيره و ده سته و كۆمه ليش به هۆى ئه و وه دینه ريزى ئايىنى ئيسلامه وه و به مەش سوو دىكى زورىان ده ست ده كه و نیت، هه ره ها چه ند تا قمىكى تيرش به هۆى ساعد وه زيانان پى ده گات و ده و له ته كه يان تيا ده چىت.

له راستى دا هه ره به و جۆره پرووى دا كه پىغمه مېر ﷺ هه و اللى دا بوو. ئه و ه بوو ساعد بوو به پىشه و اى سوپاى ئيسلام و، ده و له تى فارسه كانى له ناو برد و، بوو به هۆى ئه و ه ي كه چه ندين تيره و نه ته و ه ي زۆر مو سلمان بىن.

* هه ره و ه ها چه سپاوه كه له و رۆژه دا نه جاشى پادشاى حه به شه له سالى حه و ته مى كۆچى دا، كۆچى دوايى كرد، هه ره له و رۆژه دا پىغمه مېر ﷺ هه و اللى مردنى ئه و ي به خه لك را گه ياند^(۲) و، نو ئىژى مردوشى، له دووره وه، له سەر كرد. پاش تپه ر بوونى حه فته يه ك له و هه و الدانەى پىغمه مېر ﷺ، ده نگو باس گه يشته مه دینه، كه نه جاشى له و رۆژه دا پىغمه مېر ﷺ فەر موو بووى كۆچى دوايى كرد وه!

* هه ره و ه ها له و كاته دا كه پىغمه مېر ﷺ له گه ل چه ند ها و ه لىكى هه لىژاره دى خۆى دا، له سەر چىاى ئو خود را و ه ستا بوون (يان له سەر ئه شكه وتى حىراء، وه ك له هه ندئى رېوايه تدا هه يه) چىا كه كه و ته جمو جوو ل. پىغمه مېر ﷺ فەر مووى: "أُتِبْتُ، فَأَمَّا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدٌ"^(۳). به مەش ئه و ه ي را گه ياند كه حه زره تى عومەر و عوسمان و عه لى، شه هيد ده كرپن. كۆتايى ژيانى ئه و سىانه به و جۆره بوو كه پىغمه مېر ﷺ فەر مووى. ئه ي ئه و مرۆفه لا وازه ي كه دلئى مردووه! ئه ي سەر لئى شىواو!

(۱) صحيح، رواه البخاري و مسلم. واته: "له وانه يه بىئىته وه تاكو چه ند قه و مىك سوودت لئى وه رده گرن و چه ند قه و مىكى تيرش له تووه تووشى زيان ده بن".

(۲) صحيح، رواه البخاري و مسلم و أبو داود و مالك و الشافعي و أحمد و البيهقي.

(۳) صحيح، رواه البخاري و أبو داود و الترمذي و أحمد و أبو يعلى و ابن حبان. واته: "ئەى چىاى ئو خودا جىگىر به و مه جوو لئى، چونكه نىستا ئه وانه ي له سەرت را و ه ستا و ن، پىغمه مېر ﷺ و صيدديق و شه هيدن".

لهوانهیه بلیت: محمّد ﷺ مروّقیکی بلیمهت (عقري) بووه و بهو هژیوهه ئهه شته
 غهیبی یانهی زانیوه. لهوانهیه ئههه بلیت و ئیتر له ئاستی راستی "پنغه مبه ریتی" ی ئه ودا
 - که وهك خۆر دهره و شته وه - چاوت بنووقینیت!
 ئهی دامای هه ژار!

باش بزانه ئه وهی که بیستت، ته نهها به شیکه له پازده جوړ له جوړه گشتی به کانی
 موعجیزاتی ئه و پنغه مبه ره ﷺ. خۆ به باشی زانیت که به چه ندين پړوايه تی سه حیح و به
 ته و اتوری مه عنه وی هه موویان چه سپاون. که واته هیشتا به شیکی کهم نه بیته له و
 موعجیزانهی که په یوه ندی یان به شته غهیبی به کانه وه ههیه، هیچی ترت نه بیستوو ه.. جا
 ئایا ئیتر دوا ی ئه وهی که مروّف ئهه موعجیزانه ده بیستیت، هه ره به خوا هنی ئه و
 موعجیزانه ده لیته: (ئههه مروّقیکی بلیمهت بووه و بهو بۆ نه یوهه توانیوه تی ئاینده ی بۆ
 دهر بکه ویت و پرو داوه کانی بزانیته)؟!

گریمان ئیمهش وهك تۆ و تمان: به لئ بلیمه ته. به لام ئایا که سیك خوا هنی زیره کی به کی
 ئاوا پیرۆز و بلیمه تی به کی به رزی سهدان جاره ی که سانی تر بیته، وه کو ئه و پنغه مبه ره
 ﷺ، هه رگیز سه ری لئ تیکده چیت و ئه و شتانه ی ده یان بیته لئ ده ئالۆزین؟ یان ئایا
 له و ئاسته به رزه ی خۆی داده به زیته خواره وه که چه ندين هه والی و ا رابگه یه نیت له
 راستی یه وه دوور بن؟

ئایا ئه و په پری شیتی و گه لحوپی نی به که ئیمه پشت له و هه و الا نه هه لکه یین، که ئهه
 مروّقه (بلیمه ته) سه باره ت به به خته وه ری هه ردوو دنیا پیمان راده گه یه نیت؟!

ناماژه ی ره وانی شه شهه م

* چه سپاوه که پنغه مبه ره ﷺ به فاتیمه ی کچی را گه یاندوو ه که ئه و: "أول أهله لحوقاً
 به" (۱). واته: که چه زره تی فاتیمه یه کهم کهس ده بیته له ئالی بهیت له دوا ی پنغه مبه ره ﷺ
 کۆچی دوا یی ده کات.

پاش تپه ر بوونی شهش مانگ به سه ر کۆچی دوا یی پنغه مبه ردا ﷺ چه زره تی فاتیمه
 وه فاتی کرد.

(۱) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأحمد والترمذي.

* ههروههها چه سپاوه که پیغمبهر ﷺ هه والی به "ئه بوو زهر" داوه، که پرۆژنیک دینت ئه بوو زهر له مه دینه نه فی ده کریت و به ته نیایی ده زی و له ته نیایشدا ده مریت^(۱).. پاش بیست سال فرموده که ی پیغمبهر ﷺ وهك چۆنی فرمودوو، و هه هاته دی.

* ههروههها چه سپاوه که جارنیکان پیغمبهر ﷺ له مالی "ئوم حهرامی" پووری ئه نه سی کوری مالیکدا نوستوو، به زه ده خه نه وه هه لسا و فرمودی: "ناس من أمی عَرَضُوا عَلَيَّ غَزَاةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَرْكَبُونَ تَبَحًا هَذَا الْبَحْرُ مَلُوكًا عَلَى الْأَسْرَةِ"^(۲). واته: "چهند که سینکیان له نه ته وه کم پیشان دام که له پیناوی خوادا غزایان ده کرد و سواری پشتی (که شتی) ئه م ده ریا به ده بوون و پادشای سهر ته خت بوون". ئوم حهرام وتی: "ادع یا رسول الله أن أكون معهم. فدعا لها"^(۳).. چل سال پاش ئه م رووداوه، ئوم حهرام له گه "عوباده ی کوری صامیتی" میردی دا رۆشتن بۆ فه تخی دوورگی "قوبرص" و له وئی کۆچی دوایی کرد. تا ئیستاش گۆره که ی له وئی ئاشکرایه و خه لکی زیاره تی ده که ن.

* ههروههها چه سپاوه که پیغمبهر ﷺ فرمودی: "إِنَّ فِي ثَقِيفَ كَذَابًا وَمُبِيرًا"^(۴). ئه مهش هه والدان بوو بۆ پهیدا بوونی "موختاری ئه فه فی" که لانی پیغمبهری تی لی دها و، "حه ججاجی خوینرێژی سته مکاریش" که سه ده هزار که سی کوشت.

* ههروههها چه سپاوه که پیغمبهر ﷺ فرمودی: "لَتَفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةَ، فَلْنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلْنَعْمَ الْحَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ"^(۵).

به م هه والدانه ئه وه ی را گه یاند که شاری ئه سته مبول موسلمانان فه تخی ده که ن و، "حه مده دی فاتیح" یش پله یه کی به رزی ده بیته: "نعم الأمير". ههروهههاش ده رچوو که پیغمبهر ﷺ فرمودی.

(۱) حسن، رواه أحمد والبيهقي وغيرهما.

(۲) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وأبو داود وابن ماجه وأحمد ومالك والدارمي.

(۳) ته ووه که ی فرموده که به که له پهراویزی پینشودا ته خریج کرا. واته: ئه ی پیغمبهری خوا له خوا داوا که میش به کیک م له وانه. پیغمبهریش ﷺ دوعای بۆ کرد.

(۴) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد واللفظ لمسلم. واته: هوزی سه قیف درۆژنیک و پساو کۆژنکی نیه هه به.

(۵) صحيح، رواه أحمد والمحاكم وقال صحيح الإسناد والبخاري في التاريخ الصغير. واته: شاری فوسته تینیبه (ئه سته مبولی ئیستا) فه ته ده کریت و، چاکترین میر و سوپا ئه و میر و سوپا به ن که فه تخی ده که ن.

* ههروهه ها چه سپاوه كه پيغهمبر ﷺ فهرموويه تي: "إن الدّينَ لو كان منوطاً بالثريا لتناوله رجالٌ من أبناء فارس"^(۱). ئەمەش ئاماژەيە بۆ ئەو زانا و ئەوليا و پياوچاكانەي هاوچەشنی "ئيمامي ئەبووحەنيفە: نوعمانی کوری ثابت"، که خەلکی ولاتی "فارس"ە.

* ههروهه ها فهرموويه تي: "عالمٌ قرئشٍ يملأُ طباقَ الأرضِ علماً"^(۲).. ئەمەش ئاماژەيە بۆ ئيمامي شافيعی.

* ههروهه ها هه والی داوه كه:

"إن الأمة ستفترق إلى ثلاث وسبعين فرقة وإن الناجية منها أهل السنة والجماعة"^(۳).

* ههروهه ها فهرموويه تي: "القدرية مجوسُ هذه الأمة"^(۴).

ئەمەش ئاماژەيە بۆ کۆمەڵی "قەدەرییە" که ئینکاری قەدەری خویان دەکرد و لەناو خۆیاندا چەند تاقم و کۆمەڵیک بوون.

* ههروهه ها هه والی پهیدا بوونی چەند کۆمەڵ و تاقمێکی زۆری داوه، چونکه چه سپاوه كه پيغهمبر ﷺ له فهرموودهيه كى دا (كه ئەمە و اتا كەيە تي) به حەزەرە تي عەليی فهرمووه:

"تو وهك حەزەرە تي عيسا و ايت، دەييت به هۆی تياچوونی دوو کۆمەڵ، يە کيکیان له زياده خۆشهويستی دا و ئەوی تريان له زياده دوژمنایە تي دا. چونکه گاوره كان ئەوهنده له خۆشهويستی حەزەرە تي عيسادا له سنور دەرچوو بوون، دەیان وت: "عيسا کوری خوايه!" جووله که کانیس ئەوهنده دوژمنایە تي یان کرد که ئینکاری پيغهمبرتيی و پلهی بهرزی ئەویان کرد.. ههروهه ها کۆمەڵیکیش ئەوهنده له خۆشهويستی تۆدا رۆده چن که سنور دەشکيئن و تياده چن. چونکه پيغهمبر ﷺ له باره ی ئەمانه وه فهرمووی: "هم نبرُ

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي وأحمد. واته: ئەگەر ئايینی ئیسلام تەنانەت بە ئەستێرەي کۆ (ثريا) يشهوه هەلبواسرايت، چەند پياوینکی خەلکی ولاتی فارس دەستی خۆیانی دەخەن.

(۲) ضعيف، لكن الترمذي حسنه. وقال البيهقي وابن حجر: طرق هذا الحديث إذا ضمت بعضها إلى بعض أفادت قوة وعلم أن للحديث أصلاً. واته: زاناكەي تیرەي قورەيش سەر زەوی له زانیاری پر دەكات.

(۳) هه موو ئەو فهرموودانەي که له باره ی دابه شبوونی نەتەوه ی ئیسلامه بۆ حەفتا و سێ بەش دەدوین، هه موویان صەحیحەن، وهك پيشتر باسمان کرد. واته: نەتەوه ی ئیسلام دەبن بە حەفتا و سێ بەشه وه، تەنها ئەوه یان له سزای خواي گهوره رزگاری دەبیت، که شوین پینی سوننه تي پيغهمبر ﷺ هەلده گرن و له کۆمەڵی موسلمانان لا نادهن.

(۴) حسن، رواه أبو داود والحاكم. واته: دەسته و پیری "قەدەرییە" مەجووسی ئەم نەتەوه یەن.

يقال لهم الرفضة"^(۱).. كۆمەلنىكى تىرىش لە رادەبەدەر دوژمنايەتتە دە كەن، كە برىتىن لە "خەوارىج" و ھەندئى لەو كەسانەى لە رادەبەدەر پشتگىرىي ئەمەوى يە كانيان دە كرد كە پىيان دە و تريت: "الناصة".

ئە گەر بو تريت:

قورئانى پىرۆز فەرمانى بە خۆشويستنى ئالى بەيت داوھ و پىغەمبەرىش ﷺ خەلگىي بۆ ئەم كارە ھان داوھ، لە وانەيە ئەمە بىت بە بەھانەيەك بۆ ھەندئى كەس و بلىن: ئەم خۆشەويستى يە خوا فەرمانى پىن داوھ و، ئەھلى خۆشەويستىش و ەك مەست وان و ئاگايان لە واقع نى يە. كە واتە بۆچى ئەو كەسانە سوود لەم خۆشەويستى يە وەر ناگرن و لە سزاي خوا رزگار يان ناكات؟ بەلكو بە پىچە وانەو، و ەك فەرمودە كە ئاماژەى بۆ كردو، ئەم خۆشەويستى يە لە رادەبەدەرە زىانيان پىن دە گەيەنيت و تووشى ئازاريان دە كات؟!

و ەلام:

خۆشەويستى دوو جۆرە:

يە كىكيان: خۆشەويستى يە كە بە (مەعناى حەرفى). كە ئەمەش برىتى يە لەو ەى ئەو كەسە ھەزەرتى ەلى و ەسەن و ەسەين و ئالى بەيتى تەنھا لەبەر خوا و پىغەمبەر و لە پىناوى رەزامەندىي خوا و پىغەمبەردا ﷺ خۆش بويت. ئەم جۆرە خۆشەويستى يە، لە خۆشەويستىي پىغەمبەر ﷺ زياد دە كات و دەيئە ھۆى خۆشەويستىي خواى گەورە. كە واتە ئەم خۆشەويستى يە شتىكى رەوايە و ھىچ زىانيك لە زۇربوونى دانى يە، چونكە لە سنورى خۆى تىپەر ناييت و داخوازي زەمكردن و دوژمنايەتتى غەيرى خۆشەويستە كە ناييت.

دوو ھەميان: خۆشەويستى يە كە بە (مەعناى ئىسمى). واتە ئەو كەسە ھەموو ئەو ز تانەى لەبەر خودى خويان خۆش بويت! و ەك ئەو ەى ھەزەرتى ەلىي لەبەر ئازايەتى و كەماتى خۆش بويت. يان ھەزەرتى ەسەن و ەسەينى تەنھا لەبەر رەوشتە بەرزە كانيان خۆش بويت، بە پىن ياد كرنەو ەى پىغەمبەر ﷺ، تەنانەت ھى وا ھەيە خوا و پىغەمبەرىش ﷺ نەسبت، كەچى ئەوانى خۆش دەوئيت! ديارە ئەم جۆرە خۆشەويستى يە نايئە ماىەى

(۱) جزء من حديث رواه الطبراني واسناده حسن. واتە: ئەوانە نازناويكيان ھەيە و پىيان دە و تريت پىرۆزى يە كەن.

خۆشهويستىي خوا و پيغهمبەر ﷺ. جا نه گهر لهم خۆشهويستىي بهدا زياده روهى بكرىت،
تهوا ده بيته هوى زهم كردن و دوژمنايه تىي غهبرى خۆشهويسته كه.

بهم جزوه - وهك له فهرمووده كه دا باس كرا - دهر كهوت كه:

هندى له وانهى زياده روهى يان له خۆشهويستىي حهز رتهى عهلى دا نواند و خويان له
حهز رتهى ته بوو به كر و عومهر بهرى كرد، گرفتارى زهره مهندى به كى به كجار گهوره
بوون و، ئەم خۆشهويستىي به سهلبى به - نائىجابى به - بوو به هوى زهره مهندى يان.

* ههروهها به چه شنىكى راست و بن گومان پيمان گه يشتوو، كه پيغهمبەر ﷺ
نه تهوى ئىسلامى بيدار كردووه تهوه كه: "إذا مشوا الميطياء، و خدمتهم بنات فارس
والروم، ردّ الله بأسهم بينهم وسلط شرارهم على خيارهم"^(۱). له پاش سى سال چۆنى
فهرموو، وهها هاتهدى.

* ههروهها چه سپاوه كه پيغهمبەر ﷺ هاوه له كانى خۆى ناگادار كردووه تهوه كه
"قهلاى خهيه ر له سه ر ده ستى حهز رتهى عهلى دا - خواى لى رازى بيت - فه تح
ده كرىت"^(۲). يهك رۆژ دواى تهو فهرمووده به، موعجيزه كه هى پيغهمبەر ﷺ زياتر له وهى
چاوه روان ده كرا، هاتهدى. تهوه بوو حهز رتهى عهلى - خواى لى رازى بيت - دهر گاي
قهلا كه به دهسته وه گرت و كردى به قه لغانى خۆى هه تا فه تى خهيه ر تهواو بوو،
پاشان فرپى دا. هيندهش تهو دهر گايه گهوره بوو كه له دوايى دا ههشت كەس، له
رپوايه تىكى تر دا: چل كەس، نه يان توانى به رزى بكه نه وه"^(۳).

* ههروهها پيغهمبەر ﷺ فهرموويه تى: "لا تقوم الساعة حتى تقتل فئتان دعواهما
واحدة"^(۴). به مه هه والى تهو جه نگه ي را گه ياند كه له (صفين) له نيوان حهز رتهى
عهلى و معاويه دا رپوى دا، خوايان لى رازى بيت.

(۱) صحيح، رواه الترمذي. بروانه: (صحيح الجامع الصغير ۸۱۳). واته: هه ر كات موشلمانان وايان لى
هات كه به فيز و ده مار وه به رينگادا برۆن و كچانى فارس و رۆم خزمه تيان بكن، تهوا خوا ده يان كات به
دوژمنى به كتر و خراپكار ايان به سه ر چا كه كار اياندا زال ده كات.

(۲) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(۳) ضعيف، بروانه: (كشف الخفاء ۱۱۶۸).

(۴) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وأحمد. واته: تاكو دوو كۆمه ل كه بانگه شه بۆ
يهك شت ده كەن، له گەل به كتر دا نه جه نكن، قيامت به رپا ناييت.

* ههروهها په كىكى تر له و شتانهى كه پىغمبهر ﷺ پىش روودانى ههوائى داوه، ئهويه كه فهرموويه تى: "إن عماراً قتلته الفئة الباغية"^(۱). ئهوه بوو پاشان له جهنگى (صيفين) دا كوژرا و حهزرتى عهلىش فهرمووده كهى پىغمبهر ﷺ و كوشتنى عهمارى لهم جهنگه دا كرد به بهلگه له سهر ئهويه كه شوينكه و تووانى معاويه پىره ياخى بووه كه ن. معاويش حهديشه كهى ته ئويل كرد و، عهمرى كورى عاصيش وتى: ياخى بووه كان ته نها ئهوانه كه عهماريان كوشتوو و هه موومان ناگرته وه.

* ههروهها پىغمبهر ﷺ فهرموويه تى: "إن الفتن لا تظهر مادام عمر حياً"^(۲). هه ره بوو جوژهش بوو كه فهرمووى.

* ههروهها له رۆژى غهزاي "به در" دا كه سوهه يلى كورى عهمر ديبل كرا و هيشتا موسلمان نه بوو بوو، حهزرتى عومهر - خواى لى رازى بيت - عهزرى پىغمبهرى ﷺ كرد: "ئمه پياوئىكى قسه زان و زۆربلىيه، پوخسه تم بده با ههردوو كه ليهى خواره وهى ههلبكىشم، تاكو له مرؤ به داوه نه توانيت قسه ت پى بليت!" پىغمبهر ﷺ فهرمووى: "وعسى أن يقوم مقاماً يسرك يا عمر"^(۳). ئهوه بوو فهرمووده كهى پىغمبهر ﷺ هاته دى، چونكه كاتى كاره ساتى گهوره و دلته زىنى كوچى دوايى پىغمبهر ﷺ رووى دا، صهبر و ئارام له لاي موسلمانان نه ما. حهزرتى ئه بووه كر - خواى لى رازى بيت - له شارى مهدينه موسلمانانى كو كرده وه و تاريكى رهوان و جوانى بو خويندنه وه و تياى دا سه ره خو شى لى كردن و ههولتى دا دلتي هاوه لانى پىغمبهر ﷺ بهيئته وه جى خوى و ئارامى به دلانيان بدات. له هه مان كاتدا "سوهه يلى كورى عهمر" له شارى مه ككه دا هه مان رۆلى حهزرتى ئه بووه كرى بينى و، و تاريكى هاو چه شنى وتاره كهى ئهوى بو خويندنه وه، ته نانه ت تا رادهيه كيش وشه كانى ههردوو وتاره كه يه كه مه بهست و واتايان راده گه ياند!

(۱) صحيح، رواه مسلم وأحمد ورواه البخاري بغير الألفاظ السابقة. واته: "عهمار كۆمهلى ياخى بووان دهيكوژن".

(۲) صحيح، رواه البخاري ومسلم والترمذي وغيرهم. واته: "ههتا عومهر له ژياندا مابيت، فيتنه و ناشووب ههت گيريت و سه ره لنادات.

(۳) روه نبيهي وشيخه الحاكم عن الحسن بن محمد مُرسلاً. واته: "ئهى عومهر! بهشكو رۆژنك بيت هه ره ئه مه پيره ههتوئىنىكى واى بيت كه دلتي تۆى پى شاد بيت".

* ههروهه پيغهمبر ﷺ به "سوراقه" ی فرموو: "كيف بك إذا ألبست سيواري كسرى" ^(۱)! ئهوه بوو له سهردهمی چه زه تی عومهدا - خوای لی رازی بیته - دهوله تی کيسرا تەفروتوننا کراو، بهرگ و پۆشاک و گه بچينه و بازنه کانی کيسرايان بۆ لای چه زه تی عومهر هینا. ئه ویش کردنيه دهستی "سوراقه" و فرمووی: "الحمد لله الذي سلبهما كسرى وألبسهما سراقه" ^(۲). ئه مه ی وت بۆ ئه وه ی ته سدیقی هه واله که ی پيغهمبر ﷺ بکات که زووتر فرموو بووی.

* ههروهه پيغهمبر ﷺ فرموویته تی: "إذا هلك كسرى فلا كسرى بعده" ^(۳). له راستیشدا ههروهه ها بوو که فرمووی.

* ههروهه پيغهمبر ﷺ به نيرراوه که ی کيسرای وت: "خواه‌ند شیرۆيه ی کور ی کيسرای به سه ر کيسرادا زال کرد و له فلان کاتدا کوشتی" ^(۴). پاشان که ئه م نيرراوه له کانی کوشتی کيسرای کۆلی به وه، بۆی دهر که وت: له و کاتدا کوزراوه که پيغهمبر ﷺ فرموو بووی! ئیتر به هۆی ئه مه وه موسلمان بوو. هه ندی رپوايه ت ده لێن ئه م نيرراوه ناوی: "فهرووز" بووه.

* ههروهه پيغهمبر ﷺ هه والی ئه و نامه ی به ها وه له کانی گه یاند که "حاته بی کور ی ئه بوو به لته عه" به نه یی به وه بۆ کافرانی قوره یشی نارد بوو. ئنجا چه زه تی عه لی و میقدادی نارد و پئی وتن: له فلان شویندا ئافره تیکی لی به و نامه به کی پئی به، نامه که ی لی بسین و بۆم به یین. که هاتنه وه نامه که یان له و جیگایه وه هینا که پيغهمبر ﷺ فرموو بووی و، ئنجا دایانه دهستی. پيغهمبریش ﷺ ناردی به دوا ی حاته بدا و لیی پرسی: بۆ وات کردوه؟ ئه ویش عوزر و به هانه ی هینایه وه و، پيغهمبر ﷺ عوزره که ی لی قبول کرد ^(۵). ئه مه ش رپوايه تیکی سه حیح و چه سپاوه.

(۱) رواه البيهقي. واته: "ده بی حالت چۆن بیته کاتی که بازنه کانی کيسرا ده کرینه دهست؟!"

(۲) واته: سوپاس بۆ ئه و خوا به ی که ئه مانه ی له کيسرا سه نده وه و کردنيه دهستی سوراقه. بروانه: (الشفاه ۳۴۴/۱).

(۳) صحیح، رواه البخاری و مسلم و الترمذی. واته: "که ئه م کيسرا به له ناو چوو، ئیتر کيسرای تری به دوا دا نایه ت".

(۴) صحیح، رواه البيهقي.

(۵) صحیح، رواه البخاري و مسلم و أبو داود و الترمذی و أحمد.

* هەروەها چەسپاوە كە پىڭەمبەر ﷺ لە بارەى عوتبەى كورپى ئەبوولەهەبەووە فرمويەتى: "ياكله كلبُ الله"^(۱). بەمەش هەوالى دوارژىكى دژوارى بۆ عوتبە راگەياندا. پاش ماوەيەك "عوتبە" رۆشت بۆ يەمەن و، لە رىڭگادا درىندەيەك (شيرىك) هەلمەتى بۆ برد و خواردى و، بەمەش تەسدىقى هەوال و دوعاكەى پىڭەمبەرى ﷺ لە بارەى عوتبەووە كرد.

* هەروەها بە جۆرىكى صەحىح پىمان گەيشتوووە كە لەو كاتەدا پىڭەمبەر ﷺ فەتى مەككەى كرد، فەرمانى بە بىلال دا - خواى لى رازى بىت - بچىتە سەربانى كەعبە و بانگ بدات. لەو كاتەشدا "ئەبووسوفيانى كورپى حەرب" و "عەتتابى كورپى ئوسەيد و حارىسى كورپى هيشام" - كە لە سەر كرده و پياوماقوولانى قورەيش بوون - لە نزيكى كەعبە و دەورو بەرى دا دانىشتبوون. عەتتاب وتى: "خوابەزەبى بە ئوسەيد(واتە باوكى) دا هاتەو، كە ئەم رۆژەى نەدى!" حارىسىش وتى: "مەمەد كەسى نەدۆزى يەووە جگە لەم قەلە رەشە!" ئەبوو سوفيانىش وتى: "من هيج نالىم، چونكە ئەگەر هەرچى يەك بلىم ئەم بەردە وردانە بۆ مەمەدى دەگىر نەو!" كتوپر پىڭەمبەر ﷺ بەرەو پرويان هات و، فرموى: دەزانم چىتان وت، ئاوا و ئاواتان وت، چىيان وتسوو هەمووى بۆ گىر انەووە! حارىس و عەتتاب كە ئەمەيان بىست، يە كسەر وتيان: شايتى دەدەين كە تۆ پىڭەمبەرى خوايت. چونكە هيج كەسىكى ترمان لە گەلدا نەبوووە تاكو بلىين ئەو بۆى گىراوتەووە"^(۲).

* * *

دەسا ئەى ئەو مولحيدەى كە باوەر بەم پىڭەمبەرە ﷺ ناكات!

سەرنج لەم دوو سەرۆكە سەرسەختانەى قورەيش بدە كە چۆن تەنها بە يەك هەوالى غەيبى پىڭەمبەر ﷺ لەو سەرسەختى يە دابەزىنە خوارەووە و ئيمانان هينا. دەبى دللى تۆ چەندە لە كەلك كەوتىت كە هەزاران موعجيزەى هاوچەشنى ئەمە دەبىستىت، كە هەموويان لە رىڭگای تەواتورى مەعنىوى يەووە چەسپاون، كە چى لە گەل ئەوەشدا دللى ئەسەر ئيمان دانامەرزىت و سەقامگىر نايىت..

با بگەرىينەووە سەر باسە كەمان:

(۱) روه: الخاكم والبيهقي وغيرهما من طرق صحيحه. واتە: "يەككە لە سەگە كانى خوا دەبجوات!"

(۲) بىروانە: زاد المعاد (المحقق): (۴۰۹/۳-۴۱۰)، ابن هشام: (۴۱۳/۲).

* ههروهه ها چه سپاوه که دواى ئه وهى عه بیاسى مامى پیغمبه ر ﷺ ئینکاری ئه وهى کرد هیچ پاره و پورلیك شك بیات، پیغمبه ر ﷺ هه والی ئه و پاره یه ی پى دا که مامى به نه نئی لای (أم الفضل) ی خیزانی داینا بوو^(۱)! ئه وه بوو عه بیاسى مامى (که هیشتا موسلمان نه بوو بوو) له غه زای به دردا دیل کرا و، پیغمبه ر ﷺ دواى لى کرد به پاره خوئى له دیلی پزگار بکات. ئه ویش وتی: پاره شك نابهم. پیغمبه ر ﷺ فه رمووی: "ئهى ئه و مال و سامانه ی لای دایکی فه زل دات نا، چیی لى هات؟" عه بیاس وتی: جگه له من و ئه و که سى تر به و پاره یه ی نه زانیوه! ئه مهش بوو به هوئى ئه وهى عه بیاس موسلمان بیئت^(۲).

* ههروهه ها چه سپاوه که جووله که یه کی سیه ربازی چه پهل که ناوی: "لویه دیدی یه هوودی" بووه، بۆ ئه وهى ئازاری پیغمبه ر ﷺ بدات، سیه رى له پیغمبه ر ﷺ کرد و، تاله مووی به شانیه که وه به سته و و خسته بوویه ناو بیریکه وه. پیغمبه رى خو شه و یستیش ﷺ فه رمانی به حه زره تی عه لى و هاوه له کانی دا که برۆن بۆ فلانه بیر و ئه و ئامیرانه ی سیه ره که یان پى کرا وه بیانیه ن. ئه و انیش رۆشتن هینایان. جا هه ر که گریه کیان لى ده کرده وه، که میك له ئازاره که ی پیغمبه ر ﷺ که م ده بوو.. تا هه موویان کرده وه^(۳).

* ههروهه ها چه سپاوه که پیغمبه ر ﷺ به کۆمه لىکی فه رموو، که ئه بوو هورهیره و حوزه یه فیه شیان تیدا بوو: "ضرسُ أحدِکُم فی النارِ مثلُ أحدٍ"^(۴). به مه، پیغمبه ر ﷺ هه والی پاشگه ز بوو نه وه ی یه کیکی له وانه را گه یاند و، پاشه پوژى سامناکی ئه وه ی ده ر خست. ئه بوو هورهیره ده فه رموئ: "ئه و کۆمه له هه موویان مردن و من و پیاویك ماینه وه، ئه ویش له جهنگی یه مامه دا به مورته ددی کوژرا"^(۵). به م جوژه، هه والدانه که ی پیغمبه ر ﷺ ده ر که وت و هاته دى.

(۱) رواه أحمد والحاكم وصححه، والبيهقي بسند صحيح.

(۲) بروانه: (الشفاء للقاضي عياض ۳/۱). مه رج نی به یه کسه ر موسلمان بوو بیئت، به لکه مه به ست ئه وه یه که روو داوه که هۆ کاریکی سه ره کی بووه له موسلمان بوونی حه زره تی عه بیاسدا.

(۳) صحيح، رواه البخاري ومسلم وابن ماجه وأحمد.

(۴) رواه الطبراني بسند صحيح. واته: خرنی یه کیکتان له دۆزه خدا هینه دی چیاى ئو خود ده بیئت.

(۵) بروانه: (الشفاء) ۳/۱. کاتى ئه بوو هورهیره ده فه رموئ: "من و پیاویك ماینه وه" واته جگه له حوزه یه فیه ش. له به ر ئه وه ی حوزه یه له کانی جهنگی یه مامه دا ما بوو، چونکه له سالی سى و شه شی کۆچی دا وه فاتى کردوه.

* ههروهها به سه رهاته كهى نيوان (عوميرى كورى وههب) و (صهفوانى كورى ئومهيه)ش چه سپاوه، كه ده گير نهوه صهفوان به دزى يهوه مهر جى له گهله عوميردا كرد له سه ره ئه وهى كه ئه گهر عومير پيغه مبهه عليه السلام بكوژيت، ئه مه ئه ندازه يه كى زورى له مال و سامانى خوى بداتى. كاتى له سه ره ئه مه پريك ده كهون، عومير ديت (بو مه دينه) بو كوشتنى پيغه مبهه عليه السلام. پيغه مبهه ريش عليه السلام هه موو به سه ره اته كهى نيوانى صهفوان و عومير، بو عومير ده گير تته وه و ده ستى پيرۆزى به سه ره سنگى عوميردا ده هينيت و، ئه و يش مو سلمان ده بيت^(۱)!

سه ره راي ئه مانه، چه ندين رووداوى ترى هاو چه شنى ئه مه هه و الدانه غه ييى به راستانه، روويان داوه و، شش كتيبه صه حيحه به ناوبانگه كان - به سه نه ده وه - باسيان كر دوون. زور به ي ئه وانى له مه پيامه دا هينراون، له حوكمى ته و اتورى مه عنه ويدان و به قه تعى و دلتيابى چه سپاون و، صه حيحى ئيمامى بوخارى و موسليم، كه به پيى باوه رى زانايان و ليكۆله ران، راسترين كتين له دواى قورئانى پيرۆز، گير اويانته ته وه. ئه مه جگه له وهى كه له كتيبه صه حيحه كانى تر دا، كه پييان ده وتر يت: (السُنن) باس كراون. وهك سونه نى تيرمذى و نه سائى و ئه بو داوود و موسته دره كى حاكم و موسته دى ئيمامى ئه حمه دى كورى حنه بل و ده لائيلى به يه هه قى، كه هه ره هه موويان به سه نه ده وه باسيان ده كه ن.

كه واته ئه ي مو لحيدي بي تاگا!

هه روا به گو تره قسه فرى مه ده و مه لئى:

عه مه د پياويكى ژير و زيرهك بووه! ئه مه بلئيت و ئيت هه ر وا پرؤيت ..

نه خير .. چونكه ئه مه هه و الدانه غه ييى به راستانه له دوو شت به ده ر نين:

يان ئه وه يه ده لئيت: ئه مه پياوه خاوه نى بليمه تى به كى فراوان و وردبين بووه. واته: چاويكى ئه وتۆى هه يه كه ده توانيت رابوردو و ئاينده و هه موو دنيا به يه كه وه بينيت و، هه موو شت و هه موو رووداويك ده زانيت و، هه موو لايه نيكي زه وى و جيهانى - به خوره لات و خورئاوايه وه - له بهر چاودايه و، ئه وه نده و ريباه كه ده توانيت هه ر چى شت و كاروبارى ئاينده و رابوردو هه يه ده ريان بخات ..

(۱) زوه انصرائى و رجاله رجال الصحيح. ولله حديث شواهد آخرى من حديث محمد بن جعفر بن الزبير رواه انصرائى مرسلًا و اسناده جيد، وروي عن عروة بن الزبير بإسناد حسن مرسل.

ئه گهر واده لئيت، ئەوا بزانه ئەم چەشنە حالتە - وەك لە بەر چاودايە - هەر گيز لە توانای هېچ مەرفەقەدا نەيە. خۆ ئە گەر لە هەر تاكێكی مەرفەقەدا بئیت و پەروو بەدات، ئەوا ديارە شتێكی لە عەدەت بەدەرە و بەهەرەيەكی بەرزە خواوەند پێی بەخشیوە. كە ئەمەش لە خۆی دا موعجیزەيەكی گەورەيە..

يان ئەو یە دەبێ باوەر بەهینیت كە ئەم مەرفەقە: قوتایی و كار بێ سەپیراویكە؛ رێنمایی و نامۆزگاریی لە لایەن كەسێكەوێ بێ دە گات كە چاوی لە هەموو شتێكە و، توانای بەسەر هەموو شوێنێكی گەردوون و سەر جەم كاتە كاندا هەيە و، هەر شتێك لە لەوحی پارێزراوی ئەودا تۆمار كرا بئیت، لە هەر كاتێكدا و بە هەر ئەندازەيەك بیهوێت، بە قوتایی یە خۆشەویستەكە دەلئیت و فیری دەكات.

كەواتە بۆمان چەسپا كە: حەزەرتی مەمەد ﷺ وانه كانی لە لای مامۆستا ئەزەلەيەكە خۆی دەخوینیت و لەو مامۆستایەوێ بە خەلكیان رادە گەيەنیت.

* هەر وەها چەسپاوە كە كاتێ پێغەمبەر ﷺ خالیدی كۆری وەلیدی نارد بۆ جەنگ كردن لە گەل "ئوكەيدەر"ی سەرۆكی "دومە الجندل" دا، پێی فەرموو: "إنك ستجدە یصيد البقر"^(۱). هەر وەها هەوالتی بێ دا كە بە بێ هېچ بەرگري كردنێك دیلی دەكات و دەبەینیت، كە خالید رۆشت و گەيشتە ئەوێ، بینی وەك پێغەمبەر ﷺ هەوالتی دا، خەریكی راو بوو. یە كسەر دیلی كرد و هینای بۆ خەزەمتی پێغەمبەر ﷺ!

* هەر وەها پێغەمبەر ﷺ قورەیشی یە كانی ئاگادار كردهوێ كە ئەو لا پەرەيەي دەنگدا بپینی خۆیانیان لە گەل بەنی هاشمدا تیدا تۆمار كرد و لە كەعبەدا هەلیانو اسیبوو، هەوالتی بێ دان كە "مۆرانه" هەمووی خوار دووێ جگە لەو جیگایانەي كە ناوی خوای گەورەي تیدایە! كە رۆشتن بۆ سەیر كردنی، بینیان بەو جۆرە بوو كە پێغەمبەر ﷺ فەرموو بووی^(۲)!

* هەر وەها چەسپاوە كە پێغەمبەر ﷺ هەوالتی داوێ: كاتێ "بەیتولمەقدیس" فەتح دەكریت، تاعوون پەیدا دەبیت. ئەوێ بوو لە سەردەمی حەزەرتی عومەردا - خوای لێ

(۱) رواه ابو اسحاق والبيهقي. بروانه: (الشفاه ۱/ ۳۴۴)، (زاد المعاد المحقق ۵/ ۵۶۸-۶۳۹). واتە: كە دەگەيتە لای، دەبەینیت خەریكی راوی گاكۆی یە.

(۲) رواه البيهقي. بروانه: الشفا ۱/ ۳۴۵، البداية والنهاية: ۳/ ۹۶-۹۷.

رازی بیئت - له کاتی فهتخی "بهیتوله قدیس" دا تاعوون به شیوهیه کی سامناک بلاو بوو بووهوه. به رادهیه کی ئهوتۆ که بههۆی ئهوه نهخۆشی یهوه حهفتا ههزار کهس له ماوهی سی پۆژدا مردن.

* ههروهها چه سپاوه که پیغه مبهەر ﷺ ههوالی پهیدا بوونی شاری "بهصره" (۱) و "بهгда" (۲) داوه، پیش ئهوهی دروست بکرین. ههروهها ههوالی ئهوهشی داوه که گه بنینهی سهرزهوی بۆ شاری بهгда ده بریت.

* ههروهها پیغه مبهەر ﷺ ههوالی به هاوه له کانی داوه که له گه "تورك" (۳) و نهتهوه کانی دهو رو بهری ده ریای "قهزوین" دا ده جهنگن و، پاشان زۆریه ی ئهوه نهتهوانه موسلمان دهبن و حوکمی عه ره ب ده کهن، فهرموویه تی: "يوشِكُ أَنْ يَكْتَرَفَ فَيْكُمُ الْعَجْمُ، يَا كَلُونَ فَيْكُمُ وَيَضْرِبُونَ رِقَابَكُمْ" (۴).

* ههروهها پیغه مبهەر ﷺ فهرموویه تی: "هَلَاكُ أُمَّتِي عَلَى يَدِي أُغْلِمَةَ مِنْ قَرِيْشٍ" (۵). بهم چه شنه ههوالی (یهزید) و (وهلید) و هاوچه شنی ئهوانی له سه رۆ که خرابکار و زیانبه خشه ئه ممو ی به کان داوه.

* ههروهها ههوالی داوه که پاشگه ز بوونهوه له ئیسلام له چه ند جیگایه کی وهک یه مامه دا روو ده دات (۶).

* ههروهها له غهزای "خه ندهق" دا له باره ی قوره ییش و ئه حزابه وه فهرمووی: "الآن نغزوهم ولا يغزونا، نحن نسیر إليهم" (۷). ههروهها ییش بوو که ههوالی دا.

(۱) صحیح، رواه أبو داود واللفظ له، وابن حبان.

(۲) الشفا ۱/ ۳۴۴ رواه أبو نعیم وضعفه ابن کثیر.

(۳) صحیح، رواه البخاری ومسلم وأبو داود والترمذی وابن ماجه.

(۴) صحیح، رواه أحمد والبخاری والطبرانی بسند صحیح. واته: نزیکه عه جه متان تیدا زۆر بیئت، باجتان لئ ده سین و له گه ردتان ده ده ن.

(۵) صحیح، رواه البخاری وأحمد. واته: نهته وه کهم له سه ر دهستی چه ند هه رزه یه کی قوره ییشدا تیا ده چه ن (تووشی ئه شکه بجه ده بن).

(۶) صحیح، رواه البخاری ومسلم.

(۷) صحیح، رواه البخاری وأحمد. واته: "ئیتز له مموله قوره ییش و ئه و تیرانه ی له گه لی دان، نایه نه سه رمان و غه زامان نا کهن. به لکو ئیمه غهزای ئه وان ده که بن".

* ههروههها چه سپاوه كه دوو مانگ پيش وه فاتی، هه والی كۆچی دوایی خۆی را گه یاندووه و فهر موویه تی:
 "إن عبداً خیراً فاختار ما عند الله"^(۱).

* ههروههها له باره ی "زهیدی کوری صووحانه وه" فهر موویه تی:
 "یسبقه عضو" إلی الجنة"^(۲). ئەوه بوو له جهنگی نههاوه نندا دهستی قرتا و شهید بوو.
 بهم جوړه دهستی پيش خۆی روشت بۆ بههشت.

* * *

تا ئیستا هه رچی به کمان له باره ی هه والدانه غهیبی به کانه وه باس کردووه، تهنها جوړیکه له نیوان "ده" جوړی موعجیزه کانی پیغمبهردا ﷺ. که واته ئیمه هیشتا یه كه له دهی ئەم جوړه مان نهزانیوه. له وتهی بیست و پینجه مدا، که تایه ته به ئیعجازی قورئانه وه، به کورتی چوار جوړمان له هه والدانه غهیبی به کان باس کردووه.

جا تۆیش ئیستا سه رنج لهم جوړه بده و بیخه ره سه ر ئەو چوار جوړه ی که پیغمبه ر ﷺ به زمانی قورئانه وه رایگه یاندوون. ئیتر سه یر بکه و بزانه چۆن ده بیته به لگه یه کی بین گومان و پرشنگذار له سه ر پیغمبه ریتی پیغمبه ر ﷺ به چه شتی که هه ر که سینک ژیری و دلئی تیک نه چوو بیته، سه ری بۆ داده نه و ئیت و، ته سدیقی ئەوه ده کات که ئەم پیغمبه ره به ریزه ﷺ ره وانه کراوی خواپه و، له لای زانای په نهان و به دیهینه ری هه موو شتی که وه، ئەم هه والانه راده گه یه ئیت.

نامازه ی ره وانی چه وته م

نامازه بۆ چه ند نموونه یه كه ده كه یین که به چه ند رپواپه تیکی سه حیح و به جوړیکی قه تعی و به "ته و اتوری مه عنه وی" چه سپاون و، له و موعجیزانه ی پیغمبه ر ﷺ ده دوین که له باره ی به ره که ت په یدا بوون له خوار دندا روویان داوه. جا وابه باش ده زانین که له پيشدا پيشه کی یه كه له و باره وه باس بکه یین:

(۱) صحیح، رواه البخاري و مسلم و الترمذي. واته: "به نده یه کی خوا سه رشك کراوه، ئەویش لای خوا ی هه لیزاردووه".

(۲) الشفا ۱/۳۴۲ واته: ئەندامینکی پيش خۆی ده چینه بههشت.

پیشه كى

هەرىكە لەو غومونانەى كە لە بارەى موعجىزەى زۆربوون و بەرە كەت تىكەوتنى خواردەنمە باسيان دەكەين، بە چەند رىنگايە كى جيا جيا چەسپاون. تەنانەت هەندىكيان لە شازدە رىنگاوە رپوايەت كراون. كەواتە زۆربەى ئەو غومونانەى باسيان دەكەين لە بەردەم كۆمەلئىكى زۆر لە ھاوولە بەرپزە كاندا رپويان داو و لە دەمى ئەوانەو بەستراونەتەو، كە ئەوانىش خواوەنى پلەيە كى تابلىنى بەرز بوون و، لە راستى و ئەمانەتدا ناوازە بوون.

غومونەيك بۆ رپوونكردەنەو:

يە كىك لەوانە دەگىرپتەو و دەفەر موى: "حەفتا كەس لە يەك "صاع"^(۱) خواردەمەنى تىريان خواردووە".

ئەو حەفتا كەسەش كە ئەم موعجىزەيەيان ديوە، كاتنى دەبيستەو بە كىكيان ئەمەى گىرپاوەتەو، هېچ كاميان گىرپانەو كەى ئەو كەسە بە درۆ ناخاتەو. واتە ئەوان بەم بى دەنگ بوونەيان تەسدىقى گىرپانەو كەى ئەو دەكەن.

دەبى ئەوئەش بزائىن كە ئەو ھاوولە بەرپزانەى پىغەمبەر ﷺ لە چلەپۆيەى حەق و راستى دا بوون و، لە چاكترىن سەدە و سەردەمدا ژباون و هەر گىز چاوپۆشىيان لە شتى ناپوانە كردووە، بە چەشتى كە ئەگەر - خواوەخواستە - هەر كامىكيان هەستيان بە درۆيەك بكر داى، با بچوو كىش بواى، بى دەنگ دانەدەنيشت و بە بى هېچ گومانىك بەرپەرچى دەدايوە.

جا ئەو رپوايەتانەى كە لەمەولا باسيان دەكەين، سەرەراى ئەوئەى لە چەندىن رىنگاي جياجياو پىمان گەيشتوون، چەندىن رىنگاي تىرش لىيان بى دەنگ بوون، كە ئەمەش تەسدىقى ئەو رىنگايانە دەگەيە نيەت و دەرى دەخات ئەوان بەم بى دەنگىيەيان رپوايەتيان كردووە! كەواتە وەكو تەواتورى مەعنى - بە قەتعى - چەسپاون.

مىژووى ئىسلام، بە تايبەت مىژووى بەسەرھات و ژبائى پىغەمبەر ﷺ شايبەتە لەسەر ئەوئەى كە ھاوولانى پىغەمبەر ﷺ دواى پاراستنى قورئانى پىرۆز، خويان بۆ پاراستنى سوننەت و فەرموودە كانى پىغەمبەر ﷺ تەرخان كردووە. واتە هەموو حالەت و كردار و

(۱) صاع: پىوئەيكە چوار مەشت دەگىرئەت.

گوفتاریکی پیغمبر ﷺ. ئیتر ئهو سوننه تانه په یوه نندیان به ئه حکامه شهرعی په کانه وه بوویت، یان به موعجیزاته وه، ئه وان، بی جیاوازی، پاراستوویان. هاوه لان له م کاره یاندا - خورا پاداشتیان بداته وه - هیچ رهفتاریکی پیروزی پیغمبریان ﷺ - با بچووکیش بوویت - پشتگوئی نه خستوه. به لکو بایه خیان بی داوه و گپړاویانه ته وه و له لای خویشیان نو سیویانه ته وه. به تایهت ههوت "عه بدوللا" ناوه کان که به: (العبادة السبعة) به ناوبانگن و، له ناو ئه وانیشدا به تایهت "عه بدوللائی کوری عه بیاس" و "عه بدوللائی کوری عه مری کوری عاص" چونکه لای خویمان ئهو فهرمووده پیروزانه یان نو سیوه ته وه.

بهم جوره له سهرده می هاوه له بهرپزه کانداه فهرمووده کان پاریزران. ئنجاسی چل سال دواى ئه وان هه زاران کهس له زانا لیکوله ره کانی "تابعین" هاتن و له وانیان وه رگرتن و ئهم کاره یان به وپه ری ئیخلاص و ئه مانه ته وه گرتنه ستو و فهرمووده کان یان پاراست و نووسی یانه وه. پاش ئه وانیش پیشه و او موجه هیده کان و هه زاران زانای لیکوله ر زانایانی "فهرمووده" له وانیان وه رگرتن و، له پنی نووسینه وه و تومار کرنه وه ئهو فهرموودانه یان پاراست. ئنجاسی پاش تیپه ربوونی دوو سهد سال به سهر کوچی پیغمبردا ﷺ له مه ککه وه بو مه دینه، خاوه نانی هه ر شهش کتیبه صه حیج و سونه نه به ناوبانگه کانی فهرمووده که له پیش هه موویانه وه ئیمامی "بوخاری" و "موسلم" ن، ئهو فهرمووده و موعجیزانه یان له وانى پیش خویمان وه رگرت و ئهرکی پاراستی سوننه تیان خسته ئه ستوی خویمان وه.

پاش ئه مان ده وری زانایانی ره خه سازی و (جهرح و ته عدیل) هاته پیشه وه، که ئه وانیش زانای توندوتیژی وه که "ئینولجه وزی" یان تیدا هه لکه هوت و، توانی یان ئهو گوفتارانه ی هه لبه ستر او (موضوع) ن و چه ند مولحید و نه زانیک تیکه لى فهرمووده پیروزه "صه حیحه کان" یان کردوون، جیا بکه نه وه و فهرمووده یان لى پالفته بکه ن. پاش ئه مانیش چه ند زانایه کی له خواترس و خاوه ن و هرع و هه لکه وتوو هاتن، وه که "جه لاله ددینی سیوتی" که - وه که پیاوچا که کانی ئه هلی که شف ده لىن - هه ر له حاله تی ییداری دا، هفتا جار به بینینی پیغمبر ﷺ شادبووه. ئهم زاته و چه ندین زانای تری وه که ئهم، هاتن و گوهه ر و مرواری "فهرمووده صه حیحه کان" یان له هه موو و ته یه کی

درۆ و دەست ھەلبەست که به دەمی پیغمبەر ھو ۷ کرابیت، یان ھەر قسە یەك درابیتە پال ٲەو، جیا کردەوہ.

بەم جۆرە، دەبینیت ٲەو فەر موودە و مو عجیزانە ی باسیان دە کەین، ھەموویان لە رینگای چەنلین دەستی خاویڤن و ئەمینی لە ژمارە بە دەرەوہ، بە پاکی و راستی، بە دەستمان گەشتوون. کەواتە ھەزاران سوپاس بۆ خوا لە سەر ئەم نەعمەتە و، پڕ بە دەم دە ٲین: "ھذا من فضل ربی".

ئەمەش تێمان دە گە یە نیت که ئیتر نابێ مرۆف ٲەوہ ی بە دلدا بیت و بلیت: ئایا چۆن دەزانین ئەم پرووداوانە ی که لە سەر دە مینکی زۆر کۆندا پروویان داوہ، بە سەلامەتی بە دەستمان گەشتوون و دەستکاری نە کراون؟ بە ٲئی، نابێ وا بلیت، چونکە بۆمان دەر کەوت که چۆن بە دەستمان گەشتوون.

چەند ئموونە یەك لە بارە ی مو عجیزاتی بەرە کەتی خوار دە مەنی یەوہ

○ ئموونە ی یە کەم:

ھەر شەش کتیبە صە حیحە کانی فەر موودە، لە پیش ھەموویانەوہ کتیبە کانی ئیمامی بوخاری و موسلیم، لە ئەنەسی کورپی مالیکەوہ دە گێر نەوہ که دە فەر موئی:

"پیغمبەر ۷ زنی ھینا و، دایکم (أم سلیم) خوار دینکی بەم بۆ نە یەوہ دروست کرد که پئی دە ٲین: "حەیس" (خوار دینکە لە خورما و رۆن و کەشک دروست دە کریت) ئنجایا خستیه ناو دە فرینکەوہ و، وتی: پڕۆ ئەمە ببە بۆ خزمەتی پیغمبەر ۷ و عەرز ی بکە: دایکم سەلامی ٲئی دە کردیت و ئەمە ی بۆ ناردیت و، عەرزیشی بکە: ئەمە ی که ئیمە ھیناومانە زۆر کەمە.

ئەنەس دە فەر موئی:

بەردم بۆ پیغمبەر ۷ ئەویش فەر مووی: بڕۆ فلان و فلان و فلان و ھەر کە سیکێ تریشت لە رینگادا پین گە یشت بانگیان بکە. منیش رۆشتم ئەوانە ی پیغمبەر ۷ ناوی بەردن و ھەر کە سیکێ ترم پینی، بانگم کردن. کاتی گەر پامەوہ پینیم ماله که پڕ بوہ.

لەم کاتەدا یە کێک لە ئەنەسی پرس ی ژمارە یان چەند بوو؟ وتی: نزیکە ی سنی سەد کەس دە بوون. پاشان وتی: چاوم ٲئی بوو پیغمبەر ۷ دەستی پڕۆزی لە سەر خوار دنە که دانا و چی خوا حەز بکات خویندی بە سەری دا و، پاشان دە کەس دە کەس بانگی دە کردن بۆ خوار دن و، پئی دە فەر موون: ناوی خوا بە ٲین و ھەر کەس لە بەردەمی

خۆزیهوه بخوات. ئەوانیش ئەوهندهیان خوارد هەتا تیر بوون. بەم جۆره دەستەبەك دەهات و دەستەبەك دەڕۆشت تا هەموویان تیر بوون. ئنجما پیغمبەر ﷺ فەرمووی: "ئەنەس! وەرە هەلتی بگرە".

ئەنەس دەفەرموئ: نازانم که یه کهم جار دامنا زیاتر بوو یان که هەلمگرت^(۱)!

○ غۆونە ی دوو هەم:

کاتی پیغمبەر ﷺ کۆچی بۆ مەدینە کرد، میوانی ئەبوو ئەیبووبی ئەنصاری بوو، خوای لێ پازای ییت. ڕۆژنکیان ئەبوو ئەیبووب خواردنیکێ بۆ پیغمبەر ﷺ و حەزرتی ئەبووبە کر دروست کرد، ئەوهندهی بەشیان بکات. پیغمبەر ﷺ بە ئەبوو ئەیبووبی فەرموو: "ادعُ ثلاثین من أشراف الأنصار". واتە: سێ کەسم لە پیاوماقوولانی یاریدەدەران بۆ بانگ بکە. ئەویش بانگی کردن و هاتن و تیزیان خوارد و لییان مایهوه. ئنجما فەرمووی: "ادعُ ستین". واتە: شەست کەسی ترم بۆ بانگ بکە. ئەوانیش تیزیان خوارد و لییان مایهوه. پاشان فەرمووی: "ادعُ سبعین". واتە: حەفتا کەس بانگ بکە. ئەوانیش بە هەمان جۆر تیزیان خوارد و لیشیان مایهوه. هەموو ئەوانی کە هاتن و لەو خواردنەیان خوارد، موسلمان بوون و بەیعتیان لە گەڵ پیغمبەر دا ﷺ کرد. جا ئەبوو ئەیبووب - خوای لێ پازای ییت - دەفەرموئ: "سەد و هەشتا کەس لەو خواردنە ی میان خوارد"^(۲).

○ غۆونە ی سێ هەم:

ئەو ڕووداوهیه کە سەله مەمی کورپی ئەکوێ و ئەبوو هورەبیرە و عومەری کورپی خەتاب - خوایان لێ پازای ییت - دەبگیرنەوه. ئەوهتا دەفەرموون: لە یه کێك له غەزا کانی پیغمبەر دا ﷺ برسیتی ڕوی کردە ئەو خەلکە ی کە لە خزمەتی دا بوون. پیغمبەر ﷺ داوای لێ کردن هەرچی خواردنیان پێ ماوه بیهێنن. جا هی وا بوو مشتیک یان زیاتری پێ ماوو، دەبیهنا. ئەوهی کە زۆری پێ ماوو صاعیک خورمای پێ ماوو دەبیهنا. بەم جۆره تا هەمووی هینرا و ناماده کرا. ئنجما لەسەر پارچەبەك کۆی کردنەوه..

(۱) صحیح، رواه البخاري و مسلم وغيرهما.

(۲) رواه الطبراني والبيهقي. برواه: (الشفاه) ۲۹۲/۱.

"سهلمه" دهفهر موی: قهبارهی بزنیك به چۆ كدا هاتیت چهنده جی ده گریت، نهو خورما و خوارده مهنی بهش هینده جی یان گرتبو. ئنجا پیغه مبهه ﷺ داوای له سوپا که ی کرد ده فره کانیا نی لئی پر بکهن، به رادهیهك که هیچ تووره که و دهفرنیك له سوپا که دا نهما پر نه گریت. سه ره پای نه مهش، به نه ندازه ی نه وه ی یه که م جار کۆ کرایه وه یان زیاتری لئی مابوو هوه. خو ئه گهر هه موو خه لکی سه ر زه ویش به اتنایه، به شی ده کردن^(۱)!

○ غوونه ی چوارهم:

له کتیه سه حیه کانی فه رمووده دا، له پنش هه موویانه وه سه حیه ی بوخاری و موسلیم، نه م رووداوه چه سپاوه که عه بدو پر هه مانی کورپی حه زره تی نه بو به کر ده یگپرتیه وه. ده لیت:

له سه فه رنیكدا سه د و سی که س له گه ل پیغه مبه ردا بووین ﷺ. پاشان ده لیت: چوار مشت ئاردیان شیلا و مه رپنکیشیان سه ره بری و جگه ره که یان برژاند... سویند به خوا هه ر یه که له و سه د و سی که سه به شی خو ی به چه قۆ له و جگه ره کرده وه و خواردی. پاشان خواردنه که له دوو قایی گه وره دا دانرا و هه موومان لیمان خوارد و لیثمان مایه وه و، نه و زیاده به شم له حوشتره که م بار کرد^(۲).

○ غوونه ی پینجههه:

نه و رووداوه یه که جابیر - خوای لئی رازی بیته - ده یگپرتیه وه: که له رۆزی غه زای خه نده قدا پیغه مبه ر ﷺ هه زار که سی له یهك صاع ئاردی جو و گوشتی کارژه له یهك تییر کرد. جابیر ده فهر موی: به خوا ئه و هه زار که سه تیریان لئی خوارد و لیشیان مایه وه و هیشتا مه بجه له که مان هه ر وه کو خو ی به پری مابوو، هه ویره که شمان هه ر نانی لئی ده کرا^(۳)! هۆ که یشی نه وه بوو که پیغه مبه ر ﷺ هه ندیک له ئاوی پیروزی ده می خو ی کر دیوه ناو قازان و هه ویره که وه و دو عای به ره که تی به سه ردا خویندبوون.

ج کاتی جابیر له به رده م هه زار که س له و هاوه لانه دا سویند ده خوات و ده ری ده حت که نه م موعجیزه یه په یوه ندیی به هه موویانه وه بووه، نه و نه م ریوایه ته شتیکی ی گه رنه و وهك نه وه وایه که نه و هه زار که سه هه موویان ریوایه تیان کردیته.

صحیح، روه البخاری و مسلم.

(۲) صحیح، روه البخاری و مسلم و أحمد.

(۳) صحیح، روه البخاری و مسلم.

○ نمونەى شەشەم:

هەر وەھا لە کتیبە صەحیحە کانی فەر موودەدا چەسپاوە کە ئەبوو تەلحەى مامى ئەنەسى خزمەتگوزارى پىغەمبەر ﷺ دە گىرپتەووە و دەفەر موى:

ئەو نەختە نانەى کە لە ئاردى جۆ دروست کرابوو، ئەنەس لە بن بالى خۆى دا هەلى گرت و هیناى بۆ خزمەتى پىغەمبەر ﷺ، پىغەمبەرىش ﷺ هەشتا کەسى لى تىز کرد. لە پىشدا فەرمانى دا ئەو نانە لەت لەت بکرىت و ئنجا دو عاى بەرە کەتى بە سەردا خویند. پاشان ئەو نەندە خەلکى لى کۆبوونەووە کە لە خانووە کەدا جىيان نەدەبوووە، ناچار دە کەس دە کەس لىيان دەخوارد، بەم جۆرە دەهاتنە ژوورەووە هەتا هەمويان بە تىزى دە گەرانەووە^(۱).

○ نمونەى حەوتەم:

لە صەحیحى موسلىم و کتیبى (الشفا) و غەبرى ئەمانەشدا چەسپاوە کە جابىرى ئەنصارى دە گىرپتەووە کە: جارنىکیان پىاوئىک هاتە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ و داواى خواردنى لى کرد. ئەویش نىو بار جۆى پى دا. ئەم پىاوە خۆى و ژن و ميوانى ماوہىە کى زۆر لىيان دەخوارد. هەتا جارنىک بۆ ئەوہى بزانتن چەندەى کەم کردووە پىوایان. پاش پىوانە کە، دەر کەوت بەرە کەتە کەى نەما و وردە وردە کەم بوووە. ئنجا هاتە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ و بۆى گىرپاوە. ئەویش فەر مووى: "لو لم تکلە لاکلتم منە ولقام بکم"^(۲).

○ نمونەى هەشتەم:

کتیبە صەحیحە کانی فەر موودە، وەك: تىرمىذى و، نەسائى و، بەیھەقى و، کتیبى (الشفا)، لە "سەمورەى کورپى جوندوب" ئەو دە گىرپتەووە، کە: "جارنىکیان قاپئىک خواردنىان بۆ خزمەتى پىغەمبەر ﷺ هینا کە هەندى گۆشتى تىدابوو، ئنجا هەر لە بەیانی یەوە تا شەو دەستە بە دەستە خەلک دەهاتن لىيان دەخوارد و دەرپۆشتن"^(۳).

جا هەر وەك لە پىشە کى یە کەدا باسمان کرد، ئەم رووداوەى کە لە بارەى بەرە کەتەووە دەگىرپتەووە، بە تەنھا رىوایەتى سەمورە نى یە. بەلکۆ سەمورە وەك نوینەرىکى ئەو کۆمەلە زۆرانه وایە کە لەو خواردنىان خواردووە و، ئەم لە برىى هەموو ئەوانە دەگىرپتەووە و رایدە گەپە نىت.

(۱) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(۲) صحیح، رواه مسلم. واتە: ئە گەر نەتپىوایە هەر لىتان دەخوارد و بەشیشى دە کردن.

(۳) صحیح، رواه الترمذي.

○ ئومومىي نۆهههه:

چەند پىاوينكى پروا بىن كراوى وهك: خاوهنى كىيىسى (الشفا) و "ئىبن ئەبى شەيبە" و "تەبەرانى" و چەند زانايەكى لىنكۆلەرى تر، بە سەنەدىكى باشەو دە گىرپنەوە كە ئەبوو ھورەيرە دەفەر موى: "يىغەمبەر ﷺ فەرمانى بىن دام ھەموو ئەھلى (صوفقە) بۆ بانگ بكم. ئەھلى صوفقەش ھەزارە كۆچ كر دووە كان بوون كە لە سەد كەس زىاتر دەبوون و لە صوفقەدا - كە سە كۆيەكى مزگەوت بوو - نىشتەجى بووبوون. ئەبوو ھورەيرە دەفەر موى: يە كە بە كە بە شوپىياندا گەرپام تا ھەموويانم كۆ كر دەو و ھىئام. ئىنجا قاپىك خوار دىغان لە بەر دەمدا دانرا. ئىمەش ھەتا تولىمان لىمان خوارد، كە لى بووينەو، وهك چۆن يە كەم جار دانرابوو، ھەر وەھابوو، ئەوئەندە نەبىت كە جىگا پەنجە كانى تىدا ديار بوون"^(۱)!

كە ئەبوو ھورەيرە - خواى لى رازى بىت - ئەم ھەوالە دە گىرپتەو، ئەوا بە ناوى ھەموو ئەھلى صوفقەو دە گىرپتەو و پشت بە تەسلىقى ئەوان دەبەستىت. وهك بلىتى ھەموو ئەھلى صوفقە گىراپتەو. جا ئايا دە گونجى ئەم ھەوالە پىچەوانەى حەق و راستى بىت و، ئەو مرۆفە كامىل و راستگۆيانەش لە ئاستى دا بى دەنگ بن و بەرپەرچى نەدەنەو؟

○ ئومومىي دەهههه:

بە رپوايەتى صەحىح چەسپاوه كە ئىمامى عەلى فەر موويەتى: "يىغەمبەر ﷺ ھۆزى "بەنى عەبدولموتەلىب" ى كۆ كر دەو، كە چىل كەس دەبوون و، ئەمانەش ھەندى كەسانى وايا تىدا بوو كە بەچكە خوشترىكى نۆبەرەيان دەخوارد و چوار ئوقىيەش شىريان دەخوار دەو. ئىنجا يەك مشت خواردى بۆ دروست كردن. ئەو نىش تا تىر بوون لىيان خواردو، پاشان وە كو خۆى مايەو. ئىنجا داواى كرد لە قىيىكى وەھادا كە بەشى سى چوار كەس بكات، شىرى بۆ بېيىن. كە ھىئايان ھەموويان تىرەن لى خوار دەو، و، ئەوئەشى مايەو، وهك بلىتى ھىچى لى نەخوراپتەو و ابو"^(۲).

(۱) روه نصيراني باسناد حسن.

(۲) (شفا) ۲۹۳:۱ (فضائل الصحابة) ۱۲۲۰.

ئەمە تەنھا يەك ئىمورنە يە لە موعجىزە ي بەرە كەت ي خواردن و، بە ئەندازە ي ئازايەت ي و
پراستگوي ي ئىمام ي عەلى - خوا ي لى پاز ي بىت - قەتە ي و بى گومانە .

○ ئىمورنە ي يازدەھەم:

بە رىوايەت يىكى صەحىح چەسپاوە كە: كات ي پىغەمبەر ﷺ فاتىمە ي كچى لە ئىمام ي
عەلى مارە كرد، فەرمان ي بە بىلال دا بچىت چوار پىنج مشت خوراك لە قاينىكا نامادە
بكات و، يەك سەر حوشترىش بەيىت تا سەرى بىر يت بۆ ئاھەنگ و زەماوەندە كەيان .
بىلال دەفەرموي: هىنامن و، پىغەمبەر ﷺ حوشترە كە ي سەرپرى و، پاشان فەرمان ي دا
مىوانە كان ي دەستە دەستە بىنە ژورەوہ . ئەوانىش هاتن و، لەو خواردنەيان خوار دەستا
تير بوون . ئىجا بە شىكىشى لى زياد بوو، پىغەمبەر ﷺ دوعا ي بەرە كەت ي بەسەردا
خويندو، فەرمان ي دا بىر يت بۆ خىزانە كان ي و پى فەرموون: "خۆتان و ئەوانەش دىن بۆ
لاتان لى بچۆن"^(۱).

بەت ي، ئەم ژنەينانە بەفەر و پىرۆزە، بە پراستى شايانى ئەم موعجىزە پىر پىت و
بەرە كەتە يە!

○ ئىمورنە ي دوازدەھەم:

ئىمام جەعفەرى صادق، لە ئىمام مەمەد باقرى باو كىەوہ، ئەويش لە ئىمام
زەينولعابدىنى باو كىەوہ، ئەويش لە ئىمامى عەلى يەوہ - خوا لە ھەموويان پاز ي بىت -
دە گىر يتەوہ كە:

"حەزرەت ي فاتىمە - خوا ي لى پاز ي بىت - قازانىك خواردن ي بۆ خۆ ي و حەزرەت ي
عەلى لىنابوو . پاشان داوا ي لە ئىمامى عەلى كرد بچىت بە داوا ي پىغەمبەر دا ﷺ تاكو
ئەويش بە شدارىي ئەو خواردنەيان بكات . كات ي كە پىغەمبەر ﷺ تەشرىفى هىنا، فەرمان ي
بە فاتىمە دا بۆ ھەرىە كە لە خىزانە كان ي قاينىك تى بكات . ئىجا بۆ خۆ ي و حەزرەت ي
عەلى و بۆ فاتىمە خۆيشى . پاشان كە خواردنە كە ھەنگىرا، قازانە كە ھەر لىوان بوو .
فاتىمە - خوا ي لى پاز ي بىت - دەفەرموي: تا خوا حەز بكات لىمان خوار"^(۲).

(۱) (الشفاء) ۱/۲۹۷.

(۲) (الشفاء) ۱/۲۹۴.

جا ئەي ئادەمىزاد!

تۆمۈرۈڭكى گەلنى سەيرىت! دەنا بۇچى باۋەر بەم موعجىزەيە ناكەيت، كە موعجىزەيە كە ۋەك بە چاۋ بېيىرت ئاشكرا ۋ روونە. بە تايىبەت دواى ئەۋەي كە زنجىرەي پاك ۋ خاۋىنى رېۋايەتە كەت بېست؟ تەنانەت خودى شەيتانىش ھىچ رېڭايە كى بۆ ئىنكارىي ئەم موعجىزەيە لە بەردەمدانى يە!

○ ئومونەي سىازدەھەم:

پېشەۋايانى ۋەك: ئەبو داۋود ۋ ئەحمەدى كورپى حەنەل ۋ بەيھەقى، لە "دو كەينى ئەحمەسىي كورپى سەئىدى موزەين" ۋە ۋ، لە نۇعمانى كورپى موقەپرېنى ئەحمەسىي موزەينەۋە - كە خۆي ۋ ھەر شەش براكەي بە ھاۋەلئىيى پېغەمبەر ﷺ شەرەفمەند بوون - ھەرۋەھا لە رېۋايەتى جورەير ۋ چەند رېئەيە كى ترەۋە دە گېر نەۋە كە:

"پېغەمبەر ﷺ فەرمانى بە ھەزرىتى عومەرى كورپى خەتتاب دا تېشوو بە چوار سەد سوارەي تىرەي ئەحمەس بدات. ھەزرىتى عومەر عەرزى كرد: ئەي پېغەمبەر خاۋا! ھەرچى بەك ھەيە تەنھا چەند صاعىكە. پېغەمبەر ﷺ فەرموۋى: بىرۇ بىياندەرى. ھەزرىتى عومەر پۇشت ۋ لەۋ خورمايەي كە بە ئەندازەي جىيى بەچكە حوشتېك (يخ بوۋىت) جىيى گرتبوۋ، بەشى ھەموۋيانى دا ۋ، پاشان ۋەك خۆيشى مايەۋە" (۱)!

رودانى ئەم بەرە كەتە، بەم جۆرە روۋى داۋە كە پەيۋەندىي بە چوار سەد كەسەۋە ھەيە، بە تايىبەت ھەزرىتى عومەر، خاۋى لى رازى بىت. ئەۋ چوار سەد كەسە ھەموۋيان بە گېرەرەۋەي رودانى ئەم بەرە كەتە دەژمىررىن. چونكە بى دەنگ بوۋىيان لە بەرامبەر گېرەنەۋەي ئەم روداۋە، تەسدىقە بۆ رودانى.

ھەرگىز مەلئى: چەند كەسىكى كەم رېۋايەت يان كىردوۋە ۋ "خەبەرى ئاحاد" ۋ، پىشان پىۋىت ۋ ئاۋر نەدەپتەۋە.. نەخىر، ئەم روداۋە ۋ روداۋە كانى ھاۋچەشنى، ھەرچەند خەبەرى ئاحادىش بن، ھەر دلىيىي بە دلى مرفۇف دەبەخشن. چونكە لە جىيى تەۋ تورى مەعتەۋى "دان.

(۱) رۋە: ھەم و الطبراني، ورجاله رجال الصحيح.

○ نمونه ی چواردهههههه:

له کتیبه صه حیحه کانی فهرمووده دا و له پیش هه موویانه وه له صه حیحه بوخاری و موسلیمدا، نهو هه دیشه ی جابیر - خوای لئی رازی بیّت - له باره ی قهرزه که ی باو کیه وه، ریوایه ت کراوه که:

"پاش مردنی باو کی جابیر، هه رچی مولک و مالیک که باو کی به جینی هیشتبوو هه موویانی دا به خاوه ن قهرزه کانی باو کی، به لام نه وان قبولیان نه کرد. خو بهروبوومی دوو سالی باخه کهش قهرزه که ی نهوانی پر نه ده کرده وه. پیغه مبه ریش ﷺ ته شریفی بو لای جابیر هیئا و فهرمانی یی دا که بهروبوومه که بهریت و له جینی خو ی دا بیکات به خهرمان. ئنجا پیغه مبه ر ﷺ به ناو خهرمانه که دا هاتو چۆی کرد و دو عای به سهر دا خویند. پاشان جابیر قهرزی هه موو خاوه ن قهرزه کانی باو کی لئی دایه وه و هیشتا به نه ندازه ی بهری هه موو سالیکیشی لئی مایه وه. له ریوایه تیکدا ده لیت: به نه ندازه ی نه وه ی لئی مایه وه که دایه وه به خاوه ن قهرزه کان.

جابیر ده فهرموئی: خاوه ن قهرزه کان جووله که بوون، زور سهریان له وه سوور مابوو" ^(۱)!

به م چه شنه، نه م موعجیزه پروونه ی که له باره ی "به ره که تی خواردن" وه له سه ره ده ستی پیغه مبه ردا ﷺ پرووی داوه، ته نها یه ک ریوایه ت نی یه که ته نها جابیر و چه ند که سیککی که م بیگپر نه وه، به لکو له واتا و ناوه ر و کدا پروو داو نیکی موته واتیره و وه ک نه وه وایه که هه موو راوی به کان گپرا بیتیا نه وه و، جابیر له م گپرا نه وه یه دا نوینه ری هه موو نه وه که سانه یه که نه م ریوایه ته په یه ندلی بییا نه وه هه یه.

○ نمونه ی پازدهههههه:

زانا لیکۆلره کان، له پیش هه موویانه وه ئیمامی تیر میذی و ئیمامی به یه ه قی به ریوایه تیکی "صه حیح" له نه بوو هورهیره وه - خوای لئی رازی بیّت - ده گپر نه وه که فهرموویه تی:

"له غه زایه کدا - له ریوایه تیکدا: له غه زای ته بوو کدا - برسیتی زوری بو خه لک هیئا بوو. پیغه مبه ر ﷺ لئی پرسیم: "هل من شيء؟" واته: هیچ شتیکت له لا هه یه؟ عه رزم

(۱) صحیح، رواه البخاري وأحمد.

کرد: بەلنى، نەختىك خورما - لە رېوايەتلىكدا پازدە دەنك خورما - لە تويشەبەرە كەدا ھەيە. فەرمووى: بۆم بەيئە. منىش بۆم ھىنا و، ئەويش دەستى پىادا كرد و مشتىكى لى دەر ھىنا و بلاوى كرده و دوعاى بەرە كەتى بەسەردا خویند. ئىنجا فەرمووى: دە كەسم بۆ بانگ بىكە. منىش بانگم كردن، ئەوانىش ھاتن و تىريان لى خوارد. پاشان دە كەسى تر.. بەم چەشنە تا ھەموو سوپا كە تىريان لى خوارد. پاشان پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: "خُذْ مَا جِئْتَ بِهِ، وَأَدْخِلْ يَدَكَ وَأَقْبِضْ مِنْهُ وَلَا تَكْبَهُ"^(۱).

ئەبوو ھورەيرە دەفەر موئى: كە لىم وەر گرت زياتر بوو لەو ئەندازەيە ھىنا بووم و، لە ژيانى پىغەمبەر ﷺ ئەبوو بەرە كرو عومەرىشدا ھەر لىم دە خوارد و تەواو نەدەبوو. تا ئەو كاتە ھى عوسمان كوژرا ئەو تىشوووم لى دزرا و برا. لە رېوايەتلىكدا دەفەر موئى: ئەو ھەندە و ئەو ھەندە (و ھەسقى) م^(۲) لەو خورمايە لە رېي خوادا كرد بە خىر^(۳).

بەم جۆرە، ئەم موعجىزەي بەرە كەتە كە ئەبوو ھورەيرە دەگىرپىتەو، ئەو ئەبوو ھورەيرەيە كە قوتابىي سەردار و مامۆستاي گەردوون: حەزرتى محەممەد ﷺ بوو و، بەو پەرى چوست و چالاكى و لىپرانەو لە قوتابخانەي صوففەدا دەوامى كردو و، بە بۆنەي دوعاى پىغەمبەرەو ﷺ بۆ لە بەر كردن (الحفظ) پىش ھاو لەنى كەوتبوو.. ئەم ھاو لە گەورە و بەرپزەي پىغەمبەر ﷺ ئەم رېوايەتە لە ناو كۆمەلىكى زۆرى خەلىكدا - وەك جەنگا و رانى غەزاي تەبووك - دەگىرپىتەو. كەواتە دەبى ئەم رېوايەتە لە ناو رۆكدا مورتەواتىر يىت و، بە ئەندازەي ھىزى ھەموو سوپا كە خواھنى ھىز يىت. واتە وەكو ئەو ھەيە كە ھەموو يە كىنكى ناو ئەو سوپايە گىرپىتەو.

○ غومونەي شازدەھەم:

لە صەحىحى بوخارى و صەحىحە كانى تردا چەسپاوە كە: "جارىكىان برسىتى زۆر بۆ ئەبوو ھورەيرە دەھىنەت، پىغەمبەرىش ﷺ دەبىخاتە شوپىن خۆي تا لە مالىھە دەبىنەت پەرداخىك شىرى بە ديارى پىشكەش كراو. ئىنجا پىغەمبەر ﷺ داواي لى دە كات كە ھەموو ئەھلى صوففە بانگ بكات. ئەبوو ھورەيرە دەفەر موئى: لە بەر خۆمەو و تم: ئەم نەختە شىرە چى بۆ ئەوان دە كات؟ باش و ابوو من قومىكم لى بخواردايەتەو تا نەختى

(۱) واتە: ئەو ھىنات بىبەرەو و، كاتى كە لىت خوارد دەستى پىدا بىكە و لىنى دەر بەيئە و مەپىزەرە دەرەو.

(۲) و ھەسقى: شەست صاعە كە بارى حوشزىكە.

(۳) (الشفا) ۱/ ۲۹۵.

هیزم دههاتهوه بهر! پاشان بانگم کردن، که ئەوانیش له سهد کهس زیاتر بوون، ئنججا پیغه مبهەر ﷺ فەرمانی پین دام به سهر یاندا بیگپریم، منیش یهك به یهك پهرداخه کهم ده داننی و ههر کهسهش پهرداخه کهم ده دایه دهست تا تیر ده بوو لینی ده خوارده وه. پاشان یه کیکی تر وهری ده گرت.. بهم جۆره تا هه موویان تیریان لینی خوارده وه. ئنججا پیغه مبهەر ﷺ پهرداخه کهی وهر گرت و فهر مووی: بهس من و تۆ ماوین، دانیشه بخۆروه وه. منیش خواردمه وه. پاشان فهر مووی: بخۆروه وه، دیسان خواردمه وه. ئەو ههر ده یفه رموو: بخۆروه وه، منیش ده بخوارده وه تا تیرم لینی خوارده وه و وتم: بهو کهسهی که تۆی به حهق کردوو به پیغه مبهەر تیرم خوار دوو ته وه و جینی نه ماوه تینی بکه م! ئنججا پهرداخه کهی لینی وهر گرت و، سوپاسی خوای کرد و، ناوی خوای هینا و، پاشاوه کهی خوارده وه" (۱).

سهد ههزار جار نۆشی گیانت ییت ئەهی پیغه مبهیری خوا ﷺ!

ئهم موعجیزه یه ی که له هه موو گومانیکه وه دووره و وه کو شیر خاوینه، کتیبه صه حیه کان رپوایه تیان کردوو، به تایهت صه حیهی ئیمامی بوخاری که پینج سهد ههزار فهر مووده ی له بهر بووه. کهواته رپوایه تیکی راست و چه سپاوه و هیچ جۆره گومانیکی تینا نی یه و وهك به چاو بیسنیت وایه. ههروهك قوتایی قوتابخانه ی پیرۆزی ئەحمده دی، قوتابخانه ی "صوفه"، هه زه رته ی ئەبوو هورهیره ی باوه رپینی کراو (تقاة) و (حافظ)، به ناوی کۆمهالی "صوفه" وه، گپراویه ته وه و ئەوانی کردوو به شایهت له سه ری.

جا ئەو کهسه ی که ئەم هه واته ده یستی، وهك به چاو بیسنیت ئاوا باوه ری پینی نه کات، ده بی یان دلئی تیکچوو بییت و مرد بییت، یان ژیری له ده ست دا بییت. ئاخۆ ده گونجی هاوه لیککی گه وره و به ریز و راستگۆی وهك ئەبوو هورهیره - خوای لینی رازی بییت - که هه موو ته منی خۆی له پیناوی پاراستنی فهر مووده ی پیغه مبهردا ﷺ بردوو ته سه ر، له ریزی فهر مووده کانی پیغه مبهەر ﷺ کهم بکاته وه و شتیک بهینیت جینی گومان بییت و، به پینچه وانهی حهق و واقیعه وه قسه بکات؟ ئەو ئەبوو هورهیره یه ی که هه ر خۆی له پیغه مبهیری ﷺ بیستوو که ده فهر مووی: "من کذب علی متعمداً فلیتبوا مقعده من النار" (۲) نه خیر.. هه ر گیز شتی وا روو نادات.

(۱) صحیح، رواه البخاري والترمذي.

(۲) واتای ئەم فهر مووده یه له پهراویزی لاپه ره (۱۶۴) دا رابورد.

بهائی، ئەو موعجیزانەى كە تايبەتن بە بەرە كەتى "خواردن" هوه، بەلگەیه كى گومان لى نه كراون لە سەر پىغەمبەرىتى حەزەرەتى مەمەد ﷺ ھەر وەك بەلگەن لە سەر ئەو هى كە پىغەمبەر ﷺ كار پى سپىراوینكى خۆشەويستە لە لایەن خواوەندى مېھربان و بەخشندە هوه. ئەو خواپەى كە رۆزى دروست دەكات و دەپەخشىت. ئەم پىغەمبەرە ﷺ ئەو ھندە بەندەپە كى بەرپزە لە لای كە - بە پىچەوانەى عادەتە ه - لە "نەبوون" هوه و لە گەنجینە پى كۆتايى پەكانى غەيبە هوه، چەندىن سەفرە و خوانى ميوانداری بۆ خۆشەويستە كەى دەنرىت.

ئاشكرایە كە نيوە دوورگەى عەرەب شونىنكى پى كشتو كالى و كەم ئاوه، بە چەشنى كە دانىشتووانى، بە تايبەت لە سەرەتای ئىسلامدا، لە ژيانى كۆلەمەرگى و پى ئاوى و تىنويى و برسىتى دا دەژيان. جالە سەر بناغەى ئەم حىكمەتە، گرنگرتىن موعجیزە روون و ئاشكرانى پىغەمبەر ﷺ لە بواری "خواردن" و "ئاو" دا ھەر كەوتوون.

ئەم موعجیزانە وەك رىزلىنانىكى پەروەردگارى و بەخششىنكى خواپەى و ميوانداری پە كى مېھربانى خواى گەورە وان بۆ پىغەمبەر ﷺ كە لە كاتى پىوستى دا بەو موعجیزانە رىزى لى دە گرت. كەواتە ئەم موعجیزانە زياتر رىزلىنان تا ئەو هى بەلگەى پىغەمبەرىتى ئەو بن. چونكە ئەوانەى كە ئەو موعجیزانەيان پىنو، تابلئى ئيمانان بە پىغەمبەرىتى پىغەمبەر ﷺ بەھىز و دامەزراو بووه. ديارە موعجیزەش ھەتا زىاد بكات ئيمانئىش پتر زىاد دەپىت. بەم جۆرە، ئەو موعجیزانە نوور و رووناكى زياتريان بەو ئيماندارانە بەخشىو.

ئاماژەى ھەشتەم

(ئەم ئاماژەپە، بەشىك لەو موعجیزانە روون دەكاتە ه كە پەپوھندىيان بە "ئاو" هوه ھەپە)

پىشە كى:

ئە گەر ئەو رووداوانەى كە لە بەرچاوى خەلكى و لە ناوياندا روودەدەن، لە پىنى "ئاحاد" واتە: پە كە پە كە هوه، بە دەستمان بگەن و كەسپش بە درۆيان نەخستىنە هوه، ئەوا ئەم بەدرۆنەخستىنە هپە بەلگەپە لە سەر پاستى روودانان. چونكە سروشتى مرؤف واپە كە ئە گەر درۆ ببىستىت ئاشكرای دەكات و دەرى دەخات. بە تايبەت ئەوانەى كە

هر گيز له ئاستى درۆدا بى دەنگ نابن كه هاوه له بهرپزه كانى پىغهمبەرى سەرورن ﷺ به تايه تيش كه رووداوه كان پهيوه ندىيان به خودى پىغهمبەره وه ﷺ ببيت. ههروه ها به تايه تى ته گهر گپه ره وهى رووداوه كان له هاوه له بهناوبانگه كان بن. له كاتىكى وادا گپه ره وهى رووداوه كه وهك نوينه رى هممو تهوانه وايه كه به چاوى خۆيان بينويانه.

دهبى تهوش بزائين كه ههريهك له نمونه كانى تهو موعجزانهى پهيوه ندىيان به "ئاو" هوه ههيه و له ممولو باسيان ده كهين، له چهنه رپهيه كى جياجيا و له زۆر هاوه لى پىغهمبەره وه ﷺ رپوايهت كراون. ئنجا ئيمام و زانايانى "تابعين" وه ريانگرتون و پاراستونيان و، هه موو يه كيك له رپوايه ته كانى تهو رووداوانه يان بهوپه رى تهمانه ته وه ته سلىمى كه سانى ترى سهردهمى دواى خۆيان كرده وه. پاشان چه رخ و سهردهمه كهى دواى تهوان، بهوپه رى تهمانهت و لپه رانه وه وه ريانگرتون و، ئنجا تهوانيش ته سلىمى زانايانى سهردهمى دواى خۆيان كرده ون.. بهم جوړه، هه زاران زانا، له هه موو سهردهم و چينيكي زانايان، يهك له دواى يهك، تهو رپوايه تانه يان هيناوه تا سهردهمى ئيستامان.

ئهمه سهره رپاى تهوهى كه چهندين كتىبى "صه حيح" هه ر له سهردهمى پىغهمبەره وه ﷺ نوو سراونه ته وه و، ده ستاوده ست هاتون تا كه وتووته ده ستى زانايان و پيشه وايانى فهرموده، وهك ئيمامى بوخارى و موسليم. تهوانيش به تهواوى لبيان تى گه يشتون و، پاشان هه موو تهو رپوايه تانه يان به گوپه رى پله كانيان له يه كتر جيا كرده وه ته وه و، هه ر كاميكيان "صه حيح" بووه و هه چ جوړه گومانىكى تىندا نه بووه، له كتىبه صه حيه كانياندا توماريان كرده ون. بهم كاره شيان ئيمه يان بو فهرموده و رووداوه رASTE كان رپتمايى كرده وه، خوا پاداشتى چا كه يان بداته وه.

نمونه يهك بو ته مه: وهك هه لقولانى ئاو له نىوان په نجه كانى پىغهمبەره وه ﷺ و خوار دنه وهى زۆر كهس له و ئاوه. ته مه رووداوىكى موته واتيره، كۆمه لنىكى زۆر له وانهى كه هه ر گيز ناگو نجى له سه ر درۆ كردن يه كيان گرتىت، به لكو هه ر مه حاله درۆ بكهن، گپه رپوايه تانه وه. كه واته ته م موعجزه يه بى گومان و چه سپاوه. سهره رپاى تهوهى كه سى جار له به رده م سى كۆمه لى زۆر گه ورده دا دوپات بووه ته وه.

ته م رووداوه، كۆمه لنىك له هاوه له بهناوبانگه كان، كه له پيش هه موويانه وه "ته نه س"ى خزمه تگوزارى پىغهمبەره ﷺ و "جابر" و "ئيبن مه سعود"ن، به رپوايه تىكى

صه حيح گيڙاويانه ته وه. پاشان له چهند زنجيره پښگايه كه وه پيشه واياني فه رمووده وهك: ئيمامي بوخاري و موسليم و ئيمامي ماليك و ئيبن شوعيب و قه تاده - خويان لى رازى يىت - گيڙاويانه ته وه.

وا ته نها (نق) نمونه باس ده كه ين، له و موعجيزانه ي كه په يوه ندى يان به "ئاو" ه وه هه يه:

❖ نمونه ي كه م:

له صه حيح بوخاري و موسليم و غيږي ته و انيشدا چه سپاوه كه: نه نه سى كورى ماليك ده فه رموى:

"جاريك له كاتى نوږى عه سردا خه لك بؤ ئاوى ده ستوږ ده گه ران و ده ستيان نه ده كه وت. چاوم له پيغه مبه ر بوو ﷺ ئاويان بؤ هينا كه ده ستوږى پى بگريت. له و كاته شدا له بازار له لاي "زه ورا" دا بوو. پيغه مبه ر ﷺ ده ستي خسته ناو ئاوه كه و فه رمانى به خه لكه كه دا يين ده ستوږى لى بگرن. نه نه س ده فه رموى: ئاو له نيوان په بنجه كانى پيغه مبه ر ه وه ﷺ هه لده قولا و ته و هه موو خه لكه ده ستوږى يان له و ئاوه گرت. قه تاده ده لىت: له نه نه سم يرسى چهند كه س بوون؟ وتى: "سى سه د يان له و نزيكه دا بووين" (۱).

ده بينيت نه نه س - خواى لى رازى يىت - كه تم رووداوه ده گيږي ته وه، وهك نوږنهرى ته و سى سه د كه سه وايه. چونكه ئايا ده گوښى، له ناوه روكد، تم سى سه د كه سه به شدارى گيږانه وهى تم هه و اله نه بن له گه ل نه نه سدا؟ يان ئايا ده گوښى، گه ر ته مه روى نه دايىت، به دروى نه خه نه وه؟

❖ نمونه ي دووهه م:

له صه حيح بوخاري و موسليما چه سپاوه كه: "سالىمى كورى ته بولجوعد له جابري كورى عه بدوللاوه ده گيږي ته وه ده فه رموى:

له رزوى حوده بيبيبه دا خه لك زوربان تينو بوو، پيغه مبه ريش ﷺ كونده يه ك ئاوى له به رده ستدا بوو ده ستوږى لى گرت، ئنجا خه لكه كه هه موو به ره و روى پيغه مبه ر ﷺ

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم والنماي والترمذي وأحمد.

رۆشتن. ئەویش فەرمووی: چی پرووی داوه؟ وتیان: ئاومان لە لانی یە چ بۆ دەستتۆیژ چ بۆ خوار دنهوه مه گهر ئەوهی بەردهستت! پیغمبەریش ﷺ دەستی خسته ناو کونده کهوه، یه کسه ئاو له نیوان پهنجه کانیهوه وهك کانی ههلقولا. ئیمەش تیرمان لێ خواردهوه و دەستتۆیژمان لێ گرت.

سالم دەلیت له جابیرم پرسى: چەند کەس بوون؟ له وهلامدا وتی: ئەگەر سەد هەزار کەسیش بووینایه بەشی دەکردين، هەزار و پینج سەد کەس بووین" (۱).

وا بۆت دەر کەوت که ئەوانەى ئەم موعجیزەیان - له مەعنادا - گێراوه تەوه، دەگەنه هەزار و پینج سەد کەس. چونکە سروشتی مرۆف وایه که درۆ دەر دەر خات و دەلیت: "ئەمه درۆیه". نەخوازە لا ئەو هاوێله بەرێزانەى که گیان و سامان و باوک و کور و خزم و هۆزی خۆیان له پیناوی حەق و راستی دا بەخت کرد. چ جایی ئەوهی که له ئاستی درۆدا بێ دەنگ بێن، بە تاییەت دواى ئەو هەر پەشە ترسانا کەى له پیغمبەریان ﷺ بیستوو که فەرموویەتی: "هەر کەسێ بە ئەنقەست درۆم بە دەمهوه بکات، با جێ یەك بۆ خۆی له ئاگرى دۆزهخدا ساز بکات!"

جا مادەم ئەوان بەم هەوالدانەى جابیر رازی بوون و بە درۆیان نەخستەوه، ئەوا هەموویان له ناوهرۆکدا بەشدارى ئەم ریاویەتەن و تەسلیقیان کردووه.

❖ نمونەى سى هەم:

صەحیحى بوخارى و موسلیم و صەحیحە کانی تر له باسى غەزای "بِـسْوَاطِ" دا دەگێرێنەوه که: جابیر و توویەتی: "پیغمبەر ﷺ بە منى فەرموو: "نادِ بَوْضُوءٍ" واتە: داواى ئوی دەستتۆیژ له خەلك بکە. عەرز م کرد: ئاو دەست ناکەوی. پیغمبەریش ﷺ داواى ئویکی زۆر کەمی کرد. بۆیان هینا و دەستی خسته ناوی و شتیکی لەبەر خۆیەوه فەرموو نازاتم چی بوو. پاشان فەرمووی: "نادِ بِجَفْنَةِ الرَّكَبِ". واتە: داوا بکە جەفنه (تەشت) یك (۲) بهینن. منیش هینام و له بەردهستی دا دامنا. جابیر دەفەرموی: پیغمبەر ﷺ دەستی خسته ناو تەشتە کهوه و پهنجە کانی تیدا بلاو کردەوه و، ئنجا جابیر ئۆه کەى کرد بەسەر دەستی پیغمبەر دا ﷺ و پیغمبەریش ﷺ فەرمووی: "بِسْمِ اللَّهِ".

(۱) صحیح: رواه البخاري ومسلم.

(۲) جەفنه: قنیکى گەورەیه، خواردنی دە کەس دەگریت.

جابر دهفهر موی: ده مبینی ئاو له نیوان په بجه پیرۆزه کانیوه هه لده قولاً هه تا ته شته که ی پر کرد. ئنجا فه رمانی دا که خه لکه که بین ئاو بیهن. ئه وانیش تا تیر او بوون لییان خوارده وه، منیش وتم: ئایا کهس نه ماوه پیوستی به ئاو بیته؟ ئنجا پیغمبه ر ﷺ دهستی له ته شته که هه لگرت، هیشتا هه ر پر بوو" (۱).

جا ئه م موعجیزه ئاشکرایه: موته واتیری معنه وی یه. چونکه له بهر ئه وه ی جابر له پیشه نگی بینهرانی ئه م موعجیزه یه وه بووه، مافی خۆیه تی که به ناوی بینهرانه وه و له بری ئه وان بیگێرته وه و رایگه یه نیته. چونکه له و کاته دا ئه و خزمه تی پیغمبه ری ﷺ ده کرد. له ریوایه ته که ی (ئیبن مه سعود) دا (۲) - که له سه حیجی بوخاری دایه - دهفهر موی: "به چاوی خۆم ده مبینی که ئاو له نیوان په بجه کانی پیغمبه ره وه ﷺ هه لده قولاً". ئایا ئه گه ر چه ند هاوه لیکه ی به ریز و باوه رپێ کراری وه ک "جابر" و "ئهنه س" و "ئیبن مه سعود" بلین: "به چاوی خۆمان بینیمان" ئایا ده گونجی که به چاوی خۆیان نه یانینییته؟

باشان ئه م ئه و نانه به یه که وه به سه ته و یه کیان بجه، با بۆت ده ربکه ویت که ئه م موعجیزه گه ره و ئاشکرایه چه نده به ییز و توندوتۆله. چونکه ئه گه ر هه ر سێ رینگا که یه ک بگرن، ئه و ریوایه ته که ده بیته به "ئه واتوری معنه وی" و به بێ گومانی ده چه سپیته که: ئاو له نیوان په بجه کانی پیغمبه ره وه ﷺ هه لده قولاً.

جا ئه م موعجیزه یه گه لێ له موعجیزه که ی حه زره تی موسا - دروودی له سه ر بیته - گه وهره تر و به رزتره، که دوازه کانی له ناو به ر ددا هه لقولاند، چونکه ته قینی کانیوا له ناو به ر ددا شتیکی مومکینه و به گویره ی عاده ت هاو چه شنی هه یه. به لام هه لقولانی ئاو، به وینه ی که وسه ر و سه لسه بیل، له ناو گۆشت و ئیسکدا، شتیکه هاو چه شنی نی یه.

❖ ئه و نه ی چواره م:

ئیمامی مالیک له کتیبه به ترخه که ی دا: "الموطأ" (۳) له هاوه لێ به ریزی وه ک "موعاذی کورپی جه به ل" وه، ده گێرته وه که: "له غه زای ته بوو کدا رۆشته سه ر کانی یه ک ئاویکی یه که جار که می تیدا بوو که به ئه ندازه ی بنی پیللو جیی گرتبوو. پیغمبه ر ﷺ فه رمانی دا هه ندیک له ئاوه که ی کۆ بکه نه وه. ئه وانیش به ده ست نه ختیکیان له شتی کدا کۆ کرده وه.

(۱) صحیح، رواه مسلم فی حدیث طویل.

(۲) صحیح، رواه البخاری والترمذی والنسائی.

(۳) صحیح، رواه مسلم وأحمد ایضاً.

ئنجايىغەمبەر ﷺ دەست و دەموچاوى لەو ئاوەدا شۆرد و پاشان رۆى کردە ناو کانی یە کە. ئیتر ئەو کانی یە ئاوە کەى تەقى یەو و زۆر بوو، خەلکە کەش لە ئاوە کەیان بە کار هینا.

تەنانەت لە رىوایەتە کەى "ئىبن ئىسحاق" دا دەلیت: ئاوە کە ئەو نەندە بە هوروزم بوو کە دەنگىکى وەك دەنگى هەورە بروسکەى لى بەرز بوو وە.

پاشان یىغەمبەر ﷺ بە موغادى فەر موو:

"يوشك يا معاذ إن طالت بك حياة أن ترى ما هاهنا قد ملئ جناناً"^(۱).

هەر وە هایش بوو کە ئەو فەر مووى.

❖ نمونەى پىنجەم:

ئىمامى بوخارى لە "بەرپراء" و "سەلمەى كورى ئە كوع" هەو و، كتيبه صەحیحە كانی تریش لە چەند رى یە كى ترەو، دە گىر نەو کە ئەو هاو لە نە دە فەر موون: "لە رۆزى خودە ییبه دا هەزار و چوار سەد كەس دە بووین. خودە ییبه ش بىر يەكە هەلمان گۆزى و دلۆيك ئاومان تىدا نە هیشت. ئنجايىغەمبەر ﷺ لە سەر لیواری بىرە کە دانىشت و داوای ئاوى کرد، بۆیان هینا. پاشان دەمى پىرۆزى بە ئاوە کە تەر کرد و، ئنجايى کردیەو و ناو بىرە کە. ئیمەش زۆرمان پىن نە چوو ئاومان لى هەلگۆزى، بە جۆرئى کە خۆمان و ولآخە كانمان تىراو بووین"^(۲).

"بەرپراء" دە فەر موئ: یىغەمبەر ﷺ فەرمانى دا دۆلجەیهك ئاوى بۆ بهینن. ئیمەش بۆمان هینا. ئەویش ئاوى دەمى پىرۆزى خۆى تىکرد و دوغای بە سەردا خویند. پاشان دۆلجە ئاوە کەى کردە ناو بىرە کەو. ئیتر بىرە کە تەقى یەو و تالیواری پر بوو لە ئاو. خەلکە کەش تىریان لى خوار دەو و ولآخە كانیشیان لى ئاودا.

❖ نمونەى شەشەم:

پیشەوایانى فەر موودە، وەك ئىمامى موسلىم و ئىبن جەریرى تەبەرى و غەیرى ئەوانیش، لە ئەبو قەتادەو دە گىر نەو کە دە فەر موئ:

"پاش ئەو هەو الی كوشتنى میرە كانی سوپای موسلمانان لە غەزای "موتە" دا بە یىغەمبەر ﷺ گەیشت، یىغەمبەر ﷺ ئیمەى بۆ یار مە تیدانى ئەو سوپایە برد کە لە "موتە" دا

(۱) واتە: ئەى موغاد! نە گەر تەمەنت درىز بىت، نزیكە ئەم دەرو بەرە ببینت پر بوو بىت لە باخ و بیستان.

(۲) رواه البخاري ومسلم وأحمد.

بوو. منیش "مه یضه نه" یه کم^(۱) بئ بوو. پیغمه مبر ﷺ فهر مووی: "إحفظ علينا میضاً تک فسیکون لها نبأ"^(۲) پاش ئه وه تینویتی تهنگی پی هه لجنین، ژماره شمان حه فتا و دوو کس - له ریوایه ته که ی ته به ری دا: نزیکه ی سنی سه د کس - ده بووین، پیغمه مبر ﷺ فهر مووی: "مه یضه نه که ت بهینه". که هینام پیغمه مبر ﷺ ده می پیروزی نا به ده می ده فره که وه، ئیر نازانم فووی پیدا کردیان نا؟ پاش ئه وه حه فتا و دوو پیوا هاتن لیان خوارده وه و ده فره کانیشیان لئی پر کرد. ئنجا مه یضه نه که م هه لگر ته وه وه کویه که م جار پر بوو"^(۳). ده سا تویش سه رنج له م موعجیزه به بده و بلئی: "اللهم صلّ وسلم علیه وعلی آله بعدد قطرات الماء".

❖ نمونه ی حه وته م:

ئیمامی بوخاری و موسلیم، له باسی گیرانه وه ی ئه و تینویتی یه ی که له هه ندی سه فهدا تووشی پیغمه مبر ﷺ و هاوه لانی بووه، له "عیمرانی کوری حوصهین" وه - خوالی رازی بیّت و له ئیمه ش خوش بیّت - ده گیر نه وه که ده فهر مووی: له سه فهر نکدا له گه ل پیغمه مبر دا بووین ﷺ خه لکه که ش هانای تینویتی یان برده خزمه تی پیغمه مبر ﷺ. ئه ویش دابه زی یه خواره وه. پاشان من و عه لیبی بانگ کرد و فهر مووی برۆن له فلانه شویندا ئافره تیک دوو کونده ئاوی له ئازه لیک بار کردوه بیهین بۆ ئیره. که روشتین له و شوینه دا ئافره تیکمان بینی دوو کونده ی پر له ئاوی پی بوو، هینامان بۆ خزمه تی پیغمه مبر ﷺ. پیغمه مبریش ﷺ داوای کرد شتیک بهین ئاوه که ی تی بکن. که هینایان ده می هه ردوو کونده که ی کرایه سه ر و دو عای به سه ردا خویند و ئنجا بانگ له خه لکه که کرا که بین بخۆ نه وه و پر بکن. دوای ئه وه لامان و ابو ئه و دوو کونده یه له یه که م جاریان پر تر بوون. ئنجا پیغمه مبر ﷺ فهر مووی: خواردنی بۆ کۆ بکه نه وه. ئه وانیش خواردنیان بۆ کۆ کرده وه و خستیانه ناو پارچه یه که وه و، له سه ر حوشتره که ی خۆی بۆیان بار کرد. ئنجا پیغمه مبر ﷺ به ئافره ته که ی فهر موو: "تعلّمین مارزنا من مائک شیئا ولكن الله هو الذي أسقانا"^(۴). تا کۆتایی فهر مووده که.

(۱) مه یضه نه: جۆره ده فریکه بۆ ده ستوێژ گرتن ئاوی تی ده کریت.

(۲) واته مه یضه نه که تمان بۆ هه لگره، چونکه دوایی به سه هاتیکی ده بیّت.

(۳) صحیح، رواه مسلم و أبو داود.

(۴) صحیح، رواه البخاري و مسلم و أحمد. واته: ده زانیت هیچمان له ئاوه که ی تۆ که م نه کرده وه، به لکو خواوه ند خزی تیراوی کردین.

❖ غوونهی ههشتههه:

"ئیبه خوزومه" ههدههه که ی ئیمامی عومهه - خوای لئی پزازی بیته - له باره ی (جیش العسیره) وه، ده گێرتهوه و باسی ئهوه ده کات که ئهوهنده تینووتی تهنگی پهی ههلهچنیبون پیاوی و اهه بوو له ناچاری دا حوشتره که ی سهرده پری و ئاوه که ی ناو گهده ی ده خوواره وه. لهو کاته دا هه زه ته ی ئه بوو به کر - خوای لئی پزازی بیته - داوای له پیغه مبهه ﷺ کرد دوعا بکات. پیغه مبهه ﷺ ده سهه کانی بهرز کرده وه و دایه نهان تا هه ور پووی ئاسمانی گرت و ئهوهنده باری تا ده فره کانیا ن لئی پهر کرد.. له سهه سوپاکهش به ولاره نه باری^(۱)!

ئهمه موعجیزه یه که تایه ته یی ئه حمه دی به و ههه گیز "رێکهوت" په یوه ندیی پیوه نه بووه.

❖ غوونه ی نۆهههه:

عهمری کورپی شو عه یب، که کورپه زای عه بدو ئلای کورپی عه مری کورپی عاصه و ههه چوار پیشه وایانی خاوهن "سونه نه کان" له گێرانه وه ی فه رمووده دا به "باوه پین کراو" دایاناره، ده گێرتهوه که:

"جاریکیان پیغه مبهه ﷺ له (ذي مجاز) دا^(۲) له پشت ئه بوو تالیبی مامیه وه سوار بوو بوو. ئه بوو تالیب وتی: تینومه و ئاویشم له لانی به. پیغه مبهه ﷺ دابهزی و پتی به زهوی دا دا و ئاوهاته ده ره وه، ئیجا به ئه بوو تالیبی فه رموو: "بخۆروه"^(۳).

یه کیك له زانا لیکۆ له ره کان ده لیت:

ئهم رووداوه هی پیش پیغه مبهه ریتی به. که واته به (ئیرهاص)^(۴) داده نریت.

هه له قولانی ئاوی عه ره فه به بهرده وامی تا کو دوا ی هه زار سال، یه کیکه له ریز لێنانه ی که خوای گه وه له پیغه مبهه ی ناوه ﷺ.

(۱) حدیث صحیح أو حسن. رواه البزار والطبرانی وابن خزيمة وابن حبان والحاكم والبيهقي.

(۲) ذي مجاز: بازارێك بووه له عه ره فه ی شاری مه کهه.

(۳) رواه ابن سعد. بروانه: الشفا ۱/۲۹۰.

(۴) ئیرهاص: بهو رووداوه له عاده ته به ده رانه ی ژبانی پیغه مبهه ﷺ ده و ترنت که له پیش پیغه مبهه ریتی دا پرووین دانه، به لام موعجیزه هی کاتی پیغه مبهه ریتی به تی.

ئەو موعجيزانەى كە پەيوەندىيان بە ئاوە هەيه، ئە گەر نەشگەنە (نەوهد) نمونە، خۆ بە (نەوهد) رینگای جۆرا و جۆر رپوايەت كراون.

حەوت نمونە كانى يە كەم، گەلى بەهيزن و وەك "تەواتورى مەعنىەى" وان. دوو نمونە كەى دو اييش، هەر چەندە رینگا كانيان بەهيزن و زۆر نين و ئەوانەش كە گير او يانەتەو هە من، بەلام پيشە و ايانى فەر موودە، چەشنى: ئيمامى بەيهقى و حاكم، موعجيزەيه كى تر يان لە بارەى هەر هەو هە لە ئيمامى عومەر هەو گير او تەو هە كە پشتى ئەو موعجيزەيهى نمونەى هە شتەم دە گريت، كە ئەو يش هەر لە حەز رەتى عومەر هەو رپوايەت كراوو.

رپوايەتى ئەو موعجيزەيهى تر كە هەر لە حەز رەتى عومەر هەو دەي گير نەو هە، بەم جۆرەيه:

"لە غەزايە كى پينغە مەبردا ﷺ خەلكە كە تينور يان بوو، ئيمامى عومەر يش داواى لە پينغە مەبر ﷺ كرد دوعا بكات، ئەو يش دوعاى كرد. ئنجا پەلە هەو ريك هات و تير او ي كردن و پيوستى نەهيشتن، پاشان لە باران بارين كەوت"^(۱).

وەك بلىي هەو هە كە فەرمانى پين درابوو تەنها سوپا كە تير او بكات.

جا هەر وەك ئەم رپووداوە پشتى نمونەى هە شتەم دە گريت و بەهيزى دە كات و دەيكات بە رپوايە تىكى قەتەى و چەسپاو، هەر وەها (ئيبنولجەوزى) ش كە تابلىي لە بەرامبەر وەر گرتنى فەر موودەو توندوتيزى نواندوو، تەنانەت هەندى فەر موودەى صەحیحيشى وەر نە گرتوو و بە "مەوضوع"ى لە قەلەم داو. . دەليت: ئەو رپووداوە لە غەزاي بەدر دا بوو و، ئەم ئايەتەش لە بارەى ئەم رپووداوە نازل بوو كە دەفەر موى:

﴿وَيُنزَلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ يُطَهِّرُكُمْ بِهِ﴾ (الأَنْفَالُ: ۱۱).

جا مادەم ئەم ئايەتە لە بارەى ئەو موعجيزەيهو نازل بوويت، ئەوا هيج گومانىك لە رپوودانى دا نامىنت.

زۆر جار رپوى داو هە كە بە بۆنەى پارانەو هەى پينغە مەبرهو ﷺ و پيش ئەو هەى دەستە كانى لە پارانەو دا گرتيت، باران بارىو. ئەمەش خۆى لە خۆى دا موعجيزەيه كى

(۱) رواه البيهقي والحاكم وصححه.

سەر بەخۆيە. جارى و ابووە كە پىغەمبەر ﷺ لە سەر مینبەر بۆ باران لە خوای گەورە پاراوتەو، پىش ئەوئە دەستە كانی دابگریت، باران باریو. ئەمەش لە رینگايە كى مۆتە و اتیرەو و چەسپاوە.

ناماژەى نۆهەم

یە كىك لە جۆرە كانی موعجیزاتی پىغەمبەر ﷺ بریتی یە لە گوپرايەلىی درەخت - بە وینەى مرۆف - بۆ فرمانی پىغەمبەر ﷺ و جوولانیان لە جى خویان و هاتیان بۆ خزمەتى.

ئەم موعجیزەيش كە پەيوەندى بە درەختەو هەبە، وەك موعجیزەى هەلقولانى ئا و لە نىوان پەنجە پیرۆزە كانیو، بە "تەواتورى مەعنەوى" لە قەلەم دەدریت و، بە چەند شیوہەك پروى داو و، لە چەند رىیە كى جیا جیاوہ رپوايەت كراو.

بەلێ، دەتوانریت بوتری: هەوالی هەلكەندن و دەر چوونی درەخت لە جى خۆى دا و هاتنى بۆ خزمەتى پىغەمبەر ﷺ و گوپرايەلىی بۆ فرمانە كانی ئەو، "مۆتەواتیری صەریح"، چونكە لە رى چەند هاوہەلىكى بەرپۆز و راستگۆ و ناسراوہو رپوايەت كراون. وەك: "ئىمامى عەلى و ئىبن عەبباس و ئىبن مەسعوود و ئىبن عومەر و یەعلاى كورپى موررە و جابیر و ئەنەسى كورپى مالىك و بورەيدە و ئوسامەى كورپى زەيد و غەیلانى كورپى سەلەمە" و هاوہەلانى جگە لەمانیش..

جا هەرىەك لەم هاوہەلانى پىغەمبەر ﷺ بە چەشنىكى بىن گومان و چەسپاوە هەوالى ئەم موعجیزەيش راگەياندوووە كە پەيوەندى بە درەختەو هەبە. سەدان كەسیش لە پىشەوايانى "تابعين" بە چەند رىیە كى جیا جیا لەوانیان وەر گرتوو و، لە سەرەتای هەر رینگايە كىشدا ناوى یە كىك لە هاوہەلە گەورە و بەرپۆزە كانی تىدايە. واتە: وەك ئەو و ايوە بە تەواتورى چەندجارە كى پىمان گەيشتیت. كەواتە هىچ شوپەه و گومانىك ئاوتىەى ئەم موعجیزەيش نايت. چونكە لە حوكمى مۆتەواتیری مەعنەوى بىن گوماندايە.

جا هەر چەند ئەم موعجیزەيش گەلى جار دووپات بووئەتەو، بەلام ئىمە چەند دانەبەك نە وینە زۆر و صەحیحە كانی لە نىوان چەند نمونەبە كدا باس دەكەين:

○ غرونه‌ی یه‌که‌م:

ئین ماجه و داره‌می و بهیه‌قی له ئه‌نه‌سی کوری مالیک و ئیمامی عدلی یه‌وه و، به‌زار و بهیه‌قیش له ئیمامی عومره‌وه - خواله‌ه‌موویان رازی بیټ - ده‌گیرنه‌وه که: سئ که‌س له هاوه‌له به‌ریزه‌کانی پیغمبه‌ر ﷺ فرموویانه:

پیغمبه‌ر ﷺ له‌وه‌ی که کافران به‌درۆیان خستبووه‌وه زۆر خه‌فه‌تبار و دل‌گران بوو. له‌به‌ر ئه‌وه، له‌خوا پارایه‌وه و فرمووی: "اللهم ارنی آیه لا اباي من کذبني بعدها"^(۱).

له‌ریوايه‌ته‌که‌ی ئه‌نه‌سدا ده‌لیت: چه‌زه‌تی جیریل - دروودی له‌سه‌ر بیټ - که پیغمبه‌ری ﷺ به‌خه‌فه‌تباری بینی، وتی: چه‌زه‌که‌یت نیشانه‌یه‌کت پیشان بده‌م؟ پیغمبه‌ر ﷺ فرمووی: به‌ئێ... ئنجا پیغمبه‌ر ﷺ بو‌دره‌ختیکی روانی که له‌پشتی شیوه‌که‌وه‌بوو، چه‌زه‌تی جیریل فرمووی: ئه‌وه‌دره‌خته بانگ بکه. که بانگی کرد، دره‌خته‌که‌که‌وته‌پێ و هاته‌به‌رده‌می پیغمبه‌ر ﷺ. جیریل فرمووی: فرمان بده‌ بجیته‌وه‌شونیی خۆی، که پیغمبه‌ر ﷺ فرمانی پێ دا، گه‌رایه‌وه‌بو‌جینی خۆی^(۲).

○ غرونه‌ی دووه‌م:

"قازی عیاز"ی زانای هه‌ره‌گه‌وره‌ی مغریب، له‌کتیبی (الشفاف) دا به‌سه‌نه‌دیکی بلند و سه‌حیح‌ه‌وه، له‌عه‌بدو‌تلا‌ی کوری عومره‌وه - خویان لێ رازی بیټ - ده‌گیرته‌وه‌که:

"له‌سه‌فه‌ریکدا له‌خزمه‌تی پیغمبه‌ردا بووین ﷺ. پیاویکی ده‌شته‌کی لینی نزیك بووه‌وه. پیغمبه‌ر ﷺ پێی فرموو: "این ترید؟" واته: بو‌کوئ ده‌رۆیت؟ پیاوه‌که‌وتی: بو‌لای خیزان و منالم. پیغمبه‌ر ﷺ فرمووی: "هل لك إلى خير؟" واته: چه‌زه‌که‌ی خیریکت ده‌ست بکه‌ویت؟ ئه‌ویش وتی: کام خیر؟ پیغمبه‌ر ﷺ فرمووی: "تشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأن محمداً عبده ورسوله". واته: شایه‌تمان به‌ئینیت که ته‌نها خوای گه‌وره‌خوایه‌وه‌هاوبه‌شی نی‌یه‌وه، محمه‌دیش بنده‌وه‌نیراوی ئه‌وه. پیاوه‌که‌وتی: جا ئایا کئ شایه‌ته‌له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که تو ده‌یلتیت؟ پیغمبه‌ر ﷺ فرمووی: "هذه الشجرة

(۱) واته: خوایه! نیشانه‌یه‌کی وه‌هام پیشان بده‌که‌نیر گوی به‌هیچ که‌سیک نه‌ده‌م به‌درۆم بخاته‌وه.

(۲) حدیث حسن، رواه‌ال‌بزار وأبو‌یعلی‌وال‌بیهقی.

السمره". واته: ئهو درهختى سه موريه^(۱). درهخته كەش لە لىوارى شىوه كەدا بوو. ئنججا درهخته كە پىنگاى بېرى و هاته بەر دەستى پىنغەمبەر ﷺ. پىنغەمبەر ﷺ سى جارى داواى لى كەرد شايەتى بدات، درهخته كەش بەو جۆرهى كە پىنغەمبەر ﷺ فەر مووى، شايەتى دا، ئنججا رۆشته وه بۆ جىنى خۆى^(۲).

لە پىنى: "ئىبن صاحىبى ئەسەلمى" شىه وه بە نەقلتىكى صحىح لە "بوره يده" وه دە گىر نه وه كە دەلتىت: دە شتە كى يەك داواى نىشانەى لە پىنغەمبەر ﷺ كەرد. پىنغەمبەر ﷺ پىنى فەر موو: "قل لتلك الشجرة رسول الله ﷺ يدعوك". واته: "بەو درهخته بللى: پىنغەمبەرى خوا بانگت دە كات". كە پىنى وت، درهخته كە بە لای راست و چەپ و بەر دەم و پشتە وهى خۆى دا تە كانى دا و رەگە كانى قرتا و كەوتە پى و رەگە كانى بە داواى خۆى دا كىش كەرد تا هاته بەر دەمى پىنغەمبەر ﷺ راوه ستا و وتى: "السلام عليك يا رسول الله". پىاوه دە شتە كى يە كە وتى: فەرمانى پىن بەدە بگە پىتە وه شوئىنى خۆى. كە فەرمانى پىن دا، گەرايه وه و، رەگە كانى شۆر كەرد نه وه بۆ ناو زەوى و، لە جىنى خۆى دا راوه ستا و جىگىر بووه وه. ئنججا پىاوه دە شتە كى يە كە بە پىنغەمبەرى ﷺ وت: روخستەم بەدە سوژدەت بۆ بىەم. پىنغەمبەر ﷺ فەر مووى: ئەگەر فەرمانم بە سوژدە بردنى كە سىك بۆ كە سىكى تر بدايە، فەرمانم بە ژن دەدا سوژدە بۆ مێردە كەى بىات. دە شتە كى يە كە وتى: كە واتە پىنم بەدە هەردوو دەست و هەردوو قاچت ماچ بكەم. ئه وىش پىنى دا^(۳).

○ غوونەى سى هەم:

ئىمامى موسلىم و خواهنى صحىحه كانى تر لە جابىرە وه - خواى لى پارزى بىت - دە گىر نه وه كە دە فەر موئى: لە سە فەرىكدا لە خزمەتى پىنغەمبەردا بووین. پىنغەمبەر ﷺ رۆشت دەست بە ئاو بگە يە نىت، هىچى دەست نە كەوت تاكو خۆى پىن بە نا بدات و دەرنە كەوت. لە لىوارى شىوه كە شدا دوو درهخت هە بوون. پىنغەمبەر ﷺ رۆشت بۆ لای يە كىكیان و پەللىك لە پەلە كانى گرت و فەر مووى: "انقادی علی باذن الله". واته: "بە

(۱) سه مورە: درهختىكى دىر كاوبى گەورەيه.

(۲) صحىح، رواه ابو يعلى بسند صحىح والىبزار والطبرانى وابن حبان فى صحىحه.

(۳) آورده انجمنى فى المجمع (۱۰/۹) ولىس فىه ذكر السجود. وقال الخفافى: رواه البزار مُسنداً. پروانه:

نسىه نرىض فى شرح الشفا للقاضى عىاض " ۴۹/۳.

ئیزن و فەرمانی خوا جلهوت بدەرە دەستم و شوینم بکەوہ". درەختە کەش وە کوئەو حوشتە لەغاو کراوہی کە شوین جلهو بە دەستە کە ی دە کەوئت ئاوا شوینی کەوت. جابیر دە گێرپتەوہ کە پیغمبەر ﷺ وای لە درەختە کە ی تریش کرد تا هەردوو کیانی لە ناوہ پراستی ماوہی نیواناندا راگرت، ئنجا پئی فەرموون: "اللتما علی باذن اللہ". واتە: "بە ئیزن و فەرمانی خوا یە کبگرن بۆم". ئەوانیش یە کیان گرت^(۱) و پیغمبەر ﷺ لە پشتیانەوہ دانیشت. ئنجا کە هەلسا، فەرمانی پئی دان هەریە کە یان پڕواتەوہ بۆ جیی خۆی.

لە ریوایە تیکی تردا دەلئیت: "پیغمبەر ﷺ بە جابیری فەرموو: "باباجابر! قل لہذہ الشجرۃ: یقول لک رسول اللہ إلحقی بصاحبک حتی أجلس خلفکما". واتە: "جابیر! بەو درەختە بلئ: پیغمبەری خوا پئت دەلئیت پڕۆ بۆ لای هاوہلە کەت تالە پشتیانەوہ دابنیشم". کە جابیر ئەمە ی پئی وت، درەختە کە پڕۆشتە تەنیشتی ئەو ی ترەوہ و پیغمبەر ﷺ لە پشتیانەوہ دانیشت. جابیر دە فەرموئ: ئیتر من بە را کردن گە پرامەوہ و دانیشتم و لە بەر خۆمەوہ بۆ خۆم دە دوام، کە ئاوپم دا بەوہ پیغمبەر ﷺ بەرەو پرووم دە گە پرایەوہ و دوو درەختە کەش لە یە ک جیا بوونەوہ و لە سەر پئی راوہستان، ئنجا پیغمبەر ﷺ راوہستا و بە سەر ئامازە ی بۆ لای راست و چەپ بۆ کردن^(۲).

○ غوونە ی چوارەم:

ئوسامە ی کورپی زەید - خوای لئی رازی بیست - کە خزمە تگوزاریکی ئەمینی پیغمبەرە ﷺ و یە کئیکە لە فەرماندە سوپایی یە کانی، دە گێرپتەوہ و دە فەرموئ:

"لە سە فەرئیک لە گە ل پیغمبەردا بووین ﷺ، جینگایە کی و ا چۆنیش نەبوو کە لە کەسەوہ دیار نەبیست و بۆ ئەوہ دەست بەدات بکریست بە شوینی دەست بە ئاو گە یانندن. پیغمبەر ﷺ فەرمووی: "هل ترى من نخل أو حجارة؟" واتە: "هیچ دارخورما و بەردئیک دە بینیت؟" و تم: بەلئ چەند دارخورمایە ک دە بینم لە یە کەوہ نزیکن. فەرمووی: "انطلق وقل لهن: إن رسول الله ﷺ يأمرکن أن تأتین لمنخرج رسول الله وقل للحجارة مثل ذلك". واتە: "پڕۆ بییان بلئ: پیغمبەری خوا ﷺ فەرمانتان پئی دەدات کە پڕۆن بۆ ئەو جینگایە ی

(۱) صحیح، رواه مسلم فی حدیث طویل.

(۲) الشفا ۱/۲۹۹، نسیم الریاض ۳/۵۱.

دهستی تیدا به ئاو ده گهیه نیت، به بهره کانیش ههروهها بلتی. منیش ئهوهه پئی وتن. بهو خوایهی پیغمبهیری ﷺ به حق رهوانه کردوه، به چاوی خۆم بینیم که دارخورماکان له یه کتر نزیك بوونهوه ههتا کۆبوونهوه و، بهره کانیش یهك لهسهه یهك کهله که بوون له پشتی دارخورماکانهوه. کاتی پیغمبهیر ﷺ گهراپهوه، فهرموی: "قل لمن یفترقن". واته: "پیان بلتی: له یهك جیا بینهوه". بهو خوایهی گیانی منی به دهسته، به چاوی خۆم ده مینی درهخت و بهره کان بلاوهیان کرد و ههریه کهیان رۆشتهوه بۆ جینی خۆی"^(۱).

ئهم دوو رووداوهی که جابیر و ئوسامه گیرایانهوه، یهعلاهی کورپی مورپه و غهیلانی کورپی سهلهمهی سهقهفی و ئیبن مهسعودیش له باسی غهزای حونهیندا گیرایانهتوه.

○ ئهونهی پینجههه:

ئیمامی ئیبن فهورهك (ابن فورک) که زانای ههره گهورهی چهرخهی خۆی بووه و، له بهر ئهوهی که خاوهنی فهزلی زۆر و ئیجتیهادی تهواو بووه به "شافعیی دووههه" ناویان بردوه^(۲). ئهم ئیمامه مهزنه ده گیریتهوه و ده فهرموی:

"له شهویك له شهوه کانی غهزای تائفدا، پیغمبهیر ﷺ به وه نهوزهوه به رینگادا ده رۆشت، درهختیک هاته رپی. یه کسهه درهخته که دوو کهرت بوو، پیغمبهیریش ﷺ له ئیوانیانهوه تپهپری و، تا ئیستاش ئهم درهخته ههه به دوولهتی ماوهتوه"^(۳).

○ ئهونهی شهشهه:

یهعلاهی کورپی سهیبا به ده گیریتهوه که: "جارنیکیان، یان درهختی "تهلح" یان "سهموره" بوو، هات و یهك جار به دهوری پیغمبهیردا ﷺ گهرا و پاشان رۆشتهوه بۆ جینگاکهی خۆی. پیغمبهیر ﷺ فهرموی: "إنها استأذنت أن تسلم علی". واته: ئهم درهخته رۆخسهتی وه رگرت بیئت سلالم لی بکات"^(۴).

(۱) حدیث حسن، رواه أحمد باسنادین والطبرانی بنحوه. وأحد إسنادي أحمد رجاله رجال الصحیح.
 (۲) "ابن فورک": ناوی ئهبووبه کر محمدهی کورپی حهسهنی کورپی فهوره کی ئهنصارییه و، له سالی (۴۰۶هـ) له نيسابور کۆچی دوابی کردوه. یه کیکه له گهوره زانایانی زانسته کانی ئوصول و کهلام و فیقهی شافعی. له به صهه خویندوبهتی و له نيسابوریش قوتابخانهی دامهزاندوه و وانه کانی تیدا وتوهتوه. "ئین عهساکر" له بارهیهوه دهلیت: ئهم زانایه نزیکی سهه کتیبی له و اتاکانی قورئان و ئوصولی دین و ئوصولی فیقهه داناهه. بروانه: الأعلام للزکلی ۸۳/۶.

(۳) انشفا ۳۰۱/۱، نسیم الریاض ۵۷/۳.

(۴) صحیح رواه أحمد والبيهقي والطبرانی.

○ غونوی جهوتهم:

ئیمامی بخاری و موسلیم له ئین مهسعو و دهوه ده گپرنهوه، دهفهر موئ: "ئو شهوهی که جنۆ که کان هاتن گوئیان له پیغمبر ﷺ راگرت، درهختیک ههوالی به پیغمبر ﷺ دا که جنۆ که کان دهیانهویت بینه خزمهت. ئەمەش لەو شهوهدا بوو که جنۆ که کانی "نوصهیبین" له "بطن النخل" دا^(۱) هاتنه خزمهتی پیغمبر ﷺ تا کو موسلمان بین. جا درهختیک بوو هات ههوالی هاتنی ئو جنۆ کانهی به پیغمبر ﷺ راگهیاندا. موجهید له ئین مهسعو و دهوه، له بارهی ئەم فهرمو و دهیهوه ده گپرنهوه و دهلیت: جنۆ که کان عهرزی پیغمبریان ﷺ کرد: کنی شایهتیت بوو ده دات؟ (واته له سهه پیغمبریتی) پیغمبر ﷺ فهرموئ: "ئەم درهخته". ئنجا به درهخته که ی فهرموو: "درهخته که وەرە!" ئهویش ره گه کانی له گه ل خوی دا کیش کردو، دهنگه دهنگیکی وه که دهنگی "چهک" ی لئ دههات و، هاته خزمهتی پیغمبر ﷺ^(۲).

بەم جۆره (بۆمان دەر کهوت که) تهنایه که موعجیزه سه روزیادی کۆمهالی "جیننی" بوو تا کو ئیمان به پیغمبر ﷺ بهینن. جا ئایا ئهوه که سهی که ههزار موعجیزه ی وه که ئەمانه ده بیستی و پاشان ههر له دۆخی ملنه دان و سه سهختی دا ده مینتهوه و سه ریچی ده کات و ئیمان ناهینت، ئایا لهو شهیتانه سهه لئ شیواوتر نی به که قورئان له سهه زمانی جنۆ که کانهوه له بارهیهوه ده فهرموئ:

﴿يَقُولُ سَفِيهَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا﴾؟ (الجن: ۴)^(۳).

○ غونوی ههشتهم:

ئیمامی تیرمیدی له "ئین عه بیاس" هوه - خوای لئ رازی بیست - ده گپرنهوه ده فهرموئ: "پیغمبر ﷺ به پیاوئیکی ده شته کیی وت: "أرأيت إن دعوتُ هذا العذق من هذه النخلة أتشهد أني رسول الله؟" واته: "ئه گهر بهو هیشوو خورمایه بلیم: وهره و

(۱) ناوی جینگایه که رۆژه رئی به که له مه کهوه دوره.

(۲) صحیح، رواه البخاری و مسلم.

(۳) واته: (ههرزه ی نیمه درۆی نالهباری له باره ی خواوه هه لده بهست). بروانه تفسیری حال جزمی بیست و

ئەویش بىت، ئايا شاھبەنەمان دەھىنىت كە من يىغەمبەرى خوام؟" وتى: بەلى. يىغەمبەر ﷺ بانگى كرد. هېشووە كەش بە تەكاندان ھاتە خزمەتى. ئىنجا يىغەمبەر ﷺ فەر مووى: "بگەر پىرەوہ". ئەویش گەر پايەوہ جىنى خۆى" (۱).

* * *

بەم جۆرە، بۆمان دەر كەوت كە چەندىن نمونەى زۆر ھەن، وەك ئەوانەى باسماں كەردن، ھەموویان لە چەند پىرەى كى جىا جىاوە رىوايەت كراون. دەشزانىن كە ئەگەر چەند تالە دەزوویە كى بارىك يەك بگرن، پەتىكى ئەستور پىكەدەھىنن. جا ئەم موەجىزە و ھاوچەشنى كە پەيوەندىيان بە درەختەوہ ھەيە و، لە چەند پىرەى كى جىا جىا و، لە ھاوئە بەناو بانگە بەر پىزە كانەوہ رىوايەت كراون، دەپى لە ھىزى تەواتورى مەعنەوى دا بن. بەلكو لە راستى دا مەواتىرى راستەقىنەن. چونكە بى گومان كاتىن گەشتوونەتە دەستى "تايەين" بوون بە "مەواتىر" بە تايەت ئەو رىنگايانەى كە خاوەنى صەحىحە كانى وەك: "بوخارى و موسلىم و ئىبن حىببان و تىرمىذى" و غەيرى ئەمانىش بۆ وەرگرتنى فەر موودە گرتوویانەتە بەر، چەند رىنگايە كى صەحىحن و ھىچ گومانىكيان تىدا نىيە. تەنانەت بىننى ھەر فەر موودەيەك لە بوخارى دا، وەك ئەوہ وايە كە راستەو خۆ لە ھاوئە كانى يىغەمبەرەوہ ﷺ بىسترت.

لە كاتىكدا كە درەختە كان - وەك نمونە كانى پىشوو بۆيان دەر خستىن - يىغەمبەر ﷺ بناسن، بە غەيرى خۆيانى بناسىن و، يىغەمبەرتى بە كەى بسەلمىنن و، سلاوى لى بگەن و، بىن بۆ زيارەت و خزمەتى و، گوپرايەلى فەرمانە كانى بن..

لە كاتىكدا درەختە كان ئاوا بن، ئىتر چۆن ئەو بى گيانەى كە خۆى ناوناوہ "مروؤف"، نايناسىت و باوهرى بى ناھىنىت؟

ئايا ئەو كەسە لە "دل" و "زىرى" بى بەش نىيە؟ ئايا لەو درەختە وشك و تەختە رەقانەى كە تەنھا شايستەى سووتاندنن، بى بايەخت نىيە؟!

(۱) صحيح، رواه الترمذي وغيره.

ناماژه‌ی دهه‌م

ئەو شتە‌ی کە پشتی ئەم موعجیزانە‌ی لەمەر درەخت دە‌گرت، موعجیزە‌ی "حنین الجذع" واتە: "تاسە و بێ‌تاقەتی بێ‌دارە کە"یە، کە بە‌چەشتینکی "موتەواتیر" پیمان گە‌یشتوو‌ە.

بە‌ئێ، بێ‌تاقەتی ئەو بێ‌دارە و شکی‌ی کە لە‌ مز‌گەوتە‌ کە‌ی پێ‌غەمبەر‌دا بوو ﷺ لە‌تاو ئەو جیا‌بوو‌نە‌و کاتی‌یە‌ی لە‌ پێ‌غەمبەر ﷺ. هەر‌و‌ه‌ا نالە و گریان‌ی لە‌ بە‌ردەم کۆ‌مە‌لێ‌کی زۆری هاو‌ه‌لە‌ بە‌ریزە‌کان‌دا، پشتی ئەو موعجیزانە‌ دە‌گرت کە‌ سە‌بارەت بە‌ درەخت باس‌مان کرد‌ن. چونکە‌ ئەو بێ‌دارە لە‌ پە‌ گە‌زی درەختە و پە‌ گە‌زیان یە‌ کێ‌کە. ئەو‌ه‌ندە‌ هە‌یه کە‌ خودی ئەم موعجیزە‌یە بە‌ "تە‌واتور" چە‌سپاوه، بە‌لام بە‌شە‌ کانی تر جزو‌رە تە‌واتوریکیان تێ‌دا‌یه کە‌ ناگە‌نە‌ تە‌واتوری تە‌واو، چونکە‌ زۆربە‌ی جو‌زئییات و نمونە‌ کانی ناگە‌نە‌ تاستی تە‌واتوری صە‌ریح.

(موعجیزە‌ کە‌ش بە‌م جزو‌رە‌یە):

مز‌گەوتە‌ کە‌ی پێ‌غەمبەر ﷺ لە‌ مە‌دینە‌دا لە‌سەر چە‌ند بێ‌دارینکی و شکی‌ی دار‌خو‌رما سە‌ری گیر‌ابوو. جا هەر‌ کات پێ‌غەمبەر ﷺ بیوستایە و تاربان بۆ‌ بدات، پاتی بە‌ یە‌ کێ‌ک لە‌و بێ‌دارانە‌و دە‌دا. بە‌لام کاتی کە‌ دو‌انگە‌ (منبر)یان بۆ‌ دروست کرد و وتاری لە‌سەر خو‌یندە‌وه، دە‌نگینکی وە‌ک دە‌نگی حوشتری ئاوس لە‌و بێ‌دارە بیسترا کە‌ دە‌ینالاند و دە‌گریا! لە‌م گریانە‌شی‌دا بە‌ردە‌وام بوو هە‌تا پێ‌غەمبەر ﷺ تە‌شریفی هات و دە‌ستی خستە سە‌ری و قسە‌ی لە‌ گە‌ل کرد و دڵی دا‌یە‌وه، ئنجا بێ‌دارە کە‌ بێ‌دە‌نگ بوو. ئەم موعجیزە‌یە، لە‌ چە‌ند رێ‌یە‌کی جیا‌جیای گە‌لێ‌ زۆر و بە‌ "تە‌واتور" پیمان گە‌یشتوو‌ە و بۆ‌مان نە‌قل کراوه.

بە‌ئێ، موعجیزە‌ی تاسە و بێ‌تاقەتی ئەم بێ‌دارە مە‌شهور و بلا‌وه و، هە‌و‌الیکە‌ بە‌ "تە‌واتوری صە‌ریح" (۱) پیمان گە‌یشتوو‌ە. چونکە‌ سە‌دان کە‌س لە‌ پێ‌شە‌وایانی "تایعین" لە‌ یازدە‌ رینگاوه، لە‌ هاو‌ه‌لە‌ بە‌ریزە‌کانە‌وه گیر‌اویانە‌تە‌وه و، یاشان ئە‌وانیش بە‌ بە‌رە‌ی دو‌ای خو‌یان گە‌یاندوو‌ە. هە‌ندێ‌ لە‌و هاو‌ه‌لانە‌ی گیر‌اویانە‌تە‌وه ئە‌مانە‌ن:

(ئە‌نە‌سی کورپی مالیک - کە‌ خزمە‌تگوزاری پێ‌غەمبەر ﷺ بووه - جابیری کورپی عە‌بدو‌للای ئە‌نصاری، عە‌بدو‌للای کورپی عومەر، عە‌بدو‌للای کورپی عە‌بیاس، سە‌هلی

(۱) بڕوانە: النظم المتناثر في الحديث المتواتر، الإدريسي الكتاني ص ۱۳۴ - ۱۳۵.

كوپرى سهعد، ئەبوو سهعیدی خودری، ئوبهیی كوپرى كهعب، بورهیده، ئوم سهلهمهی دایكى ئیمانداران، خویان لئی رازی بیئت). هەر یهك لهم هاوهله به پێزانه له سه ره تای یه کیك لهو ریوایه تانهی ئەم فەر مووده یه وه ناویان هاتووه.

ئیمامی بوخاری و موسلیم و غهیری ئەوانیش له خاوهنی کتیبه سه حیحه کانی فەر مووده، ئەم موعجیزه گهوره موته واتیره یان ریوایهت کردووه.

جایر - خوی لئی رازی بیئت - ده فەر موئی: "کاتی پیغمبه ر ﷺ وتاری بخریندایه ته وه پالی به یه کیك لهو بنه دارانه وه ده دا که بنمیچی مز گه وته که یان له سه ر دانرا بوو. کاتی که دوانگه که یان بو دروست کرد و پیغمبه ر ﷺ بو وتار خویندنه وه پو شته سه ری، ده نگیکي وه ک دهنگی حوشتری ئاوسمان لهو بنه داره بیست، هه تا پیغمبه ر ﷺ ته شریفی هات و دهستی له سه ر دانا، ئنجا بی دهنگ بو" (۱). نه یوانی له پیغمبه ر ﷺ جیا بیته وه.

ئهنه سه ده فەر موئی: "به راده یه کی و ابوو که مز گه وته که له به ر ناله نالی ئەو بنه داره، که وته له رینه وه" (۲).

سه هلی کوپری سه عدیش ده فەر موئی: "خه لکه که ش که ئەم گریان و بی تا قه تی یه ی بنه داره که یان دی و بیست، زور گریان" (۳).

ئوبه یی کوپری که عییش ده فەر موئی: "ئه وه نده گریا تا له ت و په ت بو" (۴). یه کیکی تری غهیری ئەمان شتیکی زیاتر ده گیریته وه، ده لیت: "پیغمبه ر ﷺ فەر مووی: "إن هذا بکی لما فقد من الذکر" (۵).

یه کیکی تر له مهش زیاتر ده گیریته وه، ده لیت: پیغمبه ر ﷺ فەر مووی: "والذي نفسي بیده لو لم ألتزمه لم یزل هکذا الی یوم القیامه" (۶). واته له خه فه تی پیغمبه ر ﷺ دا.

حه دیته که ی بوره یه، ده لیت: کاتی بنه داره که گریا، پیغمبه ر ﷺ دهستی پیروزی له سه ر دانا و فەر مووی: "إن شئت أردک الی الحائط الذي کنت فیه، ینبت لک عروک ویکمل خلقک و یجدد لک خوص و ثمره. وإن شئت أغرسک فی الجنة فیأکل اولیاء الله من

(۱) صحیح، رواه البخاري والترمذي وابن ماجه وأحمد والدارمي.

(۲) أخرجه الضیاء فی المختارة ۳۵۷/۴ ورواه أحمد والدارمي.

(۳) أخرجه ابن سعد فی الطبقات الکبری: (۱/۲۵۰). وقد عزا الخفاجي (۳/۶۲) روايته إلى الشیخین.

(۴) صحیح، رواه ابن ماجه والضحاک فی المختارة ۳/۳۹۳ والشافعي وأحمد والدارمي.

(۵) صحیح، رواه البخاري وأحمد وابن أبي شیبة. واته: ئەمه له بهر ئەو زیکره گریا که له دهستی چوو.

(۶) رواه الدارمي عن أنس بن مالک، وفي رواية ابن عباس: (فأتاه فاحتضنه فسکن، قال: ولو لم أحتضنه لحن إلى یوم القیامه). قال العلامة أحمد شاکر فی تحقیق المسند: إسناده صحیح. واته: بهر که سه ی که گیانی منی به دهسته ئەگه ر باوه شم پیندا نه کردایه و دلم نه دایه ته وه تا روژی قیامه ت ئاوا ده گریا.

ثمك" (۱). ئنجاي پيغمبهر ﷺ گويي بۇ راگرت تاكو بزاني چى ده لئيت. ئەويش لە وه لامدا وتى: "بل تغرسني في الجنة فياكل مني أولياء الله وأكون في مكان لا أبلى فيه" (۲). ههموو ئەوانەى كه لئى نزيك بوون گوييان لەم وه لامه بوو. پيغمبهر ﷺ فەرمووى: "قد فعلت" (۳). پاشان فەرمووى: "إختار دار البقاء على دار الفناء" (۴).

ئيمام ئەبوو ئيسحاقى ئيسفرايينى، كه يە كينكه لە پيشهوايانى "زانستى كه لام"، فەرموويه تى:

پيغمبهر ﷺ خۆى نەرۆشتوو بۇ لاي بنه داره كه، بەلكو بانگى كرد. ئەويش ريڭگاي برى و هاته خزمەتى و، پيغمبهر ﷺ باوه شى پيدا كرد. ئنجاي فەرمانى پى دا بگه رپتەوه بوو جيڭگاي خۆى، ئەويش گه رايه وه (۵).

ئوبه يى كورپى كه عب دە فەرموئى: "دواى دەر كه وتنى ئەم موعجيزه يه، پيغمبهر ﷺ فەرمانى دا لە ژير دوانگه (منبر) كه دا ناشتيان". جا هەر كات پيغمبهر ﷺ نوپۆى بكر دايه، ئەو جيڭگايەى بنه داره كه ي تيدا نيژر ابوو، دە كه وتە بەر دە ميه وه. كاتيك مز گه وتە كه يان رووخاند بۇ ئەوه ي تازە ي بكه نه وه، ئوبه ي ئەو بنه داره ي برده لاي خۆى و تازە وى خواردى و هه لپر تووكا، لاي ئەو مايه وه (۶).

لەو كاتە دا كه "حه سه نى بە صرى" - په حه مه تى خواى لئى يئت - ئەمه ي بۇ قوتابى يه كاني دە گيڭ رايه وه، دە گريا و ده يفه رموو: "ئەى بە نده كاني خوا! ته خته دار لە تاسه ي پيغمبهر ﷺ تاقه تى ده چيئ و بۆى ده گرى.. بە لام خۆ ئيوه زياتر شياوى ئەوه ن تامه زروى ديدار و به خزمەت گه يشتنى بن" (۷)!

(۱) واته: ئەگەر دە ته وئى دە تئير مه وه بۇ ئەو باخه ي تيايدا بوويت، به چه شنى كه په گه كانت پرونه وه و به ته وارى دروست بكرينه وه و لق و پەل و بەرە كه شت نوئى بيه وه. ئەگەر ده شته وئى لە بهه شتدا ده تئيزم، تاكو ئەولياكانى خواله بەرر بوومت بخۆن.

(۲) واته: بەلكو دە مه وئى لە بهه شتدا بمنئيت، تاكو ئەولياكانى خواله بەرر بووم بخۆن و لە جيڭگايه كدام هەر گيڭز دانه رزيم.

(۳) واته: وا جي به جيم كرد.

(۴) رواه ابن ماجه والشافعي وأحمد والدارمي. بروانه: الفتح الرباني، أحمد عبدالرحمن البنا ۴۹/۲۲ واته: خانه ي هه ميه يى به سه ر خانه ي فاني دنيا دا هه لپژارد.

(۵) الشفا ۳۰ ۴/۱.

(۶) الشفا ۳۰ ۴/۱ رواه عبدالله بن الإمام أحمد في زوائده.

(۷) رواه ابن حبان ۴۶۷/۱ برقم (۶۵۰۷) تحقيق شعيب الأرناؤوط. ههروهه پروانه: الشفا ۳۰ ۵/۱.

ئېمەش دەلېين: بەلئى! تاقتە چوون بۆ يىغمەبەر ﷺ و خۇشويستى، تەنھا بە شويىنكەوتى سوننەتى بەرز و شەرىعتى پىرۇزى ئەو دەبىت.

سەرئىچكى گىرنگ:

ئە گەر پىرسىيار بىكرىت و بوترىئ: ئايا بۆچى ئەو موغجىزانەى كە پەيوەندىيان بە بەرە كەتى خواردنهو ھەيە، ۋەك ئەو ھى كە لە غەزاي خەندەقدا ھەزار كەس لە چوار مەشت خواردەمەنى تىريان خوارد.. ھەر ۋەھا ئەو موغجىزانەش پەيوەندىيان بەو ئاۋەو ھەيە كە لە نيوان بەنچە پىرۇزە كانى يىغمەبەر ۋە ﷺ ھەلقولا و ھەزار كەسى لى تىراۋ بوون.. ئە گەر بوترىئ: بۆچى ئەم موغجىزانە ۋەك موغجىزەى "بى تاقتە تىي بەندارە كە" لە چەند رىئە كى زۆر ۋە نەقل نە كر اون، لە كاتىكدا كۆمەلى ئەو ھاۋەلانەى كە ئەو موغجىزانە لە بەرچاۋياندا پرووى داۋە، زۆر زياتر بوون لەو كۆمەلەى كە موغجىزەى بەندارە كەيان دىۋە؟

لە ۋەلامدا دەلېين:

ئەو موغجىزانەى كە لە سەر دەستى يىغمەبەردا ﷺ دەر كەوتوون، دوو بەشن: بە شىكىيان ئەو ھەيە كە بۆ "تەسلىقى دەعوای يىغمەبەرىتى" لە سەر دەستى يىغمەبەردا ﷺ دەر دە كەون و دەبن بە بەلگەى يىغمەبەرىتى. ئەم بە شەيان دەبىت بە ھۆى زىاد بوونى باۋەرى باۋەرداران و، پال بە ئەھلى نىفاقىشەۋە دەنيت كە بەرەو ئيمان و ئىخلاص بىرۇن و، داۋالە كافرانىش دە كات باۋەر بەئىن. جا موغجىزەى بەندارە كە لەم بە شەيانە، ھەر لە بەر ئەۋەشە كە چ عوام و چ تايبەتمەندان دىۋيانە و، لە موغجىزە كانى تر زياتر بايخ بە بلاۋ كىردنەۋەى دراۋە.

بەلام موغجىزاتى "بەرە كەتى خواردن و ئاۋ" زياتر رىزلىنان (كەرامەت) تا ئەۋەى موغجىزە بن. بەلكو زياتر رىزلىنانىكى خوايىن تا ئەۋەى كەرامەت و رىزى ئاسايى بن. تەننەت ئەم موغجىزە ھە لە ۋەش زياترە، چونكە ميواندارى بە كى مېھرەبائىي خواۋەندە و بە پىي پىويست پرووى داۋە.

جا ھەرچەند ئەم دوو موغجىزە ھە (ۋاتە بەرە كەتى خواردن و ئاۋ) دەبن بە موغجىزە و بەلگەى يىغمەبەرىتى، بەلام مەبەستى سەرە كى تىاياندا برىتە بە لەۋەى كە ئەو سوپايەى نرىكەى ھەزار كەس دەبوون، زۆر پىويستيان بە خواردن و خواردنهۋە دەبوو، خواۋەندىش لە گەنجىنەى غەيەۋە يارمەتىي بۆ دەناردن و، ھەر ۋەك لە يەك دەنكە خورما ھەزار "رەتل" (۱) خورما دروست دە كات، ھەر بەو جۆرە لە يەك "صاع" خواردەمەنى

(۱) رەتل و رېتل: برىتە بە لە ۲۵۶۴ گم.

هزار كهسى تير كرد. هر بهو جزو رهش نزيكەي هزار كهسى له وانهي كه له پيناوي خوادا جيهاديان كردوه، به ئاوينكي پيروزى وهك كه وسه تير او كردوه كه له نيوان پهنجە كاني پيشهوا هه ره مه زنه كه يانه وه هه لئى قولاند. له بهر ئه مه، پلهي نمونه كاني موعجيزه ي "خوارده مه ني و ئاوه كان" نه گه يشتوو نه ته ئاستى پلهي موعجيزه ي "بنه داره كه". به لام ئه گهر به شيوه يه كي هه مه كي سه يري ئه و دوو موعجيزه يه بكهين، ئه واره گه زى ئه وانيش - وهك ئه م - موته واتير ده رده چن.

له لايه كي تريشه وه: هه موو كه سيك به ره كه تي خواردن و ته قينه وه ي كانياو له نيوان پهنجە كاني پيغه مبه ره وه ﷺ به چاو نابيني، به لكو ته نها ئاسه واره كاني ئه و موعجيزانه ده بيني. به لام هه موو ئه وانه ي كه له مز گه وه كه ي پيغه مبه ردا بوون ﷺ، گوئيان له گرياني ئه و بنه داره وه بوو. بۆيه ئه م موعجيزه يه زياتر بلاو بووه ته وه.

ئه گهر بوتري:

هاوه له به ريزه كاني پيغه مبه ر ﷺ گه لئى بايه خيان به ره چاو كردنى هه موو هه لسو كه وت و حاله تيكي پيغه مبه ر ﷺ داوه، پاشان به ويه پري گوئى پيدان و ئه مانه ته وه نه قلياتن كردوون و به ئيمه يان گه ياندوون.. جا ئايا بۆچى ئه م موعجيزه گه وره يه و هاوچه شنى ئه مه، ته نها له بيست ريگاوه رپوايه ت كراون و به لاي كه مه وه له سه د ريگاوه نه قل و رپوايه ت نه كراون؟ پاشان بۆچى زۆربه ي رپوايه ته كان له ربي: جابير و ئه نس و ئه بوو هوره يره وه ن و، له ربي ئه بوو به كر و عومه ره وه نين، چه ند رپوايه تيكي كه م نه بيت؟

وه لام:

وه لامى به شى يه كه مى پرسيا ره كه ت، له بنچينه ي سئ هه مى ئامازه ي چواره مدا، رابورد. سه ره لوئى بده بۆ وه لامه كه ي.

وه لامى به شى دوو هه ميش بريتي يه له وه ي كه:

هه روهك مروف كاتى پيوستى به ده رمان ده بيت ده چيئ بۆ لاي "پزيشك" و.. هه ر كاتيش پيوستى به خانوو كردنه وه بوو، ده روا ت بۆ لاي "ئه ندازيار" و.. هه ر كاتيكيش پيوستى به فير بوونى لايه نيكي شه ريعه ت بوو، ئه و بۆ پرسيا ر كردن سه ردانى "موفتى" ده كات..

هه ر به م جزو ره ش، ئه ر كى سه رشانى هه ندى له زانايانى ناو هاوه له كان له وه دا بووه

که فرموده کان هه لڭگرن و بیانگه یه نن به سهردهمه کانی دواى خوڤيان. جا ئەو هاوه لانه بهوپه پرى ئەو هیزهى که خواى گه وره پینی به خشیبوون، بۆ ئەم مه به سته تی ده کۆشان.. زانایه کى وهك ئەبوو هورهیره - خواى لى رازى بیټ - هه موو ژيانى خوڤى بۆ پاراستنى فرموده ی پیغه مبه ردا ﷺ ته رخان کردبوو. لهو کاته دا که ئیمامى عومه ر - خواى لى رازى بیټ - سهر گه رمى هه لڭگرتنى ئەر کى جینشینى و سیاسه تی ده ولت بوو. له بهر ئەوه، یه کینکى وهك ئیمامى عومه ر له راگه یانندن و نه قیل کردنى فرموده کانی پیغه مبه ردا ﷺ پشتى بهو هاوه لانه ی وهك ئەنس و جابیر و ئەبوو هورهیره ده به ست، بۆیه ریوایه تی که مى هه یه. ئەمه له لایه که وه.. له لایه کى تریشه وه: ئەگه ر که سیڤک خوڤى له خوڤى دا راستگۆ بیټ و شتیڤک بگێریته وه که راستگۆ یانى تر ته سدیقی بکه ن، ئەواته نها ریوایه ته که ی ئەو سه روزیاده و پیویست ناکات هاوه لانه ی تریش ریوایه تی بکه ن. هه ر له بهر ئەوه شه که هه ندئى رووداوى گرنڭ هه ن ته نها له دوو رینگا یان سیانه وه ریوایه ت کراون.

ناماژه ی یازدهههم

ههروهك ناماژه ی دهههم په بنجه ی بۆ مو عجیزه ی پیغه مبه ر ﷺ سه باره ت به "د ره خت" را کیشا، ئەم ناماژه یه شه مو عجیزه ی پیغه مبه ر ﷺ سه باره ت به بن گیانه کانی وهك: "بهرد" و "چیاکان" د ره خات. جا له نیوان نمونه زۆره کانی ئەم مو عجیزه یه دا، هه شه ت نمونه باس ده که ین.

نمونه ی یه که م:

* ئیمامى بوخارى و قازى عه یازى که لانه زانای مه غریب له "ئین مه سعور د" ی خزمه تگوزارى پیغه مبه ره وه ﷺ ده گێرنه وه که فرموده یه تی: "ئیمه گویمان له ته سبیحات کردنى خوار دن ده بوو له کاتیکدا که ده خورا"^(۱). واته: کاتى که له خزمه تی پیغه مبه ردا ﷺ بۆ خوار دن داده نیشتن.

نمونه ی دووهه م:

* ههروهه له ئەنس و ئەبوو ذه ره وه چه سپا وه، که ئەنس - خواى لى رازى بیټ - ده فەر موئى: "پیغه مبه ر ﷺ ده ستى له بهرده ورده پیر کرد و ئەم بهردانه شه له ناو ده ستى دا ته سبیحاتیان ده کرد به جوړئى که ئیمه گویمان لهو ته سبیحاتانه بوو. پاشان کردیه

(۱) صحیح، رواه البخاري والترمذي.

دهستی نه بوو به کره وه - خوای لئی رازی بیټ - له دهستی نه ویشدا ته سیبحاتیان کرد.. پاشان کردنیه دهستی ئیمه وه، نه بیان کرد^(۱).

* نه بوو ذه پش - خوای لئی رازی بیټ - هر بهو جوړه ده گیرته وه و، نه وهش ده فرموی: پاشان (واته پاش نه بوو به کر) کردنیه دهستی عومره وه - خوای لئی رازی بیټ - له دهستی نه ویشدا ته سیبحاتیان کرد. ئنجا له سهر زه وی داینان، بی دهنگ بوون. پاشان کردنیه دهستی عوسمانه وه له دهستی نه ویشدا ته سیبحاتیان کرد. پاشان کردنیه دهستی ئیمه وه، بی دهنگ بوون^(۲).

نمونه ی سی هم:

* به گیرانه وهی "صحيح" چه سپاوه، که ئیمامی علی و جابیر و عائشه فرمویانه: پیغمبر ﷺ به لای هر چیا و به ردیکدا ته شریفی برؤش تابه، به کسهر نه و چیا به یان نه و به رده دهیوت: "السلام عليك يا رسول الله" له ریوایه ته که ی ئیمامی علی دا - خوای لئی رازی بیټ - ده فرموی: "له مه ککه له گه ل پیغمبر دا بووین ﷺ، ته شریفی برد بو هندی شونی دورو به ری مه ککه، هر چی چیا و درهخت له و ناوه دا بوون همویان وتیان: "السلام عليك يا رسول الله"^(۳).

* ریوایه ته که ی جابیرش ده فرموی: "پیغمبر ﷺ به لای هر بهرد و درهختیکدا ته شریفی برؤش تابه، نه و به رده، یان نه و درهخته، سوژده ی بوو ده برد"^(۴). واته: هر به که یان ملکه چ ده بوو بوی و دهیوت: "السلام عليك يا رسول الله".

* له ریوایه ټکی تر دا که له جابیری کوری سه موره وه - خوای لئی رازی بیټ - ده یگیر نه وه، ده فرموی: پیغمبر ﷺ فرمویه تی: "إني لأعرف حجراً بمكة كان يسلم علي"^(۵). نه مهش له پیش پیغمبر یتي دا. ده لئین: نه مه ناماژه به بو "الحجر الأسود".

* چه زره تی عائشهش - خوای لئی رازی بیټ - ده گیرته وه که پیغمبر ﷺ

(۱) رواه الطبراني والبخاري عن أنس. وذكر العراقي أنه ضعيف. برواه: الشفا ۳۰۶/۱.

(۲) الشفا ۳۰۶/۱. حدیثی ته سیبحات کردنی بهرد له زور ریگاوه ریوایهت کراوه و پستی به کزی ده گرن و ئیسنادی هه ندیکیان "صحيح" ه.

(۳) رواه الترمذي والدارمي والطبراني والحاكم والبيهقي.

(۴) رواه البيهقي. برواه: الشفا ۳۰۷/۱.

(۵) صحيح، رواه مسلم والترمذي وأحمد. واته: بهردیک له مه ککه دا ده نامسه وه که له پیش پیغمبر یتي دا سهلامی لئی ده کردم.

فهرموویه تی: "لما استقبلني جبريل بالرسالة، جعلتُ لا أمرٌ بحجر ولا شجر إلا قال: السلام عليك يا رسول الله" (۱).

نۆونهی چوارهم:

* له چه دیشتی "عه بیاس" دا ده گێر نه وه که ینغه مبه ر ﷺ چه زه تی عه بیاسی مامی و هه ر چوار کوره که ی: (عه بدوللا و عوبه ی دیللا و فه ضل و قه ثم) ی کۆ کرده وه و به "چارۆ که" یه که له گه ل خۆی دا داپۆشین و، دو عای بۆ کردن که خواله ئاگری دۆزه خ بیانپاریزیت و فه ر سووی: "یارب هذا عمي صنو أبي وهؤلاء بنوه فاسترهم من النار كستري إياهم بملاعتي" (۲). که ثم دو عایه ی بۆ کردن، هه موو دیواره کان و چوار چیه و لاشیپانی ده ر گاکه ش و تیان: "ئامین.. ئامین". به م جۆره ئه وانیش له و دو عایه دا به شداری یان کرد.

نۆونهی پینجهم:

* کتیبه سه حیحه کانی فهرمووده، له پینش هه موویانه وه: بو خاری و ئین حیبان و ئه بو داوود و تیرمیزی، هه موویان له ئه نس (۳) و ئه بو هورهیره (۴) و ئیمامی عوسمان (۵) و سه عیدی کوری زه یده وه (۶) (که یه کیکه له وه ده که سه ی مژده ی به هه شتیان دراوه تی) ده گێر نه وه که: جاریکیان ینغه مبه ر ﷺ له گه ل چه زه تی ئه بو وه کر و عومه ر و عوسماندا پینکه وه بۆ سه ر چیای ئو حود سه ر که وتن. ئو حودیش - چ له سامی ئه واندا و چ له خۆشی دا - که وه له رینه وه. ینغه مبه ر ﷺ به ئو حودی فهرموو: "اثبت أحد، فانما عليك نبيٌ و صديقٌ و شهيدان" (۷). ینغه مبه ر ﷺ به م فهرمووده یی خۆی هه و الیکه ی غه ییبی سه به ره ت به شه هیدبوونی چه زه تی "عومه ر و عوسمان" را ده گه یه نیت.

(۱) حدیث صحیح رواه البزار. بروانه: الشفا ۱/۳۰۷ واته: دوای ئه وه ی جبریل ینغه مبه رتی بۆ هینام، به لای هه ر به رد و دره ختیکلدا تی ده په ریم، ده یانوت: "السلام عليك يا رسول الله". واته: ئه ی ینغه مبه ری خوا!! سلوات لنی بیت.

(۲) رواه الطبرانی و إسناده حسن. واته: ئه ی په ره رد گارم! ئه مه مامه، برای باو کهمه.. ئه وانه ش کوره کانیه تی. خوایه! چۆن من به م چارۆ که یه دامپۆشین، تۆیش ئاوا له ئاگری دۆزه خ بیانپاریزه و بیانپۆشه.

(۳) صحیح، رواه البخاری و أبو داود، و الترمذی.

(۴) صحیح، رواه مسلم و الترمذی.

(۵) صحیح، رواه الترمذی و النسائی و الدارقطنی و ذکره البخاری فی صحیحه تعلیقاً.

(۶) حسن، رواه الترمذی و أحمد و أبو داود و النسائی و ابن ماجه و الحاكم و ابن حبان و صححه. و الحدیث صحیح بشواهد.

(۷) و ته: ئو حود! مه جووتنی! چونکه ینغه مبه رتک و صیددیقتک و دوو شهیدت له سه ر راوه ستاون. ته خریجی ئه مه فهرمووده یه رابورد. بروانه: په راویزی (۳) ی ل (۱۷۷).

* بۆتەو او کردنی ئەم نمونە، دە گێرپنەوه، ده گێرپنەوه که: کاتنی پێغه مبهەر ﷺ له مه ککهوه کۆچی کرد و کافره کانی قورهيش به دواى دا ده گهرا، به سههر چىاى "توبهیر" دا^(۱) سههر کهوت. "توبهیر" عهززی پێغه مبههری ﷺ کرد: "ئهئى پێغه مبههرى خوا! دا بهزه! ده ترسم له سههر پشستى مندا بتکوژن و پاشان خوا سزام بدات. له م کاته دا "حهراء" وتى: "إلى يارسول الله ﷺ" واته: "ئهئى پێغه مبههرى خوا! ﷺ وه ره بۆ لای من".

ئا له مه وه به که پیاو چا کان و "ئه هلى دل" له سههر چىاى توبهیر دا ههست به تر سویم ده کهن، به لام له حهرا ئادا ههست به هیمنى و ئارامى ده کهن.

له کۆى هه موو ئەم نمونان هه تى ده گهین که: چىا گه وه ره کان، وه هه تا کى کى مرؤف، کار پى سپى راو و بهنده و به ديه ئى راوى خواى گه وه ره ن و، ته سى حاتى خواى خویان ده کهن و، هه ره که بیان فه مان به ره یه کى تا به تى خۆى هه به و، پێغه مبههر ﷺ ده ناسیت و خۆشى ده ویت. که واته به هه ره مه کى و نا ره وا دروست نه کراره.

نمونه ی شه شه م:

* عه بدو لائى کورپى ئىمامى عومهر - خوايان لى رازى بىت - ده گێرپنەوه که: "پێغه مبههر ﷺ له سههر مینه به ئایه تى: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾^(۲) خوینده وه. پاشان فه رموى: "يَعْلَمُ الْجِبَارِ نَفْسَهُ، يَقُولُ: أَنَا الْجِبَارِ.. أَنَا الْجِبَارِ.. أَنَا الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ"^(۳). که ئەمه ی فه رموو، به کسه ر مینه به ره که که وه ته له رینه وه و ته کاندان، به راده هه که که و ئمان هه ر ئیستا پێغه مبههر ﷺ له سههر مینه به ره که ده که ویته خواره وه"^(۴)!

نمونه ی حه وه م:

* که ته زانای ئوممه تى ئىسلام و روونکه ره وه ی قور ئان که جه زه تى عه بدو لائى کورپى عه به سه.. هه ره ها ئین مه سه وود^(۵) که به کى که له زانایانى ها وه لائى پێغه مبههر

(۱) توبهیر: نارى چىا به کى موزه لى فه به و، ده که ویته ده سه راستى ئه و رپى وه ره ی که بۆ "مينا" ده ورات. ئەم رو و دا وه پىش ئه وه بوو که پێغه مبههر ﷺ ته شریفى رو وه و ئه شکه وتى ئه ور - له کاتى کۆچ دا - بېروات، تا کو خۆى تىدا بشاریته وه.

(۲) (الأنعام: ۹۱) واته: وه که پى ویت خوايان نه ناسى.

(۳) صحیح، رواه مسلم والنسائي وأحمد. واته: خوا وه ند ته مجیدى خۆى ده کات و ده فه رمویت: منم خوا وه ندى خوا وه ن زه بر و ده سه لائى زۆر.. منم خوا وه ندى خوا وه ن زه بر و ده سه لائى زۆر.. منم گه وه ره ی له هه موو شتىک گه وه ره و به رزتر.

(۴) صحیح، رواه مسلم والنسائي وأحمد واللفظ له.

(۵) حدیث ابن مسعود صحیح رواه البخاري ومسلم والترمذي وابن حبان.

ﷺ ده گېر نهوه كه: "له ده ورور بهرى كه عبهدا سى سهد و شهست بت هه بوون قاچيان به قور قوشم له ناو بهرددا قايم كرابوو. كاتنى له سالى فه تحى مه ككهدا پيغه مبهر ﷺ رۆشته ناو مز گه وته كه وه، به دارنك - كه به ده سستيه وه بوو، بى نه وهش ده ست له بته كان بدات - ئاماژه ي بۇ نهو بتانه ده كرد و ده يفه رموو: "جاء الحق وزهق الباطل، إن الباطل كان زهوقاً"^(۱). ئاماژه ي بۇ رووى هه ر بتيك ده كرد يه كسه ر به پشتدا ده كه وت و، بۇ پشتى هه ر كامنيكيشياني ده كرد به روودا ده كه وت، تا هيچ بتيك له كه عبهدا نه ما^(۲).

نمونەى هه شتەم:

* ئەم نمونەىه بریتی به له چیرۆکی به ناوبانگی "بو حهیرای په بن"^(۳) كه بهم جۆره يه: "پيغه مبهر ﷺ له پيش پيغه مبه ريتى دا له گهل نه بوو تالیبی مامی و كۆمه لتيكى قوره يشدا رۆشتن بۇ ناوچه كانی شام. كه گه يشته ته نيشتى كليساى نهو په به نه، دانيشتن.

ئەم په به نەش نە دە هاتە دە ره وه بۇ لای كەس، به لام ئەم جاره هاتە دە ره وه و به ناوياندا گه را و يه كه يه كه سه يری ده كردن، تا ده ستى پيغه مبه رى ﷺ گرت و وتی: "ئەمە گه ره ي هه موو جيهانه و خواى گه و ره ده يكات به په حمت بۇ هه موو جيهانه كان". چه ند پيش سه يی به كي قوره يش پيشان وت: به چى دا ده زانيت؟ وتی: "دار و به رد نه ما سوژده ي بۇ نه به ن، خو بۇ پيغه مبه ر نه ييت سوژده بۇ هيچ كه سينكى تر نابه ن".

پاشان راوى به كه ده لیت:

"پيغه مبه ر ﷺ ته شريفى هات و په له هه وريكى به سه ره وه بوو سي به رى بۇ ده كرد. كه نزىكى خه لكه كه بو وه، سه يرى كرد نه وان پيش ئەم له ژي ر سي به رى دره خته كه دا دانيشتوو ن. هه ر كه ئەم دانيشت سي به ره كه هات بۇ لای"^(۴).

* * *

هه شتا نمونەى وهك ئەم هه شت نمونە يه هه ن.

جا ئە گه ر ئەم هه شت نمونە يه پيكه وه يه ك بگرن، هينده هي ز به ده ست ده هي ن كه هيچ گومانيك نه توائيت كاريان تي بكات.

(۱) (الاسراء: ۸۱) واتە: حەق هات و ناحەق بە تال بو وه وه هه ر ده شينت به تال بيته وه. ئەم فه رمو ده يه تا ئيزه بو خا رى و موسليم و ترميذى رپوايه تيان كرده وه، له مه به ولا وهش غه يري نه وان.

(۲) حديث ابن عباس رواه الطبراني ورجاله ثقات. والبزار باختصار.

(۳) حديث الراهب صحيح رواه الترمذي.

(۴) نشئا ۳۰۸/۱.

ئەم جۆرە موعجىزەنە (واتە: قسە كردنى بىن گىيانە كان) دەبىتتە بەلگەيە كى بەهيز و توندوتۆل بۇ چەسپاندنى دەعوای پىغەمبەرىتى و، لە حوكمى تەواتورى مەعنەويدايە و، ھەر ئومونەيە كى - جگە لە هيزى خۇى - هيزىكى تر لە هيزى ھەموانەو ھەردە گرىت كە لە هيزە تايبەتى يە كەى خۇى زياتر بىت.

ئەم ئومونەيە، لەمەدا، ەك ئەو پىاو ەلاوازە وايە كە دەچىتە پىزى سوپاوە و لەم رىنگايەو ە هيز پەيدا دە كات. بە رادەيەك كە دەتوانىت سنگ لە ەزار پىاو دەرپەرىنىت.. پىان ەك ستوونىكى لاواز وايە، كە لە گەل چەند ستوونىكى تر دا يەك بگرىت، بەهيز دەبىت. ئەى ئە گەر ھەموو رىوايەتە كان صەحىح و توندوتۆل بن؟!

ئامازەى دواز دەھەم

سنى ئومونەى گرىگ كە پەيوەندى پىان بە ئامازەى ياز دەھەمەو ەھەيە:

ئومونەى يە كەم:

* بەپى دەقى روون و ئاشكرای ئايەتى پىرووزى: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ (الانفال: ۱۷)^(۱).. ھەروەھا بەپى لىكۆلئىنەو ەى ھەموو تەفسىرنووسان و پىشەوايانى فەرموودە، چەسپاوە كە:

لە غەزای بەدردا پىغەمبەر ﷺ مشتىك گۆل و بەردە وردەى ھەلگرت و بە دەموچاوى سوپای كافراندە و ەشاندى و فەرمووى: "شاهت الوجوہ"^(۲). جا ھەروەك وشەى: "شاهت الوجوہ" رۆشتە گوپى ھەموو يە كىك لەو كافرانەو، لەو مشتە گلەش رۆشتە چاوى ھەموويانەو ە دەستيان بە پا ككردنەو ەى چاويان كرد و ناچار بوون ھەلبىن، كە لە پىش ئەمەدا ئەوان لە ھىر شدا بوون بۆ سەر موسلمانان!

* ئىمامى موسلىمىش - خواى لى رازى بىت - دە گىرپىتەو ە كە: ئەو كاتەى كافران لە غەزای "حونەين" دا ھىر شيان بۆ سەر موسلمانان دەبرد، پىغەمبەر ﷺ مشتىك خاكى ھەلگرت و بە سەر و چاوى بپەرستاندا ەشاندى و فەرمووى: "شاهت الوجوہ". ئىتر بە

(۱) واتە: ئەو ەى كە تۆ ھاويشت، لە راستى دا تۆ نەتھاويشت، بەلكو خواى گەورە ھاويشتى.

(۲) حسن، رواه الطبراني. قال الهيثمي: ورجاله رجال الصحيح. واتە: ئەو دەموچاوانە تىك بچن و ناشرىن

فه‌رمانی خوا، هه‌موویه‌کیکی ئه‌و سوپایه‌ له‌و مشته‌ خاکه‌ رۆشته‌ چاویه‌وه‌ و، ئه‌و وشه‌یه‌شی به‌ گۆی دا‌ چوو. ئنجا هه‌موویان هه‌له‌هاتن^(۱).

جا ئه‌م رووداوه‌ له‌عه‌ده‌ت به‌ده‌ره‌ی که‌ له‌ "به‌در" و له‌ "هونه‌ین" دا‌ پرووی داوه‌، زۆر له‌ سه‌رووی توانای مرۆفه‌ویه‌. هه‌روه‌ک ناشتواننیت بدرنه‌ پال هۆکاره‌ ماددی‌یه‌ کان. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ شه‌ که‌ خواوه‌ند ده‌فه‌رموئ:

﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾.

که‌واته‌ رووداویکه‌ ته‌نه‌ا له‌ توانستی خوای گه‌وره‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوه‌وه‌.
نمونه‌ی دووه‌م:

* کتیه‌ کانی پشهوایانی فه‌رمووده‌، له‌ پش هه‌موویانه‌وه‌ هه‌ی ئیمامی بوخاری و موسلیم، ده‌ گبهنه‌وه‌ که‌:

"ئافه‌رته‌کی جووله‌ که‌ - که‌ ناوی زه‌ینه‌بی کچی هه‌رت بوو - مه‌رپکی برژاوی ژه‌هراویی له‌ خه‌به‌ردا پیشکesh به‌ پیغه‌مه‌ر ﷺ کرد. پیغه‌مه‌ر ﷺ و ئه‌وانه‌ی له‌ خزمه‌تی دا‌ بوون لییان خوارد. پاشان پیغه‌مه‌ر ﷺ فه‌رمووی: "ارفعوا أیدیکم، فإنیها أحرقتنی" ^(۲). خه‌لکه‌ که‌ش ده‌ستیان لسی هه‌لگرت، به‌لام "بیشری کوری به‌پرئه‌" به‌ کاریگه‌ریی ژه‌هره‌ که‌ مرد. پیغه‌مه‌ر ﷺ ژنه‌ جووله‌ که‌ که‌ی بانگ کرد و پنی فه‌رموو: "چی هانی دایت ئه‌م کاره‌ نه‌نجام به‌دیت؟" ئه‌ویش وتی: "ئه‌گه‌ر پیغه‌مه‌ر بیت، ئه‌وا ئه‌م کاره‌ی من هه‌یج زیانیکت پی ناگه‌یه‌نیت. خو‌ ئه‌گه‌ر یادشایش بیت، به‌م کاره‌م خه‌لکی له‌ ده‌ستت رزگار ده‌ که‌م". ئنجا پیغه‌مه‌ر ﷺ فه‌رمانی دا‌ بیکوژن^(۳).

هه‌ندئ رپوایه‌ت ده‌لنیت: فه‌رمانی به‌ کوشتنی نه‌دا. زانا لیکۆله‌ره‌ کان ده‌لن: فه‌رمانی به‌ کوشتنی نه‌دا، به‌لکو ته‌سلیمی خزم و که‌سانی بیشری کوری به‌پرئایان کرد، ئه‌وانیش کوشتیانه‌وه‌^(۴).

ئیه‌ستاش گۆی له‌م سنی خاله‌ را بگه‌ره‌، با لایه‌نی موعجیزه‌ت له‌م رووداوه‌ دا بو ده‌رکه‌هویت:

(۱) صحیح، رواه مسلم.

(۲) واته: ده‌ستان هه‌لگرن. ئه‌م مه‌ره‌ هه‌والی پی دام که‌ ژه‌هراوی به‌!

(۳) صحیح، رواه البخاری و مسلم و ابو داود و أحمد و الدارمی.

(۴) حسن، أخرجه الحاكم والبيهقي. واته: له‌ پشدا پیغه‌مه‌ر ﷺ فه‌رمانی به‌ کوشتنی نه‌دا، به‌لام که‌ "بیشر" مرد، فه‌رمانی دا‌ بیکوژنه‌وه‌.

● خالی یه كه م:

له هه ندى رپوايه تدا ده لیت: هه ندى له هاوه لان گوئيان لهو مه رپه بووه كه هه والى ژه هراوى بوونى خوى به پيغه مبه ر ﷺ داوه^(۱).

● خالی دووه م:

له رپوايه تيكي تر دا ده لیت: دواى ئه وهى كه پيغه مبه ر ﷺ هه واله كهى پي راگه ياندى، فه رموى: بلين: "بسم الله" و بخون، كه ناوى خواتان هينا ژه هره كه زيانى ناييت. ئه م رپوايه ته هه رچه ند "ئين حه جهرى عه سقه لاني" وه رى نه گرتوه، به لام چه ند زانايه كى تر قبووليان كردوه.

● خالی سى هه م:

هه موو يه كيك لهو كه سانهى ئه و هه والهيان له پيغه مبه ر ﷺ بيست كه: ئه و مه رپه ژه هراوى يه، يه كسه ر دلنبايى په يدا كرد و وهك ئه وهى خوى ئه و هه والهي لى بيستبيت ئاوا باوه رى پي كرد. چونكه هيج وته يه كى پيچه وانهى واقيعى لى نه بيستزوه، كه ئه مه ش يه كيكه له وانه. جا لهو كاته دا كه جووله كه كان پيلانيان بۆ له ناو بردنى پيغه مبه ر ﷺ و هاوه لاني ساز ده كرد، له هه مان كاتدا و به هۆى هه والييك له غه بيه وه پيلانه كه يان ئاشكرا بوو، هه روهك فرؤفيله چه په له كه شيان به تال بووه وه، هه واله كهى پيغه مبه ريش ﷺ چؤنى راگه ياندى وه ها ده رچو!

ئموونهى سى هه م

ئه م ئموونه يه ش موعجيزه يه كى ترى پيغه مبه ر ﷺ له سى رووداودا، كه له موعجيزه ي "ده ستى سى" (اليد البيضاء) و "عه سا" كهى حه زه تى مووسا ده چيت:

(رووداوى يه كه م):

* ئيمامى ئه حمده ئه م فه رموده سه حيهى له "ئهبرو سه عىدى خودرى يه وه" - خواى لى رازى بيت - گيڤاوه ته وه كه:

"له شه ويكى بارانى تاريكدا قه تادهى كورى نوعمان نويزى خه وتنانى له خزمه تى پيغه مبه ردا ﷺ ئه دا كرد. پاشان پيغه مبه ر ﷺ دارعه سايه كى كورتى به نوعمان دا و فه رموى: برؤ ئه م دارعه سايه ده گه ز له پيش خۆته وه و ده گه زيش له پشتته وه رووناك ده كاته وه. كاتيكيش گه يشته ماله وه شتيكى ره ش ده بينيت، ئه وه شه يتانه و هه ر به م داره لى بده تا ده رپواته ده ره وه. قه تاده ش پڙشت و تا گه يشته ماله وه شته ره شه كهى بينى و،

(۱) ورد في تكلم الذراع حديث صحيح، رواه أبو داود والدارمي عن جابر.

به داره كهى دهستى لىنى دا تاكو رۆشته دهرهوه" (۱).

(رووداوى دووههم):

* له غهزاي گهورهى بهدردا - كه سهراچاوهى چه نلدين شتى سهير و سهرسوورهيتهره - شمشيره كهى (عه كاشهى كورپى مه حصه نى ئه سهدى) شكاه. پيغه مبه ره ﷺ دارينكى ئه ستورى دا به دهستى و فهر مووى: شهري پي بكه. ئهم داره له دهستى عه كاشه دا بوو به شمشيرينكى تيژى دريژى سبي و ئه ستور و، جهنگى پي كرد. ئيتر له هه موو غهزايه كدا ئهم شمشيره لاي بوو به كاري دههينا، تاله جهنگى "يه مامه" - كه له گه ل پاشگه زبوواندا كرا - شهيد بوو (۲).

ئهم رووداوه رووداوينكه به قهتعي چه سپاوه و، عه كاشه به دريژايي ته مهنى شانازي به م شمشيره ده كرد و، به شمشيري "العون" واته: "يارمه تي" ناوبانگى دهر كردبوو. جا ناوبانگ دهر كردنى ئهم شمشيره و، شانازى كردنى عه كاشه پي به وه، دوو به لگه ي ترن كه رووداوه كه ده چه سپين.

(رووداوى سى هم):

* "ابن عبدالبر" كه به كينكه له زانا ليكۆله ر و هه لكه وتوه كاني چه رخي خۆي، له "عه بدوللاى كورپى جه حش" هوه كه كورپى پوورى پيغه مبه ره ﷺ ده گيپ رته وه كه (۳): (عه بدوللا له غهزاي "ئو خود" و له و كاته دا كه خه ريكى جهنگ بوو شمشيره كهى له دهست چوو، پيغه مبه ره ﷺ په له دار خورمايه كى دا به دهستى و له دهستى "عه بدوللا" دا بوو به شمشير). "ابن سيد الناس" له كتيبه كهى دا ده ئيت: ماوه به كى زور ئهم شمشيره لاي عه بدوللا مابه وه، تاله دوايى دا به دوو سه د دينار فرۆشرا به به كيك كه ناوى "بغاء التركي" بوو (۴).

جا ئهم دوو شمشيره، دوو موعجيزه ن وهك موعجيزه ي "عه ساي مووسا" وان. ئه وه نده هه به دواى وه فاتى چه زه رته ي مووسا - دروودى له سه ر بي ت - ئه وه موعجيزه به له عه سا كهى دا نه ما، كه چى ئهم دوو شمشيره دواى وه فاتى پيغه مبه ريش ﷺ هه ر مانه وه.

(۱) رواه أحمد وابن خزيمة والحاكم، وقال: صحيح الإسناد على شرط الشيخين ولم يخرجاه وواقفه الذهبي.

(۲) رواه البيهقي مسنداً. بروانه: نسيم الرياض ۱۵۶/۳.

(۳) رواه البيهقي في حديث مسند، بروانه: الإستيعاب لابن عبد البر، القسم الثالث ۸۷۹. ههروهه ما: الشفا: ۳۳۳/۱.

(۴) عيون الأثر لابن سيد الناس: ۲/۲۰، الإصابة لابن حجر: برقم: (۴۵۸۳).

ئامازەى سىاز دەھەم

جۆرىك لە جۆرە كانى موعجىزاتى يىغەمبەر ﷺ بىرىتىپە لە شىفای نەخۆش و زامداران بەھۆى ئاوى دەم و فووى پىرۆزى يىغەمبەرەو ﷺ.

ئەم جۆرە موعجىزاتە، ئەگەر وەكو "جۆر" يىك تەماشايان بکەين، ئەوا "موتەواتىرى مەعنەوى" ن. كەچى دانە دانە و تاك تاكە كانى ھەندىكىان لە حوكمى تەواتورى مەعنەويدان و، ھەندىكى تىرشيان "خەبەرى ئاحاد" ن. بەلام لەبەر ئەوھى زانايان و پىشەوايانى فەرموودە باوھەريان پىن کردون و بە صەحیحیان لە قەلەم داون، ئەوا قەناعەتى زانستىيانە و دلتىيى بە مرؤف دەبەخشن.

وا لە نىوان نمونە زۆرە كانى ئەم جۆرە موعجىزەيەدا، تەنھا چەند نمونەيەك باس دەكەين:

نمونەى يەكەم:

* قازى عەياز لە "سەدى كورپى ئەبوو وەققاص" ھو دەگىرپتەو^(۱)، كە يەك كىك بوو لەو دە كەسەى مژدەى بەھەشتيان دراوھەتى و، خزمەتى يىغەمبەرى ﷺ کردووە و، يەك كىك بوو لە پىشەوايانى سوپاكانى و، لە سەردەمى ئىمامى عومەردا سەر كەردەى سوپاي ئىسلام بوو، ئەم سەعدە دەگىرپتەو و دەفەرموى: "لە غەزاي ئو خوددا يىغەمبەر ﷺ تىرى بىن نوو كى دەدامى و دەيفەرموو: "ئىيان بگەر". ھەر ئەو پۆزە يىغەمبەر ﷺ بە كەوانە كەى خۆى ئەو ھەندە تىرى تىن گرتن تا كەوانە كەى شكاً". ئەو تىرانەش كە نوو كىيان نەبوو، وەك ئەوھى باليان گرتىت لە كەوان دەردە چوون و، لە جەستەى كافراندا جىگىر دەبوون.

* ھەروەھا قازى عەياز دەفەرموى^(۲):

لەو پۆزەدا چاوى "قەتادەى كورپى نوعمان" بىرىندار كرا و بەسەر گۆنای دا شۆر بوو. يىغەمبەر ﷺ بە دەستى پىرۆزى شىفا بەخشى خۆى، چاوى قەتادەى خستەو جىگا كەى بە جۆرىك كە لە چاوە كەى تىرى جوانتر بوو.

ئەم رووداوەش ئەو ھەندە ناوبانگى دەر كەرد كە يەك كىك لە نەوھە كانى ئەم قەتادەيە كانى ھات بۆ لاى عومەرى كورپى عبد العزىز بەم شىعرانەى خوارەوھە خۆى پىن ناساند:

(۱) الشفا ۱/۳۲۲.

(۲) رواه أبو يعلى والطبراني وابن أبي شيبة. برواه: الشفا ۱/۳۲۲، زاد المعاد بتحقيق الأرنؤوط ۳/۱۸۶-

وَشَفَعَنِي فِي نَفْسِي. فَرَجَعَ وَقَدْ كَشَفَ اللَّهُ عَنْ بَصْرِهِ"^(۱).
 واته: برۆ ده ستوئیز بگره و، دوو رکات نوئیز بکه و، پاشان بلتی: خویابه! داوات لئی
 ده کهم و پرووت تین ده کهم، بههژی پیغمبهره کهمهوه که محمهده و پیغمبهری
 میهره بانی یه.. ئەهی محمهد ﷺ! من بههژی تۆوه روو له خوا ده کهم که پهرده له سهر چاوم
 لابدات.. خویابه! شهفاعهتی ئەوم لئی وه بگره و هی خۆیشم.
 عوسمان ده فەرموی: که گهرايهوه، خوا چاوی چاک کردبووهوه.
 نمورنه ی چوارمه:

* له غهزای بهدردا ئەبوو جههل دهستی "موعهوهو هذی کورپی عهفراء" ی بری، که
 یه کینکه لهو چوارده کهسه ی له بهدردا شهید بوون. موعهوهو دهسته قرتاوه که ی هینایه
 خزمهتی پیغمبهر ﷺ ئەویش تفی بهسهردا کرد و لکاندیوه به جیگا که ی خزیوه و،
 جیی خزی گرتوه و لکایهوه، پاشان گهرايهوه بۆ جهنگ، تا شهید کرا ههر شهیری
 کرد.

ئەم رووداوه پیشهوا ی پایه برز "ئین وه هب" که یه کینکه له پیشهوا یانی فەرمووده،
 ریوايهتی کردوه^(۲).

* ههر به ریوايهتی ئەم ئیمامه "خوبهیبی کورپی یه ساف" له غهزای بهدر له گهال
 پیغمبهردا بوو ﷺ. شمشیر دا بووی له سهرشانی به رادهیهک که ئەو لایه ی لار بووبووهوه.
 پیغمبهر ﷺ خستیوه جیی خزی و فووی پندا کرد ههتا چاک بووهوه^(۳).

ههر چەند ئەم دوو رووداوه "خهبری ئاحاد"ن، بهلام له بهر ئەوهی ئیمامی پایه برز:
 "ئین وه هب" به صحیحی داناون و، له بهر ئەوهی که له کانگای موعجیزات (بهدر) دا
 روویان داوه و، له بهر ئەوهش چەندین رووداوی تری وهک ئەمانه هەن و، دەبن به شایهت
 بۆیان..

هه موو ئەمانه، واده کەن که هیچ که سینگ گومانی له روودانیا ندا نه بیته.
 بهم جۆره، ههزار و یهک نمورنه هەن و هه موویان به حه دیشی صحیح چه سپاون که
 دهستی پیرۆزی پیغمبهر ﷺ بووه به شیفابه خش و ده زمانی زامدار و بیمار و ده رده داران.

(۱) صحیح، رواه النسائي واللفظ له، والترمذي وقال: حسن صحيح غريب، وابن ماجه وابن خزيمة
 والحاکم وقال: صحيح الإسناد على شرط الشيخين ولم يخرجاه، والإمام أحمد والطبراني وابن السني.

(۲) بروانه: الشفا ۱/۳۲۴، الإصابة ۶/۱۹۳.

(۳) رواه ابن وهب والأصبهاني في دلائل النبوة والبيهقي وأحمد. بروانه: الشفا ۱/۳۲۴.

ئەم پارچەيە شايانى ئەوھيە بە ئاوى زېر بنووسرېت و بە ئەلماسېش برازېترېتەوھ

لە راستى داوھك باسماڭ كورد:

تەسبىحات كوردن و خشووعى بەردە وردە لەناو دەستى پىغەمبەردا ﷺ، گۆرانى خاك و بەردە وردە لەو دەستەدا بە شتېكى وەك بۆمبا و گوللە لە رووى دوژمناندا، بە چەشتى كە ھەموويان بە بۆنەى نھىبى ئايەتى: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ ھەلھاتن..

لەت بوونى مانگ و بوونى بە دوو كەرتەوھ بە تەنھايەك پەنجەى ھەمان دەست، وەك قورئانى پېرۆز دەفەرموى: ﴿وَالشَّقُّ الْقَمَرُ﴾..

ھەلقولانى ئاو وەك كانى لە نىوان پەنجە كانىوھ و تىراو بوونى سوپا لەو ئاوھ..

شىفا بەخشىنى ئەو دەستە بە زامدار و بيمار و دەردەداران..

ئەمانە بە جوانى: رادەى بەرە كەتى ئەو دەستە پىرۆزە و.. رادەى ئەوھى كە چ موەجىزەيە كى گەورەى خواوھندە، دەردەخەن.

وەك بلىنى ناولەيى ئەو دەستە: گۆشەيە كى بچوو كى زىكر بىت لە نىوان ھاوھلان و خۆشەويستانى دا، بە چەشتى كە ئەگەر بەردىشى تى بىروات، ئەوا ئەوئىش دەست بە زىكر و تەسبىحات دەكات..

وەك سەنگەرنىكى بچوو كى پەروەردگارىيانە وايە لە بەرامبەر دوژمنانەوھ، بە رادەيە كى وا كە ئەگەر خاكىش بىرواتە ناوى، ئەوا وەك گوللە و بۆمبا بەم لاو ئەو لاوا دەتەقنەوھ و بلاو دەبەتەوھ.

دەشېتەوھ بە دەر ماڭخانەيە كى بچوو كى مېھرەبانى بۆ زامداران و بيماران و، ئەگەر بەر ھەر دەردىك بکەوئىت شىفاى پى دەبەخشىت.

خۆ ئەگەر ھەر كاتى ئەم دەستە تە كانىك بدات، ئەوا بەوپەرى شىكۆمەندى يەوھ رادەپەرىت و، بە تەنھايەك پەنجەى "مانگ" دوولەت دەكات.

ھەر كاتىش ئاوپرى جوانى بداتەوھ، ئەوا سەرچاوەيە كى وا دەتەقنەتەوھ كە لە دە كانىاوھوھ وەكو ئاوى رەوانى كەوسەر، "مېھرەبانى" ھەلدەقوئىت.

جالە كاتىكدا كە دەستى ئەم پىغەمبەرە بەرپۆزە ﷺ تا ئەم رادەيە جىنى پىشاندانى موەجىزاتى پروون و ئاشكرا بىت، ئايا ئىز بە پروونى دەرناكەوئىت كە ئەم پىغەمبەرە ﷺ:

تا چەندە لە بانگەوازە كەى دا راستە و..

تا چەندەش لە لای پەروەردگارى بەرپۆزە و..

چ رېز و بەختەوھرى يە كى گەورەش دەستى ئەو كەسانە دەكەوئىت كە بەيعەت بەو دەستە پىرۆزە دەكەن؟

پرسیار تێك:

تۆ له باره‌ی زۆر به‌ی رپوایه‌ته‌كانه‌وه ده‌لێیت: "ئهمه موته‌واتیره". كه‌چی ئیستا نه‌بیته ئیمه نه‌مانیستوه، ئایا "ته‌واتور" تا ئهم راده‌یه شتیکی نه‌زانراو ده‌بیته؟

وه‌لام:

گه‌لسی رپوایه‌ته هه‌ن لای زانایانی شه‌رع موته‌واتیرن، به‌لام لای غه‌یری ئه‌وان نه‌زانراون. ئه‌وه‌تا زانایانی فه‌رموده ئه‌وه‌نده هه‌دی شی مته‌واتیریان له لایه مه‌گه‌ر خوا بزانیته، به‌لام لای غه‌یری خۆیان به "ئاحاد" دانراون.

به‌م جوژه بۆمان ده‌رده كه‌وێته كه ئه‌و شتانه‌ی له هه‌ر زانستیكدا به به‌دییه‌ی و نه‌زه‌ری داده‌نرێن، ئه‌وا به‌ینی ده‌ستوور و رپبازی پسپۆرانی ئه‌و زانسته‌ پوون ده‌كرێنه‌وه و باس ده‌كرێن، به‌لام ئه‌و كه‌سانه‌ی كه‌ پسپۆری ئه‌و بابته‌نه‌ نین، له‌م باره‌یه‌وه پشت به‌ زانایانی ئه‌و بابته‌ و زانسته‌ ده‌به‌ستن. جاییان ئه‌وه‌یه به‌ وتی ئه‌و زانایانه قایل ده‌بن، یان ده‌چن خۆیان ده‌ست به‌ لێكۆلینه‌وه‌ی ئه‌و زانسته‌ ده‌ كه‌ن تاكو ئه‌وانیش به‌ هه‌مان ئه‌نجام بگه‌ن كه‌ ئه‌و زانایانه زووتر پێی گه‌یشتیوون.

هه‌موو ئه‌و رپوایه‌تانه‌ش كه‌ ئیمه له‌ باره‌یان هه‌وه و توومانه: مته‌واتیری حه‌قیقی یان مه‌عنه‌وین، یان له‌ حوكمی مته‌واتیره مه‌عنه‌وی به‌ كاندان، هه‌موو ئه‌مانه، زانایانی فه‌رموده‌وه، شه‌ریعه‌ت و، ئه‌وه‌وه‌ و، ئه‌وه‌وه‌ و، زۆر به‌ی زانایانی تریش، حوكمه‌ كانیان پوون كر دوونه‌ته‌وه. جا ئه‌گه‌ر عه‌وامه‌ بی‌ئاگاكان یان ئه‌و نه‌زانانه‌ی كه‌ چاویان له‌ ئاستی زانسته‌ نووقاندوو، نه‌یانزانن، ئه‌وا ته‌نها خۆیان لۆمه‌ و سه‌رزه‌ نه‌شت ده‌ كرین.

ئموونه‌ی پینجه‌م:

* ئیمامی به‌غه‌وی ده‌گێرته‌وه كه‌: (له‌ غه‌زای خه‌نده‌ قدا پینی "عه‌لیی كوری حه‌ كه‌م" پێكرا و شكرا. پینجه‌مه‌ر ﷺ ده‌ستی پیروزی به‌سه‌ر شوینی شكانه‌ كه‌ی دا هینا و یه‌ كه‌سه‌ر چاك بووه‌وه، بی‌ ئه‌وه‌ی له‌ ئه‌سه‌به‌ كه‌شی دا به‌زیت) (۱).

ئموونه‌ی شه‌شه‌م:

* ئیمامی به‌یه‌قی و غه‌یری ئه‌ویش ده‌گێرته‌وه كه‌: "جاریکیان حه‌زه‌تی عه‌لیی كوری ئه‌بوو تالیب ئازاریکی هه‌بوو، ده‌ستی به‌ پارانه‌وه‌ كرد، پینجه‌مه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: "اللهم اشفه" یان "عافه" (۲). پاشان پینجه‌مه‌ر ﷺ به‌ پینی خۆی لینی دا، ئیتر له‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ ئه‌و ئیش و ئازاره‌ی نه‌ما" (۳).

(۱) أخرجه البغوي والطبراني. برواه: الإصابة ۵۶۲/۴، الشفا ۳۲۳/۱، نسيم الرياض ۱۱۸/۳.

(۲) واته: خواهه! شيفاي بدهيت و چاكي بكه‌يته‌وه.

(۳) رواه الترمذي وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى، ورواه الإمام أحمد والمحاكم وابن حبان.

ئورونەى ھەوتەم:

* "لو" يەك لە ناولەبى "شورە حىيلى جوعفى" دا ھەبوو، بەو ھۆيەو ھەيدەتوانى دەسكى شمشىر و جلەوى و لاخە كەى بە دەستەو ەبگرىت. ناچار سكالآى دەستى بردە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ. ئەويش بەردەوام دەستى پىرۇزى خۆى پىادا دەھىنا، تا ئەو لووھى ھەلگرت و ھىچ شوپنەوارىكى نەما^(۱).

ئورونەى ھەشتەم:

ئەم ئورونەى بەرتى بە لە شەش منال، كە ھەرىە كەيان بە جىا جىا موەجىزە بە كى پىغەمبەريان ﷺ تىدا دەر كەوتو ە:

(بە كەم):

"ئىبن ئەبى شەببە" كە بە كىكە لە پىشە و ايانى زانبارى فەر موودە، دە گىرپتەو ە كە: "جارىكىان ئافرەتلك لە تىرەى (خُتْعَم) ھاتە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ و منالئىكىشى پىن بوو كە تووشى بەلايە كى و ھا بوو ەيدەتوانى قسە بكات. پىغەمبەر ﷺ ئاوى لە دەمى رادا و دەستى شۆرد و پاشان ئەو ئاوى دا بە ئافرەتە كە و، فەرمانى پىن دا كە دەر خواردى منالە كەى بدات و پىن بەھنوئىت. ئىتر منالە كە چاك بوو ە و لە پاشاندا مروئىكى ھىندە ژىر دەر چوو كە لە خەلكى ژىر تر بوو"^(۲).

(دوو ھەم):

"ئىبن عەباس" دەفەر موئى: "ژنىك كورپىكى شىتى خۆى ھىنايە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ. ئەويش دەستى پىرۇزى بەسەر سنگى مندالە كە دا ھىنا و منالە كەش بە كسەر پشايەو ە و شتىكى رەشى بە ئەندازەى خەيارىكى بچوو كى لە سك ھاتە دەر ەو"^(۳). ئىتر منالە كە بەمە چاك بوو ەو.

(سە ھەم):

ئىمامى بەبەھقى و نەسسائى دە گىرپتەو ە، دەلئىن: "مەمەدى كورپى حاتەب منال بوو، جارىكىان مەنجەتلك ئاوى گەرم بەسەر دەستى دا پڑا. پىغەمبەر ﷺ دەستى بەسەردا ھىنا و دوغای بۆ كرد"^(۴) و فوويە كى تەرى بە برىنە كەى دا كرد كە ئاوى پىرۇزى دەمى پىو ە بوو، بە كسەر چاك بوو ەو.

(۱) رواه الطبراني والبخاري في التاريخ الكبير واللفظ له. بروانه: الشفا ۱/۳۲۴، الإصابة ۳/۳۳۱.

(۲) أخرجه ابن أبي شيبة ومن طريقه ابن ماجه ورواه الطبراني. بروانه: الشفا ۱/۳۲۴.

(۳) ضعيف. بروانه: الشفا ۱/۳۲۴ بەلام فەر موودە بە كى "صەحیح" لە بارەى چاك بوونەو ەى منالى شىت لە موستەدى ئىمامى ئەحمەددا ھەبە. بروانه: المسند للإمام أحمد ۴/۱۷۵.

(۴) رواه النسائي وابن حبان وابن أبي شيبة والطبراني. بروانه: الشفا ۱/۳۲۴.

(جواره م):

"منالیکیان هینایه خزمه تی پیغمبر ﷺ که گهوره بوو بوو به لام هینستا زمانی نه گرتبوو. پیغمبر ﷺ به مناله که ی فهرموو: من کیم؟ یه کسهر وتی: "رسول الله" واته: تو پیغمبری خوایت!"^(۱) بهم جزره خوای گهوره زمانی بهردا.

(پینجهم):

جه لاله ددینی سیووتی، که تیمامی چهرخی خوی بووه و هر له حاله تی بیداری دا چه ندین جار به خزمه تی پیغمبر ﷺ شهره فمهند بووه، ده گیرته وه که: "پیاویکی خهلکی (یه مامه) منالیکی خوی - هر نهو روزهی که تیای دا له دایک بوو بوو - هینایه خزمه تی پیغمبر ﷺ. پیغمبر ﷺ به مناله که ی فهرموو: "منال! من کیم؟" یه کسهر مناله که هاته زمان وتی: "أنت رسول الله". فهرمووی: "صدقت بارک الله فیک". پاشان هم مناله نه هاته وه زمان تا گهوره بوو. خهلکی بیان دهوت: "مبارک الیمامة" چونکه پیغمبر ﷺ دوعای بهره که تی بو کردبوو"^(۲).

(شه شم):

جارنیکیان منالیکی لاسار نویزی به پیغمبر ﷺ بریبوو. پیغمبر ﷺ دوعای لئی کرد که خوا شوینه واری بریت. ئیتر مناله که ئیفلیج بوو^(۳)، و، سزای لاساری به که ی وه گرت.

(حه وته م):

له کاتیکدا پیغمبر ﷺ خهریکی خواردن بوو، کچنک داوای خواردنی لئی کرد. پیغمبریش ﷺ نه وهی داین که له بهردهستی دا بوو. هم کچهش کم شهرم بوو، وتی: نه وهم دهویت که له ناو ده متدایه! خو پیغمبریش ﷺ هر شتیکی لئی داوا بکرایه ده بیه خشی.. له بهر نه وه، هر چنکی له ده مدا بوو دای بهو کچه. هر هینده ی پارووه که له گه دهی نهو کچه دا جینگیر بوو، نه وه نده شهرمن و به حهیا ده رچوو که له شاری مه دینه دا هیچ ئافره تیکی تر نه بوو هینده ی نهو به شهرم و حهیا بیت^(۴).

(۱) رواه البيهقي في الخصائص الكبرى. بروانه: نسيم الرياض ۱۰۵/۳.

(۲) بروانه: الشفا ۳۱۹/۱، الإصابة ۱۸/۶، ابن عساکر ۳۷۸/۴. تیمامی سیووتی له باره ی هم فهرمووده پرؤزه وه فهرموویته ی: "حدیث حسن".

(۳) رواه أبو داود وأحمد والبيهقي وابن حبان. بروانه: نسيم الرياض ۱۳۷/۳.

(۴) رواه الطبراني. بروانه: الشفا ۳۲۵/۱.

بەم جوۆری که له پیشهوه باسمان کرد و وهك ئەم نمونانەى هینامانسهوه، ئەوهنده نمونە هەن که له ههشتا بەلکو له ههشت سەدیش تێدهپەرن. کتێبه کانی فەرمووده و میژووی ژيانى پيغه مبهەر ﷺ زۆر بهیان باس کردوون.

بهلێ، له بهر ئەوهی دهستی پیرۆزی ئەو ﷺ وه کو دەرمانخانه کهى لوقمانى حه کیم و، ئاوی ده میشى به وینهی ئاوی کانیاوی "ژیان" ی حه زهتی خضر دروودی له سه ر بیته و، فووه که شى له شیفا به خشیندا وهك فووی حه زهتی عیسا وایه، دروودی خوای له سه ر بیته ..

مادهم ئاده میزادیش - له لایه کی تره وه - گرفتاری چه ندین جوۆری به لآ و موسیبه ت دین ..

ئەوا گو مان له وه دا نایته که چه ندین نه خو ش و منال و شیتی له ژماره به ده ر، دینه خزمه تی. گو مانیش له وه دا نی به که هه ر هه موویان له نه خو شی و ناته و اوی خۆیان چا ک ده بنه وه و رز گاریان ده بیته .

ته نانه ت "تاوسی یه مانى" که یه کی که له پیشه وایانى تابیعین و به "زه هد" و "ته قوا" ناویانگی ده ر کردووه، چونکه چل جار حه جی کردووه و چل سالی ره به قیش به ده ستوێژی نوێژی خه وتان نوێژی به یانی کردووه و، به خزمه تی چه ندین ها وه لی به ریزی پيغه مبهەر ﷺ که یشتووه .. ئەم زانا که وه ره یه، هه و الیکى بن گو مانمان ده داتى و ده فەر موئ: هه ر شیتیک هاتبته خزمه تی پيغه مبهەر ﷺ و ئەویش ده ستی پیرۆزی له سه ر سنگی ئەو شیته دانایته، ئەوا له وه نه خو شی یه ی چا ک بو وه ته وه .

جا له کاتیکدا ئیمامیکى وهك "تاوسی یه مانى" که به خزمه تی ها وه له به ریزه کان که یشتووه، هه و الیکى ئاوا بن گو مانمان بداتى، ئەوا هیچ گو مانیک له وه دا نایته که ژماره یه کی زۆری ده ر ده داران، که له وانیه به گه نه هه زار، ها تو وه ته خزمه تی پيغه مبهەر ﷺ و هه موو شیان له وه ده رد و نه خو شی یانیه یان چا ک بو وه ته وه .

ناماژه ی چواردههم

جوۆریکی گه وه ر و گرنگی موعجیزاتی پيغه مبهەر ﷺ بریتی یه له وه شته له عاده ت به ده رانه ی که به بۆ نه ی دوعا کانیه وه ها تو وه ته ده ی.

جا ئەم جوۆره موعجیزانه هیچ گو مانیکیان تیدا نی به و موه واتیری راسته قینه ن. نموونه و یه که یه که ی روودا وه کانیشی ئەوهنده زۆرن که له ژماره نایه ن. زۆر له وه

غومونانه گه‌یشتوونه‌ته پله‌ی موته‌واتیر، به‌لکو ئه‌و غومونانه ئه‌وه‌نده به‌ناوبانگن که له ته‌واتوره‌وه نزیکن. هه‌ندیکی تریشیان چهنده‌ی پێشه‌وايه کي گه‌وره نه‌قلیان کردوون، به‌مه‌ش وایان لێ هاتوو هه‌که وه‌که موته‌واتیری به‌ناوبانگ بێن گومان بن.

ئیمه‌ش لێره‌دا و له‌ ئیوان غومونه‌ زۆره‌ کانی ئه‌م جۆره‌دا چهنده‌ دانیه‌که‌ بۆ غومونه‌ باس ده‌که‌ین که‌ له‌ "ته‌واتور" هه‌وه‌ نزیکن، یان له‌ پله‌ی "مه‌شه‌هور" دان. هه‌روه‌ها له‌ هه‌ر غومونه‌یه‌ کیش چهنده‌ شتیکی جوزه‌ی باس ده‌که‌ین.

غومونه‌ی یه‌که‌م:

* پێشه‌وايانی فه‌رموده‌، له‌ پێشه‌کی یانه‌وه‌ ئیمامی بوخاری و موسلیم، ده‌گێرنه‌وه‌ که‌: دو‌عای پێغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ باران بارین یه‌کسه‌ر گه‌را بووه‌. ئه‌مه‌ش گه‌لێ جار پووی داوه‌، به‌ راده‌یه‌که‌ که‌ کاتی وا ده‌بوو له‌سه‌ر مینه‌ر ده‌ستی به‌رز ده‌کرده‌وه‌ و دو‌عای بۆ باران ده‌کرد، پێش ئه‌وه‌ی ده‌ستی دا‌بگریت دو‌عاکه‌ی گه‌را ده‌بوو. ئه‌و رپویه‌تانه‌ش که‌ ئه‌مه‌ ده‌گێرنه‌وه‌، هه‌موو چه‌سپاون و گه‌یشتوونه‌ته‌ راده‌ی ته‌واتور. پێشته‌ر باسی ئه‌وه‌مان کرد که‌: له‌ سه‌فه‌ریکدا ئه‌و هۆردووه‌ی له‌ گه‌لێ دا بوون زۆریان تینوو بوو، (هه‌موو جارێ به‌ بۆنه‌ی دو‌عای پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ) هه‌وره‌ که‌ په‌له‌ی ده‌کرد و ده‌باری، ئه‌وانیش تیراو ده‌بوون، ئه‌نجا له‌ بارین ده‌که‌وت و ده‌پۆشت.

* ته‌نانه‌ت له‌ پێش پێغه‌مبه‌ریتیشی دا، دو‌عای پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌ر گه‌را بووه‌^(۱). ئه‌وه‌بوو له‌و کاته‌دا که‌ مه‌ئال بوو هه‌ر کات بێ بارانی بیوايه، "عه‌بدولموتهللیب" ی باپیری له‌ خوا ده‌پارایه‌وه‌ که‌ له‌به‌ر خاتری پووی محمه‌د ﷺ باران بیارینیته‌! ئیتر باران ده‌باری. ئه‌م پووداوه‌ش ئه‌وه‌نده‌ به‌ناوبانگه‌، که‌ "عه‌بدولموتهللیب" له‌ هه‌ندی شیعری خۆی دا باسی کردووه‌^(۲).

* ئیمامی عومه‌ری کورپی خه‌تتاب - خوای لێ رازی بیته‌ - له‌ دوای کۆچی دوایی پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌هۆی عه‌بباسی مامی پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ له‌ خوا ده‌پارایه‌وه‌ بۆ باران و ده‌یوت: "خوایه‌! تا‌کو پێغه‌مبه‌ر ﷺ ما‌بوو، ئیمه‌ به‌هۆی خۆیه‌وه‌ دا‌وای بارانمان لێ ده‌کردیت و تۆش بۆت ده‌باراندین، وا ئیستا به‌هۆی مامی پێغه‌مبه‌ره‌ که‌مانه‌وه‌ ﷺ دا‌وای بارانت لێ ده‌که‌ین"^(۳). به‌مه‌ بارانیان بۆ ده‌باری.

(۱) رواه الطبرانی واللفظ له، وابن عساکر.

(۲) ئه‌بووتالیبی مامیشی له‌ شیعریکی خۆی دا باسی ئه‌مه‌ی کردووه‌.

(۳) صحیح، رواه البخاری.

* ئىمامى بوخارى و موسليم - خويان لى پازى بيت - ده گېرنهوه كه: داوا له پىغهمبەر ﷺ كرا دوعاى بارانيان بۆ بكات و خواوهند به هانايانهوه بيت، ئەوئيش له نويژه باراني داواى باراني له خوا كرد، يه كسەر بارانيان بۆ بارى. ئەوهندهش بارى كه ناچار هاتنهوه لاي و سكالايان له دهست باران كرد. ئەوئيش دوعاى كرد، بارانه كه راوهستا^(۱).

نمونهى دووههم:

* به رېوايه تىكى مه شهوورى نزيك له تهواتورهوه، ده گېرنهوه كه: له و كاته دا ئيمانداران كه م بوون و باوه پ و په رستشه كانيان ئاشكرا نه ده كرد، پىغهمبەر ﷺ له خوا پاراپهوه كه يان بههوى موسلمان بوونى "عومەرى كوپرى خه تەتاب" هوه، يان بههوى موسلمان بوونى ئەبووجه هلهوه، ئايىنى ئىسلام سه ربه رز بكات. ئەوه بوو دوعا كه ي له باره ي عومره وه گيرا بوو. دوعا كه ش ئەوه بوو كه فه رموى: "اللهم أعز الإسلام بأبي جهل بن هشام أو بعمر بن الخطاب". كه رۆژ بووه وه، عومەرى كوپرى خه تەتاب هاته خزمه تى و موسلمان بوو^(۲)، ئەم موسلمان بوونه شى بوو بههوى سه ربه رزى ئايىنى ئىسلام. هەر له بهر ئەمەش به "الفاروق" ناو ده برا.

نمونهى سېهه م:

* پىغهمبەر ﷺ بۆ هه ندئى مه به ست دوعاى بۆ هه ندئى له هاوه لانى خۆى كردوه. ئەم دوعا يانه ش به جوړى كى له عاده ت به ده ر گيرا بوون، به را ده يه ك كه گه يشتوو نه ته پله ي ئيعجاز.

يه كي ك له وانه ئەوه يه كه ئىمامى بوخارى و موسليم و غه يرى ئەوانيش، ده گېرنه وه: پىغهمبەر ﷺ دوعاى بۆ عه بدوللاى كوپرى عه بياسى مامى كرد و فه رموى: "اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل"^(۳). ئەوه بوو له دواى ئەم دوعا يه پىي ده وترا: "حسب الأئمة" و "ترجمان القرآن". واته: زاناى نه ته وه ي ئىسلام و روونكه ره وه ي قورئان.. ئنجا له زانايى دا گه يشته پله يه ك كه هه رچه نده ش هيشتا منال بوو، كه چى ئىمامى عومەرى كوپرى خه تەتاب - خواى لى پازى بيت - روخسه تى دا له كوړى زانا گه و ره كانى هاوه لانى پىغهمبەر دا دابنيشي ت.

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(۲) صحيح، رواه الترمذي وأحمد والحاكم.

(۳) صحيح، رواه أحمد بهذا السياق وابن حبان وأورده الحاكم في المستدرک وقال: صحيح الإسناد ولم يخرجاه (أي بهذا اللفظ). ورواه الشيخان والأئمة الآخرون بألفاظ متقاربة. واته: خوايه! له نايين و نه فسيري قورئاندا شاره زاي بكه.

* بوخاری و غیری بوخاری له ئەنەسەوه دەگیرنەوه که دەفەرموئ: دایکم عەرزى پىغەمبەرى ﷺ کرد: ئەى پىغەمبەرى خوا! دوعا بۆ ئەنەسى خزمە تىکارت بکە. ئەویش فەرمووی: "اللهم أكثر ماله وولدہ وبارک له فیما آتیتہ"^(۱). له رىوايەتە کەى عیكرىمەدا ئەنەس دەفەرموئ: بە خوا سامانم تابىتى زۆره و، منال و نەوه کانیشم نزیكى سەد کەس دەبن. له رىوايەتیکى تردا دەفەرموئ: کەس شك نابەم بە ئەندازەى من خۆش گوزەرانیى دەست کەوتیبت. بەم دوو دەستەى خۆم سەد کەسم له منالە کانی خۆم ئەسپەر دەى خاک کردوو. نالیتم منالی منالەم، یان ئەوەى لەبار چوو و بە مردوویى له دایک بووه^(۲). هەموو ئەمانەش بەهۆى بەره کەتى دوعاى پىغەمبەرەوه بووه ﷺ.

* هەر وها ئیمامى بەیھەقى و غیری ئەویش له پىشە وایانى فەرمووده، دەگیر نەوه که: پىغەمبەر ﷺ دوعاى بەره کەتى بۆ "عەبدورپەحمانى کورپى عەوف" کرد^(۳) - که یەکیکە لەو دە کەسەى مژدەى بەهەشتیان پى درا - بە بەره کەتى ئەو دوعاىە مال و سامانیکی زۆرى دەست کەوت. بە رادەیه کى وا که جارێکیان کاروانیکى حەوت سەد حوشترى، بە خۆیان و سوارە و بارە کانیا نەوه، له رینگای خوادا بەخشی^(۴)! جا فەرموون سەیرى بەره کەتى دوعاى پىغەمبەر ﷺ بکەن و "ماشاء الله" بلین.

* بوخاری و غیری ئەویش دەگیرنەوه که: پىغەمبەر ﷺ دوعاى بەره کەتى بۆ "عوروهى کورپى ئەبوجوعد" کرد. جا عوروه دەفەرموئ: (له بازارى "الکناسە"ى کووفەدا رادەوه ستام، تا دەگەر پامەوه بۆ مالهوه چل هەزارم قازانج دە کرد). ئیمامى بوخاری دەفەرموئ: ئە گەر گلیشى بکریایە، که دەیفروشتهوه قازانجى لى دە کرد^(۵).

* هەر وها دوعاى بۆ "عەبدوللای کورپى جەغفەر" کرد که بەره کەت بکەوێتە کەسابەتە کەیهوه. ئەوه بوو وای لى هات هەر جى یە کى دە کرى قازانجى لى دە کرد^(۶)، بە چەشنیک که له سەردەمى خۆى دا، هەر وک بە سەخاوە تەند و دەستە نگینى بە ناوبانگ بوو، هەر وها بە خاوەن سەر وەت و سامانىش ناوبانگى دەر کردبوو.

ئەم جۆره موعجیزانە، گەلى نمونەى زۆریان هەیه و، ئەم چوارەمان تەنها بۆ نمونە هینایەوه.

(۱) واتە: خوایه! مال و منالی زۆر بکە و، پیت و بەره کەت بخرە ئەوەى پیت بەخشىوه.

(۲) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(۳) صحیح، رواه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه وأحمد.

(۴) الشفا ۱/۳۲۶.

(۵) صحیح، رواه البخاري وأحمد والبيهقي.

(۶) صحیح، رواه أحمد والنسائي وأبو داود وأبو يعلى والطبراني مختصراً.

* ئىمامى ترمىذى دە گىرپتەوۈە كە: يىغەمبەر ﷺ دوعاى بۇ "سەدى كورى ئەبوۋ ۋەققاس" كىردۈ فەرموۋى: "اللهم استجب لسعد إذا دعاك"^(۱). بەم بۇنەيەوۈە دوعاى سەد ھەمىشە گىرا بوۋە، بەم دوعا گىرا بوۋنەش ھىندە بەناۋبانگ بوۋە كە خەلكى دەترسان سەد دوعاىان لى بىكات!

* ھەرۋەھا يىغەمبەر ﷺ بە "ئەبوۋ قەتادە" ى فەرموۋ: "أفلح وجهك، اللهم بارك له في شعره وبشره"^(۲). كە لە تەمەنى ھەفتا سالى دا مرد، دەتوت تەمەنى پازدە سال بوۋە^(۳)!

* كاتىك شاعىرى بەناۋبانگ: "النابعة الجعدي" لە خزمەتى يىغەمبەردا ﷺ ئەم شىعەرى وت:

بلغنا السّما في مجدنا وسناننا وإنا نريدُ فوق ذلك مظهرًا^(۴)

يىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: "إلى أين يا أبا ليلى؟" واتە: بۇ كورئ ئەبوۋ لەيلا؟ ئەوئىش وتى: "إلى الجنة يا رسول الله". واتە: ئەى يىغەمبەرى خوا! بۇ ھەشت.

پاشان پارچە شىعەرىكى خويندەوۈە كە پىر بوۋ لە واتاى گەورە و بەرز و بلند. ئنجا يىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: "لا فضَّ اللهُ فاك". واتە: خوا دەمت ھەلنەوۈە شىئىت. ئەوۋەبوۋ دەمودانى لە ھى ھەموو كە سىك جوانتر بوۋ، دانىشى دانەدە كەوت، خۇ ئە گەر داشبەكەوتايە لە جىگاي دا يە كىكى تر دەردەھات. سەد و بىست سالىش ژيا. ھەندىك دەلئىن: زياترىش ژياوۈە^(۵).

* پىروايە تىكى صەحىح دەلئىت: يىغەمبەر ﷺ دوعاى بۇ ئىمامى عەلى كىردۈ فەرموۋى: "اللهم اكفه الحرّ والقرّ". واتە: "خوايە گيان! سەرما و گەرماى لە كۆل بەكەرەوۈە". ئەوۋەبوۋ ھەرگىز نە سەرماى دەبوۋ، نە گەرما. لە زستاندا بەرگى ھاوينە و، لە ھاوينىشدا بەرگى زستانەى دەپۇشى^(۶).

(۱) صحيح، رواه الترمذي واللفظ له، وابن حبان والحاكم وقال: صحيح الإسناد ولم يخرجاه. واتە: خوايە! ھەركات سەد لىت پارايەوۈە، دوعاى گىرا بەكە.

(۲) صحيح، رواه الحاكم. واتە: دەموجاوت سەرفراز بىت. خوايە! بەرەكەت بخرە پىست و موۋىەوۈە.

(۳) رواه البيهقي. بروانە: نسيم الرياض ۱۲۸/۳.

(۴) واتە: لە سەربەرزى دا گەشتوۋىنەتە ناسمان، چاۋەروانى لەوۈش بەرزتر دە كەين پىنى بگەين!

(۵) بروانە: شرح الشفا لعلي القاري ۶۶/۱.

(۶) رواه ابن ماجه واللفظ له، والطبراني في الأوسط واسناده جيد، وابن أبي شيبه، ورواه الإمام أحمد، ضعفه محقق فضائل الصحابة، وحسنه محقق المسند للإمام أحمد ۱۲۰/۲.

* (دوعای بۆ چه زره تی "فاتیمه" ی کچی کرد که: هر گیز خوا بر سیتی به سهر دا نه هیئت. چه زره تی "فاتیمه" ده فهر موئ: پاش ئەوه هر گیز بر سیم نه بووه).^(۱)

* (توفیلی کورپی عمر داوای له پیغمبهر ﷺ کرد نیشانه و به لگه یه کی بداتی، تا کو هۆزه که ی باوه ری پین بکن. پیغمبهر ﷺ دوعای بۆ کرد و فهر مووی: "اللهم نُورٌ لهُ". پاش ئەم دوعایه نوورنیک له نیوان هردوو چاوی دا ده رکهوت و دره وشایه وه. پاشان وتی: خواهی! ده ترسم خه لکی بلین: نهنگی یه! ئنجا ئەو نووره رۆشته سهر نوو کی داره که ی دهستی، له شهوی تاریکدا ده دره وشایه وه. له بهر ئەوه، پیشان دهوت: "ذو النور". واته: خاوه ن رووناکی)^(۲).

ئهم رووداوانه هر گیز گو مان له ریوایه ته کانیاندا نی یه.

* ئەبوو هورهیره ده فهر موئ: عهرزی پیغمبهرم ﷺ کرد: فهر مووده ی زۆرت لئ ده ییستم که چی له بیرم ده چنه وه. فهر مووی بهر گه که ت رانجه. که رانخست، دهستی پرۆزی پیدا هیئا و پاشان فهر مووی: هه لئ بگره ره وه، منیش هه لمگر ته وه. ئیتر پاش ئەمه هیچ شتی کم له بیر نه چوه ته وه^(۳).

ئهم رووداوانه، هه موویان هه دیئی "مه شهوور" ن.

ئموونه ی چواره م:

چه ند ئموو نه یه که با ره ی گیر ابوونی چه ند دوعایه که وه باس ده که ین که پیغمبهر ﷺ له چه ند که سیکی کردوون:

* یه که م: هه وائ بۆ پیغمبهر ﷺ هات، که: "په روئز" ی پادشای فارس نامه که ی پیغمبهری ﷺ له توپه ت کردووه. پیغمبهر ﷺ فهر مووی: "اللهم مَرْقُة". واته: خواهی له توپه تی بکه. ئەوه بوو له توپه ت کرا. چونکه خوا وه ند "شیرۆیه" ی کورپی پادشای به سهر باو کی دا زال کرد و به خه بجهر کوشتی. ئنجا سه عدی کورپی ئەبوو وه ققاصیش مولک و ده سه له تدار یه که ی له توپه ت کرد و، به م جو ره هیچ شوینه وارنکی ئەو پادشایه و سه رۆ کایه تی ی فارس له دنیا دا نه ما^(۴). به لام قه یسه ر و پادشا کانی تر مولک و پادشایه تی یان مایه وه، چونکه ریزی نامه کانی پیغمبهر یان ﷺ گرت.

(۱) رواه الطبرانی والبيهقي. بروانه: الشفا ۱/۳۲۸.

(۲) بروانه: الشفا ۱/۳۲۸، الإستيعاب ۲/۷۵۹.

(۳) صحيح، رواه البخاري والترمذي. ورواه غيرهما بسياقات أخرى.

(۴) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد والبيهقي.

* دووهم: به هدهشى "مه شهوور"ى نزيك له "موتەواترەو" و به وەش كه ئايەت هيمای بۆ دەكات، چه سپاوه كه: جارنيكيان سەر كرده كاني قورەيش له "المسجد الحرام" دا كۆبوونەوه و رەفتارى ناشيرينيان بەرامبەر پيغەمبەر ﷺ نواند. ئەويش دوعاى لى كردن و له دوعا كەشى دا ناوى هينان. "ئيبن مەسعود" دەفەر موئى: "به چاوى خۆم له غەزاي بەدر دا بينيم هەمويان كوژران"^(۱).

* سئەم: دوعاى له "مُضَر" كرد - كه هۆزىكى گەورە بوون - چونكه پيغەمبەريان ﷺ به درۆ خستبوو هە. ئەوه بوو گرانی و بئى بارانى تەنگيان پئى هەلچين، ناچار قورەيشە كان له پيغەمبەر ﷺ پارانەوه دوعاى رزگار بوونيان بۆ بىكات، كه دوعاى بۆ كردن، خوا بارانى بۆ ناردن^(۲).
ئەم رىوايه ته له تەواتورەوه نزيكه.

نموونهى پينجەم:

ئەم نموونهى ريتى به له گيرابوونى دوعاى پيغەمبەر ﷺ كه له چەند پياوئىكى ديارى كراوى كر دوون. و اله نيوان نموونه زۆره كاني دا سيانسان باس دە كهين:
* يە كه: دوعاى له "عوتبەى كورپى ئەبو له هەب" كرد و فەر مووى: "اللهم سَلِّطْ عليه كلباً من كلابك"^(۳). له پاش ئەم دوعايە عوتبە سەفەرىكى كرد، لەم سەفەرە دا شيريك هات به دواى دا ده گەرا تا له ناو كاروانه كه دا هەلى گرت و خواردى.
ئەم رووداوه بە ناوبانگه و، زانايانى فەر مووده گيرايانە تەوه و، به صەحيح له قەلەميان داوه.

* دووهم: پيغەمبەر ﷺ "سريه" يە كى به سەر كرايه تيبى "عاميرى كورپى ئەزبەت" بۆ جئ يەك نارد و، "موحەللىمى كورپى جه شامه" شى له گەلدا بوو. له رينگادا موحەللىم به غەدر عاميرى كوشت. كه هەوال گەيشتەوه پيغەمبەر ﷺ، توورە بوو و فەر مووى: "اللهم لا تغفرْ لحلم". واتە: "خوايه! له موحەللىم خۆش مەبه". پاش حەوت رۆژ موحەللىم مرد^(۴) و ناشتيان، كه چى زەوى (واتە: گۆرە كهى) فەرى دايە دەر هەوه، پاشان ناشتيانەوه، ديسان چەند جار يكى تر فەرى دايە دەر هەوه. تا له ئەنجامدا خستيانە ناو شيوپيگەوه و، به بەرد شيوه كه يان له سەر پر كردهوه^(۵)!

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(۲) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

(۳) رواه الحاكم والبيهقي وغيرهما من طرق صحيحة.

(۴) رواه أبو داود وابن ماجه وأحمد والبيهقي.

(۵) رواه أبو القاسم الأصفهاني في دلائل النبوة.

* سئ هم: جارئكيان پيغمبهر ﷺ پياويكي بيني به دهستي چهپ پارووي دهخسته ده ميه وه. پي فهرموو: "كُلِّ بيمينك". واته: "به دهستي راست بخؤ". پياوه كه وتي: "لا أستطيع". واته: ناتوام. پيغمبهر ﷺ فهرمووي: "لا استطعت". واته: "ده سا ياخوا هر نه توانيت". دواي ئه مه دهستي راستي بؤ ده مي بهرز نه كرده وه^(۱).

نمونه ي شه شه م:

وا چند پرووداويكي له عاده ت به ده ري بي گومان و چه سپاو باس ده كه ين، كه به هؤي دوعاي پيغمبهر وه ﷺ روويان داوه.

* به كه م: پيغمبهر ﷺ چند تالئكي مووي سه ري خؤي به خاليدى كورپ وه ليدى "شمشيرى خوا" داو، دوعاي سه ر كه وتي بؤ كرد. خاليديش ئه و تاله مووانه ي له ناو سه رو پيچه كه ي دا دانا. پاش ئه وه له هر جه ننگي كدا له گه ل خؤي هه لي بگرتايه، سه ر كه وتي پي ده به خشرا^(۲).

* دوو هم: "سه لماني فارسي" كؤيله ي جووله كه كان بوو. ئاغا كانى په يمانيان بؤ نووسى له كؤيله ي ئازادى بكه ن، به مهر جي سئ سه د شه تل خورمايان بؤ بروئيت و سه وز بين و بهريان ده ربكه وي ت و بخوريت و، ئنجا چل "ئوقيه" ش^(۳) ئالتوونيان بداتى.. پيغمبهر ﷺ هه لسا و هه موو ئه و شه تله نيه ي به دهستي پيرؤزى خؤي بؤ ناشت، به كئيكيان نه بيت - كه به كئيكى تر ناشتى - هه موويان سه وز بوون ئه و به كه نه بيت. پيغمبهر ﷺ هه لي كيشا و له جي خؤي دا سه ر له نوئى ناشتیه وه، ئنجا ئه و يش سه وز بوو. "به زار" له كتبه كه ي دا ده گيرتیه وه كه هه ر ئه و سه لئه دارخورماكان به ره كه يان ده ر كه وت، به كئيكيان نه بيت، ئه و يش پيغمبهر ﷺ هه لي كيشا و ناشتیه وه، هه ر له و سه لئه دا ئه و يش به ره كه ي ده ر كه وت.. ئنجا به ئه ندازه ي هيلكه يه ك ئالتوونى به سه لمان دا، دواي ئه وه ي كه هيناي به سه ر زمانى خؤي دا، تاكو بييات بؤ ئاغا كانى. كه بؤي بردن، چل ئوقيه ي له و ئالتوونه بؤ كيشان و، هيشتا به ئه ندازه ي ئه وه ي داى به وان له و ئالتوونه مايه وه!^(۴)

ئهم پرووداوه، به كئيكه له و پرووداوه له عاده ت به ده ر و هه ره گرنگانه ي كه به سه ر ژباني حه زه تي سه لماني فارسي دا - خواي لي رازى بيت - هاتوه و، پيشه وايانى باوه پي كراوى فهرمووده رپوايه تيان كردوه.

(۱) صحيح، رواه مسلم واللفظ له، وابن حبان والدارمي.

(۲) صحيح، رواه الحاكم واللفظ له، والطبراني وأبو يعلى.

(۳) بهك ئوقيه به كسانه به نزيكه ي: "۶/۲۱۳ گم".

(۴) حديث حسن، رواه أحمد واللفظ له، والبيهقي والطبراني والبيهقي.

* سئىھەم: "ئوم مالىك" كە يە كىكە لە "ھاوہ لآن"، ھىزە يە كى بوو رۇنى تىن دە كرد و بە دىارى بۇ يىغەمبەرى ﷺ دە برد. يىغەمبەر ﷺ فەرمانى پىن دا كە ھەلى بگرىت و نەيگوشىت. ئىجا ھىزە كەى دا يەوہ بە "ئوم مالىك". سەيرى كرد ھىشتا ھەر پەرە لە رۇن. جا ھەر كات منالە كانى داواى يىخۇر يان لى دە كرد، ئە گەر ھىچيان نەبوايە، دە چوو بۇ لای ھىزە كە و رۇنى لى دەردە ھىنا. بەم جۇرە مايەوہ لايان، تا جارىكيان ھىزە كە يان گروشى^(۱)، ئىتر پاش ئەوہ رۇنيان تىدا نەبىنى يەوہ.

نمونەى ھوتەم:

ئەم نمونەى بەرىتى يە لەوہى كە ئاوى تال، بە بەرە كەتى دوعاى يىغەمبەر ﷺ و دەست لىداني، بوو بە ئاوى سازگار و شىرىن و بۇنى خۇشى لى ھاتووہ. والەم بارە يەوہ چەند نمونەىك دەھىننەوہ:

* يە كەم: ئىمامى بەيھەقى و يىشەوايانى تىرى ھەدىت دە گىر نەوہ كە: ھەندى جار بىرى "قەبا" ئاوە كەى كەمى دە كرد تا ھىچى تىدا نەدەما. يىغەمبەر ﷺ لە پاشاوەى دەستونۇزى خۇى كرده ناوى. لە پاش ئەوہ، ئىتر واى لى نەھاتەوہ^(۲).

* دووھەم: ئەبوو نەعیم لە "دلائل النبوة" دا، و پساوانى تىرى فەر موودە، دە گىر نەوہ كە: بىرىك لە مالى ئەنەسدا بوو، يىغەمبەر ﷺ ئاوى دەمى خۇى رۇ كرده ناو ئەو بىرە و دوعاى كرد. پاش ئەوہ ھىچ بىرىك لە مەدىنەدا بە ئەندازەى ئەو بىرە ئاوە كەى خۇش و سازگار نەبوو^(۳).

* سئىھەم: "ئىبن ماجە" دە گىر پتەوہ كە: "دۇلچەيەك ئاوى زەمزەمىيان ھىنايە خزمەتى يىغەمبەر ﷺ ئەویش ئاوى لە دەمى رادا و كرديەوہ ناوى. لە پاش ئەمە، بۇنى ئەو ئاوە لە بۇنى مىسك خۇشتر بوو"^(۴).

* چوارەم: ئىمامى ئەھمەدى كورپى ھەنەل دە گىر پتەوہ كە: جارىكيان دۇلچەيەك ئاويان لە بىرىكەوہ بۇ ھىنا، ئەویش ئاوى لە دەمى وەردا و كرديەوہ ناوى. ئىجا ئەو دۇلچە ئاوە كرايەوہ ناو بىرە كە. لە پاش ئەوہ، بۇنى ئاوى ئەو بىرە لە ھى مىسك خۇشتر بوو^(۵).

(۱) صحيح، رواه مسلم واللفظ له، وأحمد.

(۲) رواه البيهقي. برواه: الشفا ۳۳۱/۱.

(۳) الشفا ۳۳۱/۱.

(۴) حديث صحيح بالحديث الآتي بعده. رواه ابن ماجه وأحمد.

(۵) صحيح رواه الإمام أحمد.

* پینجهم: "حه مادی کوپی سه له مه" که یه کینکه له پیاوه باوه پین کراوه کان و نیمامی موسلیم حه دیشی لئی وهرده گریت، ده گیرته وه که: جار نیکیان پیغمبر ﷺ کونده یه کی له ئاو پر کرد و دوغای به سهردا خویند و بهستی، ئنجا دای به چهند که سینک له هاوه له بهرزه کانی و داوای لئی کردن نهیکه نه وه تا کاتی ده ستویژ. که له ریگادا کاتی نویژ هات، دابه زین و ده می کونده که یان کرده وه، سهیریان کرد دویه کی خوژی تیدایه و ده مه که شی که ره ی له سهره^(۱)!

ئهم پینج نمونه ههنده کی یه ی باسمان کردن: هه ندیکیان "مه شهوور" ن و چهند پینشه وایه کی گه و ره گیر او یان نه ته وه. جا ئهم نمونانه ی باسمان کردن، له گه ل ئه وانه ی که لیره دا باسمان نه کردون، به یه که وه، به ته و اتوری معنه وی و، به شیوه یه کی ره ها، ئهم موعجیزه یه ده چه سینن.

نمونه ی هه شته م:

ئهم نمونه یه بریتی یه له و مه رانه ی که گوانیان و شک بو بوو، پاشان به به ره که تی دوغای پیغمبر ﷺ و ده ستدانی له گوانیان، له شیر پر بوون. ئهمه ش گه لئی نمونه ی زوری له سهر هیه. وای ئهمه ش سئ نمونه ی به ناو بانگ و چه سپاویان لئی باس ده که یین.

* یه که م: کتیبه باوه پین کراوه کانی باسی ژبانی پیغمبر ﷺ ئهم رو داوه ده گیر نه وه که: ئه و کانه ی پیغمبر ﷺ له گه ل ئه بوو به کری صیددیقا کۆچیان بۆ مه دینه کرد، له ریگادا ری یان که و ته لای ره شماله که ی "عاتیکه ی کچی خالیدی خوزاعی" که به "ئوم معبه د" به ناو بانگ بوو. که گه یشتنه ئه وئی، لای ئوم معبه د لایان دا. ئوم معبه دیش مه ریکی لاوازی بی شیری هه بوو، پیغمبر ﷺ فه رموی: "ئایا شیری تیدا نی یه ؟" ئوم معبه د تی: خوینی تیدا نی یه ئیتر شیری له کوئی بوو؟! پیغمبر ﷺ دهستی پیروزی به سهر پشت و گوانه کانی مه ره که دا هینا و پاشان فه رموی: "قاپنک به یین و بیدوشن". که دوشی یان ئه وهنده شیری لئی هات، که پیغمبر خوئی و حه زره تی ئه بوو به کر لییان خوارده وه و، ئه وهنده شیان لئی مایه وه که خاوخیزانی ئه و ماله تا تیر بوون لییان خوارده وه. ئهم مه ره ش هه تا ما هه ر به و جزره به هیز و به پیت بوو^(۲).

* دووهم: به سهرهاتی مه ره که ی ئین مه سه ووده، که به م جزره بوو:

(۱) الشفا ۱/۳۳۴.

(۲) روي الحدیث بطرق عدیده، وهو صحیح بطرقه.

ئىبن مەسعود دەفەرمۇي: شوانى پانەمەرى "عوقبەى كوپرى ئەبوو موعەيت" بووم. جارېك پىغەمبەر ﷺ و ئەبووبە كىر بە لامدا تىپەر بوون. پىغەمبەر ﷺ فەرمۇي: شىرت لە لاھىيە؟ وتم: بەلى، بەلام كراوم بە ئەمىندار لەسەرى. پىغەمبەر ﷺ فەرمۇي: ئايا مئىيە كىش نىيە نىر توخنى نە كەوتىت؟ ئىبن مەسعود دەفەرمۇي: شە كەمئىيە كىم بۇ هئىنا، پىغەمبەرىش ﷺ دەستى بە سەر گوانى دا هئىنا و دوعاى كرد، ئىتر شىرى لى هاتە خوارەو و شىرە كەى دۆشىيە ناو دەفرىكەو. ئنجالە شىرە كەى خوارەو و، دەر خواردى ئەبووبە كرىشى دا^(۱)..

ئەم پروداو و بوو بە ھۆى موسلمان بوونى "ئىبن مەسعود"، خواى لى رازى يىت. * سنى ھەم: بەسەرھاتى مەرەكانى "حەلىمەى سەعدىيە" يە^(۲)، كە داىكى شىرىي پىغەمبەرە ﷺ.

ئەم بەسەرھاتەش گەلى بەناوبانگە و، بەم جۆرە بوو: ئەو سالىەى كە پىغەمبەريان ﷺ بە منالى ناردە لاي "حەلىمە" بۇ ئەوئەى شىرى بداتى و خزمەتى بىكات، سالىكى بىبارانى بوو، زەوى و زارى ئەو ناوچەشەش و شك بوو بوون. بەم بۇنەيەو مەرۇمالاتيان لاواز بوون و گوانىشيان و شكى كىر دبوو. بەلام ھەر كە پىغەمبەر ﷺ لەو سالىەدا نىررايە لاي حەلىمە، مەرەكانيان بە باشى لەو پريان دەست دەكەوت و دەلەو پىران و ئنجالە شىرى زۇرىشيان دەبوو. كەچى لە ھەمان كاتدا مەرۇمالاتى كەسانى تىرى ھۆزە كەى و ناوچە كەى بە پىچەوانەو بوون. ئەمەش تەنھا بەھۆى بەرە كەتى پىغەمبەرەو بوو ﷺ.

جگە لەمانەى باسما كىرەن، گەلى ئىمۇنەى تر ھەن لە كىتەكانى مېژووى ژيانى پىغەمبەردا ﷺ. بەلام ئەمانەى باس كىران، سەروزىدان بۇ ئىمۇنە و پروونكرەنەوئە مەبەستە كەمان.

ئىمۇنەى نۆھەم:

وا چەند ئىمۇنەيەك باس دەكەين لە نىوان ئەو ئىمۇنە زۆر و بەناوبانگانەى كە ھەمۇويان لەعادەت بەدەرن و لەو كاتانەدا پروويان داوہ كە پىغەمبەر ﷺ دەستى پىرۇزى بە سەر پوخسار و دەموچاوى ھەندىكدا هئىناو و دوعاى بۇ كىردوون:

(۱) صحيح، رواه أحمد.

(۲) أخرجه ابن حبان واللفظ له، ورواه ابن اسحاق وابن راهويه وابو يعلى والطبراني والبيهقي وأبو نعيم. ورمز محقق: "المطالب العلية" لابن حجر لحسنه.

* يه كه م: يښغمبهر ﷺ ده ستي پيرؤزي به سهري "عومه يري كورپى سه عد" دا هينا و دو عاي به ره كه تى بؤ كرد. كاتې كه عومه ير كوچى دو ايبى كرد ته مهنى هه شتا سال بوو، كه چى هيشتا نيشانه ي پيربى لى دهر نه كه وتبوو^(۱).

* دوو هم م: يښغمبهر ﷺ ده ستي پيرؤزي به سهري "قهيسى كورپى زهيدى جوزامى" دا هينا و دو عاي بؤ كرد. كاتې قهيس له ته مهنى سه د سالى دا كوچى دو ايبى كرد، سهري سبى بوو بوو، به لام جى ده سته كه ي يښغمبهر ﷺ هر به ره شى ما بوو هوه. له بهر ئه وه پييان ده وت: "الأغر" واته: سه ماشو برنج^(۲).

* سى هم م: "عه بدورپه حمانى كورپى زهيدى كورپى خه تتاب" به منالى ناشيرين بوو. يښغمبهر ﷺ ده ستي پيرؤزي به سهري دا هينا و دو عاي به ره كه تى بؤ كرد. كه گه وره بوو، بوو به پياوښكى كه له گه ت و جواغاس^(۳).

* چواره م: رو خسارى "عائيدى كورپى عه م" له پوژى غه زاي حونه يندا بريندار بوو، خوښى پيدا هاته خواره وه. يښغمبهر ﷺ خوښه كه ي له رو خسارى سپرى و دو عاي بؤ كرد. ئير ئه و جى ده سته ي وهك ناو چاوى ئه سپ سبى و ديار بوو^(۴).

* پينجه م: جاريكيان يښغمبهر ﷺ ده ستي پيرؤزي به سهري دهمو چاوى "قه تاده ي كورپى ميلحان" دا هينا. له پاش ئه وه رو خسارى قه تاده بريقه ي ليوه ده هات به چه شننى كه چؤن سه يري ئاوينه ده كريت به و جو ره ش سه يري دهمو چاوى ئه وه ده كرا^(۵).

* شه شه م: جاريكيان يښغمبهر ﷺ ده ستنويزى ده گرت، له ئاوى ده ستنويزه كه ي به دهمو چاوى "زهينه بى كچى ئوم سه له مه" دا پرژاند كه هيشتا منال بوو. له پاش ئه وه هينده جوان بوو، ده يانوت هيچ ئافره تيك نه بينراوه دهمو چاوى ئه وه نده جوان بيت^(۶).

* * *

چهندين نمونه ي ترى ههنده كى ههن وهك ئه م نمونانه ي باسما ن كردن، كه پيشه و ايانى فهرمووده گير او ايانته وه و، به گشتى ته و اتورى معنه وى ده به خشن و، روونى ده كه نه وه كه ئه م موعجيزه ئه همدى به به بى هيچ گومانيك رووى داوه. ته نانه ت گهر به فهرزى

(۱) الشفا ۱/۳۳۴.

(۲) الشفا ۱/۳۳۴.

(۳) الشفا ۱/۳۳۵، الاستيعاب ۲/۸۳۳، الإصابة ۵/۳۶.

(۴) أخرجه الحاكم واللفظ له، والطبراني. برواه: الشفا ۱/۳۳۴.

(۵) الشفا ۱/۳۳۴ ورواه الامام أحمد بغير هذا السند، ورجاله رجال الصحيح.

(۶) رواه الطبراني. برواه: الشفا ۱/۳۳۴.

مه حاليش وادابىين كه هەريەك لەم ئومومەنە بە تەنھا "خەبەرىكى ئاحاد" و لاوازە، ئەوا هەموويان بە يەكەو و بە كۆمەلى لە حوكمى تەواتورى مەعنىە دان. چونكە ئەگەر هەر رووداوينك لە چەند پىنگايە كى جياجيا و، بە چەند شىوئە كى جۇراو جۇر بگىزىتەو، ئەو دە گەيەنەت كە خودى رووداوە كە - بە بىن هېچ گومانىك - پرووى داو. ئەو ئەندە هەيە رىوايەتە كان و شىوئە گىزانەو كەيان جياجيايە يان لاوازە.

بۇ ئومومەنە: لە مەجلىسىنكدا گوئىيان لە زەمەيەك بوو. هەندىك لە ئامادە بووان وتيان: خانووى فلان كەس پروو خا. يە كىكى تريان وتى: خانووى كەسىكى ترە پروو خاوە. يە كىكى تروش وتى: خانووى فلانە..

بەم جۆرە، دەردە كەوت كە هەريەك لەم رىوايەتەنە هەر چەند بە يەكە يەكە ئاحادەن، يان لاوازن، يان پىنچەوانەى واقىعەن، بەلام خودى رووداوە سەرە كى يەكە بىن گومانە، كە برىتى يە لە رووخانى خانوويەك.

كەواتە هەموو ئەو رىوايەتەنەى باسەن كەردن، بە گشتى و كۆمەل، چەسپانى رووداوە كە بە يەكەنگى رادە گەيەنەن، بايەكە يەكە شىيان ئاحاد و لاواز بىت. بەلام خۇ ئەو ئومومەنە هەندە كى يانەى هينامانەن هەموويان رىوايەتى سەحىحەن. بەلكو هەندىكىشىيان گەيشتوونەتە پلەى "مەشهور" جا ئەگەر بە فەرزى مەحاليش وادابىين كە لاواز بىن (كە وایش نى يە) خۇ بە "نېكرابى و كۆمەل" بەلگەن لەسەر روودان و بوونى ئەو موعجىزە ئەحمەدى يەى باسيان كەردووە، وەك لە ئومومەنە كەدا رىوايەتە كان بوون بە بەلگە لەسەر رووخانى خانوويەك.

هەر وەها هەموو جۆرىك لە جۆرە كانى موعجىزاتى روون و ئاشكرای پىغەمبەر ﷺ، چەسپاوە و هېچ گومانىكى تىدانى يە. ئىنجا ئومومەنە هەندە كى يە كانىشى برىتىن لە چەند وىنە و ئومومەنە كى جۇراو جۇرى ئەو موعجىزە رەها يەى كە پرووى داو.

جا هەر وەك دەست و پەنجە و فوو و ئاوى دەم و دوعا و گوفتارى پىرووزى پىغەمبەر ﷺ، سەرچاوەى گەلى موعجىزەى زۆرى ئەون، هەر بە هەمان جۆر: گشت "لطائف" و هەست و نەست و ئەندامە كانى تروشى، سەرچاوەى چەندىن موعجىزە و كارى لە عادەت بە دەرى ترى زۆر و زەبەندەن.

كىتبه كانى باس و مېژووئى زىانى پىغەمبەر ﷺ سەرچەمى ئەو كارە لە عادەت بە دەر و موعجىزەنەيان باس كەردووە، هەموو ئەو بەلگەنە شىيان روون كەردووەتەو كە لە زىان و شىوئە و هەلسو كەوت و هەستە كانى پىغەمبەر دا ﷺ هەن.

دهزاتم؟! دوو كۆتریش له ده رگای ئەشكهوته كه دا راوله ستابوون، كۆمهلی قورهيش وتیان: ئەگەر ئەم ئەشكهوته كه سی تیدا بوايه، ئەم دوو كۆتره له ده رگا كه ی دا نه ده بوون"^(۱). پێغه مبه ریش ﷺ له ناو ئەشكهوته كه وه گوئی له ده نگیان بوو. تا كوله ئەنجامدا رۆشتن.

* "ئین وه هب" ده گێر پته وه كه: "له و رۆژه دا فه ئی مه ككه كرا، كۆتره كانی شاری مه ككه سبیه ریان بۆ پێغه مبه ر ﷺ كرد، پێغه مبه ریش ﷺ دوعای به ره كه تی بۆ كردن"^(۲).

* حه زره تی عائیشه - خوای لی رازی بی ت - ده فه رموی: "كۆتر نیکی ما ئیمان هه بوو، تا پێغه مبه ر ﷺ له ماله وه بوايه ئەو كۆتره بۆ خوئی له جیئی خوئی دا ده سه روت؛ نه ده هات و نه ده رۆشت، به لام هه ر كه پێغه مبه ر ﷺ له مال ده رده چوو، ئەو ده كه وته هاتو چۆ و جمو جولو"^(۳). واته ئەو كۆتره گوئی رایه لی پێغه مبه ر ﷺ بووه و، هه تا پێغه مبه ر ﷺ له ماله وه بوايه، ئەو له جمو جولو كه وتووه.

روداوی دووههم:

* بریتی یه له به سه رهاتی به ناو بانگی "گور گه كه". ئەم به سه رهاته ش له چه ن دین رینگاوه گێر اوه ته وه، به راده یه ك كه حوكمی ته واتوری وه رگرتووه. ئەم روداوه سهیره، له گه لئی رینگای زۆر و له ها وه له به ناو بانگه كانه وه وه رگیراوه، وهك: ئەبوو سه عیدی خو دری"^(۴)، سه له مه ی كورپی ئە كوه ع"^(۵)، ئین ئەبی وه هب، ئەبوو هورهیره"^(۶)، هه ره ها ئەو ها وه له ش كه به سه رهاته كه ی به سه ردا هاتووه، كه ناوی: "ئوه بان" ی شو انه"^(۷).

هه موو ئەو انه، له چه ند رینگایه کی جیا جیا وه ده گێر نه وه كه:

له و كاته دا شو انیك خه ریکی له وه راندنی مه ره كانی بوو، گور گینك هه لمه تی بۆ یه كینك له مه ره كانی بر د. شو انه كه ش مه ره كه ی له ده ست ئەو گور گه ده ر باز كرد. ئنجا گور گه كه له و لاوه هه لئرو شكا و كه وته قسه كردن و به شو انه كه ی وت: "ئایا له خوا

(۱) الشفا ۱/۳۱۳.

(۲) الشفا ۱/۳۱۳.

(۳) صحیح، رواه أحمد والبخاری وأبو يعلى والبيهقي والطبراني.

(۴) رواه ابن حبان والحاكم وقال: صحیح علی شرط مسلم ولم یخرجاه.

(۵) رواه الأصبهاني في دلائل النبوة.

(۶) صحیح رواه البخاري ومسلم.

(۷) رواه البخاري في التاريخ الكبير والبيهقي وأبو نعیم.

ناترسیت وانه تهیشت پوزی به کهم بخۆم؟" شوانه کهش وتی: "شتیکی سهیره! گورگ وهك مرۆف قسه بکات". گورگه کهش وتی: "لهوه سهیرترت پین بلیم؟ لهوه سهیرتر تهوه به که پیغمبهری خوا ﷺ له "مه دینه" دا دهنگوباسی تهوانه ی پیشوو ده گیرتهوه و، ده رگاکانی بههشتی بۆ خراوته سهیرشت و، ئیوهی بۆ بانگ ده کات تا کو لییانهوه برۆنه زوورهوه".

جا ههرچهند هه موو تهو رینگا و ریوايه تانهی که تهو پوو داوه ده گیرتهوه، له سهه قسه کردنی گورگه که به کدهنگن، به لام بههیزترینیان تهو ریوايه تهیه که نه بوو هورهیره - خوی لئ رازی بیته - دهگیرتهوه. لهه ریوايه ته دا ده فهرموی: "لهو کاته دا که تهو گورگه وای به شوانه که وت، شوانه که وتی: جا کئی سهیره رشتیی مه ره کانم بۆ ده کات تا ده پۆم و دیمه وه؟ گورگه که وتی: من! شوانهش مه ره کانی پین سپارد و پۆشت. ئنجا له ریوايه ته که دا به دریزی به سه رهاته که ی و موسلمان بوونی و به خزمهت گه یشتی پیغمبهری ﷺ له کاتی جهنگدا، گیراوه ته وه^(۱). پاشان که گهراوه ته وه بۆ لای مه ره کانی، سهیری کردوو گورگه که وهك شوانیکی ده ستپاک سهیره رشتیی مه ره کانی کردوو و ژماره یان که می نه کردوو، ئنجا له پاداشتی رینمایی کردنه که ی دا مه رپیکی بۆ گورگه که سه ره پروه.

✽ له رینگایه کی تره وه ریوايهت کراوه که: جاریکیان ته بوو سو فیانی کورپی حه رب و سه فوانی کورپی ئومه ییه، شتیکی سهیریان به سه رهات، ته وه بوو گورگیکیان دی که وتبووه شوین ئاسکیک، ئاسکه کهش خۆی کرد به "حه ره م" دا و ئیتر به مه گورگه که وازی لئ هیئا! تهوانیش سهریان له م کاره سوورما! گورگه که هاته زمان و وتی: "سه رتان سوور نه مینیت، له مه سهیرتر محه مده دی کورپی عه بدوللایه ﷺ له مه دینه، بانگتان ده کات بۆ بههشت".

ته بوو سو فیان به سه فوانی وت: "سویند به (لات) و (عوززا) ته گه ر ته مه له مه که که دا باس بکهیت، که سی تیدا نامینیت و چۆل ده بیته"^(۲)!

له مانه وه ده گه پنه تهو ئه بنجامه ی که به سه رهاتی تهو گورگه، وهك تهواتوری مه عنهوی، قه ناعهت و دلئیایی به مرۆف ده به خشیته.

(۱) صحیح، رواه أحمد وغيره.

(۲) الشفا ۱/۳۱۱، نسیم الریاض ۳/۸۴.

روداوى سىھەم:

* ئەم روداوه برىتىيە لە بەسەرھاتى ئەو حوشترەى كە لە پىنج شەش رىنگاوه لە ھاوھەلە بەناوبانگە كانەوہ گىپرراوہ تەوہ، وەك: ئەبووھورەيرە، ئەعلەبەى كورپى مالك، جابىرى كورپى ئەبووئەوفا، چەند كەسىكى تىرش لە ھاوھەلانى وەك ئەمان. جا ھەموو ئەم ھاوھەلانى لەو داىپە كدەنگن كە: حوشترە كە ھاتە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ و سوژدەى رىزى لە بەردەمدا برد و قسەى لە گەل كەرد.

ھەر ئەم ھاوھەلانى لە چەند رىنگا و رىوايەتىكى تردا، دەگىرئەوہ كە: ئەو حوشترە لە باخىكدا ھەلچوو بوو، ھەر كەسىش برۆشتايەتە ناو باخە كە ھەلمەتى بۆ دەبرد، بەلام كە پىغەمبەر ﷺ رۆشتە ناو ئەو باخە، حوشترە كەى بانگ كەرد و دەمولۆزى پى نايە سەر زەوى و لەغاوى لە دەم كەرد^(۱).

لە فەرموودەى كى تردا دەگىرئەوہ كە پىغەمبەر ﷺ لى پىرسىن: بۆچى وا ئەو حوشترە ھەلچووہ؟ لە وەلامدا ھەرزىان كەرد: ويستمان سەرى بىرېن^(۲).

رىوايەتىكى تر دەئىت: پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: ئەم حوشترە سكالاي ئەوہى لە لا كەردم كە لەو كاتەوہ بچووك بووہ تا ئىستا لە ئىشو كارى قورسدا كارتان پى كەردووہ، ئىستاش ويستوو تانە سەرى بىرېن. لە وەلامدا ھەرزىان كەرد: بەئى واىە.

* ھەر وەھا حوشترە كەى پىغەمبەر ﷺ كە ناوى: "العضباء" بووہ، لە پاش كۆچى دواى پىغەمبەر ﷺ ھىچى نەخوارد و نەخواردوہ ھەتا مرد^(۳).

ئەبوو ئىسحاقى ئىسفرابىنى، باسى ئەوہ دەكەت كە ئەم حوشترە (العضباء) لە كارىكى گرىنگدا قسەى لە گەل پىغەمبەر ﷺ كەرد.

* لە رىوايەتىكى صەحىح دا^(۴) چەسپاوه كە: حوشترە كەى جابىرى كورپى ھەلچووئەلەى ئەنصارى لە سەفەرىكدا ماندوو بوو نەيتوانى بىروا. پىغەمبەرىش ﷺ زۆر بە ھىواشى چىلكەيە كى لى دا، حوشترە كەى كەسەر كەوتەرى، بە رادەيە كى وا كە جەھوہ كەى لە دەست جابىر دەرچوو بوو. ئەمەش بەھۆى ئەو ھەلسو كەوتە نەرمونيانەوہ كە پىغەمبەر ﷺ لە گەل دا نواندى.

(۱) أحاديث تكلم الجمل وردت بأسانيد صحيحة وجيدة.

(۲) صحيح، رواه أحمد بإسناد جيد، وأخرجه الحاكم وقال صحيح الإسناد ولم يخرجاه، ووافقه الذهبي.

(۳) الشفا ۱/ ۳۱۳.

(۴) صحيح، رواه الشيخان.

رووداوی چوارهم:

* ئیمامی بوخاری و پیشه‌وایانی تری فه‌رموده ده‌گیرنه‌وه که: "شه‌ویک دانیشتورانی مه‌دینه له ده‌نگیک راپچله کین، هه‌ندیکیان پرووه ده‌نگه که رۆشتن، له رینگادا گه‌یشتن به پیغمبه‌ر ﷺ که له وسه‌ره‌وه ده‌هاته‌وه و پیش ته‌وان به‌ره‌وه ده‌نگه که رۆشتبوو، ده‌یفه‌رموو: مه‌ترسن شتیکی ته‌وتۆنی‌یه مه‌ترسیی بیئت. پیغمبه‌ر ﷺ به سواری ته‌سه‌به‌که‌ی ته‌بوو ته‌لحه به‌ره‌وه ده‌نگه که رۆشتبوو، که ته‌سه‌به‌که‌ش زینی له‌سه‌ر نه‌بوو شمشیرنیکیش کرابوو ملی"^(۱). پاشان به ته‌بوو ته‌لحه‌ی فه‌رموو: "إنا وجدنا فرسک بجرأ". واته: ته‌سه‌به‌که‌ت زۆر تیژپه‌وه. ته‌م ته‌سه‌به‌ش زووتر له رۆشتندا زۆر سست بوو، به‌لام پاش رووداوی ته‌م شه‌وه، هیچ ته‌سپنکی تری بێ نه‌ده‌گه‌یشته‌وه.

* به‌ریوایه‌تیکی سه‌حیح چه‌سپاوه که: پیغمبه‌ر ﷺ له سه‌فه‌رنیکا ده‌لسا نوێژ بکات، به ته‌سه‌به‌که‌ی خۆی فه‌رموو: خوا فه‌ر و به‌ره‌که‌تت بێ بیه‌خشیت، له جینی خۆت مه‌جوولێ هه‌تا نوێژه که‌مان ده‌که‌ین. ته‌مه‌ی فه‌رموو، ئنجا له‌رووی قیبله‌وه داینا. هه‌تا پیغمبه‌ر ﷺ له نوێژ بووه‌وه ته‌و ته‌سه‌به‌هیچ نه‌ندامینکی خۆی نه‌جوولاند^(۲).

رووداوی پینجه‌م:

* ته‌ویش بریتی یه له ملکه‌ج بوونی شیریک بۆ "سه‌فینه" که به‌نده‌ی ئازاد کراوی پیغمبه‌ره ﷺ. رووداوه که‌ش به‌م جوژه بووه:

(پیغمبه‌ر ﷺ نامه‌یه‌کی به سه‌فینه‌دا بۆ "موعاد" نارد له یه‌مه‌ن. له رینگادا شیریک رپیی بێ گرت. سه‌فینه‌ش خۆی به شیره‌که ناساند که نیرراوی پیغمبه‌ره و نامه‌ی ته‌وی بێ یه. شیره‌که‌ش ده‌نگیک لێ هات و رپیی بۆ چۆل کرد. له‌وه سه‌ریشه‌وه که گه‌رپاوه‌وه، هه‌مان شتی به‌سه‌ره‌ات)^(۳). له ریوایه‌تیکی تر دا ده‌لێت: سه‌فینه له گه‌رپانه‌وه که‌ی دا رپیی ون کرد، له‌وه کاته‌دا شیره‌که‌ی بێ گه‌یشته‌وه. سه‌فینه ده‌لێت: به شان ئاماژه‌ی بۆ ده‌کردم تا خستیه‌وه سه‌ر رپیی.

* له حه‌زه‌تی عومه‌ریشه‌وه ریوایه‌ت کراوه که جارنیکیان پیغمبه‌ر ﷺ له‌ناو کۆمه‌لێک له هاوه‌لانی دا بوو، پیاوینکی ده‌شته‌کی بزغزه‌یه‌کی گرتبوو، وتی: ته‌وه کئی یه؟ وتیان ته‌وه پیغمبه‌ری خوايه ﷺ. ته‌ویش وتی: سویند به (لات) و (عوززا) باوه‌رت پنی

(۱) صحیح، رواه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي وابن ماجه وأحمد.

(۲) الشفا ۱/۳۱۵، نسیم الریاض ۳/۹۵.

(۳) صحیح، رواه البزار والطبرانی والحاکم وقال: صحیح علی شرط مسلم ولم یخرجاه.

ناکهم تا ئەم بزغزه به باوه پت پى نه هینت. ئەمەى وت و بزغزه کهى خسته بهردهم پىغەمبەر ﷺ. پىغەمبەرىش ﷺ پىنى فەرموو: بزغزه که! من کىم؟ ئەویش هاته زمان به جزوئى که هەموو خەلکە که گوئىيان لى بوو، وەلامى دا به وه وتى: به تى، له خزمەتدام^(۱)! به مه پیاوه ده شته کی به که ئیمانى هینا.

* له "ئوم سەلمە" شهوه ده گىر نه وه که ده فەرموئى: "جاریکیان پىغەمبەر ﷺ له بیابانىکدا بوو، لهو کاته دا ئاسکىک بانگى کرد: ئەى پىغەمبەرى خوا! ... تا کو تایی حەدیته که، که تىای دا ده لیت: "ئاسکه که رای ده کرد و دەبوت: أشهد ان لا إله الا الله، وأنت رسول الله"^(۲).

چەندین نمونەى تری زۆرى هاوچەشنى ئەمانە هەن، ئیمه لیرە دا تەنها ئەوانەمان باس کردوو که "مەشهور" و پى گومانن.

دەسا ئەى کاکی مرووف! ئەى ئەو که سەى که ئەم پىغەمبەرە نازدارە ﷺ نانا سیت و گوئى راپه لى ناکات! پەند وەر بگره! هەول بدە دانە به زیتە پله یه ک که له هی گورگ و شیر نزم تر بیت، چونکه ئەو ئازە لانه پىغەمبەر ﷺ دەناسن و گوئى راپه لى ده کهن!

لقى دووههم

ئەم لقه بریتى به له وهى که "مردووان" و "جنۆکه" و "مەلایکە تان" پىغەمبەر ﷺ دەناسن. لەم باره یه وه گەلنى پرووداوى زۆر ههیه، ئیمه چەند دانە به کیان بۆ نمونە باس ده کهین، له وانەى که "مەشهور" ن و، پىشه و باوه پى کراوه کان بۆیان باس کردوین. و له پىشدا ئەو نمونانە باس ده کهین که په یه وەندى یان به "مردووان" وه ههیه. ئەوانە شیان په یه وەندى یان به جیننى و مەلایکە ته وه ههیه، ئەوا گەلنى زۆر و مۆت و اتیرن.

نمونەى به کهم:

ئیمام حەسەنى به صرى، که پىشه وای زانایانى ئاشکرا و پەنهانە و راستگوترینى قوتابى یانى ئیمامى عەلى به له سەرده مى تابیعینه کاند، ده گىر پىشه وه و ده فەرموئى: پیاوئک هاته خزمە تى پىغەمبەر ﷺ و عەرزى کرد که کچىکی مردوو و له فلان شىودا ناشتوویه تى. پىغەمبەر ﷺ دلى بۆى نەرم بوو، له گەلنى دا رۆشت بۆ ئەو شىوه. له وى

(۱) رواه الطبرانی. بروانه: نسیم الریاض ۷۹/۳.

(۲) رواه الطبرانی والبیهقی، و صححه ابن حجر لوروده من طرائق أخر.

کچه که ی به ناوی خۆیه وه بانگ کرد و فهرمووی: ئەی فلانە کهس! به ئیزنی خوا وه لآم بدەر وه. ئەویش هاته دەر وه و وتی: "لبیک و سعديک". پیغمبەر ﷺ فهرمووی: دایک و باوکت موسلمان بوون، جا ئە گەر حز ده کهیت ده تگپەر مه وه بۆ لایان. له وه لآمدا وتی: هیچ ئیشیکم بییان نییه، خوا باشتره بۆم تا ئەوان^(۱).

نۆونه ی دووهم:

ئیمامی بهیهقی و ئیبن عەدی، به سەنەدە وه ده گپەر نه وه که ئەنەسی کورپی مالیک فهرموویەتی: (لاویک که تاقانە ی دایکە پیرە ژنه کوپره که ی بوو، کۆچی دوایی کرد. ئیمەش به پارچەیه ک داما نپۆشی و سەرە خۆشیمان له دایکی کرد. پیرە ژنه وتی: کورپی من؟! و تمان: بەئنی. وتی: "خوایه! ئە گەر خۆت دە زانیت من تەنھا کۆچم بۆ لای خۆت و پیغمبەرە کهت کردو وه، بۆ ئە وه ی له هەموو تەنگ و چەلەمیه کی ژیاندا یارمەتیم بدەیت، ئەوا تووشی ئەم موسیبه تەم مه که". ئەنەس دە فهرموئی: پێش ئە وه ی هەلبسین، کورپه که پارچه که ی له سەر خۆی لا برد و هەلسا و نانی خوارد و، ئیمەش به شداریمان کرد^(۲).

ئیمامی بوصیری - خوای لی رازی بیئت - له قەسیدە ی بور دە دا ئاماژە ی بۆ ئەم روودا وه سەر سوورپهینەرە کردو وه، دە فهرموئی:

لو ناسبت قدره آياته عظماً أحيا اسمه حين يدعى دارس الرم

رووداوی سنی هەم:

ئیمامی بهیهقی و غیری ئەویش، له عەبدو ئلای کورپی عەبدو ئلای ئەنصاری یه وه ده گپەر نه وه دە فهرموئی: (من به کیك بووم له وانە ی که "ئابیتی کورپی قەیس" یان ناشت، که له غەزای یه مامە دا شهید بوو، له و کاتە دا که خستمانه ناو گۆرپه که یه وه گویمان لی بوو دە یوت: "محمد رسول الله، أبوبکر الصديق، وعمر الشهيد، وعثمان البر الرحيم". که سەیرمان کرد، بینیمان گیانی تیدا نی یه)^(۳). واتە پێش ئە وه ی حەز رەتی عومە ریش بیئت به جی نشین، ئەم هەوالی شهید بوونی ئە وه ی دا.

(۱) پروانه: الشفا ۱/۳۲۰، نسیم الریاض ۳/۱۰۶.

(۲) ضعیف، رواه البيهقي والطبراني. پروانه: الشفا ۱/۳۲۰.

(۳) رواه البخاري في التاريخ الكبير. پروانه: الشفا ۱/۳۲۰.

رووداوی چوارهم:

"نوعمانی کوری به شیر، ده گپڙيتهوه و ده فهرموی: (زهیدی کوری خاریجه له یه کیک له کۆلانه کانی مه دینهدا کهوت به لادا و مرد، خه لکه کهش هه لیان گرت و دایانپۆشی. له نیوان شیوان و خهوتناندا که ژنان به سه ری دا ده گریان، گوئی یان لئی بو و ده یوت: بئ دهنگ بن! بئ دهنگ بن! ئنجا سه ری خۆی هه لدا یه وه و وتی: "محمد رسول الله". پاشان وتی: "السلام عليك یار رسول الله ورحمة الله وبرکاته". پاشان مرده وه^(۱).

جا ئه گهر مردووی بئ ژیان ته سدیقی پیغه مبه ریتی پیغه مبه ر ﷺ بکات، ده بئ ئه وانهی که گیانیان تیدا یه و ته سدیقی ناکه ن، چۆن بن؟ ئایا ئه و قور به سه ره زیندوو انه، له و مردوو انه بئ گیانتر نین؟!

* * *

سه باره ت به وه ی که "مه لائیکه تان" خزمه تی پیغه مبه ریان ﷺ کردو وه و خۆیان پیشان داوه، هه ره وه ها سه باره ت به وه ش که "جیننی" ئیمانیا ن پئی هینا وه و گوئی پرایه لئی یان کردو وه، ئه و هه مو ئه مانه به ته واتور چه سپاون. قورئانی پیرۆز له زۆر ئایه تی پیرۆزی دا به پاشکاو ی باسی ئه مه ی کردو وه و، له غه زای به دردا - وه ک قورئان ده فهرموی - پینج هه زار مه لائیکه ت وه که ها وه لان له ژیر فه رمانی ئه و دا بوون. به پرا ده یه ک که ئه و مه لائیکه تانه له ناو مه لائیکه تانی تر دا، شه ره فه ندیی به شدار ی کردنی غه زای به دریا ن ده ست کهوت، وه ک ئه و ها وه لانه ی که له به شدار ی کردنی ئه م غه زایه دا به و پله یه به ره وه ره بوون.

جاله م مه سه له یه دا دوو لایه ن هه یه:

یه که م: بریتی یه له بوونی "جیننی" و "مه لائیکه ت" و په یوه ندی بوونیا ن له گه لماندا. ئه مه ش شتیکی قه تعی یه و وه ک بوونی مرۆف و زینده وه رانی تر بئ گومان و چه سپا وه. ئه مه شمان به یه قینیکی ته وا وه تی و گومان بر له "وته ی بیست و نۆه م" دا باس کردو وه. که واته بۆ لایه نی چه سپاندنی بوونیا ن داوا له خوینه ری به رپۆز ده که ین سه ره له و وته یه بدات.

(۱) صحیح، رواه الحاكم والبيهقي والطبراني بإسنادین رجال أحدهما ثقات وذكره البخاري في التاريخ الكبير مختصراً.

لايه نى دووهمه: بریتی به له بینینی مه لاییکهت و جیننی و قسه له گهل کردنیان له لایه ن چهند که سینکی ئەم نه ته وهیه وه، به هۆی شه ره فمه ندیی په یوه ندی یان له گهل پیغه مبه ری نازدار دا ﷺ. که ئەمهش لایه نینکی شوینه واره کانی موعجیزاتی ئەو پیغه مبه ره ﷺ ده ده خات.

* ئەوه تا بوخاری و موسلیم و پیشه وایانی فەرمووده، هه موویان، له حه زه تی عومه ره وه - خوای لئی رازی بیټ - ده گیر نه وه ده فەر موئی:

(رۆژنیکیان که له خزمه تی پیغه مبه ردای ﷺ دانیشتبوین، له پر پیاوینک که بهر گه کانی به ری یه کجار سپی و مووی جهسته ی ته و او رهش بوو، هیچ شوینه واریکی سه فەریشی پیوه دیار نه بوو، که سیشمان نه مانده ناسی، هات له خزمه تی پیغه مبه ردای ﷺ دانیشت و پر سیاری له باره ی: ئیسلام و ئیمان و ئیحسانه وه له پیغه مبه ره ﷺ کردو، ئەویش وه لآمی هه موو پر سیاره کانی دایه وه. پاشان فەر مووی: عومه ر! ئایا ده زانیت ئەوه کئی به ئەو پر سیاران ه ده کات؟ وتم: خوا و پیغه مبه ره که ی باشت ده زانن. فەر مووی: ئەوه جو بریله، بۆ ئەوه هات، که ئایینه که تان فیر بکات)^(۱).

* ههروه ها به چهند ریوایه تینکی سه حیح و بن گومان که له پله ی ته و اتوری مه عنه وی دان و پیشه وایانی حه دیث ریوایه تیان کردوون، چه سپاوه که: زۆر جار هاوه لانی پیغه مبه ره ﷺ جو بریلیان له سه ر شیوه ی هاوه لی به رنیز "دحیه الکلبی" دا ده بیننی که پیاوینکی گه لئی جو انخاس بووه^(۲). هه ندی له و هاوه لانه، ئەمانه بوون: ئیمامی عومه ر، ئیبن عه بیاس، ئوسامه ی کورپی زهید، حاریث، عائیشه، ئوم سه له مه، خوایان لئی رازی بیټ. هه موو ئەمانه ده فەر موون: زۆر جار جو بریل مان له سه ر شیوه ی "دحیه الکلبی" دا دیوه. جا ئایا ده گونجی شتیکیان نه دیبیت، بلین: دیومانه؟!

* به سه نه دیککی سه حیح ه وه له "سه عدی کورپی ئەبوو وه ققاصه وه"، که یه کیکه له وه که سه ی موژده ی به هه شتیان پین درا و، فاتیحی ولاتی فارسه، خوای لئی رازی بیټ، ده گیر نه وه که ده فەر موئی:

(۱) صحیح، رواه مسلم.

(۲) صحیح، رواه البخاری و مسلم وأحمد والحاكم والطبرانی.

(له غزای ئو خوددا جو بریل و میکائیلمان له لای راست و چهی پیغه مبهروه ﷺ ده بینی، که له سه ره شیوهی دوو پیادا بوون و بهرگ و پۆشاککی سپی یان له بهردا بوو، بهو شیوهیه پاسهوانی پیغه مبهره ﷺ بوون و، پارێزگاری یان ده کرد)^(۱).

جا ئه گهر پالتهوانیکی موسلمانانی وه کو "سه عد" بلێت: "ده مانینی" ئایا هه رگیز ده گونجی وانه ییت و به پیچه وانه وه ییت؟

* پاشان ئه بوو سو فیانی کورپی حاریشی کورپی عه بدو لمو ته لیب که ئامۆزای پیغه مبهره ﷺ، له رۆژی غزای به دردا، چه ند پی او نیکی سپیی له نیوان زه وی و ئاسماندا بینی، که سواری چه ند ئه سپینکی به له ک بوو بوون^(۲).

* جار نیکیان پیغه مبهره ﷺ له که عه دا جو بریلی پیشانی حه مزه دا، ئه ویش یه کسه ر بوو رایه وه^(۳).

که واته ئه و نمونانه ی بینینی مه لائیکه تمان بۆ روون ده که نه وه، ته و او زۆرن. هه موو ئه م رووداو انه ش جو رنی کمان له مو عجیزاتی پیغه مبهره ﷺ بۆ ده رده خه ن و، به لگه ن له سه ره ئه وه ی که مه لائیکه ته کان وه ک په پووله به ده وری نووری پیغه مبهره ییتی ئه و دا ده خو لینه وه.

سه باره ت به بینین و قسه له گه ل کردنی "جینی" ش، ئه و او زۆر جار روو ده دات. ته نانه ت له گه ل زۆر به ی خه لکیشدا، چ جای ها وه له کان، خوایان لێ رازی ییت. ئه و نه ده هیه که پیشه وایانی فه رمووده، راستترین هه و آل و چه سپاو ترین رووداو مان بۆ ده گێر نه وه.

* "عه بدو ئلای کورپی مه سه وود" له و شه وه دا که "جینی" ئیمانیا ن هینا، جینی بی و قسه یانی بیست و، ده ی شو به اندن به پی او نی (زه ط)^(۴)، که تیره یه کی که له گه تی خه لکی سوودانن.

* پاشان رووداو نیکی به ناو بانگ هیه، که زانا یان و پیشه وایانی فه رمووده ده ی گێر نه وه و با وه ری پێ ده که ن، که بریتی یه له وه ی: "خالیدی کورپی وه لید - خوای لێ رازی ییت - کاتێ که بتی: "العزی" ی روو خاند، ئافره تیکی رووتی ره شی بینی قژی

(۱) صحیح، رواه الشیخان.

(۲) رواه البزار فی مسنده: ۳۱۷/۹-۳۱۸.

(۳) رواه البیهقی مرسلأ وابن سعد فی الطبقات ۱۲/۳. بر وانه: الشفا ۱/۳۶۲.

(۴) صحیح، رواه الترمذی واللفظ له وقال: حسن صحیح غریب، ورواه أحمد والطبرانی.

بلاو كردبووه و له ناو بته كهوه هاته دهرهوه، يه كسهر به شمشيره كهى له تى كرد. پاشان ئەمەى بۆ پيغمبەر ﷺ گيڤرايهوه، ئەويش فەرمووى: "ئەوه عوززا بووه"^(۱) كه خەلكى ده يانپەرست كاتى له ناو بته كهدا بوو، له دواى ئەوه ئيتز ناپەرستيت.

* له حەزرتى عومەرى كورپى خەتابهوه - خواى لى رازى بيت - ده گيڤر نهوه ده فەرموئى: جارئك له خزمەتى پيغمبەر دا ﷺ دانىشتبووين، پياويكى پير هات و دارعه سايه كى به دهستوه بوو، سهلامى له پيغمبەر ﷺ كرد و، ئەويش وهلامى سهلامه كهى دايهوه و، فەرمووى: ئەم دهنگه له دهنگى "جىنى" ده چيئت، تۆ كييت؟ وتى: من "هامه"م.. له "حهديت" يكى دريژدا ده فەرموئى: پيغمبەر ﷺ چەند سووره تيكيشى له قورئانى پيرۆز فير كرد^(۲).

ئەم رووداوه هەر چەند له لايەن پياوانى حەديشهوه ره خەنى لى گيراوه، بهلام چەند پيشه وايه كى تر به سه حىحيان داناوه^(۳). هەر چۆن بيت به پيوستى نازانين زۆرى له سه ر برۆين، چونكه نمونهى ئەم بابته گەلى زۆره.

ده بى ئەوهش بليين كه:

ئەو كه سانهى به نوورى پيغمبەر ﷺ رووناك بوونهوه و له سه ر بهرنامه كهى ئەو پهروه رده بووبون، كه له هه زاران كهس تيپر ده بن، له ئەوليا و ئەقتاب و زانايان و پياو چاكانى وهك شيخي گه يلانى، هه موو ئەمانه، به "مه لائيكهت" و "جىنى" گه يشتون و قسه يان له گه لدا كر دوون. ئەم ريوايه تانهش كه له م باره يه وه هەن، تابلئى موه واتير و زۆر و گو مان برن.

به ئى، گه يشتنى ئوممەتى پيغمبەر ﷺ به "مه لائيكهت" و "جىنى" و قسه كردن يان له گه لياندا، يه كيكه له شوينه واره كانى پهروه رده ي پيغمبەر ئيتى پيغمبەر ﷺ و رينمايى به بى وينه كهى.

(۱) صحيح، رواه البيهقي والنسائي وأبو يعلى.

(۲) رواه البيهقي.

(۳) "ابن الجوزي" له باره ي ئەم فەرموده يه وه ده ليت: "موضوع لا أصل له". بهلام زانايانى تر ده لين: "تعدد طرقه يدل على صحته". بروانه: نسيم الرياض للخفاجي ۲۸۷/۳.

لقى سى هم

پاراستن و پاريزگارى كردنى پيغمبەر ﷺ له لايەن خواى گهروهه، موعجيزهيه كى ئاشكرا و راستىيه كى به كجار روونه و، له دهقى ئەم ئايهتهى قورئاندا باس كراوه كه دهفه موى:

﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ۶۷)!

جالەم ئايهته پيرۆزه دا موعجيزاتى زۆر ههيه، چونكه لهو كاته دا كه پيغمبەر ﷺ پيغمبەرئىتى خۆى راگه ياند، تهحه دداى تهنها تاقميك، يان نه تهويهك، يان چه ند پيشه وايه كى راميارى، يان چه ند كاربه ده ستىكى ديارى كراوى نه كردوه، بهلكو تهحه دداى هه مو دهسته لاتداران و خاوه ن ئايينه كانى به گشتى كردوه، له كاتيكدا كه جگه له خوا هيج پاريزگارنىكى نه بووه، ته نانه ت مام و خزم و كه سوكار و تيره كه شى دوزمنى بوون. كه چى سه ره پراى ئەمەش، بيست و سنى سالى په بهق، به بئى هيج پاسه وانىك، ژيانى به سه ر برد و چه ندين رووداوى سامنا كيشى لهو ماوه يه دا به سه ره ات، له گه ل هه موو ئەوانه شدا، هه ر ته نها خاوه نده پياراست و، تا ئەو ده مه ي كۆچى دوايى كرد بهو په رى دلنبايى و ئاسووده يى په وه ژيا. ئەمەش به وينه ي روونا كيبى خۆرى گه شى ئاسمان، به لگه يه كى روونه له سه ر دامه زراوى و به هيزبى ئەو راستىيه ي كه له م ئايه ته پيرۆزه دا هه يه:

﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ۶۷)!

ليزه دا - بۆ نمونه - چه ند رووداوىك باس ده كه ين، له وانه ي كه به شيويه كى گومان بر چه سپاون:
رووداوى په كه م:

* زانايانى فه رمووده و شاره زايانى ژيانى پيغمبەر ﷺ به يه كده نكي ده گير نه وه كه: لهو كاته دا قوره يش كۆبو نه وه و بريارى كوشتنى پيغمبهران ﷺ دا، شه يتان له شيويه ي پياوئىكى پيردا هات بۆ لايان و پينمايى كردن كه: له هه ر تيره يه كى قوره يش به كيك به شدارى كوشتنى بكات، بۆ ئەوه ي له پاشاندا ناكۆكى نه كه وينه نيوانيان. ئەوه بوو نزىكه ي دووسه د پياو به پيشه وايه تى: "ئه بوو جهه ل" و "ئه بوو له هه ب"، به ره و مالى پيغمبەر ﷺ روشتن. لهو كاته شدا چه زره تى عه ل له خزمه تى پيغمبهردا ﷺ بوو. به

فهرمانی پیغمبهر ﷺ چه زره تی عملی له جینی پیغمبهر دا ﷺ نوست و، پیغمبهر ﷺ خۆیشی چاوه روانی ئەوانی کرد، تا ئەو کۆمهلهی قوره‌هیش هاتن و ده‌ورویشتی ماله که یان گرت. ئنجا پیغمبهر ﷺ ته شریفی له مال هاته‌ده‌روه و به‌سه‌ر سه‌ریانه‌وه راوه‌ستا و، خواوه‌ند چاوی ئەوانی له ئاستی دا کوێر کرد. ئنجا پیغمبهر ﷺ مشتیک خاکی به‌سه‌ر ده‌موچاویاندا وه‌شاندا و خۆی ده‌رباز کرد^(۱).

* هه‌روه‌ها خواوه‌ند پیغمبهره‌که‌ی خۆی له‌وه‌ پاراست که کافران له ئەشکه‌وته که‌دا بیبینن، به‌ بۆنه‌ی ئەو جالجالۆ که‌یه‌وه که ناردی و ده‌رگای ئەشکه‌وته که‌ی ته‌ند و، ئەو دوو کۆتره‌ش که له ده‌رگای ئەشکه‌وته که‌دا راوه‌ستان^(۲).

رۆوداوی دووه‌م:

* ئەم رۆوداوه بریتی‌یه له به‌سه‌رهاتی "سوراقه‌ی کورپی مالیک" که له کاتی کۆچی پیغمبهر دا ﷺ بۆ مه‌دینه، رۆوی دا.. ئەوه‌بوو هۆزی قوره‌هیش خه‌لات و به‌خششی بۆ ئەو که‌سه راگه‌یاندا که هه‌والتی پیغمبهر و ئەبووبه‌ کریان بداتی، یان بیانکوژی، یان به‌ زیندوویی بیانگریت.

سوراقه‌ش که ئەم راگه‌یانده‌ی قوره‌هیشی پین گه‌یشت، یه‌ کسه‌ر به‌ سواری ئەسه‌به‌که‌ی شوین پینی پیغمبهری ﷺ هه‌لگرت، تا نزیک پیغمبهر ﷺ بووه‌وه. له‌و کاته‌دا پیغمبهر ﷺ دو‌عا‌ی لێ کرد، یه‌ کسه‌ر چوارپه‌لی ئەسه‌به‌که‌ی له‌ زه‌وی دا رۆچوو و له‌سه‌ری که‌وته‌ خواره‌وه. پاشان سوار بووه‌وه و رۆشت تا ئەوه‌نده‌ لیان نزیک بووه‌وه، که گوینی له پیغمبهر بوو ﷺ قورئانی ده‌خویند و لاشی لێ نه‌ده‌کرده‌وه. به‌لام چه‌زهرتی ئەبووبه‌ کر لای کرده‌وه و، عه‌رز ی پیغمبهری ﷺ کرد: وا گه‌یشتنه‌ سه‌رمان. ئەویش، هه‌روه‌ک له‌ناو ئەشکه‌وته که‌دا پینی وت، لی‌ره‌شدا فه‌رموویه‌وه: "لا تحزن إن الله معنا". له‌م کاته‌دا هه‌ر چوارپه‌لی ئەسه‌به‌که‌ی سوراقه‌ بۆ جاری دووه‌م تا ئەژنۆی رۆچوو به‌ناو زه‌وی دا و له‌سه‌ری که‌وته‌ خواره‌وه. پاشان زۆری لێ کرد و هه‌لتی سانه‌وه‌وه، سه‌یری کرد چوارپه‌لی ئەسه‌به‌که‌ی شتیکی وه‌ک دوو که‌لتی لێ هه‌لده‌سا! ئنجا بانگی له پیغمبهر ﷺ و چه‌زهرتی ئەبووبه‌ کر کرد و وتی: "الأمان! پیغمبهریش ﷺ ئەمانامه‌یه‌کی بۆ

(۱) صحیح، رواه الإمام أحمد.

(۲) رواه الطبرانی والبخاری والأصبهانی.

نووسى و فەرمانى دايىڭ كە ھەر كەسنىكى دى رېسى لىن ون بىكات، تاكو نە كەوتتە شوئىيان. پاشان وازى لى ھىنان و رۇشت^(۱).

* لە خەبەرلىكى تردا دەگىر نەوھ كە شوانىڭ دەنگوباسى يىغەمبەر ﷺ و ئەبووبە كرى دەست كەوت، يە كسەر بە پاكردن رۇشت تاكو قورەيش ناگادار بىكاتەوھ. كە گەيشتە مەككە، دلى مۇر كرا و نەيدەزانى چى بىكات و لە بىرى برايوھ بۇچى ھاتوھ! تا گەپرايوھ جىيى خۇي^(۲). لە دوايى دا بۇى دەر كەوت كە لە بىرى براوھتەوھ.

رووداوى سى ھەم:

* پىشەوايانى فەرمودە لە چەند رېنگايە كى جياجياوھ دەگىر نەوھ كە: لە غەزاي "غەتەفان و ئەغار" دا سەرۇك ھۆزە كەيان، كە ناوى: "غەورەئى كورپى حارىئى موخارىبى" بوو، وىستى دەست لە يىغەمبەر ﷺ بوو شىئىت. ئەو بوو يىغەمبەر ﷺ كاتىكى زانى ئەم كابرايوھ بە شمشىرەوھ لەسەر سەرى پاوھستاوھ. فەرمووى: "اللهم اكفنيه بما شئت". واتە: خوايە! بەھەر شتىڭ كە خۇت وىستت لەسەرى بىت، لە كۆلمى بىكەرەوھ! ھەر كە يىغەمبەر ﷺ ئەمەى فەرموو، يە كسەر ژانىڭ بە پىشتى ئەو پياوھدا ھات كە لە جموجوئى خىست و، بە دەمدا كەوت و، شمشىرە كەشى لە دەست كەوتە خوارەوھ^(۳)!

* ھەر وھەدا دەگىر نەوھ كە جارنىڭ كابرايوھ كى دەشتە كى بە شمشىرەوھ ھاتە سەر يىغەمبەر ﷺ و پىي و ت: ئىستا كى لە دەستى من رزگارت دەكات؟ يىغەمبەر ﷺ فەرمووى: "الله". يە كسەر دەستى پياوھ دەشتە كى بە كەوتە لەرزىن و شمشىرە كەى لى كەوتە خوارەوھ^(۴). ئىنجا يىغەمبەر ﷺ ھەلى گرتەوھ و فەرمووى: "ئەى ئىستا كى تۇ لە دەستى من رزگارت دەكات؟" ھەر لەم رىوايوھتەدا دەلىت: لە ئەنجامدا يىغەمبەر ﷺ لىيى خۇش بوو، ئەوئىش گەپرايوھ بۇ ناو ھۆزە كەى خۇي و پىي و تىن: لە لاي باشتىن مرقۇفەوھ ھاتوھتەوھ.

(۱) صحيح، رواه البخاري ومسلم وأحمد.

(۲) الشفا ۱/۳۵۱.

(۳) ذكره القاضي عياض باللفظ المذكور، برواه: الشفا ۱/۳۴۸ والحديث أخرجه بنحوه البخاري وابن حبان والحاكم وأبو يعلى والطبراني في الأوسط.

(۴) صحيح، رواه البخاري ومسلم.

* به هه مان چه شنی ئەم به سه رها ته، ده گێر نه وه که له غه زای به دریشدا به سه ری هاتووه. ئەویش ئەو یه که ده لێن: له رۆژی به دردا به نیازی ده ست به ئاو گه یاندان له هاوه لانی دوور که وته وه. یه کێک له مونا فیکان شوینی که وت. وه کو ریوایه ته که ی پێشو، ئەویش شم شیر ی له پێغه مبه ر ﷺ به رز کرده وه، به لام که پێغه مبه ر ﷺ ئاو ری لێ دایه وه، یه کسه ر ئەو مونا فیکه که وته له رزین و شم شیر ه که ی له ده ست دا که وت.

رووداوی چواره م:

* به ریوایه تیک ی "مه شهوور" ی نزیك له ته و اتوره وه، له پێشه وایانی هه دی شه وه ده گێر نه وه، هه روه ها زۆریه ی زانایانی ته فسیریش له وه دا له گه لیا ندان که هۆی هاته خواره وه ی تابه تی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ﴾ * وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ (یس: ۸-۹) ئەو بوو که: ئەبوو جهه ل سویندی خوارد: ئەگه ر هه ر کات محمه د له سوژده دا ببینیت، ئەو به رده گه روه یه بدات به سه ری دا. جا رێک پێغه مبه ر ﷺ له سوژده دا بوو، به ردیک ی گه ره ی هینا تا کو بیدات به سه ری دا، له م کاته دا قوره ی شیش سه یریا ن ده کرد. به لام به رده که لکا به هه ر دوو ده ستیه وه و، ده سه ته کانی شی تا ملی وشک بوون^(۱)، که پێغه مبه ر ﷺ له نویژه که ی بووه وه، رۆشت و ده ستی ئەبوو جهه لیش به ربوو. ئیتر ئەم ده ست به ربوونه ی یا ن له به ر ئەو بووه که پێغه مبه ر ﷺ دو عای کردووه به ربییت، یا ن له به ر ئەو ی که هه یج پێو یستی یه ک نه ما به وه ی به رده که ی پێوه بلکیت.

* وه لیدی کو ری مو غه یره، هات بۆ لای پێغه مبه ر ﷺ به نیازی ئەو ی بیکو ژیت. به لام خوا وه ند چا وه کانی وا کو یر کرد که گو ینی له ده نگ ی پێغه مبه ر بوو، که چی به چا و نه یده بینی. نا چار گه راپه وه بۆ لای هاو رپیکانی، ئەو انیشی نه بینی تا بانگیان کرد^(۲)! هه ر به م جو ره مایه وه هه تا پێغه مبه ر ﷺ ته شریفی له مز گه وتدا بوو. به لام که له مز گه وت رۆشته ده ره وه، چاوی چاک بووه وه، چونکه هه یج پێو یستی یه ک به کو یری ئەو نه ما.

* هه روه ها له هه زه رته ی ئەبوو به کری صیددیقه وه - خوا ی لێ را زی بی ت - ده گێر نه وه که: دوا ی ئەو ی سووره تی: ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ﴾ نازل بوو، "ئوم

(۱) أخرجه ابن اسحاق وابن هشام والبيهقي وأبو نعیم بلفظ قريب، وأصله في البخاري والترمذي وأحمد وأبو يعلى.

(۲) الشفا ۱/۳۵۱.

جهميل"ی ژنی ئەبوو لهههه، که ئەم سوورەتە بە ﴿حَمَّالَةَ الْحَطَبِ﴾ ناونا تۆرە ی لێ ناو، دەستە کانی پێ کرد لە بەرد و هات بۆ پیغەمبەر ﷺ لەو کاتەدا که پیغەمبەر ﷺ لە گەل ئەبوو بە کر لە "مسجد الحرام" دا بوو. کاتی گەیشتە سەریان تەنها ئەبوو بە کری بینی و، خوای گەورە لە ئاستی پیغەمبەرە کە ی دا ﷺ چاوی ئەوی کوێر کرد. ئەو بوو بە ئەبوو بە کری و ت: کوا هاوړی کەت؟ بیستوو مە قسەم پێ دەلێت، بە خوا ئە گەر ببینم ئەم بەردانە ی بە دەمدا دە کیشم^(۱).

بێ گومان "ژنە دار کیشی دۆزەخ" ناتوانی ت دەستە لاتداریکی هیندە گەورە و مەزن ببینت که خواوەند بە چەند پلە یە کی ئاوا بەرز لە کەسانی تر جیای کردووە تەو.

رووداوی پینجەم:

* بە نەقلی راست و دروست ئەو بەسەر هاتە چەسپاوە که بەسەر "عامیری کوری توفیل" و "ئەربەدی کوری قەیس" دا هاتوو، که بەم جۆرە یە:

"ئەم دوانە بە نوێنەر ایەتی تیرە کە یان هاتنە خزمەتی پیغەمبەر ﷺ. زووتر عامیر بە هاوړی کە ی وتبوو: من لە پێشموه محەمەد بە قسە دە گرم، تۆیش لە کاتی قسە کردندا لێی بدە. لە پاشاندا نەیبینی هاوړە لێ کە ی هیچ کاریک بەکات. کە دوا یی لێی پرسی بۆ هیج ت نە کرد؟ لە و لامدا وتی: بە خوا هەر کات دەمویست لێی بدەم، تۆم لە نیوان خۆم و ئەودا دەبینی، ئایا لە تۆ بدەم"^(۲)؟

رووداوی شەشەم:

* هەر هەوڵا بە نەقلی صەحیح چەسپاوە که: "شەیبە ی کوری عوسمانی حەجەبی" لە رۆژی "حونەین" یان "ئوحود" دا گەیشتە سەر پیغەمبەر ﷺ. کاتی خۆیشی حەزەرەتی (حەمزە) باوک و مامی ئەمی کوشتبوو. لە بەر خۆیەو و تێ: دەرفەتە، وائەمڕۆ تۆ لە ی خۆم لە محەمەد دەسینمەو! کاتی خەلک لە جەنگە کە دا تیکەل بە یە کتر بوو بوون، ئەم لە پێشموه هات بۆ پیغەمبەر و شمشیرە کە ی بەرز کردووە بۆ ئەو ی دەستی خۆی بوە شینیت.. خۆی دە یگێریتەو، دەلێت: لەم کاتەدا پیغەمبەر ﷺ پێی زانیم، بانگی کردم و دەستی خستە سەر سنگم، لەو کاتە شدا لە هەموو کە سیك زیاتر رقم لێی بوو. کە دەستی لەسەر سنگم هەلگرت، لە هەر چی کەس هە یە زیاتر خۆشم دەویست. ئنجا پێی وتم: وەرە نزیك بەر هەو و لە دژی کافران بچەنگە. دەلێت: نزیك بوومەو و بە

(۱) رواه البيهقي والحاكم وقال: صحيح الإسناد.

(۲) رواه ابن اسحاق والبيهقي وأبو نعيم والطبراني والأصبهاني واللفظ له.

شمشیره کهم له گه‌ل کافر اندا شهرم ده کرد و، خۆم کرد به قه‌لغان بو پیغمبر ﷺ خۆ
 نه گهر باو کیشم بهاتایه‌ته برده‌ست، ده‌مکوشت و نه‌مده‌هیشت نزیکی پیغمبر
 بیته‌وه^(۱).

* "فوضاله‌ی کوری عمر" یش ده‌لئیت: له سائی فه‌تخی مه‌ککه‌دا که پیغمبر ﷺ
 ته‌وافی که‌عه‌ی ده‌کرد، ویستم بیکوژم. که لینی نزیک بوومه‌وه، فه‌رمووی: "ئه‌وه
 فوضاله‌یه؟ وتم: "به‌لنی". فه‌رمووی: "ئه‌وه له‌دلی خۆتدا چیت ده‌وت؟ وتم: "هیج".
 نه‌ویش بیکه‌نی و، داوای لیبوردنی له‌خوا بو‌کردم و، ده‌ستی خسته‌سه‌رسنگم و، به‌وه
 دلم دامر کایه‌وه. به‌خوا ههر که‌ده‌ستی له‌سه‌رسنگم لابرد، له‌ههرچی شت هیه‌که
 خوا دروستی کردوه پیغمبرم ﷺ زیاتر خۆش ده‌ویست^(۲).
 رووداوی حه‌وته‌م:

* به‌نه‌قلی سه‌حیح چه‌سپاوه و ده‌گیرنه‌وه که: جارنیک پیغمبر ﷺ پالی به
 دیوارنیکه‌وه دابووه‌وه، جووله‌که‌کان پیلانیان له‌دزی پیغمبر ﷺ ساز کرد و، به‌کیکیان
 ویستی به‌ردیکی گه‌وره‌ی به‌سه‌ردا بکیشیت. پش ئه‌وه‌ی ده‌ستی خۆی بوه‌شینت،
 پیغمبر ﷺ هه‌لسا و رۆشت^(۳). به‌و جوژه و به‌بۆنه‌ی پاریزگاریی خوای گه‌وره‌وه،
 پیلانه‌که‌یان سه‌ری نه‌گرت.

رووداوی تری هاوچه‌شنی ئه‌مه زۆرن. ئه‌وه‌تا ئیمامی بوخاری و موسلیم و
 پیشه‌وایانی تری حه‌دیت، له‌هه‌زه‌تی عایشه‌وه ده‌گیرنه‌وه، که ده‌فه‌رمویت: تا ئه‌و
 کاته‌ی ئایه‌تی: ﴿وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ نازل بوو، پیغمبر ﷺ پاسه‌وانی هه‌بوو. به‌لام
 که ئه‌م ئایه‌ته‌هاته‌خواره‌وه، سه‌ری له‌ماله‌وه هینایه‌ده‌روه و فه‌رمووی: "یا أيها الناس!
 انصرفوا، فقد عصمني ربّي عز وجل"^(۴). واته: خه‌لکینه! فه‌رموون برۆن، واخوا خۆی
 ده‌پاریزیت.

* * *

(۱) الشفا ۳۵۳/۱. نسیم الریاض ۲۴۸/۳.

(۲) رواه ابن اسحاق وابن هشام وابن سید الناس. بروانه: الشفا ۳۵۳/۱، الإصابة ۳۷۲/۵.

(۳) رواه ابن اسحاق. بروانه: الشفا ۳۵۲/۱.

(۴) رواه الترمذی وعبد بن حمید وابن جریر وأبو نعیم والحاکم وقال: صحیح الإسناد.

ئەم پەيامە، ھەر لە سەرەتاوہ تا ئىرە، ئەوہى روون کردوہ کہ:

ھەرچى جۆر و ھەرچى جىھانى ناو ئەم بوونەوہرە ھەيە، ھەموويان يىغەمبەر ﷺ لە دەناسن و پەيوەندىيان لە گەلتى دا ھەيە. چونکە ئەمانە موەجىزە کانى يىغەمبەر ﷺ لە ھەموو جۆرىك لە جۆرە کانى بوونەوہراندە دەردەخەن. واتە دەرى دەخەن کہ ئەم يىغەمبەرە بەرپىز و نازدارە ﷺ پەوانە کراوى بەدېھنەرى گەردوون و نىرراوى پەروەردگارى ھەموو جىھانە کانە.

بەلتى، ھەر وەك فەرمانبەرىكى گەورەى دەولەت، يان پشکىنارىكى پاىەبەرزى لای پادشا، ھەموو فەرمانگە کانى دەولەت دەيناسن و، ئە گەر پىرواتە ناو ھەر کام لەو فەرمانگەيانە، ئەوا پىزىكى گەرم و زۆرى لى دە گىرىت، چونکە لە لایەن پادشاى مەزنەوہ کارى پى سپىراوہ. بەلام ئە گەر وا دابنىن ئەم کار پى سپىراوہ تەنھا پشکىنارى "دادگەرى" يىت، ئەوا تەنھا فەرمانگە کانى "دادگەرى" دەيناسن و پىزى لى دە گرن و، فەرمانگە کانى تر بە باشى نايناسن. يان ئە گەر تەنھا پشکىنارى گشتى سى سىپا يىت، ئەوا فەرمانگە پەسىيە کانى تى دەولەت نايناسن..

بەلام خۆ لەو غوونانەى پىشوو، تى دە گەين کہ: ھەموو فەرمانگە کانى دەستەلاتدارى خواوہند، زۆر بە باشى ئەو يىغەمبەرە ﷺ دەناسن و، بە غەبرى خۆشيانى دەناسىن. ھەر لە مەلايکەتەوہ تا دە گاتە جالجالۆ کہ و مىش..

کہ واتە - بە بى ھىچ گومانىك - دو ھەمىن يىغەمبەرە ﷺ و، نىرراوى پەروەردگارى جىھانىانە و، پەيام و يىغەمبەرىيە کەشى وەك ھى يىغەمبەرانى تر نىيە، تا تەنھا بۆ يەك نەتوہ يىت، بەلكو بۆ ھەموو بوونەوہرەنە بە گشتى.

ئامازەى شازدەھەم

ئەم ئامازەيە برىتىيە لە "ئىرھاصات". واتە ئەو رووداوہ لە عادەت بەدەرەنەى کہ لە پىش يىغەمبەرىيى دا دەر کەوتوون. جا لە بەر ئەوہى ئەم رووداوانە پەيوەندىيان بە يىغەمبەرىيى يىغەمبەرەوہ ﷺ ھەيە، ئەوا بە جۆرىك لە بەلگە کانى يىغەمبەرىيى ئەو دادەنرىن.. ئەمانەش سى بەشن:

به شی یه کهم

ئهم به شه بریتی به له و هه و آلانهی که "تهورات" و "ئینجیل" و "زه بوور" و "صوحوف" ی پیغمبهه ران - دروودیان له سهر بیته - له باره ی پیغمبهه ریتی حه زه ته ی محه مده وه ﷺ رایانگه یان دوون. که ئهمهش به دهقی قورئانی پیرۆز چه سپاوه.

به ئی، مادهم ئهو کتیبانه "ئاسمانی" ن و خاوه نه کانیشیان (واته ئه وانه ی بۆیان هاتوون) چه ند پیغمبهه ریکی به ریزن - دروودی خویان له سهر بیته - ده بی ئهو کتیبانه به و په ری بئ گومانی و به جزریکی پیویست باسی ئهو که سه بکه ن که به هزی ئهو نووره ی له لایه ن خاوه بۆی دیت نیوه ی رووی زهوی روونسا که ده کاته وه و ئایینه کانی تر هه لده وه شینته وه و پوخساری گهردوونیش ده گۆریت..

چونکه ئهو کتیبانه ی که رووداوه جوزئی به کان له بیر ناکه ن و تۆماریان ده که ن، هه رگیز ناگۆنجی گرنگترین و گهوره ترین رووداوی میژووی مرؤفایه تی، که پیغمبهه ریتی حه زه ته ی محه مده وه ﷺ، باس نه که ن.

جا مادهم باسی ده که ن، ئه و باسکرده که یان یان به درۆ خسته وه ی ئهو ده بیته تا کو ئایینه کانی خزیان له هه لوه شانوه و تیاچوون پاریزن، یاخود بریتی ده بیته له ته سدیق کردنی. واته بۆ ئه وه ی ئایینه که یان له ده ستکاری و ته حریف و خورافات پاریزن، ته سدیقی ئهو پیغمبهه ره ﷺ ده که ن. خو قسه ی هه موو دۆستان و دوژمنان له وه دا یه کی گرتوه که هه یج به لگه و نیشانه یه کی ئه وتۆ له و کتیبانه دا نی یه به درۆ خسته وه ی ئهم پیغمبهه ره ﷺ رابگه یه نیت. که واته ده بی به لگه و نیشانه ی ته سدیقی ئه ویان تیدا بیته.

ئیتشاش مادهم به شیوه یه کی ره ها "ته سدیق کردن" له ئارادایه و هۆ کاریکی سه ره کیش هه یه که داخوازی ئهم ته سدیق کردنه یه، ئه و لیره دا سی به لگه ی به هیز و توندوتۆل له سهر بوونی ئهم ته سدیق کردنه ی پیغمبهه ریتی پیغمبهه ره ﷺ له و کتیبانه دا، ده هینینه وه:

به لگه ی یه کهم:

پیغمبهه ره ﷺ چه ند ئایه تیکی به سهر شوینکه وته ی ئهو ئایینه دا خوینده وه و، به و ئایه تانه ته حه ددای کردن. وه ک بئیی به زمانی قورئانی پیرۆزه وه پیمان ده فهرموی:

(ئەو ئەتە كىتەبە كاتتەن تەسلىدىقى پىنغەمبەر ئىتىم و ئەو وەسەفانەى من دە كەن كە تىيائىندايە و، لەو دەعوایەمدا كە بە ھەممو جىھانە كانى رادە گەيەتم، بە راستم دادەنئىن).

ئەمانەش ھەندىكەن لەو ئايەتەنەى كە ئەم تەھەددى يەيان تىدایە:

﴿قُلْ فَأْتُوا بِاثْوَرَةٍ فَأَتُّلُّوْهَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (آل عمران: ۲۹۳).

﴿قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَلْفُسَكُمْ ثُمَّ تَبْتَهِلْ

فَنَجْعَلَ لَعْنَةً اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (آل عمران: ۶۱).

لە گەل ئەم تەھەددادا پروون و ئاشكرايەشدا، ھىچ كام لە زانا و قەشە كانى جوولە كە و گاۋرە كان نەھاتن ھىچ شتىك دەرىخەن كە پىنچەوانەى ئەو راگەياندەى پىنغەمبەر ﷺ بىت. خۆ ئە گەر ھەر شتىكيان پىنچەوانەى فەر موودە كەى پىنغەمبەر ﷺ لە بەردەستدا بىۋايە - با زۆر كەمىش بىت - ئەو ئەو جوولە كە و كافەر و مونافىقە يە كىجار ھەسوود و سەرسەختانەى كە لە ھەممو كات و جىگايە كدا ھەن، دەرياندەخست و ئاشكرايان دە كرد.

ناوەرۆكى ئەم تەھەددايەش برىتى بوو لەو ھەى كە: يان دەبىت بتوانن شتىك لە كىتەبە كانياندا بدۆزنەو پىنچەوانەى ئەو بىت كە ئىستا ئەم پىنغەمبەرە ﷺ لە لايەن خواوہ رايەدە گەيەنئىت.. يان پىنغەمبەر ﷺ زۆر بە توندى جىھادىيان لە گەلدا دە كات. جا لەبەر ئەو ھەى نەيانتوانى شتىك بچەسپىنن كە پىنچەوانەى راگەياندەنە كەى پىنغەمبەر ﷺ بىت، ناچار پروون بە جەنگ و كاۋلكارى و دەربەدەرى رازى بىن. واتە شتىكيان دەست نەكەوت كە بىكەن بە بەلگەى خۆيان و پىنغەمبەرى پىيىدەنگ بكەن. چونكە ئە گەر شتىكى لەو جۆرەيان دەست بكەوتايە ئەو ئاشكرا كەردنى گەلئى ئاسانتەر بوو لەو مال و سامان بەخت كەردن و كاۋلكارى و دەربەدەرى يەى كە بەسەرياندا ھات.

بەلگەى دوو ھەم:

لەبەر ئەو ھەى "ئەورەت" و "ئىنجىل" و "زەبوور" بۆ چەندىن زمانى يەك لە دوای يەك وەر گىرپراون و، قەسى ئەو كەسانەيان تىكەل بوو كە تەفسىريان كەردوون و بە ھەتە لىكيان داۋنەتەو و، چەندىن وشەى نامۆيان ئاۋىتە بوو.. لەبەر ئەمانە، دەبىنئىت ئەو ئىعجازەى كە لە ئايەتە كانى قورئاندا ھەيە، لەواندا نى يە. ئەمە جگە لەو دەستكارى يانەش كە نەفامان و دەروون چەپەلان تىيائىندا كەردوون و كەموكوورپى و ناتەواۋى يە كانى ئەو كىتەبانەى زىاتر كەردوو. تەنانت گەورە زانای بەناۋبانگ: "شىخ

ره حمه توللای هیندی^(۱) هه زاران ده ستکاری له و کتیبه نا و براوانه دا ده ستیشان کردوو و، زانایانی جووله که و گاوری پین بۆرداو.

سه ره پای ئەم هه موو ده ستکاری یانه، هه ره له م سه رده مه ی خو شماندا زانای به ناوبانگ: "حسین الجسر"^(۲) - خوالی خۆش بیته - سه د و ده به لگه ی له سه ره پیغه مبه ریته ی پیغه مبه رمان ﷺ له و کتیبه نه دا ده ره ی ناوه و ئەمه شی له کتیبه ی "الرساله الحمیدیة" دا چه سپاندوو. خوالی خۆشبووش "ئیسماعیل حه ققی مه ناسته ری" وه ری گپراوه بۆ زمانی تورکی. هه ره که سیك ده یه ویت با سه یری بکات.

پاشان به شیکی زۆری زانایانی جووله که و گاور، دانیان به م راستی یه دا ناوه و وتویانه: وه سه فه کانی محمه د پیغه مبه ر ﷺ له کتیبه کاغاندا هه یه. وه ک: "هه رقلی پادشای رۆم" که دانی به م راستی یه دا نا و تی: "حه زه ته ی عیسا - دروودی خوالی له سه ره بیته - مژده ی هاتنی محمه دی ﷺ داوه". هه ره به م جوژه "موقه وقیسی پادشای میسر" و "ئین صۆریا" و "ئین ئەخته ب" و "که عبی کوری ئەسه د" ی برای و "زوبه یری کوری باتیا" و، غه یری ئەمانه ش له زانایانی جووله که و سه ره کرده کانیان دانیان به مه دا ناوه و، وتویانه: وه سه فه کانی ئەم پیغه مبه ره ﷺ له کتیبه کاغاندا هه ن.

(۱) (شیخ ره حمه توللای هیندی) له نیوان ساله کانی (۱۸۱۸ - ۱۸۹۱ز) دا زیاره. ئەم ده ستکاری یانه شی له کتیبه که ی دا که ناوی "إظهار الحق" ه، باس کردوو. ئەم کتیبه بۆ زۆر زمان وه رگپراوه و به وردترین لیکۆلینه وه ی پهنه یی داده نریت له هه ردوو کتیبه تهورات و ئینجیلی ئیستادا. هۆی دانانی ئەم کتیبه ش ئەوه بووه که له ده می داگیر کردنی هیندستان له لایه ن ئینگلیزه وه، موبه ششیره کان زۆر به توندی هیرشیان ده کرده سه ر ئیسلام. بۆیه گه لێ که س له زانایان به توندی به ره نگاریان بوونه وه. یه که م مونازه ره ی په سمی له نیوان دانه ری ئەم کتیبه و سه رۆکی موبه ششیره کان له به رواری ۱۰/۳/۱۸۵۴ز دا سازکرا و، سه ره جه می گفتو گو کانی ئەم مونازه رانانه ش به ئاماده بوونی گه وره پیاوانی هیندستان تو ماره کران. له ئەنجامدا موبه ششیره که به به لگه به زینرا و پینش ئەوه ی مونازه ره که کۆتایی پین بیته شکستی هینا و له کۆری مونازه ره که رۆشته ده ره وه! بۆ زیاده ناگاداری له باره ی ئەم کتیبه و دانه ره که ی، بروانه کتیبه: "اکبر مجاهد فی التاريخ: الشيخ رحمة الله الهندي" دانراوی: محمد سلیم محمد سعید. وه رگپراوی بۆ عه ره بی: فخرالدین أحمد و د. أحمد حجازي السقا و سيد عبدالله محمد علام. الناشر: مكتبة الكليات الأزهرية - مصر - الطبعة الأولى ۱۹۷۷. (وه رگپ)

(۲) حسین الجسر: له (ته رابلوس) ی لو بنان له دایک بووه و هه ره له ویش کۆچی دوایی کردوو. له نیوان ساله کانی (۱۲۶۱ - ۱۳۲۷ک/ ۱۸۴۳ - ۱۹۰۹ز) دا زیاره. سالی (۱۲۸۴ک) خویندنی له ئەزه ره ته واو کردوو. که گه پراوه ته بۆ ته رابلوس یه که پیاوی ئەوی و شاعیر و زانا و فه یه یکی به ناوبانگی سه رده می خۆی بووه. چه ند به ره مه یکی هه یه، به ناوبانگترینیان: (الرساله الحمیدیة) و (الحصون الحمیدیة). به روانه: (الأعلام) ی زه ره کلی ۲/ ۲۵۸. (وه رگپ)

ههروهها به شیکێ ژۆری تر له زانایانی گاور و جووله که، دواى ئەوهی وەسفەکانی پێغەمبەریان ﷺ له کتیبەکانی خۆیاندا چاوپێکهوت و بۆ زاناکانی تریشیان ڕوون کردەوه و بەلگەیان بۆ هێنانەوه، باوەریان بە ئایینی ئیسلام هێنا و دەستیان لە ئینکاری و سەر سەختی و دوژمنایەتی هەلگرت. وەك: "عهبدوئالای کورپی سەلام و وەهەبی کورپی مونهبیه و ئەبوو یاسر و شاموولی هاوڕینی توبیەع" ههروهك "توبیەع" خۆیشی لە پێش هاتنی پێغەمبەردا ﷺ ئیمانی پێ هێنابوو. ههروهها "ئوسەید و ئەعلەبەبی کورپی سەعیە" ئیمانیاں پێ هێنا. نەههبوو لەناو هۆزی "بني النضير"ی جووله کهدا بە دەنگی بەرز ناره زایی خۆیان لەوه دەربری که هۆزه کهیان له گەل پێغەمبەردا ﷺ دەجەنگان و، وتیان: "والله هو الذي عهد إليكم فيه ابن هيبان". واته: "بەخوا ئەمە ئەو پێغەمبەرەیه که ئێین هەیان بۆی باس کردن". ئەم ئێین هەیانەش پیاویکی خواناس بوو، کاتی خۆی لە پێش ئەوهی پێغەمبەر ﷺ ڕهوانه بکریت، بووبوو بە میوانی "بەنی نەضیر" و پێی وتبوون: "قريبٌ ظهورٌ نبيٌ هذا دار هجرته". واته: "پێغەمبەرێک بەم نزیکانه پەیدا دەبێت، که بۆ ئێره کۆچ دەکات". بەلام "بەنی نەضیر" هیچ گۆی به کیان بەم ههوالههێ ئەم دوانه نەدا و، له ئەنجامدا ئەوهیان توش بوو که تووشیان بوو.

ههروهها چه ندين زانای جووله کهی تری وەك: "ابن یاسین و، موخەیریق و، کهعبولەحبار" و غیری ئەوانیش، پاش ئەوهی وەسفی پێغەمبەریان ﷺ له کتیبەکانیاندا بینی، ئیمانیاں پێ هێنا.

یه کێک له زانا گاواره کان که ئیمانی پێ هێنا: "بوخهیرای ڕه بهن" بوو – وەك له پێشدا باسمان کرد – ئەمەش لەو کاتەدا که پێغەمبەر ﷺ له تەمەنی دوازه سالی دا، له گەل ئەبوو تالیبی مامی ڕۆشت بۆ شام. بوخهیرا له بهر ڕیزنان له پێغەمبەر ﷺ خواردنی بۆ کاروانه کهی قورەیش ئاماده کرد و بانگیشتی بۆ کردن. پاشان سهیری کرد ئەو پەلە ههروهی سیبەری به سەر کاروانه کهوه کردبوو، هەر له جینی خۆی دا ماوه. له بهر خۆیهوه وتی: وادیاره ئەو که سهی که من مه بهستمه هەر لهوئ ماوه و نه هاتوو! له بهر ئەوه، یه کێکی نارد به شوینی دا تا که له گەل خۆی دا بیهینت. ئنجا به ئەبوو تالیبی مامی وت: بیهروه بۆ مه ککه، چونکه جووله که کان زۆر حه سوودن و گەر پێی بزائن به فرۆقێل له ناوی دهبەن، چونکه ئێمه وەسفەکانی ئەم کورپه له تهوراتدا ده بینین.

"نەستووری حەبەشە" و "نەجاشی"ی پادشایان دواى ئەوهی که وەسفەکانی پێغەمبەریان ﷺ له کتیبەکانیاندا بینی، ئیمانیاں پێ هێنا. ههروهها "زه عاتیر"ی زانای بهناو بانگی گاوریش وەسفەکانی پێغەمبەری ﷺ له ناو ڕۆمه کاندایا ئاشکرا کرد و له سەر

ئەمە شەھید کرا! ھەروەھا زانای دینی بەناوبانگ و سەرگەورە ی رۆحانی یە کانی شام: "حاریشی کورپی ئەبوو شەمری غەسسانی" و، پادشاکانی ئیلیا و ناوچە کانی تری شام، وەك: "ھەرقل و ئین ناطوور و جاروود" و ھاوچەشنیان دواى ئەوێی کە وەسفە کانی پیغمبەریان ﷺ لە کتیبە کانیاندا چاوی پێ کەوت، ئیمانیاں پێ هینا. بەلام "ھەرقل" لەبەر ئەوێی نەیدەویست فەرمانرەوایی یە کە ی لە دەست بدات، بە پرەسمی ئیمانە کە ی ئاشکرا نە کرد.

ھاوچەشنی ئەمانە زۆرن، وەك "سەلمانی فارسی" کە پیشتر دیان بوو، وەسفە کانی پیغمبەری ﷺ لە کتیبە کانیاندا دیوو. لەبەر ئەو، بە شوین ئەو پیغمبەردا ﷺ دە گەرا و ھەر کە چاوی پێ کەوت موسلمان بوو! ھەروەھا وەك "تەمیم" کە زانایە کێ بەرێز و گەورە یە و، نە جاشیی پادشای حەبەشە و قەشە کانی حەبەشە و، ئوسقوفە کانی ناوچە ی "نەجران". ھەموو ئەوانە بە یەك دەنگ دەلین: پاش ئەوێی ئەو سافی ئەم پیغمبەرە مان ﷺ لە کتیبە کاغاندا بینی، ئیمانمان پێ هینا.

بەلگە ی سێ ھەم:

وا بۆ نمونە چەند ئایە تێك لە تەورات و ئینجیل و زەبوور^(١) دەھینن، کە مژدە ی ھاتنی پیغمبەر ﷺ دەدەن:

ئایە تێك لە زەبووردا دەلێت:

"اللهم ابعث لنا مقيم السنة بعد الفتره"^(٢).

خۆ "مقیم السنە" ش یە کێکە لە ناوہ کانی پیغمبەر ﷺ.

ئایە تێك لە "ئینجیل" دا دەلێت:

"وقال المسيح: إني ذاهب إلى أبي وأبيكم ليعث فيكم الفارقليطا"^(٣).

(١) زۆر بە ی ئایە تە کانی ئەم کتیبە ناو براوانە مامۆستا نوورسی لە ئەسلە کە دا بە عەرەبی هیناونی و، ھەندیکیشی بە تورکی. جا ئەوانە ی کە ئەو بە عەرەبی هیناونی، ھەر بە عەرەبی دامنەو و وانا کانیام بە کوردی لە پەر اوێزدا لێك داو تەو. ئەوانەش کە لە دەقە کە دا تور کین و وەر گێڕی عەرەبی کردوونی بە عەرەبی، من لە جینگای خۆ یاندا کردو من بە کوردی. بۆ ھەردوو حال تە کەش، لە وەر گێڕانی ئایە تە کانی ئینجیلدا پشتم بە دوو ئینجیلی کوردی بە ستوو، یە کەم: ئەوێی کە لە سالی ١٩١٩ز دا لە نیویۆرک لە ئەمریکا دا چاپ کراو. دوو ھەم: ئەوێی کە لە سالی ١٩٧٤ز دا لە سلیمانی لە چاپخانە ی راپەرین لە چاپ دراو.

(٢) واتە: خوا یە پاش ئەو ماو یە، دامەزرێنەری سوننە مان بۆ بنێرە.

(٣) واتە: من بۆ لای باوکی خۆم و ئێوہ دەرۆم، تا کو "فارەقلیت" نان تیدا بنیریت.

واته: تاكو ئەحمەدتان تېدا بئىرئىت بە پىغەمبەر.

ئايەتتىكى تر له "ئىنجىل" دا دەلئىت:

"وإنسى أطلب من ربى فيعطىكم فارقليطاً يكون معكم إلى الأبد"^(۱). "فاره قلىت" واته: جيا كه ره وهى حق له ناحق، ئەمەش ناوى پىغەمبەرە ﷺ له و كىتابانەدا^(۲).

ئايەتتىكى تەوراتىش دەلئىت:

"إن الله قال لإبراهيم: إن هاجر تلد، ويكون من ولدها من يده فوق الجميع، ويد الجميع مبسوطة إليه بالخشوع"^(۳).

ئايەتتىكى ترى تەورات دەلئىت:

"وقال يا موسى: إني مقيم لهم نبياً من بني إخوانهم مثلك وأجري قولي في فمه، والرجل الذي لا يقبل قول النبي الذي يتكلم باسمي، فانا أنتقم منه"^(۴).

ئايەتتىكى تر له تەوراتدا دەلئىت:

"قال موسى: رب! إني أجد في التوراة أمة هم خير أمة أخرجت للناس، يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ويؤمنون بالله. فاجعلهم أمتي. قال: تلك أمة محمد"^(۵).

(۱) ئىنجىلى يۇحەننا (۱۴، ۱۶) واته: له پەرورە دگارم داوا دەكەم "فاره قلىت" پىكتان بداتى كه هەتا دنبا دنبايه له گەلتاندا بىت. ئىنجىلى يۇحەننا دەلئىت: "له باوكم داوا دەكەم".

(۲) وەرگىرە كانى ئىنجىل وشەى "فاره قلىت" يان له زۆربەى وەرگىرەنە كاندا لا بردووه و، وشەى تریان له جىگەدا داناو، چونكه دەزانن بۇ موسلمانە كان دەر كه وتووه كه مەبەست له و وشەى "مەمەد" ﷺ. "شىخ رەحمەتوللاى هىندى" له كىتەبە كەى دا هەموو جياوازى بە كانى چاپە جيا جيا كانى ئىنجىلى هەر له كۆنەو تا سەردەمى خۇى دەستىشان كردووه. مامۇستا "عەبدولوهاب نەجىجار" يش له (قصص الأنبياء) هە كەى دا (ص ۳۹۷ - ۳۹۸) باسى ئەو دەكات كه پر سيارى له خۆرە لاتناسى بە ناو بانگى ئىتالى "دوكتۆر كارلۆ نلنۆ" له بارەى ئەم وشەى وەر كردووه بەو سىفەتەى كه پىسپۆرى زمانە يۆنانى بە كۆنە كانە. له وەلامدا وتوویەتى: "فاره قلىت" بەعنى ئەو كەسەى كه زۆر "حەمد" بكرئىت. واته: كۆمەت وشەى: (محمد، أحمد) دەگرئەو!

(۳) سفر التكوین: ۱۷ واته: خوا بە ئىبراهىمى فەرموو: هاجەر منالى دەبىت و، لهو منالەش كەسێك دە كەوتەو، كه دەستى له سەر هەمووانەو دەبىت و، دەستى هەموانىش بەو پەرى رێزەو له بەردەمى دا بلاو دەبنەو.

(۴) سفر التثنى: ۱۸ واته: بە موساى وت: من پىغەمبەرىكى وەك تۆيان له برازايانى خۇيان بۇ دادەنیم و، وتەى خۆم له سەر زارى ئەو دەر دەبیرم، جا هەر كەس وتەى ئەو پىغەمبەرە وەر نە گرئىت كه بە ناوى منەو دەدوئىت، خۆم تۆلەى لى دەسینم.

(۵) واته: موسا وتى: ئەى پەرورە دگار! دەبىنم تەورات باسى نەتەو بەك دەكات كه باشترین نەتەو ن له مرۆفدا هەلبەكەون و فەرمان بە چاكە و نهه له خراپە دەكەن و باوهریان بە خوا هەبە. خوا بە گيان! داواكارم ئەوانە بكەیت بە ئومەتى من. خوا فەرمووى: ئەو ئومەتى مەمەدە.

ئاگادارى بهك:

ئەو كىتئابنەى ناومان ھىنان، ناوى "مھمەد" يان ﷺ بە چەند ناوئىكى سوريانى و لە نيوان چەند ناوئىكى عىبرى دا دەرپرېوھ. وەك: "موشەفەح، مونخەمنا، حمياطسا" و چەند ناوئىكى تر، كە ھەر ھەموويان بە عەرەبى واتاى: "مھمەد" دە گەيەنن. بە لام ناوھىنانى "مھمەد" بە راستە و خۆبى بە دە گمەن نەبى نى يە. ئەوانەش جوولە كە كان دەستكارى يان كر دوون و گۆرپويانن. وەك ئەو ئايەتەى زەبوور كە دەئيت:

"يا داود! يأتي بعدك نبي يسمي أحمد ومحمداً صادقاً، سيداً، أمته مرحومة"^(۱).

چەند زانايە كى ئاگادار، لە پيش دەستكارى كردنى تەوراتدا، ئەم ئايەتەيان دەر خستووھ. وەك: "عەبدولئلاى كورپى عەمرى كورپى عاص"، كە يە كىكە لە ھەوت "عەبدولئلا" ناوھ زاناکان و ئاگادارى يە كى فراوانيان لەو كىتئابنەى زوودا بووھ. ھەروھە "عەبدولئلاى كورپى سەلام" كە پيش ھاوھ لانی كەوت و موسلمان بوو. ھەروھە "كەعبولئەھبار" كە يە كىك بووھ لە زانايانى جوولە كە. ھەموو ئەمانە ئەو راستى يەيان ئاشكرا كر دووھ.

يە كىكى تر لەوانە ئەم ئايەتەيە، كە پاش قسە كردن لە گەل ھەزەرەتى موسادا - دروودى لە سەر بيت - روو دە كاتە ئەو پىغەمبەرەى ﷺ كە لە دوای موسا ديت و پى دەئيت:

"يا أيها النبي! إنا أرسلناك شاهداً ومبشراً ونذيراً وحرزاً للأمة. أنت عبدى. سميتك المتوكل. ليس بفظ، ولا غليظ، ولا سخاب في الأسواق. ولا يدفع السيئة بالسيئة، بل يعفو ويغفر. ولن يقبضه الله حتى يقيم به الملة العوجاء بأن يقولوا: لا إله إلا الله"^(۲).

(۱) واتە: ئەى داوود! لە دوای تۆ پىغەمبەرىك ديت كە راستگۆ و گەرەيە و ناوى: "مھمەد" و "ئەحمەد" ھ، ئومەتە كەشى رەحم بى كر اون.

(۲) سفر اشعيا: ۴۳، صحيح البخاري ۲/۴۱۵ باب (إنا أرسلناك شاهداً ومبشراً ونذيراً)، ھەروھە: المستدرک للحاكم ۲/۶۷۸ الأحاديث المختارة للمقدسي ۹/۶۶۰. واتە: ئەى پىغەمبەر! وا تۆمان نارد و كردمانيت بە شايت و مزگىتى دەر و ترسینەر و دالدهى نەخويندەواران. تۆ بەندەى نيت و ناوم ناويت بە (پشت بەخوابەست) تۆ توورە و توندوتیژ و قرەقر كەرى ناو بازارە كان نيت، پىغەمبەرىكى و ھەيات كە لە تۆلەى كارى خراپدا خراپە ناكاتەوھ، بەلكو لیبورده دەبيت. خوا ناگبەرتەوھ بۆ لای خۆى ھەتا ميللەتە لارە كەى بى راست نە كاتەوھ، بەوھى كە بلین: "لا إله إلا الله".

(وتی: په روږدگار له "سیناء" هوه هات و، له "ساعیرا" وه هه لهات و دره وشایه وه و، له چپای "فاران" یش حق ناشکرا ده کریت و له لای راستیه وه هه زاران مروڅی پاکی له گه ل ده بیت^(۱) .

ثم ټایه ته هه روږدگار له لای "سیناء" هوه، هه والی پیغمبریتیی حه زره تی موسا ده گه به نیت و، به وهی که ده لیت: له "ساعیرا" دره وشایه وه، هه والی پیغمبریتیی حه زره تی عیسا راده گه به نیت، له هه مان کاتیشدا هه والی پیغمبریتیی حه زره تی محه مدمان ﷺ ده داتی، به وهی که راپده گه به نیت: حه لای چپای "فاران" هوه ناشکرا ده بیت. چونکه به یه کده نگی هه موو شاره زایان: "فاران" ناوی چپا کانی ناوچه ی حیجازه.

که واته ثم ټایه ته ی تورات، به بی پیوست بوون به هیچ به لگه یه کی تر، هه والی پیغمبریتیی حه زره ت ﷺ راده گه به نیت. ټنجا ټه وهش که ده لیت: "له لای راستیه وه هه زاران مروڅی پاکی له گه ل ده بیت" ته سدیقی فه رمانی ټه ټایه ته ی کزتابی سووره تی "الفتح" ده کات که ده فه رموی: ﴿ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ﴾، چونکه ټایه ته که ی تورات وه سفی هاوه لانی پیغمبر ﷺ به "پاکان" و "قیددیسان" ده کات، که ټه ولیا و پیاوچا کانن.

ثم ټایه ته ش که له بابی چل و دووه می "کتیبی ټه شعیا" دایه، ده لیت:

"خوای حه ق ته عالا له ټاخر زه ماندا هه لېزارده که ی خو ی په وان ه ده کات و (روح الامین) که جیریل ه، ده نیریت بز لای و فیری ده کات. پاشان ټه ویش جیریل چونی فیر کردوه هه به و جوړه خه لکی فیر ده کاته وه و، به حه ق و په و احو کمپانی نیوانیان ده کات. ټه وه لېزارده ی خوای گه وړه رووناکي په کی وه هایه که خه لکی له تاریکی ده رباز ده کات و به ره و رووناکي ده یانبات. خوای په روږدگارم، هه موو ټه و شتانه ی فیر کردوم که روو ده دات، و امنیش به ټیوه ی ده لیم."

که واته ثم ټایه ته به ته وای وه سفه کانی پیغمبر ﷺ روون ده کاته وه.

له بابی چواره می کتیبی: "میخائیل پیغمبر" دا، ثم ټایه ته هه یه:

"له ټاخر زه ماندا ټوممه ټیکي په حم پئ کراو ده بن که خوا وه ندی حه ق ده په رستن و له لای چپا پررزه که خه لکیکی زور کؤده بنه وه که له هه موو هه ریمیکه وه دین و په روږدگار ده په رستن و هاو به شی بز بریار ناده ن."

(۱) سفر التثنیه: ۲/۳۳.

ئەم ئايەتە "عەرەفە" دەردەخات و، خەلكە زۆرە كەش حاجىيانن كە بەرەو ئەو چىا پىرۆزە دەچن و خواوهند دەپەرسنن. ئوممەتە پەرحم پىن كراوہ كەش ئوممەتى حەزەرەتى مەممەد ﷺ. چونكە ئەم وەسفە - لە راستى دا - دروشمى ئەوانە.

لە بابى حەفتا و دووھەمى زەبووريشدا ئەم ئايەتە ھەيە، دەلئيت:

"لە دەرياوہ تا دەريا و، لە رووبارە كانەوہ تا ئەوپەرى زەوى، مولكى "ئەو" دەييت و، لە يەمەن و دوورگە كانەوہ ديارى بۆ ديت و، پادشايان ملكەچى دەبن و شوينى دەكەون و، لە ھەموو كاتىكدا سلاواتى لەسەر دەدرين و، لە ھەموو رۆژنىكدا دوعاى بەرە كەتى بۆ دە كرئت و، لە مەدينەوہ رووناكى يە كانى ئەو دەدرەو شيتەوہ و، ھەتا ھەتايە ناوى ھەر دەميئيت و، پيش ئەوہى خۆر بەدى بەيئريت ناوى ئەو بووہ و، ھەتا خۆريش. ميئيت ناوى ئەو ھەر دەميئيت".

ئەم ئايەتە بە ئاشكرا وەسفى يئغەمبەر ﷺ دەكات. چونكە دوای حەزەرەتى داوود - دروودى خراى لەسەر ييت - جگە لە مەممەد يئغەمبەر ﷺ ئايا ھىچ يئغەمبەرىك ھاتووہ كە بانگەوازي ئايينى ئاشكرا كرديت و، بە خۆرھەلات و خۆرئاوادا بلاوى كرديتەوہ و، پادشايانى ملكەچ كرديت كە باجى "جزية" ي بەنئى و، پادشا و دەستەلاتدارە كان - بەوپەرى خۆشەويستى يەوہ - سەرى ملكەچى بۆ دابنەوين و، ھەرچى رۆژە لە پىنچە كى مرفايەتى يەوہ نزا و سلاواتى پىشكەش بكرئت و، رووناكى يە كانى لە مەدينەوہ بدرەو شيتەوہ.. ئايا جگە لە حەزەرەتى مەممەد ﷺ كەسى تر ھاتووہ و ھا بوويت؟

ئايەتى بيستەمى بابى چوار دەھەمى ئىنجىلى يۆحەننا (كە بۆ زمانى توركى وەر گىراوہ)، دەلئيت:

"لە پاش ئەمە، قسەى زۆرتان لە گەل ناكەم، چونكە سەرگورەى ئەم جىھانە ديت و، ھىچى ئەو لە مندا نى يە"^(۱).

دەستەواژەى: "سەرگورەى جىھان" برىتى يە لە "فەخرى عالەم"، كە يە كىكە لە ناوئىشانە بەناو بانگە كانى يئغەمبەر ﷺ.

ھەر و ھا ئايەتى حەوتەمى بابى شاز دەھەمى ئىنجىلى يۆحەننا دەلئيت:

(۱) ئەم ئايەتە لە ئىنجىلە كوردى بەر كاندا بەر ئايەتى "سى ھەم" دە كەونئ نەك "بيستەم". دوابر گەى ئايەتە كەش لە چاپە كەى ۱۹۱۹ دەم جۆرە يە: "دە مندا ھىچى نى يە" بەلام لە چاپە كەى ۱۹۷۴ دەم جۆرە يە: "لە دزى من تانايى نى يە".

"من راستیتان پئی ده لیم: بۆ ئیوه باشت وایه که من برۆم. چونکه ئە گەر نه برۆم فاره قلیت (دلده ره وه که.. یاریده دهره که)^(۱) نایهت بۆ لاتان".

جا ئایا دوای حه زره تی عیسا - دروودی له سه ر بیئ - جگه له حه زره تی محمهد ﷺ هیچ دلده ره وه یه کی تر هیه؟ خۆ ته نها هه ر ئه وه که مرۆفایه تی له حوکمی نه مان و له ناو چوونی هه میشه یی رزگار ده کات و، به مه ش دلدا نه وه به مرۆفایه تی ده به خشیئ و، هه ر ئه ویشه که "سه ر گه وه" و "مایه ی شانازی" ی هه موو جیهان و بوونه و ره ان بیئ.

ئایه تی هه شته می بابی شازده هه می هه مان ئینجیلی یۆحه ننا، ده لئیت:

"کاتی که ئه و دئیت، له سه ر گوناوه و، چاکه و، دادوهری، سه رزه نشتی جیهان ده کات".

ئایا کئی یه جگه له حه زره تی محمهد پیغمبه ر ﷺ که خراپه و گوناھی جیهانی گۆرپوه و به ره و چاکه ی بر دوون و، خه لکی له گوناوه و تاوانکاری و بت په رستی ده ر باز کردووه و، بناغه ی سیاسهت و دادوهریی له دنیا دا گۆرپوه و، هی باشتی بۆ داناو؟ کئی هیه جگه له و؟

ئایه تی یازده هه می بابی شازده ش له ئینجیلی یۆحه ننادا، ده لئیت:

"کاتی هاتی سه ر گه وه ی جیهان هاتووه".

یان ده لئیت:

"... وه له سه ر حوکم (داوهری) چونکه سه ر گه وه ی ئەم جیهانه حوکمه رانه".

که واته ده یی مه به ست له "سه ر گه وه ی جیهان"^(۲)، سه ر داری مرۆفایه تی: حه زره تی محمهد بیئ ﷺ.

ئایه تی سیازده هه می بابی دووه می^(۳) ئینجیلی یۆحه ننا، ده لئیت:

"کاتی که ئه و "گیانی راستی" یه دئیت، بۆ هه موو راستی یه ک رینمایه تان ده کات. چونکه له خۆ یه وه نادوئیت، به لکو هه ر چی یه ک ده بیستیت پیتان ده لئیت و، هه والی ئه و شتانه شتان پئی راده گه یه نیت که له داها توودا ده بن و روو ده دن".

(۱) وشه ی (فاره قلیت) که له چاپه که ی موسل سالی ۱۸۷۶ زدا هه به، له هه ندی چاپ و وه ر گئی پرای ئینجیلدا به (دلده ره وه) و، له هه ندیکی تریشدا به (یاریده دهر) نوو سراوه.

(۲) به لئێ تابلیی گه وره یه. چونکه واماوه ی هه زار و سئ سه د ساله له هه موو سه رده میکی ئەم ماوه یه دا سئ سه د و په نجا ملیۆن کسه س به و په ری گوئی پرایه لی و خۆ شه ویستی یه وه شوئینی ده که ون و، ملکه چی فه رمانه کانی ده بن و، هه موو رۆژێک به سلولئێ کردنی، په یمانی له گه ل نوئ ده که نه وه. (دانه ر)

(۳) ئەم ئایه ته له ئینجیله کوردی یه کان دا به ر ئایه تی سیازده ی بابی شازده هه می ئینجیلی یۆحه ننا ده که وئیت.

ئەم ئايەتە بە روونی لە بارەى پىغەمبەرەو   دەدوئیت، چونکە ئایا کى بە جگە لەو کە هەموو خەلکى بۆ "پراستی" بانگ کردی و جگە لە "سروش" ى خواى گەورە هیچی تر نەئیت و، هەرچی حەزەرەتى جوهریل - دروودى لەسەر بیٔ - پى بیٔ ئەویش راییگەنیت و، هەوالى رووداو کانی دوارۆژ و قیامەتى بە دریزی راییگەنیت؟
باشان لە "صوحوف" ى پىغەمبەراند، چەند ناویکی پىغەمبەر   هاتوو، کە بە زمانى سورىانى و عبرى واتای: "محمد" و "أحمد" و "المختار" و "مصطفى" دەگەن. ئەو تالە صوحوفى حەزەرەتى شووعییدا - دروودى لەسەر بیٔ - وشەى "موشەفەح" بە واتای: "محمد" و.. لە تەوراتیشدا "موشەمانا" بە هەمان واتا هاتوو و.. لە زەبووردا وشەى: "حمیاطا" واتە: "پىغەمبەرى حەرەم" هەبە، هەرەها "المختار" یشى تىدا بە.. لە تەوراتدا "الحاتم" و "الخاتم" و.. "مقیم السنە" ش لە تەورات و زەبووردا و.. "مازمار" لە صوحوفى ئیبراهیم و تەوراتدا و.. "ئوحەید" لە تەوراتدا هەبە.

پىغەمبەر   فەرموویەتى: "اسمى فى القرآن محمد وفى الإنجیل أحمد وفى التوراة أحمید. وإنما سمیت أحمید لأنى أحمید عن أمى نار جهنم"^(۱).
هەرەها لەو ناوانەى پىغەمبەر   کە لە "ئینجیل" دا هاتوو: "صاحب القضیب و الهراوة" یە. گومانیشى تىدا نى بە کە پىغەمبەر   بە بۆنەى (جیهادى خۆى و جیهادى نەتووە کە یەو) گەرەى نىوان هەموو پىغەمبەرانه.

هەرەها یە کى تر لەو ناوانە بریتى یە لە: "صاحب التاج". خۆ ئەم سیفەتە تاییەتە تەنها بە پىغەمبەرەو  ، چونکە تەنها عەرەبە کائەن کە لە ناو هەموو نەتووە کانی تردا بە مێزەر و عەگال بە ناو بانگ بن. دیارە تاج و مێزەریش بەک و اتایان هەبە. کەواتە ئەو خاوەن تاجەى ئینجیل ناوی بردوو، جگە لە پىغەمبەر   کە سى تر نى یە.

هەرەها لە "ئینجیل" دا ناوی (بارەقلیت) یان (فارەقلیت) هاتوو. و اتاکە شى - وەک لە تەفسیری "ئینجیل" دا نووسراوە - بریتى یە لە: جیاکەرەو ى حەق لە ناحەق. کە ناوی ئەو پىغەمبەرەو   خەلکى بۆ لای "حەق" بانگ دەکات. حەزەرەتى عیسا ش لە

(۱) بروانە: (الأوتار المحمدية من المواهب اللدنية) ص ۱۴۳ واتە: من ناوم لە قورئاندا "محمد" و لە ئینجیلدا "ئەحمەد" و لە تەوراتدا "ئوحەید". بۆیە (ئوحەید) یشم ناو نراوە چونکە ئاگرى دۆزەخ لە ئومەتە کەم دوور دەخەمۆه.

"ئىنجىل" دا فەر موويه تى: "من دەر پۆم تاكو سەر گهوره ي جيهان بيت". ئايا له دواي حه زره تى عيسا - دروودى له سەر بيت - جگه له حه زره تى محمد ﷺ كه سى تر هاتوه كه سەر گهوره يى جيهانى كرديت و حه ق و ناحه قى له يه ك جيا كرديته وه و خه لكى بز رنى خيّر و چا كه رينمايى كرديت؟ واته حه زره تى عيسا - دروودى له سەر بيت - هه ميشه مژده ي هاتنى پيغه مبه رى كى داوه كه له دواي خۆي ديت و، ئيتز پيوست به م نامينيت و، ئەم تهنها پيشه كى هاتنى نه وه.

وهك قورئان ئەمه به پرونى دهر ده پريت كه ده فەر موئ:

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِيهِ مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ﴾ (الصف: 6).

به لئى، زۆر جار حه زره تى عيسا - دروودى له سەر بيت - مژده ي به ئومه ته كه ي ددها كه و ا سەر گهوره ي جيهان^(۱) ديت و، به چهند ناويكى سوريانى و عيبرى ناوى ده هينا. زانا ليكو لهره كانيش ئەو ناوانه به واتاي: "ئه حمده، محمد، جيا كه ره وه ي حه ق له ناحه ق" ليك دده نه وه.

پرسيار:

بۆ چى حه زره تى عيسا - دروودى له سەر بيت - له هه موو پيغه مبه رانى تر زياتر مژده ي هاتنى پيغه مبه رى داوه، به لام پيغه مبه رانى تر تهنها هه والى هاتنى ئه ويان داوه؟

وه لام:

چونكه پيغه مبه رى به ريزمان ﷺ حه زره تى عيسا ي له به درؤ خسته وه ي جووله كه كان و ئەو وته نه شيوا نه ي به ده ميه وه هه لتيان ده به ست، رزگار كرد. هه روهك ئايينه كه شى له ده ستكارى كرده ناشيرين و ناره واکانى ئەوان پاراست. ئەمه سهره راي نه وه ي كه پيغه مبه ر ﷺ شه ريعه تيكي ليبورده ي هينا، له برى ئەو شه ريعه ته ي كه نه وه ي ئيسرا ئيلى ماندوو كر دبوو، ئەو نه وه ي ئيسرا ئيله ي كه ئيمانيان به حه زره تى عيسا

(۱) گه شتياى به ناوبانگى تورك: "ئه وليا چه له بى" له گزيرستانى "شعرون الصفا" دا ئىنجيلىكى ديوه كه له يىستى ئاسكدا نوو سرا وه ته وه، ئەم ئايه ته ي تيدا بووه: (ئيتون) مندا ليك له دايك ده بيت (نازه ريون) له نه وه ي ئيسرا هيم (بروفتون) ده بيته پيغه مبه ر (لوغسلين) درۆزن نى به (بنت نه فزولات) له مه ككه له دايك ده بيت (كه كالوشير) چا كه و رينمايى بۆ خه لك ده هينيت (تونومين) ناوى پيرۆزى (مواميت) (*) - ئه حمده، محمد ده (ئيسفيدوس) ئەوانه ي له گه لى ده بن و شوئنى ده كهون (تا كرديس) بناغه ي ئەم دنيا به ن (بيست بيت) خۆيشى سەر گهوره ي ئەم جيهانه يه. (دانه ر)

(*) وشه ي (مواميت) ده ستكارى كراوى وشه ي: (محمد ده). ه. (دانه ر)

ندههينا. جا ئم شهريعه ته بئى گهردهى پيغمبهر ﷺ پره له ئه حكام و تهواو كهري شهريعه ته كهى چه زه تى عيسايه - دروودى له سه ر بيٽ - ئيتر له م پوانگه يه وه چه زه تى عيسا - دروودى له سه ر بيٽ - ئه و مژدانه ي سه باره ت به هاتنى پيغمبهر مان ﷺ راگه ياندووه .

بم جوړه بينيمان كه چوڼ ته ورات و ئينجيل و زه بوور و صوروفى پيغمبهر ان - درووديان له سه ر بيٽ - بايه خيان به پيغمبهرى ئاخريه مان ﷺ داوه .
ئه وه ش بزانه كه ئيمه ليږده چه ند نمونه يه كى كه ممان باس كرد له نيوانى چه ندين ئايه تى زورى تر دا كه له م باره يه وه هن . بۆيه به مه نده ش وازمان هينا، چونكه ئه و ئايه ت و وه سفانه ي هينامان، سه روزيادن بۆ چه سپاندى ئه وه ي كه پيغمبهرى ئاخريه زمان جگه له چه زه تى "مه مه د" ﷺ كه سى تر نى يه .

به شى دووه هم

به شى دووه مى ئيرهاص و به لگه كانى پيغمبهرى پيغمبهر ﷺ برىتى يه له هه والدانى كاهينان و ئه وليا و خواناسانى سه رده مى "فه تره ت" (واته: سه رده مى پيش پيغمبهرى پيغمبهر ﷺ) له باره ي هاتنى پيغمبهر وه ﷺ.
ئه وه بوو هه موو ئه وانه، به ئاشكرا و له بهر چاوى خه لكدكا هه والتى هاتنى پيغمبهرى مان ﷺ راگه ياندووه . ئم هه والدانه شيان له شيعره كانياندا بۆ به جئ هيشتووين . هه تا بيشلئى ئم هه والانه زورن، به لام ئيمه ليږده ئه وانه يان باس ده كه ين كه به ناوبانگ و بلاون و، له لاي پياوانى "سيره ت" و "ميژوو" باوه ر پين كراون^(۱).
(يه كه م): ئه وه يه كه شا توبيه ع - كه يه كئيه كه له پادشاكاني يه مه ن - له باره ي وه سفى پيغمبهر وه ﷺ له كئيه كؤنه كاندا ديويه تى و، ئيمانى پين هيناوه و، له شيعرى كندا ئه مه ي راگه ياندووه، كه ده ليٽ:

(۱) ئه وه ي جئى سه رنجه ليږده ئه وه يه كه مامؤستا نوورسى ئم نمونانه ي ئيره ي له كئيه كانى سيره ت و ميژوو وه رگرتوو نهك له كئيه كانى فه رموده، وهك ئه وه ي له ئامازه كانى پيشوودا له وان نه قلى ده كرد. ئه مش له بهر ئه وه يه كه فه رموده له سه ر چاوه ي فه رموده و ميژووش له سه ر چاوه ي ميژوو وه رده گيرت.

شهدتُ على أحمدَ آتَه رسولٌ من الله باري النسم
فلو مُدَّ عمري إلى عمره لكنتُ وزيراً له وابنَ عم
واته وه كو حه زه تي عه لی ده بوو بؤ پیغه مبه ر علیه السلام.

(دوو هه م): قوسسی کورپی ساعیده ی ئه یادی، که به ره وانپیترینی وتار خوینه
عه ره به کان و یه کتاپه رست به ناو بانگه، له پیش ئیسلامدا به م بهیتانه ی خواره وه هه والی
پیغه مبه ری تی حه زه تی راگه یاندوو ه:

أرسلَ فینا أحمدَ خیرُ نبیِّ قد بُعث
صلیَ علیه اللهُ ما عَجَّ له ركبٌ وحث

(سئ هه م): که عبی کوری لوئه ی - که یه کیکه له باپیرانی پیغه مبه ر علیه السلام له باره ی
پیغه مبه ری تی حه زه تی محه مده وه علیه السلام تم بهیته ی ئیلهام کراوه:

على غفلةٍ يأتي النبيَّ محمدٌ فيُخبرُ أخباراً صدوقاً خبيرها

(چواره م): بریتی به له وه ی که (سه یفی کورپی ذی یه زه ن) ی پادشای یه مه ن له کتیبه
پیشوو ه کاندا وه سفی پیغه مبه ری علیه السلام دیوه و، ئیمانی بین هیئاوه و موشتاقی بووه. کاتی که
باپیری پیغه مبه ر علیه السلام له گه ل کاروانی قوره یشدا بؤ یه مه ن رۆشتن، تم پادشایه (سه یفی
کورپی ذی یه زه ن) پی وتن: "إذا وُلدَ بتهامة ولد بين كتفيه شامة كانت له الإمامة،
وإنك يا عبدالمطلب لجدُّه"^(۱)!

(پینجه م): که یه که م جار "وه حی" (واته: سرووش) بؤ پیغه مبه ر علیه السلام هات، ترس و
سامی لی نیست. خه دیجه ی خیزانی - خوی لی رازی بی - بردی بؤ لای "وه ره قه ی
کورپی نه وفه ل" ی ئاموزای خو ی و پی وت: ئاموزا! گوئی له برازا که ت رابگره.
وه ره قه ش به پیغه مبه ری علیه السلام وت: برازام! چیت دیوه؟ پیغه مبه ر علیه السلام چیی دیبوو بؤ ی
گیرایه وه. وه ره قه ش وتی: تمه ئه و یاسایه به که خوا بؤ مووسای نارد. خوزگا ئه و کاته ی
که قه ومه که ت ده رت ده که ن، مرؤقیکی به گور و زیندوو بوومایه^(۲).

یه کیک له وه قسانه ی که وه ره قه کردی، ئه وه بو وتی: "بشرٌ يا محمد! إني أشهد أنك
أنت النبيُّ المنتظر وبشرٌ بك عيسى"^(۳).

(۱) واته: هه رکات له توها مه دا (واته: له حیجازدا) منالیک له دایک بوو که له نیوان هه ردوو شانی دا
نیشانه کی پیوه بوو، ئه و پیشه وابه تی بؤ ئه و ده بیست، تۆیش ئه ی "عه بدلو ته لیب!" باپیری ئه ویت.

(۲) صحیح، رواه الإمام أحمد.

(۳) واته: محه مده! مرده بین، من شابه تی ده دم که تۆ ئه و پیغه مبه ره ی چاره روان ده کریت و عیساش مرده ی
هاتی تۆی داوه.

خه و نیکي تر سناکی بینی، لهو خه و نه دا په بخره کانی هر چوارده هه یوانی کۆشکه که ی بینی شه قوپه ق بوون و که و تنه خواره وه! که ئه مه ی دی، زانایه کی به ناوی: "مویزان" بۆ لای (سه تیج) نارد تا کو حکمه تی ئه م خه و نه ی لئ پیر سیټ، ئه ویش وه لامیکي به م و اتایه بۆ نارد که: "چوارده پادشایان حوکم ده کات و، پاشان ده ولت و ده سته لاتداریتان نامینیت و، یه کیڅ په یدا ده بیټ که ئاینیکی نوئ ئاشکرا ده کات و ده بیټه هؤی نه مانی ئاین و ده ولتتان" .. به م جوړه و به پروونی "سه تیج" هه والی هاتی پیغه مبه ری ئاخز ه مانی ﷺ را گه یاند.

هه روه ها "سه وادی کورپی قاریبی ده و سی" و "خونافیر" و "ئه فعا" ی پادشایانی نه جران و "جیزلی کورپی جیزلی کیندی" و "ئین خه لسه" ی ده و سی و "فاتیمه ی کچی نوعمانی نه جاری" و کاهینه به ناوبانگه کانی تری ها و چه شنیان، هه ر هه موویان، هه والی هاتی پیغه مبه ری ئاخز ه مانیان ﷺ را گه یاند و وه، و توویانه که ئه و پیغه مبه ره حه زره تی محه مده ﷺ، هه روه ک کتیبه کانی سیره ت و میژوو به دريژی باسیان کردوه.

هه روه ها "سه عدی کورپی بنت کریم" که خزمی حه زره تی عوسمانه - خوا ی لئ رازی بیټ - به غه یب و له ر بی کاهینی یه وه، هه والی پیغه مبه ریټی حه زره تی محه مده ی ﷺ بئ درابوو. ئه وه بوو له سه ره تای په یدا بوونی ئیسلامدا داوای له حه زره تی عوسمان کرد باوه رپی بئ به نیټ و، پی و ت: "برۆ بۆ لای محه مده د و باوه رپی پئ به نیټه". حه زره تی عوسمانیش ئیمانی هینا و، سه عدیش ئه مه ی له شیعریڅکدا تۆمار کرد و ده لیټ:

هدی الله عثمان بقولي إلى السبي بها رُشده والله يهدي إلى الحق^(۱)

* * *

"هاتیف" یش - که ده نگینکی به رزه و ده بیستریټ و سه رچاوه که ی ناینریټ - به وینه ی کاهینه کان هه والی هاتی پیغه مبه ری ﷺ را گه یاند و وه.

یه کیڅ له وانه ئه و ده نگه بوو که "ذبابی کورپی حاریټ" له جیننی بیست و بوو به هؤی موسلمان بوونی خؤی و چهند که سانیکي تر، ده نگه کهش ئه مه بوو:

(۱) واته: به هؤی ئه وه ی که عوسمان به گوئی کردم، خوا رینمایي کرد بۆ ئه وه ی که قازانچی عوسمانی ئیدابه. دیاره هه ر خوا رینمایي خه لک بۆ سه ر بئ راستی ده کات.

ههروهك كاهينان و خواناسان و هاتيف و تهنانهت بته كان و ئهو قوربانى يانهش كه پيشكه شيان كراون، هه والى پيغهمبهرى پيغهمبهرىيان ﷺ را گه ياندوووه، هه ربهك لهو رووداوانهش بووه بههوى موسلمان بوونى هه ندى كهس. هه ربهو جوهرهش هه ندى بهرد و كىلى سه رگور به خهتى كۆن دهسته واژهى: "محمد مصلح أمين"ى له سهه دوزراوه تهوه و، ئه مهش بووه بههوى باوه رهينانى به شيكى خه لك.

به لئى: دهسته واژهى: "محمد مصلح أمين" ته نها شايانى پيغهمبهره ﷺ. چونكه سيفه تى سولتكارى و ئه مينى هى ئه وه، جگه له وهى كه پيش پيغهمبهر ﷺ چه ند كه سيكى كه م نه ييت، كهس ناوى (محمد) نه بووه، ئه وانهش شايانى ئه م ناو و سيفه ت نه ين.

به شى سى هه م

به شى سى هه م له "ئيرهاص" ه كان ئه و نيشانه و رووداوانه ن كه له كاتى له داىكبورونى پيغهمبهر دا ﷺ ده ر كه و توون. چونكه هه ربهك له و رووداوانه نى كه روودانيان په يو ه ندى به له داىكبورونى پيغهمبهره وه ﷺ هه به يان پيش پيغهمبهرى پيغهمبهرىيان داوه، به به كيك له مو عجزه كانى پيغهمبهر ﷺ داده نرين. ئه مانهش گه لئ زورن. به لام ئيمه ليره دا چه ند ئوونه به كى به ناوبانگيان باس ده كه ين، له وانه نى كه له لاي زانايانى فه رموده به (صه ح) چه سپاون و، وه ريانگر توون.

(به كه م): ئه وه به كه داىكى پيغهمبهر ﷺ ديويه تى^(۱) كه برى به له رووناكى بهك له گه ل له داىكبورونى پيغهمبهر دا ﷺ بينراوه. ئه مهش جگه له داىكى پيغهمبهر ﷺ، داىكى عوسمانى كورپى عاص و داىكى عه ده ورپه حمانى كورپى عه و فيش - كه له شه وى له داىكبورونى پيغهمبهر دا ﷺ له لاي داىكى پيغهمبهر ﷺ بوون - ديويانه و وتويانه: "له كاتى له داىكبورونى دا رووناكى به كمان دى نيوان خو ره لآت و خو رئاواى گرتوه".

(دوو هه م): تيكشكان و به ده ما كه وتنى زور به نى ئه و بتانه به كه له كه عه دا بوون.

(سى هه م): جوولانى هه يوانى كيسرايه له جيگاي خو نى دا و، دا كه وتنى هه ر چوارده په نجهره كانيه تى.

(چوارده م): برى به له روچوونى ده ر يا چه نى "ساوه" له و شه وه دا، ئه و ده ر يا چه به نى كه ده په ر ستر، هه روه ها كوژانه وه نى "ئاگرى فارس" كه تا ئه و شه وه هه زار سال بوو

(۱) صحيح، رواه أحمد والبيهقي وجماعة، وصححه ابن حبان والمحاكم.

نه كوژابوووه^(۱). چونكه ههميشه له "ئىسته خراباد" دايانده گيرساند و مهجوسه كان ده يانپهرست.

ئهم چوار رووداوو ئاماژهن بۆ ئهوهى كه رۆژنىك دىت ئهه تازه له داىكبووه بتهپرستى ناهىلىت و، دهسته لاتی فارسه كان له ناو ده بات و، په رستن و ريزلىنانى شتىك كه خواى گهوره روخسته تى له سه رى نه يىت، حه رام ده كات.

(پىنجهم): برىتى يه له به سه رها تى فيله كه. هه ر چه ند ئهم به سه رها ته له به سه رها ته كانى شه وى له داىكبوونى پىغهمبه ر ﷺ نى يه، به لام له نزيكى له داىكبووندا رووى داوه، كه واته يه كى كه له ئىرها سه كان و، قورئانى پىرۆز به ئايه تى: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ﴾ (الفيل: ۱) تا كۆتايى سووره ته كه، روونى كردوو ته وه.

كورتى به سه رها ته كهش به م جوړه بووه:

شا ئه بره هه ي حه به شى ويستى كه عبه برووخىنىت و، فيلىكى گهوره شى به ناوى "مه حوود" هه پيش ئهه سوپايه خستبوو كه بۆ ئهم مه به سه ته خستبوويه رى. ئنجا كاتى فيله كه گه يشته نزيكى مه ككه، چوارپه لى به زه وى دا رۆ چوو و، هه ر چه ند هه ولىان له گه ل دا، بن سوود بوو نه يتوانى به ره وينش به روا ت. كه هىچ چاره يه كيان نه ما، گه رانه وه. به لام بالنده ي "ئه بايىل" نه يان هيشت ئهه سوپايه به ساغى بگه رپته وه، ئه وه بوو به به ردى سوالت به رده باران و زه لىليان كردن و، به م جوړه تىكشكان و رسوايى به سه ره، شكستيان هينا.

ئهم به سه رها ته له كتيبه كانى ميژوودا زۆر به ناوبانگه و، يه كى كه له نيشانه كانى پىغهمبه رى پىغهمبه ر ﷺ. چونكه هۆزه كه ي و خۆشترىن جىگا به لايه وه كه كه عبه يه، به جوړىكى سه ير و له عاده ت به ده ر، له كا و لكارى ئه بره هه رزگارى بوو.

(شه شه م): برىتى يه له سه يبه ر كردنى هه ور بۆ پىغهمبه ر ﷺ له سه فه ره كانى دا.

ده گىر نه وه كه حه لىمه ي سه عدى يه ي (دايه نى) كاتى پىغهمبه رى ﷺ به منالى له لا بوو، چاوى به په له هه وريك كه وت سه يبه رى بۆ پىغهمبه ر ﷺ ده كرد^(۲). ميژده كه شى كه ئه مه ي دى، خه لكى ترىشى لى ئاگادار كرده وه و، ئىتر ئه مه بوو به روودا وىكى زانراوى به ناوبانگ.

(۱) نه باره ي ئه مه ي كه له (سه نه م) و (چواره م) دا باس كرا، موحه قيقى (الموضوعات الصغرى) ده لىت: (ليس بصحيح) ..

(۲) رواد الواقدي وابن عساکر وابن سعد في تاريخه عن ابن عباس.

ههروهه ها کاتنی که پیغمبر ﷺ له ته مه نی دوا زده سالی دا له گه ل مامی پړوشت بۆ شام، بو حه رای ربه ن په له هه ورینکی به سه ر ئاستی سه ری پیغمبره وه ﷺ دی و پیشانی که سانی تریشی دا^(۱).

له رپوایه تیکدا ده ئیت: کاتنی پیغمبر ﷺ له سه فه ره که ی شام گه راپه وه، خه دیجه و ژنانی ده ور به ری دوو مه لائیکه تیان دی که وه ک په له هه ور سیبه ریان بۆ ده کرد. خه دیجه که ته مه ی دی، بۆ مه سه ره ی غولامی خو ی باس کرد (که له سه فه ره که دا ها ور پی پیغمبر ﷺ بو) مه سه ره ش به خه دیجه ی را گه یاند که ئه و په له هه وره ی ئه و دیویه تی، ئه میش به سه ر پیغمبره وه ﷺ دیویه تی له و کاته وه به یه که وه بۆ سه فه ر له مال ده ر چوون^(۲).

(حه و ته م): به نه قلی سه حیح چه سپاوه که پیغمبر ﷺ له سه فه رینکی ینش پیغمبره ی دا، لای دایه ژیر سیبه ری دره ختینکی وشک، یه کسه ر ده ور به ری سه وز بو، دره خته که ش گه شه ی کرد و، لق و په له کانی به سه ری دا شو ر بو ونه وه^(۳).

(هه شته م): پیغمبر ﷺ که به منالی له مالی ئه بوو تالیبی مامی دا بوو، هه ر کات له گه ل مامی و خا و خیزانه که ی مامی دا خوار دنی بخوار دایه، خا و خیزان هه موویان تیر ده بوون، به لام ته گه ر پیغمبر ﷺ ئاماده ی خوار دنه که نه بوایه، تیریان نه ده خوار د^(۴).
ئه مه روودا وینکی سه حیح و به ناوبانگه.

"ئوم ئه یه نی" دایه ن و کۆیله ی ئازاد کراوی پیغمبر ﷺ و توویه تی: "هیچ کاتنی نه مدیوه پیغمبر ﷺ له ده ست بر سیئی و تینویتی سکا لا بکات، چ به بچوو کی، چ به گه ره بی"^(۵).

(نۆهه م): بریتی یه له و پیت و به ره که ته ی که وته ناو مه ر و مالات و حو شتره کانی حه لیمه ی شیر ده ریه وه، به پیچه وانه ی که سانی تری ئه و تیره و ناو چه یه، ئه مه ش روودا وینکی به ناوبانگه و هیچ گو مانیک له راستی روودانی دا نی یه^(۶).

(۱) صحیح، رواه الترمذی.

(۲) نسیم الریاض ۳/۳۱۸.

(۳) نسیم الریاض ۳/۳۱۸، الشفا ۱/۳۶۸.

(۴) رواه ابن سعد وغیره. بروانه: نسیم الریاض ۳/۳۱۵.

(۵) أخرجه ابن سعد في الطبقات ۱/۱۶۸ والخفاجي في نسیم الریاض ۳/۳۱۵.

(۶) نسیم الریاض ۳/۳۱۳.

بهلني، ٺهو كه سهي كه له جيھاني مه عنادا ده ٻيٽ به سر گه وري جيھان^(۱) .. ٺهو كه سهي كه پو خساري مه عنه وي جيھان ده گزړټ و دنيا ده كات به كيټگه ي دواړوژ و .. پايه ي بهرز و پله ي به نرخی بوونه وهران دهرده خات و رايده گه يه نيټ .. ٺهو كه سهي كه جيئني و ٺاده ميزاد بوړي راست و بهخته و وري پښمابي ده كات .. ٺهو كه سهي كه حيكه متي به ديهيټان و مه ته لي سر سووړه يټهري جيھان شيتهل ده كات .. ٺهو كه سهي كه ٺامانجه كاني په ورو دگاري هم موو جيھانان ده زانټ و كه ساني تريشيان لني شاره زاده كات .. ٺهو كه سهي كه به ديهيټهري مه زن ده ناسيت و به خه ټكيشي ده ناسيټ ..

ٺهو كه سهي بهم جزره ٻيټ، ده بي هم موو شتيك و هم موو جزريك و هم موو تيره يه كي بوونه وهران، له تاسه ي هاتني دا بن و .. به وپه پري گه رمي چاوه پرواني بن و .. خوږيان بو پيشوازي ليكر دني ٺاماده بكن .. به ټكو هه ريه ك له وانه، گهر به ديهيټه ريه كه ي ٺاگاداري بكا ته و، مزده ي هاتني ٺهو پيغه مبه ر ﷺ به غه يري خو ي ده دات. وهك له ٺامازه و نمونه كاني پيشووه ووه بو مان دهر كهوت كه هه ريه كه له جزره كاني بوونه وهران به چه شنيك مو عجزه ي خو ي پيشان دا وهك بلني به خيڙه اتني ده كات و، به زماني حالي ٺهو مو عجزه يه ي ده ٻيټ: "ٺه ي پيغه مبه ري خوا! تو له م بانگه وازه تدا راست ده كه يت".

ٺامازه ي حه فده هم

گه وره ترين مو عجزه ي پيغه مبه ر ﷺ له دواي مو عجزه ي قورٺاني پيروژ، بريتي به له پيغه مبه ر ﷺ خو ي! واته بريتي به له خو و و په وشته به رزه كاني.

(۱) ٺهو كه سهي "لولاك .. لولاك" ي له باره و و تراوه، له راستي دا سر گه وريه كي گه لني مه زنه. چونكه وا هه زار و سني سه د و په نجا ساليه ده سه ټاتي ٺهو كه سه به رده و امه و، له هم موو سه رده مي كندا زياتر له سني سه د و په نجا مليون كمس شويټي ده كه ون و، به سه ر نيوه ي به شه ٺاوه دانه كه ي سر گزي زه وي دا ټالاي خو ي هه ټكر دوه و، شويټكه و توواني ٺهو له هم موو رڙني كدا، به دروود و سه لام بو ناردني، به وپه پري ملكه چي و گوي رايه لي يه وه، په ماني له گه ل نو ي ده كه نه وه و فرمانه كاني چي به چي ده كهن (*). (دانهر)

(*) له سه ر "لولاك .. لولاك" زانايان زوريان و توه، چ له باره ي سه نه ده وه و چ له باره ي و اتا كه يه وه. له هه موي جوانتر و ته كه ي (علي القاري) به له شرحي "الشفاء" دا، كه ده ٻيټ: "هه رچه ند له سه نه ددا لاوازه، به لام و اتا كه ي راسته". بروانه: "شرح الشفاء لعل القاري ٦/١ .. بوزانيني ٺه وده ش كه ٺه م و ته به و اتا كه ي راسته و خواي گه وره له به ر پيغه مبه ر ﷺ گه ر دووني دروست كر دوه، بروانه: (الفتاوي لابن تيمية ج ١١/٩٦ - ٩٨ مجلد التصوف). (وه ر گير - له چاپه عه ر به يه كه ي ٺم په يامه وه، ص ١٥١).

هه موو دۆستان و دوژمنان به يه كدهنگ قسه يان له سهر ئه وه يه كانگير بووه كه پيغه مبهه ﷺ له هه موو كه سيك پايه به رزتر و گه وره تر و ره وشتي جوانتره. ته نانهت ئيمامي عه لي - خواي لي پرازي بيت - كه پاله وانى "نازيه تي" يه، ده فهر موي: "هه ركات له جه ننگدا بكه وتينا يه ته ته نگانه وه و له تاوا چاومان سوور هه لبگه پرايه، په نامان به پيغه مبهه ﷺ ده برد و خزمان به وه ده پاراست! جا هه روهك له "نازيه تي" دا وه ها بووه، له هه موو ره وشتيكي تري باشدا هه ره به وه جوړه له چله پوپه يه كدا بووه كه جگه له وه كه سي تري پي ناگات.

ئو كه سه ي كه ده يه ويته به دريژي له م موعجيزه يه ناگادار بيت، با سه يري كتيبي: "الشفا في حقوق المصطفى" ي "قاضي عه ياضي مه غريبي" بكات. چونكه تابليتي به ريكيويكي و باشي باسي كر دووه و به دوور و دريژي جه سپاندوويه تي.

* * *

پاشان "شه ريعه تي ئيسلام" كه هيج شه ريعه تيكي تر وهك ئه وه نه بووه و نا بيت، موعجيزه يه كي گه وه ي پيغه مبهه ري خۆ شه ويسته ﷺ كه دۆستان و دوژمنان گومان يان له مه دا ني يه و قسه يان له سهر ئه مه يه كي گر تووه.

ئو كه سه ي ده يه ويته به دريژي و رووني له م موعجيزه يه ناگادار بيت، ره وانه ي ده كه ين بۆ لاي هه موو ئه وه په يامانه ي نوو سيومان كه برت يين له "۳۳" وته و "۳۳" مه كتوب و "۳۱" بريسكه و "۱۳" تيشك.

* * *

ئيجا موعجيزه گه وه كه ي، كه موعجيزه ي "له ت كردني مانگ" ه و به چه ندين پيوايه تي موته واتير پيوايه ت كراوه و موعجيزه يه كي هينده چه سپاوه كه هيج گومان يك توخني ناكه ويته، ئه م موعجيزه يه به شيوه يه كي موته واتير و له چه ندين ريگاو ره پيوايه ت كراوه، وهك له ريگاي: (ئيبن مه سعوود و ئيبن عه بياس و ئيبن عومه ر و ئيمامي عه لي و ئه نه س و حوزه يفه) و زوريكي تر له ها وه له به ريزه كانى پيغه مبهه ﷺ.

ئه مه سه ره پراي ئه وه ي كه قورئاني پيرو ز، ئه م موعجيزه يه ي راگه ياندووه و پشتي ئه وه پيوايه تانه ي گر تووه و، ئه مه شي له ئايه تي: ﴿اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ دا راگه ياندووه. ته نانهت كافر هه كانى قوره يش، كه تابليتي له عينا دي و سه ره ختي دا بوون، كه ئه م موعجيزه يه يان بينى، نه يانتوانى ئينكاريى بكه ن و، خۆ يان به وه ده رباز كرد كه

وتیان: "ئەمە سیحرە"! واتە روودانی "لەت بوونی مانگ" رووداویکی ئەوەندە بێ گومان و چەسپاوە، کە تەنانت کافرە کانیش دانیان پێدا ناوە و، بەو خۆیان لێ دەریاز کردوووە کە بە "سیحر" لە قەڵەمیان داووە!

بۆ ئەمە، خۆینەری بەرپێز پەوانەیی پەيامی: "لەت بوونی مانگ" دە کەین کە پاشکۆی پەيامی "میعراج" ه و، (لە پاشکۆی ئەم پەيامی موعجیزاتە شادا دانراووە).

* * *

پاشان پێغەمبەر ﷺ هەر وەك موعجیزەیی "لەت کردنی مانگ"ی پێشانی سەرنشینانی زەوی دا، بە هەمان جۆر موعجیزەیی گەورەیی "میعراج"یشی پێشانی ئاسمان نشینان دا. بۆ ئەمەش خۆینەری بەرپێز پەوانەیی پەيامی "میعراج" دە کەین کە بریتی یە لە وتەیی "سی و یە کەم" و پەيامیکە راستیی ئەو موعجیزەیی چەسپاندوووە و بە روونی باسی کردوووە. بەلام لێرەدا تەنها پێشەکیی موعجیزە کە باس دە کەین، کە بریتی یە لە سەفەر کردنی پێغەمبەر ﷺ بۆ "بەیتولەقدیس" و، داوا کردنی قورەیش لە پێغەمبەر ﷺ، لە بەرەبەیانیی میعراجدا، کە وەسفی "بەیتولەقدیس"یان بۆ بکات. چونکە ئەو ی لەم سەفەرەدا پرووی دا، ئەویش موعجیزەیی:

ئەو بوو پێغەمبەر ﷺ بەرەبەیانیی شەوی میعراج هەوالتی ئەم سەفەرەیی ڕاگەیاندا، قورەیشییە کان بەدرۆیان خستوووە و وتیان: ئە گەر راست دە کەیت کە ڕۆشتوویت بۆ "بەیتولەقدیس" وەسفی دەرگاگان و دیوارەکان و ئەحوالتی "بەیتولەقدیس"مان بۆ بکە! پێغەمبەر ﷺ دە فەر موئی:

"فكرتُ كراباً ما كرتُ مثله قط، فرعه الله لي أنظر إليه"^(۱).

واتە: "بەیتولەقدیس" خرایە پێش چاوی و سەیری دە کرد و وەسفی دە کرد بۆیان. ئیتر قورەیش دلتیا بوون لە راستیی هەوالتە کەیی. ئنجالییان پرسیی: ئەو کاروانەیی کە لە ڕینگادا چاوت بێ کەوت کەیی دە گاتە بەرەو هە؟ فەر مووی: "ڕۆژی چوار شەممە". لە چوار شەممەدا قورەیش چاوەروانی کاروانە کە بوون تا نزیکیی خۆرئاوا، کە چی کاروانە کە

(۱) صحیح، رواه البخاري و مسلم والترمذي والنسائي. واتە: کەوتمە تەنگانەیی کە وەها کە تا ئەو کاتە شتی وام بەسەر نەهاتبوو. یە کەسەر خواوەند خستی یە پێش چاوم، منیش سەیرم دە کرد.

نه گه یشت. پیغمبەر ﷺ له خوا پاراپهوه، نزا که ی گیرا بوو، ئەو رۆژه سهعاتیک له رۆژ زیاد کرا و خۆرئاوا بوون دواکهوت^(۱).

ئەو تا ده یینیت که گۆی زهوی بۆ ماوهی (یهک سهعات) له کاری خۆی رابوو ههستیت و تهسدیقی ههواله که ی پیغمبەر ﷺ بکات و، خۆری زه به لای حیش بییت به شایهت له سه ر راستیی ئه و. ئیتر ده بی ئه و که سه چهنده به ده بخت بیست که فه رموده ی ئه م پیغمبهره ﷺ تهسدیق نه کات، له کاتی کدا که خۆر و زهوی تهسدیقی ده که ن. ههروه ها ده بی ئه وانه چهنده به خته وه ر بن، که شه ره فه ندی به جیهینانی فه رمانه کانی ئه و ن؟ سه رنج له مه بده و بلتی:

"الحمد لله على الإيمان والإسلام".

ئاماژه ی ههژدهههم

گه و ره ترین موعجیزه ی پیغمبەر ﷺ بریتی یه له "قورئانی پیروژ" که سه دان به لگه ی پیغمبهری تیی ئه و ی تیدا یه.

ئیعجازی قورئانیش له چل رووه وه چه سپیتر او ه، وه ک ئه و ی که له: "وته ی بیست و پینجم" دا روون کرا وه ته وه. جا له بهر ئه و ی که ئه و رووانه ی ئیعجازی قورئان له و ته یه دا باس کرا ون، ئه و ا بۆ روونکردنه و ی ئه م گه بچینه گه و ره پڕ له موعجیزه یه خوینته ری به رپرز رووانه ی ئه و ی ده که ی ن. به لām لیته دا سنی سه رنجی ورد روون ده که ی نه وه:

سه رنجی یه که م

پرسیار:

ئه گه ر بو تریت: نهینیی ئیعجازی قورئانی پیروژ له "به لاغته" ه هه ره به رزه که ی دا یه. به لām خۆ مه گه ر ته نها یه ک له هه زاری که له زانایانی ره و انبیزی په ی به م نهینیی یه بیهن، له کاتی کدا که ده بوو هه موو چینیکی خه لکی به شی خۆیان له زانینی ئه م نهینیی یه دا ببوا یه؟

(۱) ئه م روودا وه هه ندئ له زانایانی هه دیث ده لئین: "مه و ضوعه"، هه ندیکی تر ده لئین: "ضعیفه"، هه ندیکی تریش به "صحیح" له قه له میان دا وه. بر وانه: په راویزی ژماره (۲) ی لاپه ره ۱۰۴ ی چاپه عه ره بی یه که ی ئه م په یامه و ص ۲۳۷ "المکتوبات".

وه لامل:

"قورئانی پیرۆز" بۆ هه موو چینیك له چینه کانی کۆمه ل و خه لکی ئی عجازی خۆی هه یه . به لامل ئه م ئی عجازه ی به جزئیکی تایبه تی و شیوازیکی دیاری کرا و راده گه یه نیت . بۆ نمونه : ئی عجازی ره وانپیزی یه به رزه که ی بۆ ئه هلی "به لاغه ت و فه صاحه ت" ده رده خات . هه روه ها شیوازه به رز و جوانه ناوازه که ی خۆی پیشانی "شاعیران و تارخوینان" ده دات، که شیوازیکه هه موو چینیکی خه لکی له زه تی لئ و ه رده گریت، بی ئه وه ی ه یچ که سیك بتوانیت لاسایی بکاته وه ! شیوازیکه چ خویندنه وه ی یه ک له دوای یه ک و چ هاتوچۆ و ئالوگۆری رۆژگار کۆنی ناکات و، هه رگیز نابیزریت . که واته شیوازیکی هه میشه نو ئیه و، هه رده م له تافی لای دا ده میتیته وه . . شیوازیکه ئه ندازه یه کی ئه وتۆی په خشان له شاعر چوو و، و ته ی هۆنراوی له په خشان چوو ی تیدا یه که ئاستی قورئان به ته وای به رز ده کاته وه و، له هه مان کاتیشدا خۆش و به تامی ده کات .

ئجنا قورئان به و هه و الदानه غه یبی یانه ی که رایانده گه یه نیت، ئی عجازی خۆی ده رده خات و به مه ش ته حه ددای چینی کاهینان و لاف لیده رانی غه یزانی ده کات . پاشان هینده روودای جیهان بۆ "میژووناسان" و زانایانی عه ودالئی رووداوه میژووبی یه کان ده گیریته وه که وایان لئ بکات هه ست به ئی عجازه که ی بکه ن! ئه مه ش له پرنی باسکردنی به سه رهات و رووداوه دیرینه کانی نه ته وه پیشینه کان و ئه و رووداوانه شه وه که له داها توودا روو ده دن، چ له م ژبانیه دنیا دا و چ له به رزه خدا و چ له و دنیا دا . به م ئی عجازه روون و جوانه ش ته حه ددای هه موو ئه و که س و چینه نه ده کات . هه روه ها "قورئانی پیرۆز" به باسکردنی ئه و یاسا کۆمه لایه تی و ده ستوره گشتی یانه ی که له ژبان و کۆمه لدا کار ده که ن، ئی عجازی خۆی بۆ زانایانی کۆمه لناسی و پیاوانی سیاسه ت و حوکمرانانیش ده رده خات . . به لئ، شه ریعه تی پاکئی ئیسلام - که له قورئانی پیرۆزه سه رچاوه ی گرتوه - به ته وای نه ییتی ئه و ئی عجازه ده رده خات . بۆ ئه وانه ش که له "خووناسی" و "راستی یه کانی گه ردوون" دا پۆچوون، به بۆنه ی باسکردنی راستی یه به رز و پیرۆزه کانی سه باره ت به خوا وه نده وه : ئی عجازیکی روون و ئاشکرایان پیشان ده دات، یان وایان لئ ده کات که هه ست به م ئی عجازه بکه ن .

سەبارەت بەوانەش كە رېنگاى "ويلايەت و تەصەووف" دە گرنەبەر، قورئانى پىرۆز بە بۆنەى گەنجىنە كانى ئەو نەھىنى يانەى كە لە دەريايى بىى بنكى پىر شەپۇلى ئايەتە كانى دا ھەن، ئىعجازى خۆى بۆ ئەوانىش دەردەخات.

بەم جۆرە، بۆ ھەر چىنىك لە چىل چىنە كانى خەلكى، پەنجەرە يەك دە كرىتەو ھە كە بەسەر ئىعجازى روون و ئاشكراى قورئاندا پروانىت..

تەنانەت قورئانى پىرۆز ئىعجازى خۆى بۆ ئەو بەشە زۆرەى خەلكىش دەردەخات كە تەنھا لە تواناى بىستەن بەولاولە ھىچ توانايە كى تر شك نابەن و ناتوانن لە تىگەيشتندا رۆبچن. ئەو ھەتا دەبىنىن كە ئەوانە باوەر بە ئىعجازى قورئان دەھىنن و ھەر تەنھا بە بىستىنى قورئان ھەست بەم ئىعجازە دە كەن. چونكە ئەم مەرۇفە نەخویندەوارە، خۆى بە خۆى دەلەت:

(ئاشكرايە كە شىوازى ئەم قورئانە لە شىوازى كىتەپە كانى تر جىيايە.. جا يان ئەو ھە شىوازى ئەم لە ھى ئەوان نەزەرە، كە ئەمەش گرىمانىكى مەھالە و تەنانەت ئەو كەسەش كە زۆر دوژمنى قورئانە گرىمانى و اى لە زار دەرنەچووە.. يان شىوازىكە لە ھى ھەموويان بەرزترە. كەواتە ئەم قورئانە خاوەن ئىعجازە).

ئەو مەرۇفە نەخویندەوارەى كە لە بىستەن و گوئى راگرتن بەولاولە ھىچى تىرى لە توانادا نى، بەم جۆرەى باسمان كەرد لە ئىعجازى قورئان تى دەگات.

جا بۆ ئەو ھى لە تىگە ياندىنى دا يارمەتىى بدەين، بەم جۆرەى خوارەو ھە روونى دە كەينەو ھە:

كاتى بۆ يە كەم جار قورئانى پىرۆز ھاتە ناو گۆرپە پانى زۆرانەو ھە، دوو جۆر ئارەزووى بەتىنى لە لاي خەلكى ورووژاند:

(بە كەمىان): ئارەزووى چاولىكەرى لە لايەن شوپنكە و توتوانى ھەو ھە، واتە ھەزىكى زۆر توندوتىژيان لەو ھە دە كەرد كە چاوە لە شىوازە بەرزە كەى قورئان بەكەن. ئەو ھەبوو زۆر بە تاسەو ھە ئارەزوومەندى ئەو ھە بوون كە شىوازە كانىان لە ھى قورئان بچىت.

(دوو ھەمىان): ئارەزووى پەخنە گرتن و نەيارى، كە لە لايەنى دوژمنانى ھەو ھە سەرى ھەلدا. واتە ئارەزووى نووسىنى شىوازىك كە لە ھى قورئان بچىت، تاكو دەعوای "ئىعجازى قورئان" ھەلبەشەننەو ھە و بەتالى بەكەنەو ھە.

جا ئەم دوو ئارەزوو بەتەنە بوون بەھۆى سەرھەلدانى مليۇنان كىيىبى عەرەبى كە ئېستا لەبەر دەستماندان. خۇ ئە گەر ئىمە بەراوردى پەوانتەرتىن كىيىب لە نيوان ھەموو ئەمانەدا لە گەل قورئانى پىرۆزدا بکەين، واتە ئە گەر بە يە كەوہ بياخوينىنەوہ، ئەوا ھەموو گوئىيىست و خوئىنەرىك - بە بى سى و دوو - يە كەسەر دەلئىت: قورئان لە ھىچ كام لەو شيوازانە ناچئىت. كەواتە قورئان لە ئاستى ئەو كىيىبانەدا نى يە. جا يان ئەوہ يە شيوازى قورئان لە ھى ھەموويان نزمترە، كە ئەمەش بە بى ھىچ گومانىك گرعانىكى مەحالە و ھىچ كەسىك شتى وى ئەوتووہ و تەنانەت شەيتانىش ناتوانئىت قسەى وى لە زار دەر بچئىت^(۱). كەواتە بۆمان چەسپا كە شيوازى قورئانى پىرۆز - بەھۆى ئىعجازە جوانە كەپەوہ - لە سەر وى ھەموويانەوہ يە.

تەنانەت مرؤقى نەزانى عەوامىش، كە ھىچ شتىك لە واتاكانى قورئان نازانىت و لئى تى ناگات، بەھۆى ئەوہى كە لە "بىستىن"ى قورئان بىزار نايئىت، ھەست بە ئىعجازە كەى دەكات! چونكە ئەم مرؤقە عەوام و نەزانە، خۇى بە خۇى دەلئىت: بەردەوامبوون لەسەر خوئىندى قورئان ھەر گىز مرؤف بىزار ناكات، بەلكو تا زياتر بخويندريتەوہ پتر لە بەر چاودا شىرىن دەبيئت. بەلام گەر گوئى لە چەند قەسىدەپە كى جوان رابگرم، ھەست بە بىزارى دەكەم. كەواتە بە بى ھىچ گومانىك قورئان وتەى ھىچ مرؤفىك نى يە.

پاشان قورئانى پىرۆز ئىعجازى خۇى بۆ ئەو "منالانە"ش دەر دەخات كە دەيانەويئت قورئان لەبەر بکەن. ئەوہ تا ھەر چەندەش چەند جىگايەك لە قورئاندا ھەن كە لە يەك دەچن، كەچى لە گەل ئەوہ شدا دەتوانن لە عەقلە ناسك و بچوو كە كانياندا ئەم قورئانە ھەلبىگرن و بەوپەرى ئاسانى لەبەرى دەكەن، بەلام يەك لاپەرەى غەيرى قورئانىان بۆ لەبەر ناكريئت.

تەنانەت "بىماران" و ئەوانەش كە لە "سەر مەرگ"دان و بە ئاسانتەرتىن قسە ئازارىان پىن دەگات، قورئان لە گوئىياندا وە كو ئاوى سەلسەبىل و اىبە و گوئى بۆ ئايەتەكانى رادەگرن. بەمەش ھەست بە ئىعجازى قورئان دەكەن.

لەمانەى پىشەوہ دەگەينە ئەو ئەنجامەى كە:

"قورئانى پىرۆز" ھىچ كەسىك لە چەشتى ئىعجازى خۇى بى بەش ناكات. چونكە ھەر چىنىك لە چل چىنە جياجياكانى خەلكى بەشى خۇى لەم ئىعجازەدا ھەيە، يان قورئان و ايان لئى دەكات كە ھەست بە ئىعجازە كەى بکەن.

(۱) بەشى يەكەم و گرنكى مەكتوبى بىست و شەشم، ئەم بىر گەپە روون دەكاتەوہ. (دانەر)

ته نانهت قورئانى پيرۆز جۆره ئيعجازىكى پيشانى ئهو كه سانهش داوه كه هيچ به شىكيان له زانيارى دانىيه و له "بينين" به ولاوه هيچى تر شك نابه^(۱) و تواناي بيستن و تيگهيشتن و ئيدر اكي دليان نىيه. ئهويش بهم جۆره:

ئهو قورئانه چاپكراوهى كه به دهستهختى (حافظ عثمان) نووسراوتهوه، هه ندئى له وشه كانى بهرامبهرى يه كترن و بۆ يه كترى دهروانن.

بۆ نمونه وشهى: ﴿وَأَمَّا لَهُمْ فَكُلُّهُمْ﴾ كه له سوورتهى (الكهف) دايه، له گه ل وشهى ﴿قَطْمِيرٍ﴾ ي سوورتهى (فاطر) دا، دهرواننه يه كتر. خۆ ئه گهر له وشهى يه كه مهوه لاپه ره كان كون بكرين تا ده گاته سهر ئهو لاپه ريه يه كه وشهى دووه مى تىدايه، ئهوا له گه ل كه مئى لارى دا، وشهى دووه هم ده رده كه وئىت و ناوى سه گه كه ي "أصحاب الكهف" ده زانرئىت!

ههروهها وشهى: ﴿مُحْضَرُونَ﴾ كه دوو جار له سوورتهى (ياسين) دا دووپات كراوتهوه، يه كئىكيان له سهرووى ئهوى تريانهويه و، ههردوو كيشيان بهرامبهرى وشهى: ﴿مُحْضَرُونَ﴾ و ﴿مُحْضَرِينَ﴾ ي كۆتايى سوورتهى (سبأ) ن! خۆ ئه گهر هه يه كه يان - له گه ل كه مئى لارى دا - كون بكرين تا ده گه نه سهر وشه كانى سوورتهى (سبأ)، ئهوا وشه كانى ئهوى ده رده كهون!

ههروهها وشهى: ﴿مَثْنَى﴾ ي سوورتهى (سبأ) دهروائىته هه مان وشه كه له سه رتهى سوورتهى (فاطر) دايه و، دوو جار دووپات بوونه تهوه. چونكه له قورئاندا سئى دانه وشهى: ﴿مَثْنَى﴾ هه يه. خۆ ته وافوقى دووان لهو سيانه ئهوه ده رده خات كه جيئى ئهوه نه يئته وه بو ترئىت: كارى ريكه وته!

(۱) روونكردهوهى لايه نى ئيعجازى قورئان بۆ ئه م چينه ي كه له بيستن و زانيارى و تيگه شتن بئى به شن و، له بينين به ولاوه هيچى تر شك نابه، هه ر به نانه واوى و كورتنى مابوووه. به لام مه كتووبى بيستن و نۆهه م و سى همه م (*) زۆر به جوانى و ته واوى ئه م جۆره ئيعجازه يان روون كرده وه، به چه شنىك كه ته نانه ت مرزفئى كوئيريش ده توانيئت - به ده ست ليدان - هه ستنى پئى بكات. بۆ مه به ستنى ده ر خستن و پيشاندانى ئه م رووه جوانه ي ئيعجازى قورئان مو صحه ئيكمان نووسيوه ته وه، له خواى گه وره داواكارين كه چاپكر دنيما ن بۆ ئاسان بكات. (دانه ر)

(خوا ئاسانى كرد و چه ندين چاپ كرا). (وه رگير)

(*) نياز مان و ابو كه زۆر به جوانى و ريكويناكى مه كتووبى سى هم بنوسين. به لام جيگا كه ي خۆى بۆ: "إشارات الإعجاز" به جئى هيئست و، به م پئى به له مه يدانا ده رته كه وت. (دانه ر)

نمونەى ئەم جۆرە بەرامبەرى و بۇ يە كتر پرواينە لە موصحە فدا گەلسى زۆرە. بە رادەيەك كە وشەى وا ھەيە نزيكەى شەش جار دووپات دەبیتەوہ. جا ئە گەر كونيان تى بکەين ئەوا - لە گەل كەمى لارى دا - بە يە كەوہ دەبەسترين و يە كتر دەر دەخەن.

لە موصحە فيكدا بيبينم ئەو وشانەى كە لە لاپەرە بەرامبەرە كاندا دەيانرواني يە يە كتر، بە خەتى سوور نووسرا بونەوہ. كە ئەمەم دى، وتم: "خەتى ئەمانە ھىمان بۆ جۆرئىك لە جۆرە كانى ئىعجازى قورئان". پاش ئەمە سەيرى رستە كانى قورئانم كرد، بۆم دەر كەوت گەلسى رستە لە لاپەرە كاندا ھەن بە جۆرئىك دەرواننە يە كترى كە واتايە كى ورديان تىندا بىت.

جالەبەر ئەوہى "تەرتيب"ى سوورەت و ئايەتە كانى قورئان تەرتيبكى فەرمان بى دراوہ و بە رينمايى پيغەمبەر ﷺ جى بە جى كراوہ و، پاشان خۆش نووسە بە ھەر مەندە كانيش بە جوانى نووسيو يانە تەوہ، ئەوا لە نەخشە بى وينا و خەتە جوانە كەى دا ئاماژەيەك بۆ جۆرە ئىعجازىكى تايبەتى ھەيە. چونكە ھەر گيز ناكريت ئەم دانان و تەرتيبە - بەم جۆرە - كارى "رېكەوت" يان بەرھەمى "بىر"ى ھىچ مرؤفئىك بىت. خۆ ئە گەر ناتەواوى لە چاپخانە كانى مرؤفدا نەبوا ئەو وشانەى كە دەرواننە يە كتر بە تەواوى لە چاپدا بەرامبەرەك دەر دەچوون.

پاشان لە سوورەتە "مەدەنى" يە دريژ و مامناو ھندى يە كاندا دووپات بوونەوہ يە كى جوان و رېكويئىك لە وشەى: "اللہ" دا دەبينين. چونكە زۆر يەى جار ئەم وشەيە بە ژمارەيە كى ديارى كراو بە كاردە ھيتريت. ئيتىر يان پىنج، يان شەش، يان ھەوت، يان ھەشت، يان نۆ، يان يازدە جار دووپات دەبیتەوہ. ئەمە سەرەراى ئەوہى كە مونسەبەت كى ژمارەيى ورد و جوان لەم ديو و لەو ديوى پەرە كان و لەسەر ھەردوو لاپەرە بەرامبەرە يە كە كانى قورئاندا دەر دەخات^(۱).

(۱) (بەراويزئىك لە جوار خالدا):

"۱" ئنجا وشە جوان و سەر وادارە كانى قورئان و شىوازە رەوان و بى وينا كەى و تايبەتكارى يە كانى رەوانىيىزى كە سەرنج رادە كيشن، ئەمانە ھەر چەندە زۆرن، كەچى لە گەل ئەو شەدا جىديە تىكى يە كجار بەرز و دل بىدارى و ئارامى و خاترجەمى بە "ئەھلى زىكر و موناجات و پارانەوہ" دەبەخشن. لە كاتىكدا ئەم چەشنە تايبەتكارى يە رەوانىيىزى و وشە ئارامى و خۆبەستەوہ يە بە سەروا و "ھۆزىن" ھوہ، لە ھەر شتىكى غەيرى قورئاندا بىت، با جوانكارى يە كى وشەيى شيان تىندا بىت، كەلبن لە ئىخلاص و لىبىراني دوعا كەردا پەيدا دە كەن و، ئارامى و لەسەر خۇبى دلى تىك دەدەن و، بىرى مرؤف پەرتەوازە دە كەن.

تەنانەت ناسكىتېن و بە ئىخلاستېن و جىددى تېن و رېكتېن "موناچات" پاراڭەوھە كەي ئىمامى شافىئىيە يە -
خوالىنى رازى بېت - كە بوو بەھزى لابرېدى گرانى و بىن بارانى لەسەر مىسر. گەلى جارى ئەم موناچاتەم بۇ
خۇم دەخوئىندەوھ. سەرنجەم دا، بەھزى ئەوھى كە ھۇنراوھ و سەروادارە، پارىز گارى ئەم ئىخلاستە تەوواتى و
جىددىيەتە بەرزە ناكات كە پىويستە لە موناچاتدا بېت. خۇ ھەر چەندە نىزىكى نۇ سال ئەم موناچاتە يە كىك
بوو لە وىردە كاتم، كەچى نەمتوانى تەوفىق لە نىوان جىددىيەت و ئىخلاسى موناچات و، ھۇنن و سەروا كەي
ئەم موناچاتەدا بىخەم! ئىتەر دۇنيا بووم لەوھى كە سەروا فېترى و تايەتە يە كەي قورئان و وردە كارى ھۇنىنى ئەم،
جۇزىنكە لە جۇرە كانى ئىعجازى قورئان. چونكە پارىز گارى ئىخلاسى تەوواتى و جىددى و بىدارى و
لەسەر خۇبى دۇل دە كات، بىن ئەوھى كە زىان بە ھىچيان بگەيە نېت.
جا ئەگەر ئەھلى موناچات و زىكر بە (عقل) ھەست بەم جۇرە ئىعجازە نەكەن، ئەوا بىن گومان بە (دۇل) ھەستى
بىن دە كەن!

"۲" يە كىك لە نھىنى يە كانى ئىعجازە مەعنەوى يە كانى قورئان ئەمەيە:

يە كەم: قورئانى پىرۇز پەلە بەرز و رووناكى ئىمانى پىغەمبەر ﷺ دەردە خات. ئەم پىغەمبەرەي ﷺ كە بە
لى دەر كەوتن (تەجلى) ى "ئىسمى ئەزەم" بەھرەمەند بوو.

دووھەم: قورئان وەك نەخشەيە كى پىرۇز و ايه و، راستى يە مەزەنە كانى سەبارەت بە جىھانى دوايى و جىھانى
پەرورەد گارى لەسەر دەستىشان كراوھ و، بە جۇزىنكى سىروشتىش پەلە ھەمە بەرزى لايىنى حەق
دەردە خات و دەرى دە بېت.

سى ئەھم: پاشان قورئانى پىرۇز تەسى خواوھەندى پەرورەد گارى ھەموو جىھانە كانە. ئەم خواوھەندەي كە
لەو پەرى بەرزى عىزەت و گەورەيى و پەرورەد گارى رەھادايە. كەواتە ھەر دەربېن و روونكردنەوھەك كە
لە لايەنى ئەم قورئانەوھ بېت، دەينى عەقلى ھەرچى مرۇف ھەيە بە گىشتى نەتوان ھىچ شىنكى ھاوچەشنى ئەم
قورئانە بلىن، باھەر ھەمووشيان لە عەقلى يە كىنكىاندا كۆ بىنەرە، وەك قورئانى پىرۇز خۇى دەفەرەمۇ: ﴿قُلْ
لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ اَنْ يَّاتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ﴾ (الإسراء: ۸۸). چونكە بەينى
ئەم "سى" بناغەيە، ھىچ كەسىك ناتوانىت نە لاسايى قورئان بكاتەوھ، نە ھىچ شىنكى ھاوونىنەي قورئان
بھىنېت.

"۳" لە زۇر بەي ئەم موصەفانەي كە پىشان دەترىت: "بەر كەنار" لە گەل كۆتايى لا پەرە كاندا ئايەتە كانىش
تەوا دەبن و، بەم جۇرە لا پەرە كە بە سەروايە كى جوان كۆتايى بىن دىت. نھىنى ئەمەش لەو دەايە كە درىز تېرىنى
ئايەتەي قورئان، كە ئايەتەي "مودايەنە" يە، كراوھ بە يە كەي پىوانە بۇ لا پەرە كان و، سوورەتەي "الإخلاس" و
"الكوثر" ىش كراوھ بە يە كەي پىوانە بۇ دېرە كان. بەمەش ئەم ئايەت كارى يە جوان و نىشانەي ئىعجازە، لە
قورئانى پىرۇزدا دەر كەتووھ.

"۴" لەم مەقامەدا و لەم باسەي ئىرەي دا بە چەند ئموونەيە كى جۇزىنى و كەموكورت واز دەھىنم و تەنھا چەند
پوختە نىشانەيە كى باس دە كەم. چونكە ناچار بووم لە نووسىندا پەلە بگەم، ھەر چەندەش ئەم باسە لەو پەرى
گرنگى و فراوانى و گەورەيى دايە. ئەم مەقامەش كەرامەتېكى جوانى لەو پەرى گرنگى دا - لە پروانگەي
تەوفىقى خواوھەندەوھ كە پىشتى پەيامە كانى نوورى گىرت - بوون دە كاتەوھ. بەلنى، ئەم كەرامەتە ورد و
جوان و راستى يە گەورەيە، زنجىرە كەرامەتېكى "پەيامە كانى نور" لە مەسەلەي تەوافوق و لە پىنج شەش
جۇزى دا دەردە خات. ھەرورەك جۇزىنك لە ئىعجازە كانى قورئانىش دەخاتە روو كە دەبىت بە سەراچاوى
ئامازە و ھىما غەببى يە كان.

سهرنجی دووهه

له سهردهمی ههزرهتی موسادا - دروودی له سهر بیټ - "سیحر" باو بوو. له بهر
 ئهوه، موعجیزه گهوره کانی ههزرهتی موسا به جۆریک بوون که له سیحر دهچوون..
 له سهردهمی ههزرهتی عیسا شادا - دروودی له سهر بیټ - بایهخ به "پزیشکی" ده درا و
 باو بوو، له بهر ئهوه، زۆریه موعجیزه کانی ههزرهتی عیسا - دروودی له سهر بیټ -
 له م بابهته بوون. له سهردهمی پیغه مبه ریتی پیغه مبه ریشماندا ﷺ ئهم چوار شته له ناو
 دوور گهی عمره بیدا باویان هه بوو:

یه کهم: رهوانبیژی و زمانپارای.

دووهه: شیعیر و وتار خویندنهوه.

سئهم: کههانهت و ههوالدان له غهیب.

چوارهم: لافی زانیی رووداوه کانی رابوردوو و داهاتوو.

کاتی که "قورئانی پرۆز" هات، تهحه ددای خاوهنی ئهم چوار جۆره زانیانهی کرد!
 ئهوه بوو - له پێشدا - رهوانبیژی و مرۆفه زمانپاراهه کان، له بهردهم رهوانبیژی به پر له
 ئیعبازه کهی قورئاندا چۆکیان دادا و، به سهر سوورمانهوه گوئیان لێ راگرت.
 شاعیر و وتار خویننه کانی مات و سهرسام مابوون. تهناههت قورئان له شان و
 شهو کهتی ئهوه شتانهشی داگرت که ئهوان شانازیان پێوه ده کرد، وهك "المعلقات
 السبعة" که باشرین نمونهی شیعریان بووه و، به ئاوی زێر نووسیویاننهوه و به دیواری
 کهعهدا ههلیانواسیوون.

ئهمهش له دوابی دا به راستی رووی دا. چونکه موصحفینیکی پرۆز نووسرایهوه و له موصحفهدا "تهوافوق"
 له لهفزی جهلاله(الله) دا له ههموو لاپه رهیه کدا ده رکوت. ههشت نامیلکهی بچو کیش به ناوی: "ههشت
 هینماکان" ده چوون، که ئهوه مونسه به ته ورد و هینما غهیبی یانه روون ده که نهوه که له تهوافوقی نیوان پته کانی
 قورئاندا هه. پینج نامیلکهش بۆ تهسدیقی پهیامه کانی نوور و نر خاندنیان دانران له رووی نهیبی ئهوه
 تهوافوقانهی که تیاپاندا به و، بریتی به له (کهرامهتی غهوثی). ههروهها سئ نامیلکهی تر له (کهرامهتی
 عهلهوی) و پینج نامیلکهش له بارهی (ئامازه کانی قورئان) هوه نووران.

کهواته له دانانی "پهیامی موعجیزاتی ئهمحمدی" دا ههستم بهم راستی به گهورهیه کرد، بهلام به داخهوه دانهر
 تهنها لایه نیککی لاوازی لێ بینی و، تهنها بهک دلۆپی لهوه دریا به ده رخست و، ئیتر وازی هینا و نه گهرا بهوه
 سهری. (دانهر)

ئىنجا قورئان "كاهين و سىحر بازە كان" ىشى شلەژاند و، ھەموو ئەو قسانەى لە بىر بىر دەنەو ھە لە بارەى ھەوالدان لە غەيبەو ھەيانكردن. چونكە ئەو جىننى يانەى كە دەھاتن بۆ لای كاهين و سىحر بازە كان، قورئان دەرى كردن و، بە تەواوى پەردەى بەسەر پىشەى "كەھانەت" دا داداىەو ھە بۆ ھەتاهەتايى دەرگای لەسەر داخست.

ئىنجا ھەوالتى نەتەو ھە پىشەنە كان و، پروداو ھە كانى داھاتووشى لە خورافات و درۆ و دەلەسە پزگار كرد و، پىنمايى خوينەرانى "مىژوو" و گشت ئەو كەسانەشى كرد كە بە ھەوالى پروداو ھە كانى رابوردوو و داھاتوودا ھەودالتن كە چۆن بە ھەوالى ھەقىقەتە راستەقىنە كەى دا بگەرپن و بىدۆز نەو ھە.

بەم جۆرە، ھەر چوار چىنە كە لە بەردەم گەورەى قورئانى پىرۆزدا، بەوپەرى سەرسامى و پىزلىنەنەو ھە، بەچۆ كدا ھاتن و، بەرەبەرە بوون بە قوتايى قورئان و ھىدايەت و پىنمايى يان لى و ھەر گرت. ئىتر ھىچ كام لەوانە نەتوانى بە ھىنانى شتىك كە ھەكو سوورەتىكى قورئان وايست، بەرەنگارى قورئان بكات و لە بەرامبەرەو ھە رابوو ھەستىت.

ئەگەر بوتريت:

چۆن دەزانن كە لە گۆرەپانى بەرەنگارى كردنى قورئاندا كەس پەيدا نەبوو ھە، كەس نەتوانىو ھە شتىكى ھەكو قورئان بەھىنىت و.. چۆن دەزانن ھىنانى ھەوونەى قورئان خۆى لە خۆى دا كارىكى مەھالە و لە تواناى مرۆفدا نى ھە؟

وھلام:

ئەگەر بەرەنگارى كردنى قورئان شتىكى مومكىن بوايە، ئەوا بە بى ھىچ گومانىك ھەوليان بۆ دەدا و كەسيان سستى يان تىدا نەدە كرد، چونكە پىنوستى بەكى زۆريان بەم بەرەنگارى ھە ھەبوو، تاكو لە مەترسى تەھەددای قورئان دەرباز بىن و، خۆيان و ئايىن و مال و منالان پزگار بكەن. جا ئەگەر ئەمەيان لە توانادا ببوايە، ئەوا كەسيان سلىان لى نەدە كەردەو ھە. ئىنجا كافر و مونافىقانىش - كە لەو دەمەدا زۆرىنە بوون - ھەوالتى ئەم بەرەنگارى كەردنەيان لەناو خەلكى دا بلاو دە كەردەو ھە، تەننەت بە ھەموو جىگايە كىشىان رادە گەياند، ھەك ھەموو دوژمنايەتى ھەكى تريان بەرامبەر بە ئىسلام بلاو كەردەو ھە. ئىنجا گەر ئەم بەرەنگارى كەردنە مومكىن بوايە و پرووى بدايە و ئەمانىش بلاويان بكردايە تەو ھە، ئەوا مىژوونووسان لە كىتەبە زۆرە كانىاندا تۆماریان دە كرد. كەچى ئەو ھەتا ھەموو كىتەبە كانى مىژوومان لە بەردەستدان، ھىچ شتىكىان سەبارەت بەمە تىدا نايىنن، جگە لە

چهند بر گهیه کی دمهه لبهستی "موسه یله مهی درۆزن". له کاتی کدا که قورئانی پیرۆز به درێژایی بیست و سێ سال ته حه ددای ده کردن و، به ئایه ته پر له موعجیزه کانی خۆی و، بهم جۆره ی خواره وه گوئی کاس کردبوون:

ئه وه تا قورئانی پیرۆزان له بهره ستدایه، ده سا ئیوه له لای نه خوینده واریکی وه ک محمه دی ئەمینه وه ﷺ قورئانیکی ئاوا بهین!

خۆ ئه گهر له مه دا کۆله وارن، ده با له لایه ن زانیه کی گه وه وه بیست، نه ک نه خوینده واریک!

خۆ ئه گهر له مه شدا کۆله وارن، ئه وا نه ک یه کینکان به لکو هه مووتان به "کۆمه ل" شتیکی وه کو قورئان بهین و، با هه موو زانا و مرۆفه ره وان بیژیه کانتان بۆ ئهم مه به سه کۆبینه وه و یارمه تی یه کتر بدهن، ته نانه ت ئه وان ههش بانگ بکه ن که جگه له خوا یاریده دهر تان و، با به هه ره موویان بتوانن شتیکی به وینه ی قورئان بهین.

ئه گهر هه مووتان له مه شدا ده سه وسان ده مین و کۆله وارن، ئه وا هه موو کتیبه به لیغه کانی پێشو و بهین و له به ره نگاری کردنی قورئاندا پشتیان پێ به سه ن. جگه له مه، به ره کانی دا هاتووش بانگ بکه ن، تا کو یارمه تیتان بده ن!

ئه گهر له مه شدا ده سه وسان، ده با ئه وه ی ده بهین به ئه ندازه ی هه موو قورئان نه بیست، به لکو به ئه ندازه ی "ده" سووره تی وه ک سووره ته کانی قورئان بیست.

خۆ ئه گهر ئه مه ش ناتوان، ده با ئه وه ی ده بهین له ره وان بیژی دا وه کو قورئان ره وان و به لیغ بیست، هه ره چه ند له ناو ره رۆ کیشدا "چیرۆکی دمه هه لبه سه ت و درۆ و ده له سه" بیست! ئه گهر ئه مه شتان له توانا دان یه، ئه وا ته نها "یه ک سووره ت" بهین، با کورتیش بیست. ئه گهر له مه شدا ده سه وسان را وه ستان، ئه وا بزانه که: هه ره وه ک خۆتان و ئاییتان بۆ قیامت که و توونه ته مه تر سی یه وه، هه ره به و جۆره بۆ دنیا ش له مه تر سی دان!

به م چه شه، قورئانی پیرۆز به هه شت جار ته حه ددای جینی و ئاده میزادی کردو وه. ئهم ته حه ددی یه شی ته نها له چوار چی وه ی بیست و سێ سالدا نه به سه تو وه ته وه، به لکو وا هه زار و سێ سه د ساله به ره ده وامه و، ئیستاش ته حه ددای هه موو جیهان ده کات و، تا دنیا ش دنیا یه ئهم ته حه ددایه هه ره ده مینیت و به ره ده وامه.

له به ره ئه مه، ئه گهر به ره نگاری کردنی قورئان له توانا دا بوایه، ئه وا ئه و کافرا نه ریگای جهنگ و کاو لکاری یان هه لئه ده بژارد و، خۆیان و مال و منالیان نه ده خسته ته نگانه و

دهردى سهرى يوه و، وازيان له بهرهنگارى كردنى نهدههينا، كه رېنگايه كى كورت و ئاسان بو.

كهواته بهرهنگارى كردنى قورئان و لاسايى كردنهوهى، ههر گيز له تواناي كه سدا نى يه. چونكه چۆن مروفى ژير، به تايهت خهلكى دوورگهى عه ره ب، له ناو ئهوانيشدا به تايهت قورهيش، خۆى و مال و منالى دهخاته مهترسى يوه و رپى جهنگ و كاو لكارى هه لده بژيرت، گهر بهرهنگارى كردنى قورئانى (به سووره تىكى بچووك) له توانادا بيت و، بتوانيت ئه م رپى يوه خۆى و مال و منالى له تهحه دداى قورئان رزگار بكات، گهر ئه م بهرهنگارى كردنه كارىكى ئاسان بو ايه؟
پوختهى قسه، ئه وه يه كه (جاحظ) وتوويه تى:

"لما لم يمكن المعارضة بالحروف، اضطروا إلى المقارعة بالسيف"^(۱)!

ئه گهر بو تریت:

هه ندئى له زانا ليكۆله ره كان وتوويانه: "بهرهنگارى كردنى هه يچ تايهت و وشه و پرسته يه كى قورئان - چ جاي سووره تىك له سووره ته كانى - ههر گيز مومكين نى يه و، تا ئيستاش كه س نه هاتو وه ته ئه م مهيدانه وه، واته تا ئيستا لاسايى نه كرا وه ته وه". .. به لام ئه م وته يه زياده روه ي يه كى ئه وتۆى تيدا يه كه ژيرى مروف قبولتى ناكات. چونكه زۆر پرسته له ناو گوفتارى مروفدا هه ن كه له پرسته و دهسته وازه كانى قورئان ده چن. جا ئايا و اتا و حيكمه تى ئه م وته يه زانا ليكۆله ره كان چى يه؟

وه لام:

له باره ي رپوونكر دنه وهى ئيعجازى قورئانه وه دوو رپره وه هه ن:
رپره وى يه كه م: رپره وىكى "راجيح" ه و زۆر به ي زانايانى له سه ره. ئه م رپره وه ده ئيت: ورده كارى ربه وانبيژى و تايه تكارى و اتا كانى قورئان له سه رووى تواناي مروفه وه ن.

رپره وى دووهه م: كه رپره وىكى "مه رجووح" ه، ده ئيت: لاسايى كردنه وه و بهرهنگارى كردنى يه ك سووره تى قورئان، شتيكه له تواناي مروفدا هه يه، به لام خوا وه ند ئه م توانايه له خهلكى قه ده غه كر دو وه، تا كو قورئانى پيرو ز بيت به موعجيزه ي پيغمبه ر ﷺ.

(۱) واته له بهر ئه وه ي بهرهنگارى كردنى قورئان يان به بيت (واته به وته) له توانادا نه بو، ناچار ده ستيان دا يه شمشير و جهنگيان هه لباردا!

ده تۆناین بهم نمونیهی خوارهوه ئەم رپرەوه پروون بکهینهوه:
ههلسان و دانیشتنی مرۆڤ له چوارچێوهی توانای خۆی دایه. جا ئەگەر
پێغهمبەرێک، بۆ دەر خستنی موعجیزه‌ی خۆی، به کهسێکی وت: "یاخوا نه‌توانیت
هه‌لبسته سه‌رپێ"، و، ئەویش له راستی دا په‌کی کهوت و نه‌یتوانی هه‌لبسته‌یت، ئەوا
موعجیزه‌ که‌ی ئەو پێغهمبهره هاتووته دی.

بهم رپرەوه "مه‌رجووح" ده‌لێن: (مذهب الصّرفه) واته: خواوه‌ند جینسی و
ئاده‌میزادی له به‌ره‌نگاری کردنی قورئان "صه‌رف" کردووه، واته‌ دووری
خستوو نه‌توه و نه‌یان‌توانیوه به‌ره‌نگاری قورئان بکه‌ن. ده‌نا گه‌ر خواوه‌ند له هینان و
وتنی هاوچه‌شنی قورئان دووری نه‌خستنايه‌توه، ئەوا ده‌یان‌توانی له وینه‌ی قورئان شتیك
بلێن.

جا ئەو زانایانه‌ی که به‌پێی ئەم رپرەوه ده‌لێن: "ناتوانی‌ت به‌ ته‌نها یه‌ك وشه‌یش
به‌ره‌نگاری قورئان بکری‌ت". و ته‌که‌یان حقه‌ و گومان‌ی تێدا نی‌یه. چونکه‌ خ‌وای
گه‌وره‌ له‌ به‌ر دەر خستنی ئه‌عجازی قورئان ئەوانی له‌و به‌ره‌نگاری کردنه‌ قه‌ده‌غه
کردووه، و، به‌ هیچ جۆرێک ناتوانن ده‌م بکه‌نه‌وه و به‌ره‌نگاری بکه‌ن. خۆ ئەگه‌ر
بیانه‌وی‌ت بۆ ئەم مه‌به‌سته شتیك بلێن، ئەوا به‌ بی‌ ویستی خوا هه‌ر گیز ناتوانن.

سه‌باره‌ت به‌ رپرەوی یه‌ که‌م، که رپرەوه راجیحه‌ که‌یه و رای زۆریه‌ی زانایانی
له‌ سه‌ره‌، ئەوا ئەو زانایانه‌ روویه‌کی وردیان تێدا مه‌به‌سته، که بریتی یه‌ له‌وه‌ی: وشه‌ و
رسته‌کانی قورئان رووه‌یه‌ کتر پراوه‌ ستاون و ده‌روانه‌ یه‌ کتری. جاری واده‌بی‌ت ته‌نها
(یه‌ك) وشه‌ ده‌روانیته‌ (ده) جیگا و بهم‌ پێ‌یه‌ (ده) سه‌رنجی وردی په‌وانبێژی و (ده)
په‌یوه‌ندی له‌ گه‌ل وشه‌کانی تر، هه‌ر له‌م وشه‌یه‌دا، ده‌ست ده‌ که‌وی‌ت. ئەم
په‌یوه‌ندی یانه‌شمان له‌ ته‌فسیره‌ که‌ماندا: "إشارات الإعجاز في مظان الإيجاز" پروون
کردووه‌توه، چ له‌ ته‌فسیری سووره‌تی (فاتحه‌) دا، چ له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی (البقره‌) دا:

﴿ألم ذلك الكتاب لاریب فيه﴾ (البقره‌: ۱-۲).

با به‌ نمونیه‌ك ئەمه‌ پروون بکه‌ینهوه:

ئه‌ گه‌ر وا دابنێن دیواره‌کانی کۆشکیکی گه‌وره‌ به‌ چه‌ند نه‌خش و نیگارنکی
جوان و دلرڤین رازابنه‌وه، ئەوا دانانی ئەو به‌رده‌ی که بناغه‌ی ئەو هه‌موو نه‌خش و
نیگارانه‌یه، له‌ شوینه‌ شیاوه‌ که‌ی خۆی دا، که په‌یوه‌ندی به‌و نه‌خشانه‌وه بی‌ت و به‌
سه‌ریاندا پروانی‌ت.. دانانی ئەم به‌رده‌ له‌م جیگایه‌دا، پێوستی به‌ شاره‌زایی یه‌کی ته‌واو

دهبیت له باره ی سهرجه می ئەو نهخش و نیگارانه ی که لهو کۆشکه دان.

ئومونه یه کی تر که له جهسته ی مرۆف وهری ده گرین:

دانانی بیلبله ی چاوی مرۆف له جیگای شیای خۆی دا، پشت به زانیی په یوه ندیی
(چاو) به (جهسته) وه به شیوه یه کی گشتی و، په یوه ندیشی به هموو به شیک له به شه کانی
ئهو جهسته یه و کارمه ندی یه کانیه وه، ده به ستیت.

بۆ خۆت ئومونه کانی تر به پیوه ری ئەم دوو ئومونه لیك بدهره وه، تا کو بزانیست که
چۆن زانا پشینه کانی ئەهلی حهقیقهت لایه ن و پرووه زۆره کان و په یوه ندی یه کانی نیوان
رسته و ئایه ته کانی قورئانیان روون کردووه ته وه، به تایبهت زانایانی: "پیتزانیی قورئان -
علم حروف القرآن" که له م باسه دا زۆر رۆچوون و، به چه ندین به لگه چه سپاندوویانه
که ههر پیتیک له پیته کانی قورئان هینده نهینی وردی تیدایه، که پروونکردنه وه ی ههر
یه که یان پیوستی به لاپه ره یه کی ته واو هه یه.

به لئی، ماده م قورئانی پیرۆز گوفتاری په روه دگاری هموو جیهانه کان و به دیهینه ری
سهرجه می شتانه، ئەوا ده بی هموو وشه یه کی وهك "تۆ" واییت، واته ده گونجی هه ری هک
له و وشانه تۆویك بیت و دره ختیکی معنه وی له نهینی و واتای ورد لئی سهوز بییت.
یان وهك دلێك واییت که واتا و نهینی یه کان بووبن به جهسته ی و ده وره یان داییت.

له بهر ئەوه ده لێین: به لئی، له وته ی مرۆفدا شتی واهه یه که له وشه و پرسته و
ئایه ته کانی قورئان بچیت. به لام ئەو ئایهت و وشه و پرسته یه ی قورئان له شوینه
شیاوه که ی خۆی دا دانراوه، به راده یه ک که هینده په یوه ندی زۆری تیدا ره چاو کراوه،
که پیوستیان به زانیاری یه کی فراوانی گشتی ده بیت تا کو له و جیگایانه دا دایانینیت.

سه رنجی سی ههم

رۆژنیکیان خوی گه وره بیر کردنه وه یه کی راسته قینه ی سه بارهت به پوخته ی ماهیه تی
"قورئانی پیرۆز" یه به خشیم. جا ئەو بیر کردنه وه یه م چۆن - به زمانی عه ره بی - به دلدا
هات ههر به هه مان شیوه له خواره وه وه کو خۆی ده بنووسمه وه، ئنجا واتا که شی باس
ده که م:

(سُبْحَانَ مَنْ شَهِدَ عَلَيَّ وَحْدَانِيَّتَهُ وَصَرَّحَ بِأَوْصَافِ جَمَالِهِ وَجَلَالِهِ وَكَمَالِهِ: الْقُرْآنُ
الْحَكِيمُ: الْمَنُورُ جِهَاتُهُ السُّتُ، الْحَاوِي لِسَرِّ إِجْمَاعِ كُلِّ كُتُبِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْمُوحِدِينَ
الْمُخْتَلِفِينَ فِي الْأَعْصَارِ وَالْمَشَارِبِ وَالْمَسَالِكِ، الْمُتَفَقِينَ بِقُلُوبِهِمْ وَعُقُولِهِمْ عَلَيَّ تَصْدِيقِي

أساسات القرآن وكليات أحكامه على وجه الإجمال، وهو محض الوحي بإجماع المُنزَلِ والمُنزَلِ عليه، وعين الهداية بالبداهة، ومعدن أنوار الإيمان بالضرورة، ومجمع الحقائق باليقين، وموصل إلى السعادة بالعيان، وذو الأثار الكاملين بالمشاهدة، ومقبول الملك والانس والجان بالحدس الصادق من تفاريق الأمارات، والمؤيد بالدلائل العقلية باتفاق العقلاء الكاملين، والمصدق من جهة الفطرة السليمة بشهادة اطمئنان الوجدان، والمعجزة الأبدية الباقي وجه إعجازه على مر الزمان بالمشاهدة، والمنبسط دائرة إرشاده من الملاء الأعلى إلى مكتب الصبيان، يستفيد من عين درس الملائكة مع الصبيان، وكذا هو ذوالبصر المطلق يرى الأشياء بكمال الوضوح والظهور ويحيط بها ويُقلب العالم في يده ويُعرفه لنا كما يُقلب صانع الساعة الساعة في كفه ويُعرف للناس. فهذا القرآن العظيم الشأن هو الذي يقول مكرراً: الله لا إله إلا هو. فاعلم أنه لا إله إلا الله).

واتای ئەم بیر کردنەویە بەم جۆرە ی خوارەویە:

هەر شەش لاکە ی قورئان هیندە پروناکن که هیچ گومانیکیان لئی نزیک نایبتهوه، چونکه قورئان:

عەرشی هەرە گەرە ی پەرور دگاری له (پشتهوه) به و پالی پتوه داوه. کهواته لهویوه "پروناکیی سرووش" ی بۆ دیت.

(بەردەمی) شى بهختهوه ریبی هەردوو دنیا به، که ئامانجی بنه رته ی قورئانه. چونکه په یوه ندى به کانی قورئان ئەوه نده زۆر و دوور و درێژ و بلاون که ژيانى هه ميشه یی و ئەو دنیا شیان گرتووته وه. دياره ئەو ییش پروناکیی به هه شت و به خته وه ریبی لئی به.

له (سەروو) شیه وه نیشانه و مۆری ئیعتجازی لئی دەدره وشیتته وه.

له (ژیر) شیه وه چه ندىن ستوونى توندوتۆل و دامه زراوى "به لگه ی بى گومان و به یژ" هەن. کهواته ئەم لایه ی به کپار چه پینما یی ئاشکرا و بى گومانه.

له لای (پراست) شیه وه، ده یینین قورئان ئەوه نده ﴿أَفَلَا تَعْلَمُونَ﴾ ی به کار هینا وه که عه قلا نى خستووته گو و ته سدیقی ژیریشی له م رى یه وه به ده ست هینا وه.

له لای (چه پ) شیه وه، ده یینین قورئان داوا ی شایه تی له "و یجدان" ده کات، به راده یه که ئەم و یجدانه - به هۆی ئەو سروه یه ی به سه ر دلدا هه لى ده کات - له

سه رسوورماندا دهه ده كاتهوه و ده لیت: "تبارك الله".

ئايا ئیت له كوئیه دوو دلی و گو مان ده توانن توخنی ئەم قورئانه بکهون؟

چونکه قورئانی پیرۆز نهئینی یه کدهنگی کتیبی هه موو پیغه مبه ران و پیاوچا کان و یه کتاپه رستانی له خۆدا کۆ کر دوو تهوه، هه رچه ندهش هه موو ئەمانه سه رده م و مه شره ب و ریبازیان له یه کتر جیا یه. واته سه رجه می ژیران و خاوه ن دلانی دامه زراو پوخته ی فه رمانه کانی قورئانی پیرۆز و ئەو شته بنه رته تی یانه ی که قورئان خه لکیان بۆ لا بانگ ده کات، ته سدیق ده که ن. چونکه ئەوانیش باسی هه مان شت له کتیبه کانیاندا ده که ن. که واته ئەمان وه که ره گ و ریشه ی دره خته ئاسمانی یه که ی قورئان وان.

پاشان قورئان پشت به "سرووش"ی خواوه ند ده به ستیت، ته نانه ت هه ر قورئان خۆ ی سه رتا پا سه رووشه. چونکه خواوه ند به سه رووش بۆ سه ر دلی سه زره تی محمه د ﷺ نازلی کر دووه و، به مو عجیزاتی پیغه مبه ره خۆ شه ویسته که شی ﷺ و به سه رووشی پرووت و بی گو مان پروونی ده کاته وه. قورئان که له لایه ن خواوه نده وه نازل بووه، به ئی عجا زه ئاشکر اکه ی ده ری ده خات که له عه رشی هه ره مه زنی خواوه نده وه هاتو وه. ئنجا قۆ ناغه کانی ژیا نی ئەو که سه ی قورئانی بۆ نازل بووه (که پیغه مبه ره ﷺ) هه رو هه شله ژانی له سه ره تا و کاتی نازل بوونی قورئاندا و، ئەو هه موو ریزه ی که له قورئانی ده گری ت که زۆر له ریز گرتی بۆ شتی تر زیاتره. هه موو ئەمانه، ده ری ده خه ن که "قورئانی پیرۆز" سه رتا پا سه رووشی خوا یه و له لای پادشای ئەزه له وه دیت و ده بیته میوانی.

هه رو هه به چه شنیک ی به لگه نه ویست ده ره که ویت که قورئان یه کپار چه سه رووشی خوا یه، چونکه ئەو شته ی پیچه وانه ی قورئانه، بریتی یه له کوفر و گو مری بی. پاشان به بی هیچ گو مانی ک ده ره که ویت که قورئانی پیرۆز کانگا و سه رچا وه ی پروونا کی یه کانی ئی مانه. دیا ره جگه له تاریکی هیچ شتی کی تر دژ و پیچه وانه ی پروونا کی نی یه. ئەم حه قیقه ته شمان له زۆر "وته" دا چه سپان دو وه.

ئنجا به و په ری دلنیا بی یه وه ده ره که وتو وه که قورئان کۆ گای حه قیقه ته کانه و، هه رچی خه یال و خورافاتیشه تابلی ی له قورئانه وه دووره. چونکه ئەو جیهانی ئیسلامه ی که قورئان پیک ی هینا وه، ئەو شه ریه ته ی ئەو هینا ویه تی و، ئەو په وشته به رزانه ی که پروونی کر دوو نه ته وه، ته نانه ت با سه کانی سه با ره ت به جیهانی په نهان (الغیب) وه کتومت وه کو

باسه كانی سه بارهت به جیهانی بینراو (الشهادة) عهینی حهقیقه تن و ههر گیز هیچ شتیکی دژ و پیچهوانه ی حهقیقهت توخنیان ناکه ویت.

پاشان "قورئانی پیروز" مرؤف ده گه یه نیته بهخته وهری ههر دوو دنیا و، مرؤفایه تیش بهره و تمم بهخته وهری یه ده بات. ئەو که سه ی گومانی له مه دا هه یه، ته نانهت گهر بۆ یه ک جاریش بووه، با سه ریک له قورئان بدات و گوئی لئ رابگریت، ئنجا با بزانیته قورئان چی ده فهرمویت؟

پاشان ئەو بهروبوومانه ی که مرؤف له قورئانی پیروز ده یانچنیت، چه ند بهروبوومیکی پیگه یشتوو و زیندووون. ئەمهش سه یر نی یه، چونکه ره گه کانی دره ختی قورئان له ناو حهقیقه ته کاندرا پۆچووون و له ناو ژباندا بلاو بوونه ته وه. خو ژبانی بهروبوومیش به لگه ی ژبانی دره خته که یه. ئەگه ده ته ویت ئەمهت بۆ ده ربکه ویت، فهرموو برونه قورئانی پیروز چه نده به ره مه ی به مرؤفایه تی پیشکهش کردوو، که بریتین له و به نده پاک و پیاوچاک و دل پروونا که کاملانه ی که به در ژبایی هه موو چه رخ و سه رده مه کان قورئانی پیروز وه کو به رو بووم به مرؤفایه تی به خشیوون.

پاشان قورئانی پیروز جیی ره زامه ندیی جیننی و ئینس و مه لائیکه تانه، ئەمهش به چه شنیککی راست و به "حه دس" (۱) ههستی پی ده که ین، چونکه له کاتی خویندنه وه ی قورئاندا وه ک چۆن په پوله به ده وری پروونا کی دا کۆ ده بنه وه، هه موو ئەمانهش به هه مان جۆر له ده وری ئەو قورئانه کۆ ده بنه وه.

پاشان هه ره وه ک قورئان سه رووشی خوا یه، له گه ل ئەوه شدا به لگه عه قلی یه کان پشتی ده گرن. شایه تیش له سه ره ئەمه: یه کگرتنی مرؤفه تیگه یشتوو و خوا وهن ژیری یه ته واره کانه، که له پیشه نگی ئەوانه وه زانایانی زانستی که لام و بلیمه ته کانی فه لسه فه ن، وه کو "ئین سینا" و "ئین روشد" که هه ره هه موویان به جۆریکی یه کگر تووانه بناغه و بنچینه کانی قورئانیان به به لگه کانی خو یان چه سپاندوو.

ئنجا قورئانی پیروز له لایه ن سه رووشی ساغ و بئ عه بی مرؤفه وه - به مه رجی ناته واری و نه خو شی پرووی له وه سه رووشته نه کردیته - ته سدیق کراوه. چونکه دلنیایی "ویجدان" و سه ره وتنی دلی مرؤف، له پروونا کیی قورئانه وه په یدا ده بن. واته سه رووشی ساغ به دلنیایی "ویجدانی" خو ی ته سدیقی قورئان ده کات. به لئ، سه رووش (الفطره) به زمانی حالی خو ی پروو ده کاته قورئان و ده لیت:

(۱) (حه دس) واته: خیرایی زهینی مرؤف له تیگه یشتندا.

"به بئى تۆ كامىل بونى ئىمه نايه ته دى".

ئەم راستى يەشمان لە چەند جىنگايە كى جيا جياى پەيامە كاندا چە سپاندوو ە .
پاشان ەو كو ئاشكرا ەو ديارە ، قورئانى پىرۆز موعجيزە يە كى بەردەوام ەو ەميشە يى يە ،
ئەو ەتا لە ەمموو كاتدا ئىعجازە كەى خۆى دەردە خات ەو ، ەو كو موعجيزە كانى تر
پروونا كى يە كەى ناكورئىشەو ەو ، كاتە كەشى تەواو نايىت ، بەلكو ەتا ەتايە ەر
موعجيزە يە كى بەردەوام ە .

پاشان پلەوپايەى قورئانى پىرۆز ئەو ەندە گشتى ە فراوانە كە تەنھا يەك دەرس لەو
قورئانە "حەزرتى جىبرىل" لە گەل منالئىكدا يىكەو ە وەرى دە گرن ەو ، چەندىن
فەيلە سووفى بلىمەتى ەو كە "ئىبن سىنا" لە گەل ئاسابى ترين نەخوئىندە و اردا ەو كو يەك لە
بەردەم قورئاندا چۆك دادەدەن ەو ەمان دەرسى لى ەو ەردە گرن . تەنانتە لەوانە يە مروڤە
نەخوئىندە و ارە كە ، بەهۆى ەيز ەو پاكيى ئىمانە كەى ، زۆر لە "ئىبن سىنا" زياتر سوود لە
قورئانى پىرۆز ەو بەرگرت!

پاشان چاويكى بىنەرى تىژ لە قورئانى پىرۆزدا ەيە ، كە ەرچى شت لە بوونە وەردا
ەيە دەيانىنىت ەو ، ەمموو ئەو بوونە وەرانە ەو كە لا پەرە كانى كىتب دەخاتە بەردەستى
خۆى . ئىتر ەمموو چىن ەو جىهانە كانى بوونە وەران پوون دە كاتەو ە . ەروەك گەر
سەعاتچى يەك سەعاتىكى بچووك لە كەسىك ەو بەرگرت ، ئەوا سەيرى ئەم دىو ەو
دىوى دە كات ەو لى دەدوئىت ەو دەيكاتەو ە ، گەردوونىش لە بەردەم قورئاندا بە ەمان
جۆرە ، قورئانى پىرۆز باسى دە كات ەو لايەنە كانى بۆ گوى بىستان پوون ەو والا دە كاتەو ە .
جا ئەم قورئانە گەورە يە ، بە ئايەتى : ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ (عمد : ۱۹) يە كتابى
خواو ەند دە چە سپىنىت .

* * *

اللهم اجعل القرآن لنا فى الدنيا قريناً ، وفى القبر مونساً ، وفى القيامة شافعاً ، وعلسى
الصرائط نوراً ، ومن النار سترأ وحجاباً ، وفى الجنة رفيقاً ، وإلى الخيرات كلها دليلاً
وإماماً . اللهم نور قلوبنا وقبورنا بنور الإيمان والقرآن . ونور برهان القرآن بحق وبجرمة
من أنزل عليه القرآن ، عليه وعلى آله الصلاة والسلام من الرحمن الحنان . آمين .

ئامازەى رەوانى نۆز دەھەم

لە ئامازە كانى پېشودا، بەوپەرى دلئايى و بە چەندىن بەلگەى بەھىزى گومان لىن نە كراو، بۆمان چەسپا كە پېغەمبەرى ئازىز ﷺ نىرراوى پەروەردگارى ھەموو جىھانە كانە.

جا ئەم مەھمەدە ئەمىنەى ﷺ كە بە ھەزاران بەلگەى بى گومان پېغەمبەرتى بە كەى چەسپاوە، ھەر خۆى لە خۆى دا بەلگەى كى پرووناكە لەسەر "يەكتايى" خواى گەورە و "بەختەورىي ھەمىشەى" (كە ئەودىنبايە).

والەم ئامازەىدا بە جۆرىكى كورت و لە شىوہى "پوختەى ئەم باسەدا" لەو بەلگە راست و پروونەى بە كتايى خواى گەورە دەدوئىن. چونكە مادەم ئەم پېغەمبەرە ﷺ بەلگەى كە لەسەر ناسىنى خوا، ئەوا دەبى ئەو بەلگەى و چۆنىتىي بوونى بە بەلگە بزانرئت.. لەبەر ئەو، بە كورتى بە كى زۆر پوخت ئەو پروون دە كەينەو كە چۆن پېغەمبەر ﷺ دەبىت بە بەلگە لەسەر "يەكتايى" خواوئەند، ھەروەك باسى رادەى راستىي پېغەمبەرىش ﷺ دە كەين و، دەلئىن:

ھەروەك ھەموو بە كىك لە بوونەورانى ناو گەردوون دەبن بە بەلگە لەسەر "بوون" و "يەكتايى" خواوئەندى گەورەى بەدبەينەر، بە ھەمان جۆر پېغەمبەرىش ﷺ دەبىت بەو بەلگەى بە. ئىجا ھەر خودى پېغەمبەر ﷺ چۆنىتىي بوونى خۆى و گشت بوونەورانى بەم بەلگەى راگەياندووە.. جا لەبەر ئەو پېغەمبەر ﷺ بەلگەى لەسەر "يەكتايى" خواوئەند ئەوالە نىوان پازدە بنچىنەدا ئامازە بۆ راستى و دروستى و لەسەر حەق بوونى ئەم بەلگەى دە كەين.

بنچىنەى بە كەم:

ئەم بەلگەى بە كەم بە زمانى خۆى و زمان و بەلگەى حالەتە كانى و زمانى حالى قۇناغە كانى ژيانى، دەبىت بە بەلگە لەسەر بەدبەينەرى گەردوون، بەلگەى كى راستگۆرى و، لە لايەن راستى بە كانى گەردوونىشەو تەسلىق كراو. چونكە بەلگە كانى ھەموو بوونەوران لەسەر بە كتايى خوا، وەكو شايتەى دان و تەسلىق كردن وان بۆ ئەو كەسەى كە لە بارەى بە كتايى خواو دەدوئت، واتە ئەو شتەى كە ئەم پېغەمبەرە ﷺ خەلكى بۆ لا بانگ دە كات - كە بە كتايى خوايە - لە لايەن ھەموو گەردوونەو تەسلىق

كراره. ئەو ەتا پروونكر دىنەو ە كانى ئەم پىغەمبەرە ﷺ سەبارەت بە يە كىتابى خوا - كە كەمالى رەھايە لە گەردووندا - مزگىنى بە كانى سەبارەت بە بەختە وەرپى ھەمىشەپى - كە خىرى رەھايە - بە تەواوى لە گەل ئەو جوانى و كەمالەى كە لە راستى بە كانى جىھاندان، يە كاويەك دەردە چىن. واتە ئەم پىغەمبەرە ﷺ بە بى ھىچ گومانىك، لە دەوا كەى دا راستگۆيە. كە واتە پىغەمبەر ﷺ بەلگە بە كى راست و تەسدىق كراوى و ەھايە كە لە "يە كىتابى خواى گەورە" و "بەختە وەرپى ھەمىشەپى" دەدۆيت.

بىچىنەى دووھەم:

پاشان ئەم پىغەمبەرە راستگۆ و تەسدىق كراوى ﷺ كە ھەزاران موەجىزەى ھەيە و، ئەم موەجىزانەشى زۆر لە ھى پىغەمبەرانى پىشوو - درووديان لە سەر بىت - زياترەن و، شەرىعەتىكى وای ھىناو ە كە ھەر گىز گۆرانكارى و نەمانى بە سەردا نايەت و، بانگەوازە كەشى بۆ ھەموو گرۆى جىنى و ئادەمىزادە.. دەپى ئەم پىغەمبەرە گەورەپى ﷺ كە خوا ەنى پلە و پايەپە كى ئارا بەرزە، پىشەواى ھەموو پىغەمبەران بىت.

لەبەر ئەو ە، ھەر چى دانست و نەپنى لە موەجىزە و يە كگرتنى پىغەمبەرانى پىشوو دا ھەيە، ھەموويان لە لای ئەم كۆبوو نەتەو ە. كە واتە ھىزى يە كدەنگى ھەموو پىغەمبەران و شاىەتيدانى موەجىزە كانى ئەوان، ھەموويان دەبن بە بەلگە و پالپشتىكى توندوتۆل و دامەزراو بۆ راستگۆيى و راستى بانگەوازە كەى ئەم پىغەمبەرە ﷺ.

پاشان ھەموو پياوچاكان و ھەلبژاردە و ئەولياكان، تەنھا بە بۆنەى پەرورەدى بەرز و رىنمايى شەرىعەتە راستەقىنە كەى ئەم پىغەمبەرە ﷺ گەپشتو نەتە ئەو پلە و پايە بەرزەى كەمالات كە بە دەستيان ھىناون. چونكە ھەر ئەم پىغەمبەرە ﷺ رابەر و پىشەوا و گەورەپانە. كە واتە نەپنى كەرامەتە كانيان و يە كدەنگى يان لە تەسدىق كرنى دا و ھىزى لىكۆلنەو ە كانيان، ھەموو لەم پىغەمبەرە دا ﷺ كۆبوو نەتەو ە. چونكە ئەوان رىنگايە كيان گرتەبەر كە مامۆستا كەيان رچە كەى شكاندوو ە و دەر گاكەى بۆ خستو نەتە سەرپشت و بە كراو ەپى خستىە بەردەستيان و، ئنجا ئەوانىش لەم رىيەو ە "راستى" يان دۆزى يەو ە و دەستيان كەوت. كە واتە ھەموو كەرامەتە كانيان و لىكۆلنەو ە زانستى يە كانيان و يە كدەنگى يان، دەبن بە پالپشتىكى بەھىز و دامەزراو بۆ راستگۆيى مامۆستا خاوپىن و پا كە كەيان و راستى بانگەوازە كەى.

ئىنا ئەم يىغەمبەرەي ﷺ كە بەلگەيە كى ئاشكرا و پروونە لەسەر "يەكتايى خىواي گەورە" - وەك لە ئامازە كانى پىشوو دا دەر كەوت - هيندە مو عجزىه ئاشكرا و پروون و بىن گومان و، ئىرهاصى لە عادات بەدەر و، بەلگەي يىغەمبەرىتى گومان لى نە كراوى هەيە، كە هەريە كەيان بە جۆرىكى گەورە و گرنك تەسدىقى دەكەن، بە چەشنى كە ئەگەر هەموو گەردوون كۆ بىتەو و بىهويت كەلنىنك بىخاتە ئەم تەسدىقه و زامدارى بكات، ئەوا هەر گىز لە تواناي دا نايىت.

بنچىنەي سى هەم:

پاشان ئەم يىغەمبەرەي ﷺ كە بانگەواز بۆ "يەكتايى خىواي گەورە" دەكات و مزگىنىي "بەختەورىي هەميشەيى" پادە گەيە نىت و ئەم هەموو مو عجزىه ئاشكرايانەي هەيە، هيندە پەوشتى بەرزىشى تىدايە - چ لە خودى خۆي دا و چ لە گەياندىنى پەيامە كەي دا و چ لەو شەرىعت و ئايىنە دا كە لە لايەن خواو نەو و پادە گەيە نىت - كە دوژمنە سەر سەختە كانىشى ناچار دەكات تەسدىقى بکەن و رىنگاي ئىنكارى كردنيان بۆ نەمىنيتەو.

جا مادەم بەرزترين و جوانترين و كاملترين و بەنرخترين پەوشت لە خۆي و ئەر كى سەرشانى و ئايىنە كەي دا هەيە، ئەوا دەبى ئەو يىغەمبەرە خۆشەويستە ﷺ هەر خۆي ئوونەي كەمالي هەموو بوونەوران و، نوپنەر و ئوونەي بەر جەستەي پەوشتيان و پىشەواي باشى هەموويان يىت.

لەبەر ئەو، ئەو كەمالاتانەي كە لە خۆي و ئەر كى سەرشانى و ئايىنە كەيەو دەدرەوشىنەو، پالپشتىكى هيندە گەورە و بەهيزن بۆ تەسدىق كردنى كە هىچ شتىك نەتوانىت جىيان بى لىز بكات.

بنچىنەي چوارەم:

پاشان هەلگەر و خواونى ئەم بانگەوازي "يەكتايى" و "بەختەورىي هەميشەيى" يە، كە كانگا و سەرچاوى هەموو كەمالات و مامۇستاي هەموو پەوشتىكى بەرزە، هەر گىز لە خۆيەو و بە ئارەزوى خۆي نادويت. بەلكو قسە كانى هەموو "سرووشى خواو نەند" ن و لەويان وەردە گریت و بە خەلكىيان پادە گەيە نىت. چونكە ئەو هەزاران بەلگانەي كە لەسەر يىغەمبەرىتى يە كەي هەن - وەك لە بنچىنە كانى پىشوو دا هەندىكيان باس كران و پروون كرانەو - ئەو دەچەسپىنن كە پەروەردگارى هەموو جىهانە كان ئەو مو عجزىانەي

بۆيه له سەر دهستی پيغمبهردا ﷺ بهديهناوه و دهري خستون تاكو پرونى بکاتوه که ئەم پيغمبهره خۆشهويستهی ﷺ له بهر خوا و له پيناوی خوادا ده دويت و گوفتاری خوا وهند به خهلكی راده گهيه نيت ..

ههروهها چهسپاوه که ئەو قورتانهی بۆی نازل بووه، به ئيعجازه ئاشکرا و په نهانه کانی، دهري دهخات که ئەم پيغمبهره ﷺ مرؤفيکی راگهيه نه ره له لايه ن خوا وهندی پهروه دگاری جيهانيانه وه ..

ههروهها چهسپاوه که زاتی پيرۆزی پيغمبهر ﷺ خۆی و .. پهفتار و په وشته جوانه کانی، وهك ئەو ئيخلاسه گهوره و خواپهرستی و جددييهت و ليبران و ئەمانه ته راستهی که له گهيانندی فرمانه کانی خوادا ههبيون .. هه موو ئەمانه، دهري دهخه ن که ئەم پيغمبهره گهوره يه ﷺ له هيج قوناغ و حاله تيکی ژيانی پيغمبهريتي دا به ناوی خودی خۆيه وه نادويت و ئەو شتانهی ده يانفهرموی له بيري خۆی وهريان ناگريت . بهلكو به ناوی خوا وهندی پهروه دگاری جيهانيانه وه ده دويت و فهرمووده ی ئەو ن رايانده گهيه نيت .

پاشان هه موو ئەو که سانهی که له ئەهلی حه قيقه تن و گوئی يان له م پيغمبهره ﷺ راگرتوه، هه ره هه موو يان به "که شف" و "ليکۆلینه وه ی زانستی" ی خۆيان ته سديقی فهرمووده کانی پيغمبهريان ﷺ کردوه و، باوه رپکی بي گومانی پر له دلنيایي يان به وه هيناوه که ئەم پيغمبهره ﷺ له خۆيه وه و به ئاره زووی خۆی نادويت، بهلكو ئەوه ی ده يليت سرووشی خوايه بۆی ديت و، ئەو ته نها راگهيه نه رپکی ئەمينه له لايه ن پهروه دگاری هه موو جيهانه کانه وه و، به سرووشی خوا ی گهوره خهلكی بۆ رپي راست بانگ ده کات .

به م جۆره، ده رکه وت که راستی و له سه رحه ق بوونی ئەم به لگه يه (که پيغمبهره ﷺ) پشت به چوار بنچينه ی توندوتۆل و دامه زراو ده به ستيت .

بنچينه ی پينجهم:

ئەم راگهيه نه ره ئەمينه ی گوفتاری ئەزه لیبی خوا وهند، رۆحيانه ته کان ده بينيت و .. له گه ل مه لائيکه ته کاندا ده دويت و .. رپنمايی جيننی و ئينس ده کات .. له گه ل ئەوه شدا له جيهانی ئەو مه لائيکه ت و رۆحيانه تانه - که له جيهانی ئينس و جيننی به زرترن - زانياری وه رناگريت، بهلكو له سه رووی هه موو ئەو جيهانانه وه زانياری يه کانی

وهرده گريٽ، تهنانهت سهيري ئهو کاروباره خوابي يانهي سهرووي ئهوانيشه وه ده کات و ئاگاي لييانه. چونکه ئهو موعجيزانهي که له پيشدا باس کران و ژيان و رهوشته پيروژه که شي که به تهواتور به ئيمه گهيشتووه، ئهم راستي به ده چه سپين. له بهر ئهوه، نه جينسي و رۆحيانه ته کان و نه مهلائیکه تان ده ست ناخه نه ناو کاروباري را گهياننده کانیه وه، به لکو هه زه تي جييريل نه يئ - دروودي له سه ر بيٽ - مهلائیکه ته نزیکه کاني خوا وه نديش توخني ئهم را گهياننده ناکه ون. که واته هه والدانه کاني پيغه مبه ر ﷺ وه که هي کاهينان و ئه وانه ني به که گويا هه والي غه يب ده زانن. تهنانهت جييريلي ها وه ليشي که زور کات له گه لي دا بووه، پيشي نه که وتووه. به لکو له هه ندي کاتدا پيغه مبه ر ﷺ پيشي ده که وت.

بنچينه ي شه شه م:

پاشان ئهم به لگه يه ي که سه رداري "مهلائیکه ت" و "جينسي" و "مروؤف" ه، پروونا کترين و کاملترين به رو بوومي دره ختي بوونه وه ران و .. ميه ره بانبي به ر جه سته ي خوا وه ند و .. نمونه ي خو شه ويستي به ره وردگار و .. به لگه ي پروونا کي حق و .. چر اي دره خشاني راستي و .. کليلي ته ليسمي بوونه وه ران و .. ده ر خه ر و هه لکه ري مه ته لي به دي هينرا وان و .. پروونا که ره وه ي حیکمه تي جيهان و .. بانگه واز کاري ده سته لانداري خوابي گه وره و .. رابه ر و رينماي شاره زا و لي زاني جوان کاري به کاني سنعه تي به ره وردگار ه!

ئهو زاته پيروژه ي که چه ندين سيفه تي ئاوا گرنگي تندا کۆ بووه ته وه، له راستي دا کاملترين نمونه يه بۆ که مالاتي بوونه وه ران ..

له بهر ئه وه، هه موو ره وشت و سيفه ته کاني ئهو پيغه مبه ره به ريزه ﷺ و که سي تي به مه عنه وي به که شي، به ئاشکرا ئه وه ده ره خه ن که:

ئهم پيغه مبه ره ﷺ مه به ست و ئامانج و هۆ کاري سه ره کبي به دي هيناني گه ردوونه .
واته کاتي خوا وه ند گه ردووني به دي هينا وه، سهيري ئه وي کردووه و ئه وي له بهر چاودا بووه. تهنانهت ده توانيٽ بو تر ئي که: خوابي گه وره گه ر ئهو پيغه مبه ره ي ﷺ دروست نه کردايه گه ردوونيشي دروست نه ده کرد و ئهم گه ردوونه هه ر نه ده بوو .
به ئني، "راستي به کاني قورئان" و "پروونا کي به کاني ئيمان" که ئهم پيغه مبه ره خو شه ويسته ﷺ بۆ هه موو ئاده ميزاد و جينسي هينا ون، هه ره ها ئه و ره وشته به رز و

که مالاته زۆرانهش که له زاتى پىروۆزى دا ده بىنرین، هه موویان شایه تىكى گومان لى نه کراوى راستن له سهر ئەم حه قیقه تهى که باسمان کرد.

بنچینهى حه وتهم:

ئهو به لگه ئاشکرا و پروونهى "حەق" و چەرا پرووناکی به خشهى "حەقیقهت" (که پیغه مبهرى پيشه وایه ﷺ) ئایینىكى به نرخ و شه ریه تىكى گشتىی ئه وتۆی هیناوه که هینه یاسا و ده ستوورى له خۆدا کۆ کردووه ته وه مایه ی به خته وه ریه ی ههردوو دنیای مرۆف بن. ههروهها ئەم پیغه مبهره ﷺ به ته وای و رینکوپینکى حه قیقهت و فه رمانبه ریه ی گهردوون و، سیفهت و ناوه کانی به ديهینه ریه ی مه زنى گهردوونى پروون کردووه ته وه.

جا هه رکهس به وردى سه رنجى ئەم ئایین و شه ریه ته پاکه ی ئیسلام بدات، که بۆ هه موو گهردوونه، ئهوا به دلنیاى ده زانیت که ئەم ئایینه هى به ديهینه ریه ی ئەم گهردوونه رهنگینه یه، که ئه ویش (واته: گهردوون) له شوینى خۆی دا به ديهینه ریه که ی به غه ریه ی خۆی ده ناسییت! چونکه ههروهک وه ستایه کى "به ننا" ی زانا و کارامه کاتى کۆشکىك دروست ده کات، بۆ مه به ستى ده ر خستنى کارامه یى ناوازه ی خۆی، پیناسه یه کى شیاو بۆ کۆشکه که داده نیت و ده نیوو سیته وه.. هه ر به و جۆره ش، ئەم ئایینه گه وره و شه ریه ته لیبۆرده یه و، ئه وه مه لایه نگرى و به رزى و گشتى بوونه ی که له م ئایینه دا هه یه، به ئاشکرا ئه وه ده رده خه ن که ئه وه که سه ی به م وینه نایاب و جوانه دایناوه هه ر ئه وه که سه یه که گهردوونیشى به ديهینه وایه. به لئى، ئه وه که سه ی که به م چه شنه رینکخسته جوانه گهردوونى جوان و ره نگیه ن رینک بخت، ده بی هه ر ئه ویش بیست که ئەم ئایینه هه ره کامله ی ئاوا به م رینکوپینکى یه جوانه رینک خستىت!

بنچینهى هه شتهم:

ئهو که سه ی که ئەم سیفه ته جوانه ناو براوانه ی تیدا یه و، پیغه مبه ریتى یه که شى پشتى به و به لگه و پالپشته مه حکه م و پته وانمه داوه - که پیغه مبه ریه ی خۆ شو یسته ﷺ - به ناوی جیهانى په نهان (غیب) هه وه پرووه جیهانى ديار و بىراو ده دوت و، به ئاشکرا و له به رچاوى هه موو ئه وانه ی که ده بیسن و ده بیستن له گرۆى جیننى و ئاده میزاد، راسپارده که ی ئه ستۆى راده که یه نیت و له گه ل هه موو ئه وه چانه ی مرۆف ده دوت که له پشتى په رده ی چه رخه کانی ئاینده وه ریزیان به ستووه و، به شیوه یه کى هینه به رز و جوان بانگیان ده کات که هه موویان - له هه ر کات و شوینیکدا بن - گوئى یان لى په تى و دهنگى ده بیستن.. به لئى، ئیمه ش دهنگى ده بیستن!

بنچینهی نۆههم:

پاشان ئەم بانگ لیکردن و دووانەیی ئەوەندە بەرزە، کە خەلکی هەموو سەردەمیک گۆئی یان لێیەتی.. بەلێ، هەموو چەرخ و سەردەمیک زایەلەیی دەنگی ئەو دەبیستیت.

بنچینهی دەههم:

پاشان لە حالت و ژیانی خاویین و پیروزی دا دەبینین ئەو شتە کە پراپدە گەیهنیت، لە پێشدا دەبینیت ئنجا لە بەر تیشکی بینینە کە ی دا پراپدە گەیهنیت! چونکە لەو کاتانە شدا کە مەترسی لە هەموو لایە کەووە سەری تێ دەکات و دەوری دەدات، ئەو بە بێ هیچ دوو دلی و دلە تەبێیە ک و بەو پەری باوەر بەخۆبوون و دلنیا یی یەو هەر لە سەر پراگە یاندنی خۆی بەردەوامە. بەلکو هەر بە تەنھا خۆی تەحەددا ی هەموو جیهان دەکات!

بنچینهی یازدەههم:

پاشان بەهۆی ئەو هیزە کە خواوەند پێی بەخشیووە، بە ئاشکرا بانگەوازە کە ی پراگە یاندوووە. بە پراپدە کە نیوێ خەلکی سەرزەوی و پینچ بە کێ گرو ی مرؤف بە دەم بانگەوازە کە یەو پوشتوون و فەرمانە کانی جێ بە جێ دەکەن و، بۆ هەر وشە یە ک لە زاری ئەو دەربجیت، "سمعنا و اطعنا" دەلێن!

بنچینهی دوازدهههم:

پاشان بە ئیخلاسی کەم و لێپرانیکێ تەواوەتی یەو بانگەوازە کە ی پراپدە گەیهنیت، تا کو پەرور دەیه کێ پە گدا کوتا و لە ناخدا جینگیر بکات و دا ییمە زرینیت، بە پراپدە کە یاسا کانی ئەو پەرور دەیه لە سەر ناوچاوانی چەرخە کان و لا پەرە کانی و لاتانی دنیا و پرووی پوژ گاردا، نەخش دەکرین.

بنچینهی سیازدهههم:

پاشان بەو پەری دلنیا یی و باوەر بەخۆبوونەو قسە کانی دەکات! دەبینیت متمانە و باوەری تەواوی بە راستی و دروستی ئەو فەرمانانە ی خواوەند هەیه کە پراپاندە گەیهنیت و، زۆر بە ئاشکرا و پروونی و بە بێ هیچ پینچ و پەنایە ک خەلکیان بۆ لا بانگ دەکات. تەنانەت گەر هەموو جیهان لە دژی کۆ بینووە، هیشتا هەر ناتوانن نە لە بانگەوازە کە ی دا و نە لە هیچ کام لەو فەرمانانە ی پراپاندە گەیهنیت، دووری بچەنەو یان پەشیمانی بکەنەو.

رەفتار و میژووی ژیا نی پاک و پیروزی، پراستگۆترین شایەتن لە سەر ئەم پراستی یە.

بنچینهی چواردهههم:

پاشان به دلتیاییه کی له راده به دهه و پشت به خوا به سستیکی کامل و باوه پر به خۆ بوونیکی تهواوته یه وه بانگه وازه که ی راده گه یه نیت، به جۆری که واز له هیچ شتیکی ئه و بانگه وازه ی ناهینیت، له بهردهم هیچ چه شنه گه و گرتیکدا دوو دلی سهری تی ناکات و ترس و بیم و سه سامیش هه رگیز نارۆنه ناو دل و دهروو نیه وه. به لکو به و په ری پاک و ئیخلاسی تهواوته ی له بانگه که ی دا بهرده و امه و، ئه و فرمانانهش که خه لکیان بۆ لا بانگ ده کات، پێش هه موو که سیگ له خۆ ی دا بهر جه سته و جی به جی یان ده کات و ملکه چیان ده ییت، ئنجا خه لکیان لێ تی ده گه یه نیت و فیریان ده کات! شایه تیش له سه ره ئه مه: زوه دی بێ وینه و گه و ره ی و، پێویستی نه بوونی به خه لکی و، پشت هه لکر دینه تی له زرق و برقی بێ به قای دنیا. وه ک له لای دۆست و دوژمنانی روون و ئاشکرایه.

بنچینهی پازدهههم:

پاشان ئه م پێغه مبه ره مه زنه ﷺ له هه ر چی که سه زیاتر له خوا ده ترسا و.. له هه موویان زیاتر ملی بۆ فرمانه کانی که چ ده کرد و.. له هه موو که سیگ زیاتر خوا ی گه و ره ی ده په رست و دووره په ری زیی له و شتانه ده کرد که خوا ی گه و ره نه هیی لێ کردوون. ئه مهش تێمانده گه یه نیت که ئه م پێغه مبه ره ﷺ پرا گه یه نه ریکی ئه مینی پادشای ئه زه ل و ئه به ده. چونکه پێغه مبه ری خۆ شه ویستی و، موخلیستزینی به نده کانی و، پرا گه یه نه ری په یامه کانی ئه و خوا وه نده یه.

له م پازده بنچینه یه وه ده گه یه ئه م ئه م ئه نجامه ی که:

ئه م پێغه مبه ره مه زنه ی ﷺ ئه و هه موو سیفه ته ناو برا وانه ی تێدا یه: "یه کتایی" خوا ی گه و ره ی پرا گه یاندووه و.. به درێزایی هه موو ژیا نی پیرۆزی خۆ ی و به هه موو هیزنیکی که خوا پێی به خشیوه، فه رموویه تی:

"لا إله إلا الله".

اللهم صلّ وسلّم عليه وعلى آله عدد حسنات أمته.

﴿سبحانك لا علم لنا إلا ما علمتنا إنك أنت العليم الحكيم﴾

رېزلينانېكي خوايي و شوينه واريكي چاوديري پوره دگار

به هيوای ټوهی که به نهينی ټايه تی پيروزی: ﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ شاد و بهرهمه نند بين، ده ټين:

يه كيک له شوينه واره کانی چاوديري پوره دگار و بهزيبی خواوه نند ټوه بوو که له کاتی دانانی ټم په يامه دا در کهوت. و ابو خوينه ره به ريزه کانی ټم په يامه ی باس ده کهم، به ټکو به گرنگی و بايه خ پيدانه وه ټاوري لني بده نه وه:

له بهر ټوهی و ته کانی "سی و يه کهم" و "نوزده هم" - که له باسی پيغه مبه ريتی پيغه مبه ريتی ده دوین - دانر ابون، ټه و له باره ی دانانی ټم په يامه وه هيچ نیاز نيکم له دلدا نه بوو... به لام کتوپر ختوره يه کم به دلدا هات و ټم ختوره يه ش بو دانانی ټم په يامه جه ختی لني کردم. ټم هه له کاتيکدا بوو که پروونی زهينم له ژير کولي قورسی به لا و موسيبت و گيرو گرفته کاندا کز و لاواز بوو بوو. سه ره رای ټه وهش که من له نووسينه کاغدا و به يی مشره بی خوم، رپيازی گيړانه وه م له کتيبه وه نه گرتوه ته بهر وهک: (فلان وای وت و.. وها و تراوه). جگه له مانه ش، هيچ سه رچاويه کی فهرمووده پروزه کان و به سه ره اتی ژيانی خاوينی پيغه مبه رم ﷺ له لا نه بوو..

که چی سه ره رای هه موو ټه مانه، ناوی خوام لني هينا و وتم: "تو کلت علی الله" و ته نها به پشتیوانی خوی گه و ره ده ستم دايه دانانی ټم په يامه..

که ده ستم پي کرد، هينده پشتگیری و يار مه تيم له لايه ن خوی گه و ره وه بو ره خسا که زور له زهين پوښی "سه عیدی کون" زياتر زهينم به ده موه ده هات و لهو شتانه دا که

پاشکۆی یه که می

په یامی (موعجیزاتی نه همه دی)

له بهر گونجاوی ئه م شوینه، وا "وتهی نۆزده هم" که تایه ته به "پرساله تی نه همه دی" یه وه له گه ل پاشکۆ که ی دا، که له باره ی موعجیزه ی له ت بوونی مانگه وه ده دریت، لی ره شدا پیش چاو ده خرینه وه.

ئه م وته یه (بریسکه ی چوارده هم) چوارده "نم" ی تیدایه:

□ نمی یه که م:

سنى ناسینه رى گه و ره هه ن که په و ره رد گارى خۆمانمان پى ده ناسینن:
یه که میان: په راوی گه رد و نه، که به شیکمان له شایه تیدانی ئه م په راوه بیست، له و سیازده "بریسکه" یه ی که له "مه سنه ویی نووری" (المثنوي العربي النوري) دا باس کران.
دووه میان: ئایه تی هه ره مه زنی ناو ئه م کتیه گه و ره یه ی گه رد و نه، که کۆتایی پى هینه رى کاروانی پیغه مبه ریتی به ﷺ.

سنى هه میان: قورئانی پیرۆزه.

ئىستا ده بى ئه م دووه م به لگه گۆیایه ی که دو اهه مین و سه ردارى هه موو پیغه مبه رانه ﷺ بناسین و، به ئه ده ب و ریزه وه گوپی لى رابگرین:
بزانه که ئه و به لگه یه "که سیتی یه کی مه عنه وی" ی گه و ره ی هه یه. جا ئه گه ر پر سیارت کرد و وت: ئه و به لگه یه کتی یه و، ماهیه ته که ی چی یه؟
ئه و له وه لامدا پیت ده و تریت:

ئه وه ئه و که سه یه که له بهر گه و ره یی مه عنه ویی ئه و: سه ر رووی زه وی بووه به مزگه وتی و، مه ککه به میحرابی و، مه دینه به مینه رى و، خۆیشی پیش نوژی سه ر جه می

ئیماندارانه که له پشتموه ریزیان بهستوه و، و تاربیژی هه موو مرؤفایه تییه و، یاسا کانی بهخته وهری یان بۆ روون ده کاته وه و، سهروه ری گشت پیغه مبه ره، تهز کییه یان ده کات و به وهش که ئایینه که ی ئه م سه رجهم بناغه کانی هه موو ئایینه کانی ئه وانی له خۆی دا کۆ کردوه ته وه، ئه واته سدیقی هه موویان ده کات.. ئنجا گه وه ری هه موو ئه ولیا کانه، چونکه به هۆی رووناکیی خۆری پیغه مبه ری تییه که یه وه پهروه رده و رابه ری و رینمایه هه موویان ده کات.. ئه م پیغه مبه ره ﷺ جه مسه ریکه له ناوه ندی باز نه یه کی زی کردا که له پیغه مبه ران و صیددیقان و پیاوچا کان پینکها تووه و هه موویان به یه کده نگ ئه و وشه یه ده ئینه وه که پیغه مبه ر ﷺ پینی را گه یاندوون. دره ختیکی نوورانیی وه هایه که ره گ و ریشه مه حکم و زیندوه کانی بریتین له پیغه مبه ران - علیهم السلام - به هۆی ئه وه ی که بناغه ی بانگه کانیان له لایه ن خوا وه نده وه یه. لق و پهل و گه لا سه وز و به رو بو مه جوان و به تامه کانی شی ئه ولیا کانن، که به هۆی ئه و زانیاری یانه ی له رپی ئیله موه سه باره ت به ناسینی خوای گه وه ده ستیان که و تووه، بوون به لق و پهل و به ری ئه و دره خته. که واته ئه م پیغه مبه ره ﷺ هه ر ده عوایه ک بلیت، هه موو پیغه مبه ران به مو عجز اتیان و، ئه ولیا کان به که رامه ته کانیان تی کرا و به یه کده نگ شایه تی بۆ دده ن و ته سدیقی ده که ن.

بهم جۆره، هه موو ده عوایه کی ئه م پیغه مبه ره ﷺ مۆری هه موو مرؤفه کامله کانی گرۆی مرؤفایه تییه به سهروه یه. ئه وه تا ده بینیت که ئه و ده فه رموی: "لا إله الا الله" و به مهش ده عوای "یه کتایی" خوا وه ند راده گه یه نیت، ئه و له لایه ن رابوردو و ئاینده و له هه ردوو ریزه نوورانی یه که وه، واته له خۆر و ئه ستیره کانی گرۆی مرؤفایه تییه وه که له باز نه ی زی که ره که دان، هه مان وشه ده بیستیه وه که هه موویان ده بلینه وه و دوو پاتی ده که نه وه و، گشتیان له مه دا یه کیان گرتوه، هه رچه ندهش مه شرب و ریبازیان له یه کتر جیا وازه. وه ک بلیتی ئه وان به م یه کده نگ یه یان به م پیغه مبه ره ﷺ ده لاین: "صدق و بالحق نطقت"! ئیتر ئایا چ وه هم و خه یالیک ده توانیت بۆ به ره رچدانه وه ی ده عوایه کی وه ها ده ست دریز بکات که شایه تیدانی که سانیکی له ژماره به ده ری ئه و توو پستی گرتبیت که مو عجزه و که رامه ته کانیان تهز کییه یان بکات؟

□ ئه می دووه م:

بزانه ئه م به لگه نوورانی یه ی که بوو به به لگه له سه ر "یه کتایی" خوا و، رینمایه مرؤفایه تییه بۆ "ته وحید" کرد، ههروه ک به ئه ندازه ی هیزی ئیجماع و ته واتوری هه ردوو

بالتى "پيغمبهرىتى" و "ويلايهت" پشتگيرى كراوه، سهدان ناماژهى ناو كتيبه
ناسمانى يه كانيش، وهك ئهو مزگيڭى يانهى ناو (تهورات و ئنجيل و زبور و
زه بوره كانى پيشين) ته سديقى ده كه ن^(۱).

ههروها هيماى هزاران ئيرهاصى زور، كه هه موويان به چاو بينراون، ته سديقى
ده كه ن.

ههروها مژده داني چهندين دهنگ (هاتف) و شايه تى داني موه واتيرى كاهينه كانيش
ته سديقى ده كه ن.

ههروها موعجيزه كانيشى ده بن به بهلگه ي ته سديقى ئهو. وهك موعجيزه ي:
لهت بوونى مانگ و، ههلقولانى كانياو به ويتهى كهوسه له نيوان په نجه كانى و، هاتنى
درهخت به دم بانگ كردنيه وه و، بارينى باران يه كسه له گه ل دوعاى ئه ودا و، تير بوونى
خه لكيكى زور له خوراكى كه مى و، قسه كردنى سوسه مار و گورگ و ناسك و
حوشتر و به رد له خزمه تى دا.. تا ده گاته ئهو هزاران موعجيزانهى كه زانايانى
ليكوته رى فهرموده ي پيغمبهر ﷺ روونيان كردونه ته وه.

ههروها شهريعه ته كه شى، كه به خته وه ريبى ههردوو دنيائى له خودا كو كردوه ته وه،
ته سديقى ده كات.

ئوهش بزانه كه ههروهك ئهم بهلگه ناوبراوانهى ناو گهردوون ته سديقى ده كه ن،
ههروها خوڭيشى وهك خوڭر و ايه و، بهلگه يه له سه ر خوڭى، كه واته بهلگه خوڭى يه كانيش
ته سديقى ده كه ن! چونكه كو بوونه وه و يه كگرتنى هه رچى ره وشتى جوان هه يه، به
يه كدهنگيى هه موو لايه نيك، له زاتى ئه ودا..

ههروها كو بوونه وه ي بهر زرينى هه رچى ره وشتى به نرخ و ره فتارى پاك هه يه له
كه سىتى يه مه عنوه ي يه كه ي دا كه برىتى يه له "فهرمانبهرى" يه كه ي (ريساله ته كه ي)..

ههروها هيزى ئيمانه كه ي، كه هيزى زوه د و به ندايه تى و ته قوا كه ي شايه تيبى بو
ده دن..

ههروها كه مالى باوه ر به خو بوونى، كه ئه مهش به سه رها ته كانى ژيانى شايه تيبى بو
ده دن..

(۱) "حسين الجسر" سهد و چوارده مزگيڭى له و كتيبانه ده ره يناوه و له كتيبى "الرسالة الحميدية" دا توامارى
كردوون. جا ئه گه ر دواى ده ستكارى و ته حريفى ئهو كتيبانه تا ئهم راده به مزگيڭى يان تيلدا ماينت، ئه و ابن
گومان ده بى پيش ده ستكارى و ته حريف كردنيان مزگيڭى گه لنى زياتريان به راشكارى تيلدا بوو بيت! (دانه ر)

ههروهها کهمالی لیبران و توندوتۆلیی له کاره کانی دا، هیزی نهترسانی له هیچ ههلسو کهوتیکی دا، که ههمش هیزی دلنیاپی یه کهی شایهتیی بۆ دهدات.. ههموو ههمانه، وهك رۆژی رووناك، شایهتیی دهدن لهسهر ئهوهی که: بهلئێ راسته، ئهم پیغمبهره ﷺ دهستی به حهقهوه گرتووه و رینگای حهقیقهتیشی گرتووه ته بهر.

□ ئمی سئهم:

بزانه که "سهردهم" و "شوین" رۆلئیکی گهوره و گرنگیان له داوهریی ژیری بهکاندا ههیه. جا ئه گهر ههت لهم چه شنه داوهری یه ههیه، ئهوا فهرموو با پینکهوه برۆین بۆ باشترین سهده و چهرخ یه خهتوهریی پیغمبهرتیی، تا کو - با به ئه ندیشهیش بیست - به خزمهتی پیغمبهر ﷺ شاد و بهختهوهر بین، له کاتیکدا که لهسهر کاره کهی بهردوومه و له ئه بنجامدانی ئهرکی سهرشانی دا کار ده کات. کهواته چاوت بکه رهوه و بروانه..

یه کهم شت ده بیینن ئه وه یه که:

که سئیکی له عادهت به دهر، دیکه نئیکی له پرا ده به دهر جوانی له گه ل په وشتیکی له پرا ده به دهر به رزدا ههیه، ئه وه تا کتیییکی خاوه ن ئی عجازی به نرخی به دهسته وه یه و وتاریکی ئه زه لی راده گه یه نئیت که به سه ر هه موو گرۆی ئاده میز اددا، بگه ره به سه ر هه موو جینی و ئاده میزاد و، ته نانهت به سه ر هه موو بوونه وهر انیشدا ده یخو ئیتته وه.

چه نده سه رسو وره ئه ره! ئایا له م وتاره دا چی ده لئیت؟

به لئێ، شتیکی گرنگ ده لئیت و، له هه والئیکی گه و ره ده دویت. چونکه ئه مه ته له حه ل ده کات که له نه ئینی به دیه ئانی جیهاندا یه و، ئه و گری کو ئیره و ته لیسمه دا خرا وه ش ده کاته وه که له نه ئینی حیکمه تی بوونه وهر اندا هه یه و، له باره ی ئه و سئ پر سیاره گرنگ و قور سه وه ده دویت و وه لامیان ده داته وه که ژیری مرۆقیان تیدا مات و سه رسام بووه، چونکه هه ر ئه و سئ پر سیاره ن که هه موو به دیه ئنرا وان ده یانکه ن و، ده لئین: تۆ کییت؟.. له کو یه هاتوویت؟.. به ره و کو ئی ده رۆیت؟

□ ئمی چواره م:

ته ماشای ئهم مرۆفه نوورانی یه بکه و بزانه که چۆن رووناکی له حه ق و پاستی یه وه بلاو ده کاته وه و، شه و گاری مرۆفایه تیی کردووه به رۆژی رووناك و زستانه که شی بۆ کردووه به به هار. وهك بلیی بوونه وهر ان شیوه و روخساریان گۆراوه و روو گرۆی له رووی جیهاندا نه ماوه و ئیستا دم به خه نده و دلخۆش و کامه رانه.

چونكه نه گهر له دهره وهی پروناکیی پښمایي په کانی ئه ودا سهیری بوونه وهران بکیت، ماته مینگایه کی گشتی تیدا ده بینیت و، بوونه وهرانی ناو گهر دوون به دوژمن و بیانی و نامؤ دینه بهر چاوت و پیټ و ایسه په کتری نانس، تنانته دوژمنایه تیش له گه ل په کتر دا ده کهن و، تنه نه بی گیان و وشك و بی دهنگ و سهنکه کانیشی به چه ند تهر میکی سهر سو رماوی چه په ساو ده بینیت و، زینده وهران و مرؤفه کانیش له تاو لیسدان و نازاری نمان و جودایی ده گرین و هه تیو که وتون ..

ئهمه یه چیه تی (ماهیه) ی بوونه وهران له دید و روانینی ئه و که سه ی که نه رؤشیته ناو باز نه ی نووری ئه و که سیتی یه و له و پروانگه یه وه نه روانیته بوونه وهران.

ئججا وهره له پروانگه ی نووری ئاین و باز نه ی شهر یعه ته که ی ئه م که سیتی یه وه سهیری بوونه وهران بکه، بزانه چؤنی ده بینیت؟ پروانه چؤن وینه و پوخساری جیهان له شیوه ی ماته مینگا گشتی یه که وه گؤررا و بوو به مزگوتی زیکر و یاد کردنه وه و کؤری جهزبه و شوکرانه بؤیری .. ئه و بوونه وهرانه ش که دوژمن و بیانی بوون، گؤرران به هاوړی و برای خؤشه ویست و .. تنه نه بی دهنگ و گیانه مردوه کانیش بوون به زیندرووی دلنه وایی به خش و کار بی سپیراوی ژیر بار خراو که به زمانی حال ده سته لات و توانای به دپهنه ریان دهره برن و .. زینده وهره چاو به گریان و هه تیوه کانیش گؤرران به زیکر خوین و ده مپار او به ته سیحات و شوکرانه بؤیری خوی گه وره، له سهر ئه وه ی که کؤتایی به فرمانبری و کاری ئه وان هیناوه و هواندوونیه ته وه.

□ ئمی پینجه م:

جمو جوول و ئالوگؤر و جؤراو جؤری یه کانی بوونه وهران، به هؤی ئه م نووره وه، له: (بی مه به سستی و بی نرخی و گالته جارپی رنکه وت) هوه، گؤران به چه ند نوو سراوینکی په وهره دگاری و لاپه ره کانی ئایه ته ته کوینی یه کان و ئاوینه ی دهر خستن و پیشاندانی ناوه جوانه کانی خوا وه ند، به راده په ك که پله و پایه ی جیهان به رز بروه وه و گه یشته ئه وه ی که بوو به کتبی پر له دانستی صه مه دانیی خوا وه ند.

ئججا سهیری "مرؤف" بکه که چؤن له و پایه ئاژه لی یه نرم و په سته وه که به بؤنه ی "کؤله واری" و "هه ژاری" و، به هؤی ئه و عه قله یه وه تیی که وتبوو که خه فته ته کانی رابوردوو له گه ل مه تر سی یه کانی ئاینده ی بؤ کاتی ئیستای ده گو استه وه، پروانه که چؤن ئه و نووره هات و ئه و کؤله واری و هه ژاری و، عه قله ی پروناك کرده وه و، وای له و مرؤفه کرد که به ره و چله بؤیه ی بلندی "جیشینی" سه ر بکه ویت و به رز بیته وه! سهیر

بکه و بزانه که چۆن ئهو شتانهی بووبوون بههۆی کهوتن و بهربوونهوی - وهک کۆلهواری و ههزاری و زیرییه کهی - هه ئهو شتانه بوون بههۆی سه رکهوتن و بهرزبوونهوی، به بۆنه ی پرووناک بوونهوهیان به نووری ئهم مرۆفه نورانییه!

کهواته ئه گهر ئهم کهسه نه بویه، مرۆف و بوونهوهران و ههموو شتیگ بهرده بوونهوه بۆ پلهی "نه بوون" و، نرخ و بهها و بایهخیان له دهست دهدا! کهواته ئهم جۆره بوونهوه ره ناوازه و جوان و رهنگینه پینوستیان به کهسیکی وهک ئهم مرۆفه له عادهت بهدهر و ناسینه ر و لیکۆله ره هیه، تا کو ئاوا بیاناسینیت. جا ئه گهر ئهم کهسه وجودی نه بیته، دهبا بوونهوه رایش هه ر نه بن! چونکه ئهو کاته بوونهوه ران، سه بارهت به ئیمه، هیچ و اتا و ناوه رۆکیکیان تیدا نامینیت.

□ ئمی شه شه م:

ئه گهر ده ئیته: باشه ئایا ئهم کهسه کی یه که و ابوو به خۆری گهر دوون و، به ئایینه کهشی کهمالاتی بوونهوه ران ده رده خات و، ئایا چی ده فهر موی؟ له وه لامدا پیت دهوتریت:

سه بر بکه و گوئی رابگره، بزانه چی ده فهر موی:

ئهو هه تا هه و ال و مزگینی به خته وه ری یه کی هه می شه یی راده گه یه نیت و.. په رده له پرووی میهره باننی یه کی بی سنووردا لاده دات و به ئاشکرا خه لکی بۆ لا بانگ ده کات و.. شاره زا و پئی پيشاندهر و سه ر په ر شتیکاری جوانکاری یه کانی ده سه لاتی په روهر دگاریتی خواوه نده و، ناسینه ر و ده ر خه ری نه یی یه کانی گه نجینه ی ناوه جوانه کانی خوا ی گه وره یه.

فه رموو له پرووی فه رمانه ری یه که یه وه (که پیغه مبه ریتی یه که یه تی) سه بری بکه، ده بیته: به لگه ی حه ق و، چرای راستی و، خۆری هیدایهت و، هۆکاری به ده سه ته یانی به خته وه ری یه..

ئنجاله لایه نی که سایه تی یه که یه وه (واته به ندایه تی یه که ی بۆ خوا ی گه وره) سه بری بکه، ده بیته: نمونه ی میهره باننی خوا یی و، په بکه ری به زه یی په روهر دگاری و، شه رفی حه قیقه تی مرۆفایه تی و، پروونا کترین گولتی به ری دره ختی به دیه یتر اوانی خوا ی گه وره یه.

پاشان سه بر بکه و بزانه که چۆن پرووناکیی خۆی و ئایینه که ی، به خیرایی هه وره برو سه که، ده وره ی خۆره لات و خۆرئاوای دا و، نزیکه ی نیوه ی گۆی زه وی و پینج

یه کی گروزی ئاده میزاد، به خواستی دل، دیاری هیدایه ته که ی ئهویان به رادهیه ک
 وه گرت، که گیانی خویشیانی له پیناودا بهخت ده که ن!

جا ئایا دهر وون و شهیتان توانای ئهویان هیه که - به بی ئهوهی خویمان به ههله دا
 بهن - موناقه شهی ئه و بیرو باوه رانه بکه ن که ئهم مرؤفه رایگه یاندوون؟ به تایبعت له و
 ده عوایه ی دا که بناغهی هموو بیرو باوه ره کانی تریه تی و، بریتی به له: "لا اله الا الله" به
 هموو پله کانیه وه؟!

□ غمی جهو ته م:

ئه گهر ده هویت بزایت ئه و شته ی که پیغمبه ر ﷺ هه لده سوورینیت و ده یخاته کار،
 ته نها هیژیکه قودسی به رزه و هیچی تر نی به، ئه و ا سهیری ئه و هه لسو که وتانه ی بکه که
 له م دوور که فراوانه دا کردوونی!

ئایا ناینیت ئه و هۆز و تیره سه ره تایی و دوا که وتوانه ی ناو ئهم بیابانه به رینه، که
 سه باره ت به داب و نه ریتیان توندوتیژن و له ده مارگیری و ناکوکی نیوانیاندان تابلیتی
 سه ره سه ختن، چۆن ئهم که سه، ره و شته خراپه سه ره تایی به کانی ئه وانی له ماوه یه کی زۆر
 که مدا لایرد و به یه کجاری ریشه که نی کردن و، له بری ئه وانه، ره و شتی جوان و به رزی
 بین به خشین و، کردنی به مامۆستا و رابه ری جیهانی مرؤف و نه ته وه پیشکه وتوو خاوه ن
 شارستانیتی به کان!

ئجنا پروانه! ئهم ده سه لاته شی ته نها به سه ر پرووی دهر وه دا نی به! به لکو دهر گای
 "دلان" و "زیری به کان"یش ده کاته وه و "رۆح" و "ده روونه کان"یش ده هیئته ژیر بار، به
 رادهیه ک که بووه به خو شه ویستی دلان و، مامۆستای ژیری به کان و، پهروه ده کاری
 دهر وونه کان و، پادشای گیانه کان!!

□ غمی هه شته م:

شتیکی ئاشکرایه که لایردنی عاده تیکی بچووک - بۆ ئه و نه وه ک جگه ره کیشان - به
 ته وای، له ناو ده سه ته و تاقمیکه که مدا، که کار به ده ستیکی گه و ره بیه ویت لایببات،
 له وانه یه زۆر دژوار بیت، با هیمه تیکی گه و ره شی ئیدا به کار بهیئیت.. که چی ئه وه تا
 پیغمبه ر ﷺ چه ندین عاده تی گه و ره و زۆری له نیوان چه ندین هۆز و تیره ی گه و ره دا به
 ته وای لایرد، که سه باره ت به نه ریت و هه ست و نه سه کانیان گه لی سه ره سه خت و
 ده مارگیر بوون. که چی ئهم پیغمبه ره ﷺ به هیژ و هیمه تیکی واکه به چاوی
 پرواله تی بینی به "که م" دیاره و له ماوه یه کی کورتیشدا، ئه و هموو عاده تانه ی له لا

هه لگرتن و، له بریی ئهوانه و له سروشت و رهفتاریاندا چه نندین نه ریتی بهرز و رهوشتی به نرخی تیدا دامه زانندن!

هه ر که سهیری ئه م پیغه مبه ره ﷺ ده کهین، هه زاران کاری ئاوا له عاده ت به دهر له هه لسو کهوته کانی دا ده بینین.

جا هه ر که سیك ئه م سه رده مه پر له به خته وه ری یه ی پیغه مبه ره ﷺ نه بینیت، ئه و ئه م دوور گه یه ده کهین به چاوی دا و، ته حه ددای ده کهین، ده با خۆی تیدا تا قی بکاته وه .. با سه د که س له فه یله سووفه کانیا ن له گه ل خۆیا نندا به یه ن و برۆن بۆ ئه و دوور گه یه و له و ئی سه د سالی ره به ق کار بکه ن و هه و ل بده ن، با بزانی ن ئایا له ما وه ی ئه و سه د ساله دا ده توانن یه ک له سه دی ئه وه ی پیغه مبه ره ﷺ له سالیکی ئه و کاته دا ئه نجامی دا وه، ئه وان به و سه د ساله ئه نجامی بده ن؟!

□ غی نۆهه م:

ئه گه ر به باشی شاره زای سروشتی مرۆف بیست، ئه و ده زانیست که هه ر گیز بۆ هه یج مرۆفیککی ژیر ئه وه مه یسه ر ناییت که: قسه یه ک بکات بواری مونا قه شه ی تیدا بیست و، قسه که ش درۆیه کی واییت که ئه گه ر ئاشکرا بیست ئه و که سه ی پنی شه رمه زار بیست و، ئنجا به بی هه یج شه رم و شکۆ و دوودلی و دلته ته یی به ک (که ئه وه بگه یه نن فی ل له قسه که ی دایه) و به بی هه یج ریا و زۆر له خۆ کردنی ک (که ئه وه بگه یه نیت درۆ ده کات) له به رده م دوژمنه ره خنه گره کانی دا ئه و قسه یه بکات. با ئه و مرۆفه ش که سیکی بچووک بیست و، قسه که شی له باره ی کار و فه رمانبه ری به کی بچووک و، به جوړیککی بی نرخی و، له ناو کۆمه لیکی که م و، له با به تیککی بی با یه خدا بیست .. به لئی، شتی واهه ر گیز بۆ مرۆفی ژیر مه یسه ر ناییت.

ئیت ئایا چۆن فر توفیل یان شتی پیچه وانه ی راستی، تیکه ل به قسه و ده عوای ئه م جوړه که سه ده بیست که: فه رمانبه ریککی مه زنه، له کار مه ندی به کی گه و ره و بواریکی گه و ره دا و، به چۆنیته ی به کی گه و ره، له کاتی کدا که پیوستی به پاراستنیکی گه و ره به، له ناو کۆمه لیکی گه و ره و زۆر دا و، له به رامبه ر دوژمنایه تی به کی یه کجار سه خت و، له مه سه له و ده عوایه کی گرنگ و گه و ره دا!

ئه وه تا ئه و که سه (که پیغه مبه ره ﷺ) به بی ئه وه ی گوئی به که س بدات، قسه ی خۆی ده کات و سل له هه یج شتی ک ناکاته وه و دوودلی و شه رم و ترس و ییم و دلته ته یی له هه لسو کهوتی داننی به و، ئنجا زۆر به پاکی و لیبران و دلسۆزی قسه ی خۆی ده کات، به

پادهیهك كه ده ماری دوژمنانی پئی گرز بیئت، چونكه دهروون و ژیری دوژمنانی به لاواز و بینرخ داده نیت و، عزیزه تیان ده شكینیت و، هممو ئه مانه شیان به شیوه کی توند و تیژی تابلیی بهرز، ئاراسته ده کات!

باشه ئایا ئیتر ده گونجی فر و فیل تیکه ل به ده عوایه کی ئاوا بیئت، كه ده عوای كه سیکي و ایئت و، لهو حاله ته شدا بیئت كه باس کرا؟! .. نه خیر، ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ (النجم: ۴).

به لئی، حق زور لهو به بلند و گوره تره كه فیل به کار بهینیت و، روانینی حقیقه تیش گه لئی لهو بهرز تره كه فر تو فیلی لئی بکریت. به لئی، ریازه ره و او حقه که ی ئه و هیچ پیوستی به کی به فر تو فیل نی به و، روانینه تیژینه که شی لهو بهرز تره كه خه یال و راستی لئی تیکبجیت و له بهر چاوی دا بئالوزین!

□ نمی ده هم:

سهیری بکه و گونی لئی رابگره، بزانه چی ده فهر موئی. ئه و تاله باره ی چند راستی به کی سه رسوور هینهرو، چند مه سه له و کی شه به کی و هها ده دویت و ده کولیته وه، كه دلی مرؤف پاده کیشن و سه رنجی ژیری به کانیش به ره و بیر کردنه وه و تیرامان پاده پیچن. چونكه وه زانراوه، زور كهس له وانه ی كه حه زیان له هه و آل زانینی شتی نادیار و نه زانراوه، له پیناوی ئه م حه زه یاندا بو ده ر خستی راستی شتان، گه یشتوو نه ته ئه وه ی گیانیشیان به خت بکه ن!

ئایا نابینیت گهر بیئت بو تریت:

ئه گهر نیوه ی ته مه نت یان نیوه ی سامانه كه ت به خت بکه ییت، ئه و اله "مانگ" یان له ئه ستیره ی بارام (مشری) وه، به کیك دیت و هه والی بارودوخه سه رسوور هینه ره کانی ئه وئی و، هه والی دواروژی خویشت ده داتی. ئه گهر كه سیک وات پئی بلیت، لام وایه ئاماده ییت نیوه ی ته مه نت به خت بکه ییت یان نیوه ی سامانت له و پیناوه دا دابینیت!

شتیکی گه لئی سهیره كه ئاماده ییت له پیناوی زانینی شتی کدا - كه زور په روشی بیزانیت - نیوه ی ته مه ن و سامانت به خت بکه ییت، به لام بایه خ به هه و الدانی ئه م پیغه مبه ره به ریزه ﷺ نه ده ییت كه به كده نگیی "ئه هلی شه رود" و ته واتوری پسپوران له پیغه مبه ران و صیددیقان و ئه ولیا و زانا لیکۆلهره کان ته سدیقی ده که ن، له کاتی کدا كه ئه و پیغه مبه ره ﷺ له باره ی ئیشو کاری پادشایه که وه ده دویت كه "مانگ" له ولاتی ئه ودا له میشینک زیاتر نی به که به ده وری په پوله به کدا بسوور پته وه كه ئه ویش به ده وری

چرايهك له نيوان ههزاران چرادا ههتده سوورپیت كه ئهو پادشايه له مه نزلتيكدا دايگرساندوون له نيوان ههزاران مه نزلتي ميوانداري به كدا كه بۆ ميوانه كاني ئاماده ي كردوون.. ههروهها ههوالي جيهانيكي پر له شتي سه رسوورپهينەر و له عادهت به دهر و، رووداويكي گهردووني و ههها سهير راده گهيه نيئت كه نه گه رگۆي زهوي پارچه پارچه بيئت و چياكانيشي وهك هههور بچن به حهوادا، هيشتا هينده ي يهك له ده ي ئهو رووداوه گهردووني به سهيره دهر ناچيئت!

جا نه گه ده تهوي ئه مانه بزانيئت، ئهوا له سه ر زمان ي ئهو پيغه مبه ره وه ﷺ گوئي له م جوړه سووره تانه رابگره:

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾

﴿إِذَا السَّمَاءُ انفطرت﴾

﴿إِذَا زُلْزِلتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾

﴿الْقَارِعَةُ﴾ ما الْقَارِعَةُ!

ههروهها به جوړيكي راست ههوالي داها توويهك به ئيمه ده دات، كه داها تووي هه موو دنيا له به رامبه ريه وه وهك دئويي ك سه رابي بي سوود و ايه له به رامبه ر زه رياه كي بي ليواره وه.. ههروهها مزگيئي ئه وه مان پي ده دات كه به چاو ديو به تي، له باره ي به خته وه ري به كي ئه وتو كه به خته وه ري دنيا له چاوي ا وهك بري سه كه يه كي له ناو چوو و ايه له به رامبه ر خوړيكي هه ميشه بي يه وه!

□ غي ياز ده هم:

به ئي، له پشت په رده ي ئه م بوونه وه ره پر له نهيني و شته سه رسوورپهينه رانه وه، چه ندين شتي سه رسوورپهينه تر چاوه پيمانن و، ده بي كه سيكي سه رسوورپهينه ري له عادهت به دهر يش هه بيئت كه ههوالي ئه وه شته سه رسوورپهينه رانه رابگه يه نيئت و، له ئه حواله كاني ژياني ئه وه كه سه وه به ئاشكرا دهر بكه ويئت كه ئه وه شتانه ي باسيان ده كات، ده يان بي نيئت ئنجا ههواله كانيان راده گه يه نيئت و شا يه تي يان له سه ر ده دات.

به ئي، له هه لسو كه وت و ره فتاره كانيه وه ده بينن كه ئه وه شتانه ي لييان ده دويئت، له پيشدا ده يان بي نيئت ئنجا شا يه تي يان له سه ر ده دات و هه ره شه و مزگيئي به كانيش راده گه يه نيئت.

ههروهها ئه وه شتانه ش كه باسيان ده كات، هه موويان مايه ي ره زامه ندي ئه وه خوا وه نده ن كه په روه ر دگاري هه موو جيهانه كانه و نيعمه ته ئاشكرا و په نهانه كاني خو ي

به سهردا باراندووین. ههروهه پیمان راده گهیه نیت که ئهوه پهروهه ردگار هه چیه له ئیمه دهوینت تا کو ئه نجامی بدهین، ههروهه... هتد. جا داخ بۆ ئهوانه ی که بئ ئاگان و، زه ره مه ندهیش بۆ ئهوانه ی رینگایان ون کردوه!

مرۆف سه ری له گه له خوئی و بئ ئاگایی زۆربه ی خه لکی سه ور ده مینیت که چون سه باره ت به م حه ق و راستیه خو یان که پ و کو پ را گرتوه و، بایه خ به فه رموده ی ئه م پئغه مبه ره به ریزه ﷺ ناده ن، له کاتیکدا که ده بی مرۆف رۆحی خو ی بۆ مرۆفی وا به خت بکات و، واز له هه موو دنیا به نیت و به په له روه و ئه و بروات؟!

□ ئه ی دوا ده هم:

بزانه ئه م پئغه مبه ره به ریزه ی ﷺ که ئیمه که سیتی به معنه ی به که ی ده بین و له جیهانیشدا به ئیشو کاره به رزه کانی تابلی به ناویانگه، ههروهه که به لگه یه کی گۆیا و راستگۆیه له سه ر "ته وحید" و، پئ پيشانده ریکی ئه وه نده حه ق و راسته به ئه ندازه ی راستی "یه کتایی خوا"، هه ره به و جه ره ش به لگه یه کی بئ گو مان و پرو نه له سه ر "به خته وه ری هه میشه ی". به لکو ههروهه که چون به بۆنه ی بانگه وازه که ی و پئمایه کردنه که یه وه بووه به هۆی هاته نده ی و گه یشتی مرۆف به به خته وه ری هه میشه ی، هه ره به و جه ره ش، به بۆنه ی نزا و پارانه وه و به نده یه تی به که یه وه بۆ خوای گهوره، بووه به هۆی به ده یه یان و درو سه کتر دنی ئه و به خته وه ری به هه میشه ی به ..

جا ئه گه ره ده ته وینت ئه مه بزانی ت، ئه و افه رموو سه یری نو یژه گه ره که ی بکه، که ئه وه نده گه ره و فرا وانه خه لکی دوور گه ی عه ره ب. به لکو دانیشتوانی گۆی زه ویش له پشت سه ری وه ریزیان به سه توه و ئه م نو یژه ی له گه لدا ده که ن. ئنجا سه یری بکه، ده بینیت ئه و نو یژه به و کۆمه له زۆروه به شه وه یه که ده کات که خو ی ئیما مه و له میحرابی سه رده م و چه ره که ی دا را وه سه تا وه و له پشت سه ریشه وه هه موو مرۆفه به ریزه کانی گرو ی ئاده میزاد هه ره له ئاده مه وه - درو دی له سه ر بی ت - تا ئیستا و تا دنیا ش دنیا به، له ریزی سه رده مه کاندا نو یژیان له پشت سه ری وه دابه سه توه و "ئامین" بۆ پارانه وه و نزا کانی ده که ن. ئنجا گو ئی را بگه ره و بزانه له و نو یژه دا که به و کۆمه له زۆروه ده یکات، چی ده لیت؟ ئه وه تا بۆ شتیکی زۆر گهوره و پیوست و گشتی واده پارته وه که زه وی و ئاسمان و هه موو بوونه وه ران به شداری ئه م پارانه وه یه ده که ن و، هه موو به زمانی حالیان ده لیت: به ئی ئه ی پهروهه ردگار مان! نزا که ی گه ره بکه، چونکه ئیمه ش و

هه موو ئهو دره وشانه وانهى ناوه جوانه كانى خۆيشت له ئيمهدا، هه موومان داواى هاتنه ديبى هه مان خواست ده كهين كه ئهو پيغه مبه ره ﷺ له نزا كهى دا داواى ده كات.

ئيجا سهيرى چۆن ئيتى پارانوه كهى بكه، بزانه چۆن به هه ژارى به كى گهوره و، تاسه به كى توندوتيز و، خه ميكي قوول و، خۆشه ويستى به كى خه فه تاوى به وه ده لاليتيه وه، به جۆريك كه سۆز و هه ستى بوونه وهرانى هه ژاندره وه و ئه وانيشى خستوه ته گريانه وه و، له نزا و پارانوه كهى خۆى دا به شدارى كردوو!

ئيجا سهير بكه و بزانه بۆ چ مه به ستىك وا به و جۆره ده لاليتيه وه. ئه وه تا بۆ ئامانج و مه به ستىك ده پارتيه وه كه ئه گهر نه به ته دى ئه وا پايه ي مرؤف، به لكو دنيا و ته نانه ت هه موو بوونه وهران بۆ نزمترين پله داده به زيته خواره وه و، هيج نرخ و بايه خيكيان نامينيت، به هاتنه ديبى ئه و مه به ستش بوونه وهران بهرز ده بنه وه و پله ي كه مالى خۆيان وه رده گرن.

پاشان بپوانه چۆن به داواى يارمه تى دانىكى دوور و دريژ و لالانه وه به كى به كوول و داواى به زه يى به كى خه ماوى به وه، له خوا ده لاليتيه وه. به جۆريك كه تاسه و شه وقى عه رش و ئاسمانه كانيشى هه ژاندره وه و ده لئى عه رش و ئاسمان يكه وه هاوار ده كهن و ده لئى: "خوايه گيان! پارانوه كهى گيرا بكه!"

ئيجا بپوانه ئه م داخوازى به ي له كئى داوا ده كات؟ به لئى، له و خوايه ي داوا ده كات كه به توانا و بيسهر و به خشنده و زانا و بينهر و ميهره بان و به به زه يى به .. ئه و خواوه نده ي كه شاراوه ترين نزاى ناديارترين زينده وه له په نه ناترين پيوستى دا، ده بيسيت و، وهك له بهر چاودايه پارانوه كهى گيرا ده كات و كاره كهى بۆ ئه نجام ده دات.. ههروه ها له و خواوه نده ي كه كه مترین هيوای كه مترین زينده وه له كه مترین مه به ستدا ده بينيت و، وهك له بهر چاودايه، ئه و زينده وه ره به و ئاوات و مه به ستى خۆى ده گه يه نيت، به جۆريكى پر له دانست و شيوازيكى ريكوييكيش كه ره م و ميهره بانى خۆى به رامبه ريان ده رده خات. كه واته هيج گومانىك له وه دا نامينيت كه ئه م پهروه رده كردن و كار ئه نجامدانه، ته نها له لايه ن خوايه كى بيسهر و زانا و بينهر و داناوه يه.

□ ئه مى سيازده هم:

چه نده جيى سه رسوورمانه! .. ئه م پيغه مبه ره ﷺ داواى چى ده كات كه وا له سه رزه وى دا راوه ستاوه و مرؤفه بهر پيزه كانى گرؤى مرؤفابه تى له پشت سه رى خۆى كۆ كر دووه ته وه و، پهروه عه رشى مه زنى پهروه رده گار ده ستى بهرز كر دووه ته وه و خه ريكي

دوعا و پارانهويه كى وايه كه هه موو جيننى و ئاده ميزاد "ئامين"ى بۆ ده كه ن و، له كارو باره كانيه وه درده كه وئت كه ئهم مرؤفه مايه ي شهرفمه ندىي ره گه زى مرؤف و هه لكه و ته ي بى وينه ي هه موو كات و گهر دوونه و مايه ي شانازىي هه موو بوونه و هه رانه له هه موو كاتى كدا ..

له پارانه وه كه شى دا هه موو ناوه جوانه كانى خواوه نند، كه له ئاوينه ي بوونه وه راندا درده كه ون و ده دره وشينه وه، ده كات به تكاكارى نزاكانى، ته نانه ت خودى ئه و ناوانه ش هه مان پارانه وه و داواكارى يان هه يه كه ئه و داوايان ده كات!
گوئى رابگره، ئه وه تا داواى ژيانى هه ميشه يى و به يهك گه يشتن و به هه شت و ره زامه ندىي خواوه نند ده كات!

خۆ ئه گهر ئه و هۆ كاره له ژماره به ده رانه ي وهك: ميه ره بانى و چاودبىرى و دانايى و دادگرى، كه به چاوه بى نرئ و له سه ر بوونى ئاخيره ت به نندن، ئه گهر ئهم هۆ كارانه و ناوه پيرؤزه كانى خواوه ندىش كه چهند هۆ كارى كى ترى داخوازى قيامه تن، گهر هه موو ئه مانه نه بوونايه، ئه وا هه ر ته نها پارانه وه كه ي ئهم كه سه نوورانى به سه روزياد بوو بۆ ئه وه ي كه به ره وردگارى، به تايه تى به هه شت بۆ ئه و و هاوپره گه زى ئه و (كه گرؤى مرؤفه) به دى به ئيت و دروستى بكات، وهك له هه موو به هارنى كدا چهندين به هه شتى رازاوه به موعجيزاتى به ديه ئيراوانى، بۆ ئيمه دروست ده كات! كه واته هه روهك پيغه مبه رتتى به كه ي بوو به هؤى كردنه وه ي ده رگاي ئهم دنيايه بۆ تا قىكر دنه وه و به ندايه تى، هه ر به و جو ره ش نزا و پارانه وه ي به ندايه تى به كه ي، بوو به هؤى كردنه وه ي ده رگاي ئه و دنيا بۆ تۆ له سه نندنه وه و پادا شت به خشين.

جا ئايا ده گوئى ئهم رنىكوئى كى به زؤر و، به رزى به فراوان و، سنعته جوان و بى عه يب و، جوانى به دوور له ناشيرى به ي كه له راده يه كى وه هادايه وال كه سى كى وهك (غه زالى) ده كات كه بليت: "ليس في الإمكان أبداً مما كان"، هه موو ئه مانه بگؤررئ و ناشيرى به كى عه بدار و، سته مى كى ناره وا و، ئالؤزبوونى كى گه وه جى يان بگرته وه، واته: قيامه ت نه يه ته كايه وه؟ چونكه گوئى لىبوونى نزمترين ده ننگ له نزمترين به ديه ئيراوه وه له باره ي نزمترين پىويستى و مه به سته وه و، گيرابوونى ئه و نزا و داواكارى به ي به وپه رى بايه خ پىدانه وه، ئهم كاره - وهك له بهرچاودايه - رپوو بدات .. به لام له هه مان كاتدا گوئى له به رزترين ده ننگ و پارانه وه له باره ي گرنگترين و پىويستترين ئامانج و پىويستى به وه نه گيرت و، جوانترين داواكارى له جوانترين هيو و

ئومیددا قبوول نه کریت، کارینکی ئهوهنده ناشیرین و ناتهواوه که هیچ ناتهواوی و ناشیرینی به کی تری یئ ناگات. ئهوهش شتیکی یه کهجار دوور و نه گونجاوه و، هەرگیز ئهم جوانی یه بی عهیبه، ئهو ناشیرینی یه له پراده به ده ره قبوول ناگات!

ده سا ئهی هاوه له کهم لهم گه شته سهیره دا!

ئایا ئه مانه ی که بینین سه روزیاد نین؟ خو ئه گهر ده ته ویت هەرچی شت هه یه له باره ی ئهم زاته وه بیانزانی، ئهوا باش بزانه که ئهو کاره شتیکی مه حاله و بو کهس نایه ته دی، ته نانهت ئه گهر سه د سالی په به قیش له م دوور گه یه دا. یه ئینه وه، هیشتا ناتوانین له سهیره کردنی یه که له سه دی کاروبار و فه رمانه ری یه سهیره سه رسوور هینه ره کانی بینه وه و، بیزاریش ناین.

کهواته با به ره و دواوه بگه رپینه وه و، چه رخ به چه رخ و سهرده م به سهرده م پروانین و بزاین چوون ئهم چه رخانه ی تر له پروناکی چه رخه که ی ئهویان و هەرگرتووه و پیسی گه شاونه ته وه و، وه کو به هار پیی سهوز و ره نگی ن بوون..

به لئی، ده بینیت گولانی هەر چه رخی که له م چه رخانه ی به سهریاندا تیپه ره بین، ده میان به پروناکی خۆری چه رخی به خته وه ری پشکووتووه و، هه ره که له و چه رخانه چه ندین به ره مه سی بهرز و به نرخی بووه، وه که: ئه بوو حه نیفه و، شافیعی و، ئه بوو یه زیدی به ستامی و، جو نهید و، شیخ عه بدولقادی گه یلانی و، ئیمامی غه زالی و، شاهی نه قشبه ند و، ئیمامی ره بیانی و، هه زاران به رو بوومی پروناکی تری وه که ئه و زانایانه، که له پروناکی رینمایی ئه و زاته نوورانی یه به ره مه مند بوون. جا با ئیستا با سکردنی ئه وه ی که له گه رانه وه که ماندا دیوانه، به دریزی بو کاتیکی تری هه لبگیرین و، ئیستا سه لات و سه لام پیشکهش به و زاته نوورانی یه بکهین که خاوه نی موعجیزاته و گه وه و سه ره وه رمان حه زره تی محمه ده ﷺ له و سه لات و سه لامانه ی که هیما بو هه ندی له موعجیزه کانی ده که ن:

"علی مَنْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْفِرْقَانَ الْحَكِيمَ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنَ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ أَلْفَ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ بَعْدَ حَسَنَاتِ أُمَّتِهِ.

علی مَنْ بَشَّرَ بِرِسَالَتِهِ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَالزَّبُورَ وَالزَّبْرَ، وَبَشَّرَ بِنُبُوَّتِهِ الْإِرْهَاصَاتُ وَهُوَ أَتْفُ الْجَنِّ وَكُوهَانَ الْبَشَرِ وَانْشَقَّ بِأَشَارَتِهِ الْقَمَرُ: سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ أَلْفَ صَلَاةٍ وَسَلَامٍ بَعْدَ أَنْفَاسِ أُمَّتِهِ.

على من جاءت لدعوته الشجر، ونزل سرعة بدعائه المطر، وأظلمت الغمامة من الحر، وشيع من صاع من طعامه مئآت من البشر، ونبع الماء من بين أصابعه كالكوثر، وانطق الله له الضبّ والظبي والذئب والجدع والذراع والجمل والجيل والحجر والمدر والشجر، صاحب المعراج ومازاغ البصر، سيدنا وشفيعنا محمد ألف صلاة وسلام بعدد كل الحروف المتشكلة في الكلمات المتمثلة باذن الرحمن في مرايا موجات الهواء عند قراءة كل كلمة من القرآن من كل قارئ من أول النزول الى آخر الزمان، واغفرلنا وارحمنا يا إلهنا بكل صلاة منها. آمين".

(بزانه! ئەو شتانهی که ده بن به بهلگه ی پیغه مبه ریتی چه زهت ﷺ له ژماره نایه ن و، زانا لیکۆلهره مه زنه کان لهم باره یه وه کتیبیان داناه، منیش له گهل کۆله واری و کهم توانایی خویدا چهند تیشکیکی ئەو خوړم له نامیلکه یه کی تورکی دا به ناو نیشانی: "چهند تیشکیک له ناسینی پیغه مبه ره وه ﷺ" و، له مه کتووبی نوزده هه میشدا پروون کردوه ته وه. به کورتیش لایه نه کانی ئی عجازم له موعجیزه گه وره که ی دا که قورئانه، پروون کردوه ته وه و، به پی ئی تیکه یشتی که مو کورتی خویشم له په یامی "چهند بریسکه یه" دا ئامازه م بو چل پرووی ئی عجازی قورئان کردوه، یه کی کیشم له و چل پروه، که لایه نی ره و انبیزی یه به رزه بی وینه که ی دارشتی قورئانه، له نزیکه ی چل لاپه ریه کدا له تفسیره عه ره بی یه کهم که ناوی: "اشارات الاعجاز" ه، به پروونی باس کردوه.. جا ئە گهر چه ز ده که ی تئاگاداری ئەمانه بیست، ئەوا فهرموو سه ر له و سنی کتیبه بده).

□ نمی چوارده هه م:

بزانه! قورئانی پرۆز، که خووی له خووی دا ده ریای موعجیزاته و موعجیزه ی هه ره گه وره ی پیغه مبه ره ﷺ، "پیغه مبه ریتی" ی چه زهت و، "یه کتایی" خواوه ند به جوانی ده چه سپینیت و، ئەوه ونده به لگه ی زۆر و زه به ندهش له سه ر ئەم مه سه لانه ده ره خات و ده هیئتیه وه، که ئیتر پیویست به هیچ به لگه یه کی تر نامینیتیه وه، وائیمهش لی ره دا ئامازه بو پیناسه که ی ده که ی ن و، پاشان په بجه بو چهند بریسکه یه کی ئی عجازه که ی درپژ ده که ی ن، له وانیه ی که هه ندی کس پر سیاریان له باره وه ده که ن:

ئە گهر ده لیست: قورئان چی یه؟

له وه لامدا پیست ده و تریست:

قورئان سەرگۈزەشتەى ئەزەلىي ئەم بوونەوەر انەيە و، وەر گىرى ئەبەدىي ئەو زمانانى بوونەوەر انە كە ئايەتە تە كرىنى يە كانى گەردوون دەخوئىننەو و، موفەسسسىر و پروونكەرەوئى كىئىيى جىهانە.. ھەر وھە دەر خەر و ئاشكرا كەرى ئەو گەنجىنە پەنھانانى ناوہ كانە كە لە ئىوان زەوى و ئاسمانە كاندا شارراوئەتەو.. ھەر وھە كلىلىنكە بۆ كىردنەوئى پراستىي ئەو كاروبارانەى كە لە ناوہندى دېرە كانى پرووداوە كاندا حەشار دراوئ.. ھەر وھە زمانى جىهانى پەنھانە لە جىهانى بىنراودا.. ھەر وھە گەنجىنەى گىفتوگۆ ئەزەلى يە پاك و بى گەرد و، ئاوردانەو مېھرەبانى يە ئەبەدى يە كانى خوايە.. ھەر وھە بناغە و نەخشە و ئەندازە و خۆرى ئەم جىهانە مەعنەوئى يە ئىسلامى يەيە.. ھەر وھە نەخشەى جىهانى ئەودىنبايە.. ھەر وھە و تەيە كى پروونكەرەو و، تەفسىرىنى ئاشكرا و تەيە كى پروون و، بەلگەيە كى يە كلابى كەرەوئى توندوتوئ و تەر جومانىكى پرووناكى زات و سىفات و ناو و كاروبارە كانى خواوئەندە.. ھەر وھە پەرورەدە كارى جىهانى مرقۇئايەتى يە.. وەك ئاو و پرووناكىش وايە بۆ مرقۇئايەتى گەرورە كە ئىسلامەتى يە.. ھەر وھە وەك دانابى پراستەقىنەيە بۆ جۆر و رەگەزى مرقۇئ، پابەر و رى پىشاندەرىشيانە بۆ ئەو شتانەى كە مرقۇئان لە پىناودا دروست كراوئ.. ھەر وھە قورئان وەك كىئىيى شەرىعەتە بۆ مرقۇئ، كىئىيى دانستىشە.. ھەر وھە كىئىيى دوغا و بەندايەتى يە، بە ھەمان جۆر كىئىيى فەرمان و بانگەوازشە.. ھەر وھە كىئىيى زىكرە، كىئىيى فىكرىشە.. ھەر وھە تەنھايەك كىئىيە، بەلام لە بەرامبەر پىئوستى يە مەعنەوئى يە كانى مرقۇئەو چەندىن كىئىيى تىدايە.. ھەر وھە ئەم قورئانە وەك مەنزىلىكى پىرۆزى پىر لە نامە و كىئىب وايە، بە پادەيەك كە بۆ مەشرەبى ھەر يە كە لە ئەھلى مەشرەبە جۆر و جۆرە كان و پىيازى ھەر يە كە لە خواوئنى پىيازە جىاجىكان، لە ئەوليا و صىددىقان و خواناسان و زانا لىكۆلەرە كان، بۆ ھەر يەك لەمانە، نامەيە كى پىشان داوہ كە شىاوى چىئى مەشرەبە كەى ئەو بىت و، ئەو مەشرەبەى پىن پرووناك بىتەو و لە گەل پىرەوئى پىيازە كەى دا بگۇنجىت، بە پادەيەك كە دەلىي ئەم قورئانە لە كۆمەلە نامەيەك پىكھاتوئە!

◆ سەيرى پروونكردنەوئى بىرىسكانەوئى ئىعجاز بكە لە دووپات كىردنەوئى كانى قورئاندا، كە نەفامان، بە خەيالى خويان، بە ناتەواوئى لە قەلەم دەدەن لە پەوانىئىيى قورئاندا:

بزائە كە لەبەر ئەوئى قورئان كىئىيى زىكر و دوغا و بانگەوازە، ئەوا دووپات بوونەوئى جوانتر و پەوانتر و تەننەت پىئوسترە. كەواتە بەو جۆرەنى يە كە نەفامان و

كهسانى بىر كورت گومان ده بىن. چونكه زىكر دووپات ده بىته وه و، دوعا ده وترىته وه و بانگه وازيش جهختى له سهر ده كرىته وه، ئەمەش له بهر ئەوهى كه دووپات بوونه وهى زىكر پرووناكى ده به خشىت و، به وتنه وهى دوعا و دووپات بوونه وهى بانگه وازيش، دوعا كه جىگىر ده بىت و بانگه وازه كهش جهختى له سهر ده كرىت.

جا له بهر ئەوهى كه قورئان دەرمان و شىفای هه موو كه سىكه له هه موو كاتىكدا و، هه موو كه سىكىش له هه موو كاتىكدا بۆى نالوىت كه هه موو قورئان بخۆزىته وه، ئەوا خوا وهندى دانای ميه ره بان زۆرى مه به سته كانى قورئانى له زۆر سووره تدا، به تايهت له سووره ته درىژه كاندا، داناوه. به راده يه كه هه ريه كه له سووره تانه وه كه قورئانىكى بچوو كى لى هاتوو وه، بهم جۆره رىنگاى بۆ هه موو كه سىك ئاسان كردوو به بى ئەوهى كهس بى بهش بكات. له بهر ئەوه، باسى "ته و حىد" و "حه شر" و "چىرۆكى" "حه زرتهى مووسا"ى - دروودى له سهر بىت - دووپات كردوو ته وه.

پاشان بزانه! هه ره وه كه پىوستى به كانى لهش، به پى كات ده گۆرپىن و جىا جىان، هه ره بهو جۆره ش پىوستى به مه عنه وى به كانى مرؤف كاته كانىان جىا جىا به. ئەوه تا پىوستى مه عنه وى مرؤف ش بۆ به شىكىان به وى نهى پىوستى لهش و ايه بۆ "هه وا" و له هه موو چر كه به كدايه وه كه "هو الله" بۆ رۆح و، بۆ به شىكى تر له هه موو كاتىكدا به وه كه "بسم الله" .. ئىتر بهم جۆره ئەوانى ترىش بۆ خۆت لىك بدهره وه.

كه واته دووپات بوونه وهى ئايهت و وشه كان بۆ دهرخستى دووپات بوونه وهى پىوستى به و، ئاماژه به بۆ زۆرى و توندى ئەو پىوستى به، هه ره وه با بىدار كردنه وه و له خه وه هه لساندى دهمارى پىوستى به و، بۆ شه وق دروست كردنى مرؤفه بۆ ئەو پىوستى به و، بۆ جوولاندى ئىشتىهاى پىوستى به سه بارهت بهو خۆرا كه مه عنه وى يانه.

بزانه كه: قورئان دامه زرىنه رى ئەم ئايينه گه وه ره و توندوتۆله و بنا تنه رى بنچينه كانه تى. هه ره وه با ناغه كانى ئەم جيهانه ئىسلامى به به و، هه لگىر و ئالو گۆر كه رى لايه نه كۆمه لايه تى به كانى ژىبى گروى مرؤفه و، وه لامى گشت پرسىاره دووپات بووه كانى سه رجه م چىن و تويزه جىا جىا كانى گروى مرؤفى تىدا به كه چ به زمانى دهم و چ به زمانى حال ده يانكه ن. خۆ دووپات كردنه وهش كارىكى گه لى پىوسته بۆ "دامه زرىنه ر"، تاكو ئەوهى دايدمه زرىنىت جىگىرى بكات و .. پىوستى به وتنه وهى يه كه له دواى يه كه هه به، تاكو ئەو شتهى مه به سته تى جهختى له سهر بكات و پشتى بگرىت.

بزانه! که قورئان له باره ی چهند کیشهیه کی گهروهه ده دویت و، دلان بانگ ده کات که باوهریان پین بکن و.. چهند راستی به کی وردیش روون ده کاتهوه و داواله ژیری به کان ده کات که بیانزان. کهواته بۆ ئهوهی ئهم کیشانه له ناو دلاندا دلمه زینرین و له بیری زۆربهی خه لکیشدا جینگیر بکرین، پیوسته له چهند شیوه و شیوازیکی جیا جیادا دوویات بکرینهوه.

ئججا بزانه که هه موو ئایه تیکی قورئان بهر و پشت و سنوور و هه لانگه (مطلع) ی خۆی ههیه و، هه ر چیرۆ کیکیش چه ندین جوکم و سوود و مه بهست و رووی تیدا به. ده بینیت له جینگایه کدا له بهر یه کیك لهو رووانه باس ده کریت، به لام له جینگایه کی تر دا له بهر روویه کی تر، له سووره تی کدا له بهر یه کیك لهو مه به ستانه باس ده کریت، که چی له سووره تیکی تر دا له بهر مه به ستیکی تر. کهواته دوویات بوونه وه که، ته نها له رواله تدا به.

✽ سه بهاره ت به وهش که قورئان باسی هه ندی بابه ت و مه سه له ی گه ردوونی به کورتی و پوختی ده کات و، له هه ندیکی تری دا به شیوه یه کی ته ماوی ده دویت، له راستی دا ئهم کاره ی قورئان، بریسکه یه کی دره وشانه وه ی ئیعجازه و، ئه هلی ئیلحاد به هه لده دا چون که به وه می خۆیان ئه مه یان به نه نگی له قورئاندا داناوه و، کردوویانه به جیی ره خه یان.

◆ ئه گه ده لئیت:

بۆ چی قورئان وه کو فه لسه فه و حکمه ت له باره ی بوونه و هه رانه وه نادویت و، هه ندی مه سه له به کورتی باس ده کات و، هه ندیکی تری شیان به شیوازیك باس ده کات که له گه ل هه ست و بیری زۆرینه ی خه لکی دا بگه نجیت و، بیریان ماندوو ناکات و ئازاریان نادات. به لکو له رواله تدا زۆر به ره وانی و ئاسایی باسیان ده کات؟ له وه لامدا ده لئین:

چونکه فه لسه فه له پئی حق لایداوه و پئی لئ و ن بووه!

دیاره به حه می لهو ده رس و وتانه ی پئشو و تین گه شتیت له وه ی که: قورئانی پیروژ کاتی باسی بوونه و هه ران ده کات، بۆ ئه وه باسیان ده کات که بیانکات به به لگه له سه ر زات و سیفات و ناوه جوانه کانی خوای گه وره. واته: ناوه رۆک و واتا کانی کتییی گه وره ی گه ردوون له خه لک تین ده گه یه نیت، تا کو به دیه نه ری گه ردوویان پئی بناسینیت. به و واتایه ی که قورئانی پیروژ "بوونه و هه ران" له پئناوی به دیه نه ره که باندا

به كار دههئیت، نهك له پیناوی خودی ئهو بهدیهئیراوانه دا! ئه مه سه ره رای ئه وه ی که قورئان له قسه و گوفتاری دا روو له جه ماوه ده کات.

کهواته ماده م قورئان له باسه کانی دا بوونه وهران بۆ ئه وه به کار دههئیت که بیانکات به بهلگه له سه ره بهدیهئیره یان، ئه وا مهر جی "بهلگه" ئه وه یه که له بهر چاوی جه ماوه ردا له "ئه نجام" ه که ی روون و ئاشکرا تر بیت.

پاشان ماده م قورئان رابه ره، ئه وا به لاغته ی رابه ریه تی کردن له وه دایه که له گه ل بیر کردنه وه و پروانینی عه وام (زۆرینه) ی خه لکی دا بپروات و، هه سه ته کانیا ن ره چاو بکات و، بیزاری له بیری جه ماوه ردا لایبات، تا کو پروانینیا ن به بی هه ووده و بی سوود گرفتاری بیزاری و نه شازی نه بیت و، بیر کردنه وه شیا ن چه واشه نه کات و، هه ستیا ن - به بی هه یچ سوودیک - په رته وازه نه بیت..

کهواته ره وانترین گوفتاریك ئاراسته ی ئه وان بکری ت و، باشترین پینمای بی بیان ئه وه یه که ئاشکرا و ئاسان و کورت بیت، تا کو به ئاسانی لیبی تی بگه ن و لیبی بیزار نه بن و، له و شتانه دا که ئه وان پیوستیا ن به درێزه پیدانی نی یه، ئه م به کورتی بی بیان باس بکات و، بۆ شته ورده کانی ش ئه وونه بهیئیته وه، تا کو به م کاره له تیگه یشتی ئه وان نزیکیان بخته وه.

جاله بهر ئه وه ی که قورئان رابه ره بۆ هه موو چینه کانی مرؤفایه تی، ئه وا به لاغته ی رابه ریه تی و پیوست ده کات که شتیک باس نه کات زۆربه ی خه لک بخته هه له کاری و سه ریچی کردنه وه سه باره ت به و شتانه ی که به گویره ی رواله ت بینیی خویان به بهدیه ی ده زانن و، ئه و شته هه ست پین کرا و و باوانه ی ناو ئه وان - به بی هه یچ پیوست کردنیک به گۆرین - نه گۆرین و، ئه و شتانه ش که ئه وان له کار و فه رمانبه ری و ئه ر که سه ره کی یه که یاندا پیوستیا ن پینان نی یه، ئه م هه ر باسیان نه کات، یان ئه گه ر باسیشی کردن، به پوختی له باره یانه وه بدویت..

بۆ ئه وونه:

قورئان باسی "خۆر" ده کات، به لام نهك له بهر خۆر خۆی و چیه تی یه که ی، به لکو له بهر ئه و که سه ی که پرووناکی کردوه ته وه و کردووه تی به چرا و، له باره ی کار مه ندی یه که ی خۆره وه ده دویت که له وه دایه بووه به ته وه ره یه ک بۆ ده ر خه سته ی سه نعه تی کردگار و رینکوپینکی بهدیهئیراوان. خۆ رینکخه ستن و رینکوپینکیش بریتین له چه ند ئاوینه یه ک که بهدیهئیره ی مه زئمان پین ده ناسین.

کهواته قورئان به پیشاندانی رینکوپینکی له تان و پۆی چینی به دیهینراواندا، کهمالاتی به دیهینهری دانا و زانامان پی ده ناسینیت و، که ده فهرموی: ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي﴾ (بس: ۳۸) تیمان ده گهیه نیت و بیدارمان ده کاته وه بۆ ههلسو که وته کانی توانستی گه وهی خوا وه ند له جیاوازی نیوان شهو و رۆژ و، یه که له دوا ی یه که هاتی هاوین و زستاندا. بهم سه رنج راکیشانهش گوئی بیست بۆ گه وه ره یی ده سه لآت و توانای کردگار و یه کتایی له پهروه ردگاری به که ی خوا دا بیدار ده کاته وه. جا نیت حه قیقه تی هاتو چۆی خۆر هه رچۆن و به هه ر شیوه یه که ییت، هیچ کاریک ناکاته سه ر مه به سه ته که ی قورئان، که بریتی به له پیشاندان و ده ر خستی ئه و رینکخسته دیار و چنرا وه (منسوج) ی که له کاروباری خۆر دا هه یه.

ههروه ها ده فهرموی: ﴿وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ (نوح: ۱۶) ..

که قورئان و شه ی: "سراج" له م ده سه ته واژه یه دا به کار ده هی نیت، جیهان له شیوه ی کۆشکیندا ده ره خات و، که ره سه کانی ناو جیهانیش له شیوه ی پیدایستی به کانی ناو ئه و کۆشکه دا پیشان ده دات و، شته رازا وه کان و خۆرا که کانی ناویشی به هی دانیشتوان و میوانه کانی ناو ئه و کۆشکه له قه له م ده دات و، له و ده ره برینه دا و اله مرۆف ده کات که هه ست بکات و به ی به وه بیات که ده ستیک ی په نگین و سه خوا وه تمه ند و میهره بان بۆ میوانه کان و خزمه تگوزاره کانی ناو ئه و کۆشکه ئاماده ی کردوون. "خۆر" ییش له و کۆشکه دا بریتی به له کار بێ سپیراویکی به ره ده ست و چرایه کی پروونا که ره وه.

کهواته به کارهینانی شه ی "سراج" له م گوزار شته دا، مرۆف بۆ به زه یی و میهره بان یی به دیهینهر له نیوان گه وه ره یی پهروه ردگاری تی به که ی دا بیدار ده کاته وه و، مرۆفیش له چا که کاری به کانی ئه و خوا وه نده له نیوان فراوانی میهره بان یی به که ی دا تی ده گه یه نیت و، وایان لی ده کات که هه ست به و سه خوا وه تمه ندی یانه ی خوا وه ند بکه ن که له گه وه ره یی پادشایی به که ی دا هه یه.

ئجنا ئیستا گوئی له و مرۆفه فهلسه فی به زۆربلی به رابگره، بزانه له باره ی خۆره وه چی ده ئیت؟

ئه وه تا ده ئیت:

(خۆر پارچه یه کی زه به لاجی توا وه ی ئاگره و، هه ر له جیی خۆی به ده وری خۆی دا ده خولیته وه و، چه ند پزیسکینکی لی جیا بو وه ته وه، که بریتین له زه و ی به که مان و

ههساره گه پزۆكه كانى تر. جا ئەم قه باره گهوره و جيا جيانهش، كه يه كجار زه به لاحن، گه ره يه يان ئەوه ندهيه و.. ماهيه تيان ئەوه يه).

جا پروهانه ئەم مه سه له يه جگه له سه رسوورمان و واق و پرمان چ سوو ديكي بين گه ياندیت؟

خۆ نه كه مالىكى زانستى و، نه چيزىكى پزۆحى و، نه ئامانجىكى ئاده مى يانه و، نه سوو ديكى ئايىنى بين نه گه ياندیت..

له مه وه قياس و بهروردى مه سه له كانى تريت بكه، تاكو نرخ و بههائى ئەوه مه سه له فهلسه فى يانه بزانيت كه به پروهات شتىكى رازاوهن، كه چى له راستى دا ناوه رۆكه كه يان نه زانى يه كى خالى و بهتاله!

كه واته با زرق و برقه پروهاتى يه كهى فهلسه فه له خشتهت نه بات و، هه رگيز پشت له پروونكر دهنوه كانى قورئانى خاوهن ئيعجاز هه لئه كه يت.

اللهم اجعل القرآن شفاءً - لنا ولكاتبه وأمثاله - من كل داء ومؤنساً لنا ولهم في حياتنا وبعد موتنا، وفي الدنيا قريناً، وفي القبر مؤنساً، وفي القيامة شفيعاً، وعلى الصراط نوراً، ومن النار سترأً وحجاباً، وفي الجنة رفيقاً، والى الخيرات كلها دليلاً وإماماً، بفضلك وجودك وكرمك ورحمتك يا أكرم الأكرمين يا أرحم الراحمين. آمين.

اللهم صل وسلم على من أنزل عليه الفرقان الحكيم وعلى آله وصحبه أجمعين. آمين. آمين.

بىدارى:

لهو چل جورانهى ئيعجازى قورئان پازده جورمان له "مه سنه ويى نوورى" دا باس كردوو، له شمش دلتۆپى نى چوارهم، به تايهت له شمش سه رنجه ورده كانى دلتۆپى چوارهمدا. له بهر ئەوه ليژه دا به كورتى باسمان كردن. جا هه ر كه سيك دهيه ويئت به دريژى ئاگادار بيئت، با سه ريك له ويئ بدات.

الباقى هو الباقى

سه عىدى نوورسى

پاشکۆی وتهی نۆزدهههم و سی و یه کهم

موعجیزه‌ی لهت بوونی مانگ

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّقَّ الْقَمَرُ ﴿۱﴾ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿۲﴾﴾

(القمر: ۱-۲)

چهند فهیله سووفینکی ماددی و ئەوانەش که کوێرانه چاویان لێ دەکەن، دەیانەوێت پەردە بەسەر پرووی موعجیزه‌ی "لهت بوونی مانگ" دا، که وهک مانگی چوارده دەرە و شیتەوه، بگێرن و له بەرچاودا لایبەن. ئەوەتا چەند وەهمنکی هەلە و دوور له راستی له باره‌یه‌وه بلاو ده‌کەن‌وه و ده‌لێن: (ئەگەر موعجیزه‌ی لهت بوونی مانگ له راستی دا پرووی بدایه، ئەوا سەر‌انسه‌ری جیهان ده‌یزانی و، هەموو کتیبه‌کانی میژوویش باسیان ده‌کرد)!

وه‌لام:

موعجیزه‌ی لهت بوونی مانگ له بەرده‌م کۆمه‌لێکدا پرووی داوه که ده‌عوای پیغمبه‌رئێتی پیغمبه‌ریان ﷺ بیست و ئینکاریان کرد، ئەم موعجیزه‌یه‌ش بۆ چه‌سپاندنی ئەو ده‌عوایه‌ پرووی داوه. پروودانه‌کەشی له‌ شه‌ودا و له‌ کاتی‌کدا که‌ خه‌لکی بێ ئاگابوون و به‌ شیوه‌یه‌کی کاتیش بووه. ئەمه‌ سه‌ره‌پرای ئەوه‌ی که‌ جیاوازی هه‌لاتگه‌کان (مطالع) و په‌له‌هه‌ور و، هۆکاره‌کانی تری جگه‌ له‌مانه‌ش، پێ له‌ بینیی مانگ ده‌گرن. شتیکی ئاشکرایشه‌ که‌ هۆکاره‌ شارستانی‌یه‌کانی نوێ و کاروباری پروانین و سه‌یرکردنی بۆشایی ئاسمان، وه‌ک ئیستا، باو نه‌بووه.

که‌واته‌ مه‌رج‌نی‌یه‌ که‌ هه‌رچی که‌س هه‌یه‌ له‌ هه‌موو جینگایه‌ کدا ئەم له‌ت بوونه‌ی مانگ ببینێت، ئەم پرووداوه‌ش بچیته‌ ناو کتیبه‌کانی میژوووه‌!

ئیستا له‌ نیوان چه‌ندین خالی زۆردا گوئی بۆ پینج خال رابگره‌، که‌ گویت رابگرت، ئەوا پشت به‌خوا، هه‌موو ئەو په‌له‌هه‌وره‌ و هه‌می‌یانه‌ی که‌ له‌سه‌ر پرووی ئەم موعجیزه‌یه‌ که‌له‌ که‌ بوون، ده‌ره‌وینه‌وه‌:

● خالی یه كهه:

سه سه ختی و ملنه دانی کافرانی ئەو کاته - به پئی هه والی میژوو - شتیکی به ناوبانگ و زانراوه. جا کاتی که قورئانی پیروژ ئەم موعجیزه یه به ئایه تی: ﴿وانشق القمر﴾ را گه یاند و، ده نگدانه وهی ئەم ئایه تهش به هه موو لایه کدا بلاو بووه وه، هیچ کام لهو کافرا نهی که باوه ریان به قورئان نه ده کرد، نه یان توانی و پر کیشی ئه وه یان نه کرد که ئەم ئایه ته به درۆ بجه نه وه، واته: بئین: درۆیه، رووداوی و ا رووی نه داوه. چونکه ئە گهر له راستی دا ئەو موعجیزه یه رووی نه دایه و، شتیکی چه سپاو نه بوايه لایان، ئەوا به توندی بۆ به درۆ خستنه وهی و به تال کردنه وهی ده عوای پیغه مبه ریتی پیغه مبه ر ﷺ راده پهرین. خو ئە وه تا هه موو کتبه کانی میژوو بگه ری، هیچ کامیان چ قسه یه کی کافرانی سه باره ت به ئینکاری کردنی له ت بوونی مانگ نه قنل نه کردوه، مه گهر ئە وه نه بی که قورئان خزی له ئایه تی: ﴿ویقولوا سحرٌ مستمرٌ﴾ دا روونی کردوه ته وه. ئەویش بریتی یه له وهی که: ئەو کافرا نهی ئەم موعجیزه یان به چاوی خو یان دی، وتیان: "ئهمه سیحره" که واته با چه ند که سیك برۆن بۆ شوینانی تر و پهر سن ئایا خه لکی ئەو شوینانهش ئەمه یان دیوه یان نا؟ که رۆژ بووه له "یه مه ن" و شوینانی تره وه کاروان گه یشته ئەوئ، کافره کانیش هه والی ئەمه یان لئ پهر سین، ئەو انیش وتیان: به لئ، ئەمه مان دیوه. ئنجا کافره کان وتیان: (سیحری هه تیوه که ی ئەبوو تالیب گه یشتووه ته ئاسمانیش)!

● خالی دووهه م:

زۆر به ی پیشه وایانی زانستی که لام، وهك سه عدی ته فتازانی، و توویانه: (روودانی له ت بوونی مانگ موته و اتیره، وهك هه تقولانی ئاو له نیوان په بجه پیروژه کانی و تیرا و بوونی سوپایه کی ته و او له و ئاوه و، وهك گریان و بی ناقه تی به داره که ی ناو مز گه وت له دووری پیغه مبه ر ﷺ که له کاتی خوتبه دا پالی پیوه ده دایه وه و، که ئەمهش کۆمه لئ ناو مز گه وت هه موویان گوئ یان لئ بو.. واته: ئەم رووداوه کۆمه لئکی زۆر له کۆمه لئکی زۆره وه، که هه ر گیز ناگوئجی له سه ر درۆ یه کیان گرتیست، ده ما وده م هیناویانه و به م جۆره به ئیمهش گه یشتووه. که واته رووداوه که موته و اتیری قه تعی و بی گو مانه، وهك گو مان نه بوون له هه والی ده ر که وتنی ئەستیره یه کی کلکدار له پیش هه زار سالدا و، بوونی دوور گه ی: سه ره ندیب، هه ر چه ندهش نه ماندیوه).

بەم جۆرە بۆت دەر كەوت كە ورووژاندنى گومان لە دەورى ئەم مەسەلە بىنى گومانە و ھاوچەشنى ئەمەدا كە بە چاودەبىنرېن، لە نەقامى و بىنەقلى بەولاو ھىچى تر نى بە.

چونكە لەم مەسەلانەدا ئەو ھەندە بەسە كە بز انرېت يە كېكە لە گونجاو ھە (الممكنات) نەك لە نە گونجاو ھە (المستحيلات). خۆ لەت بوونى مانگېش شتىكى گونجاو ھە و ھە كو ئەو ھە و اىبە كە چىايەك بە تەقېنە ھەى گر كانىك لەت بىتت.

● خالى سى ھەم:

موجىزە بۆ ئەو پېشان دەدرېت كە ئەوانەى ئىنكارىي پېغەمبەرېتىي پېغەمبەر ﷺ دە كەن، قەناعەت بە پېغەمبەرېتىي بە كەى بكنەن، نەك بۆ ئەو ھەى ناچارىان بكات ئىمانى پېن بەيئىن! كەواتە ھەر ھىندە پېويستە كە ئەو موجىزە ھە پېشانى ئەوانە بدرېت دەعوای پېغەمبەرېتىان بىستورە، بەو ئەندازە ھەى كە بىانگە ھە نېتە دلئىايى و قەناعەتى تەواو لە راستىي پېغەمبەرېتىي پېغەمبەر دا ﷺ.

بەلام دەر خستى ئەو موجىزە ھە لە ھەموو جىگايە كدا و بە روونى، بە جۆرېك كە خەلكى ناچار بكات بۆ ئىمان ھىنان و ملكە چ كەردن، ئەم كارە، شتىكە دزى حىكمەتى خواو ھەندى دانای شكۆ مەندە و پېچەوانەى نھىئىي "تە كلېف" ھە كە خوا لە بەندە كانى دە كات. چونكە نھىئىي ئەو تە كلېفەى خواو ھەند داخوازى ئەو ھە كە دەرفەت بە ژىرىي مرؤف بدات و "ويست" و "ئىختيار" ھە لى دانەمالىت!

خۆ ئەگەر خواو ھەندى بەدھىئەنەر موجىزە ھە لەت بوونى مانگى بۆ ماو ھەى دوو سەعات بەيشتايە تەو ھە پېشانى ھەموو جىھانى بدايە و بچوايە تە ناو كئىبە كانى مېژوو - وەك فەيلە سووفە كان دەيانەوېت - ئەوا ئەو كاتە كافران دەيانوت: ئەمە ديار دە ھە كى گەردوونىي ئاسايى ھە و، ئىتەر ئەو كاتە نەدەبوو بە بەلگە لەسەر راستىي پېغەمبەرېتىي پېغەمبەر ﷺ و بە موجىزە ھە كى تايەتىي پېغەمبەرى مەزن ﷺ دانەدەنرا، يان دەبوو ھە موجىزە ھە كى بەدھىيەى وا كە عەقلى ناچار دە كەرد باو ھەر بەيئىت و ئىختيار و ويستى لى دەسەندەو ھە و ئەو كاتەش رۆحە نزمە خەلووز ئاسا بىن نر خە كانى وەك ھەى ئەبوو جەھل لە گەل رۆحە پاك و بەرز و ئەلماس ئاسا كانى وەك ھەى ھەزەرەتى ئەبوو بە كرى صىددىق - خواى لى رازى بىت - يە كسان دەبوون! واتە ئەو كاتە نھىئىي تە كلېفى خوا لە بەندە كانى، لە ناودە چوو.

له بهر تهوه، ئەم موعجيزه به شيوهيه كى كاتى و، له شهودا و، له كاتى بى ئاگايى دا پرووى داوه و، جياوازى به لاتگه كان و، ههور و شتى تريس بوون به پهرده و پرىيان له وه گرتوه كه ههمو خهلكى ببينن. له بهر تهوانهيه كه ئەم موعجيزه به نه پۆشتوه ته ناو كتيبه كانى ميژووه وه.

● خالى چواره م:

ئەم موعجيزه به كه له شهودا و، به شيوهيه كى كاتى و، له وهختى بى ئاگايى دا پرووى داوه، دياره بى هيج گومانىك ههمو كه سىك له ههمو جىگايه كدا نايبىنت. بهلكو ته گهر هه ندئى كه سيش ببينىت، باوه پ به چاوى خۆى ناكات! خۆ ته گهر باوه پيشى پى بكات، ئەوا پرووداوىكى وا كه له دەمى يهك كه سهوه بگپيرىته وه، له لای ميژوو بايه خى بى نادرىت.

زانا ليكۆلره كان ئەو زيادهيهيان رته داوه ته وه كه له پىوايه تى ئەم موعجيزه به دا زياد كراوه كه گوايا: (دواى لهت بوون، مانگ هاتوه ته سه رزه وى)! ئەو زانا يانه ئەم زيادهيهيان له لانه چه سپاوه و فەرمويانه: له وانهيه هه ندئى له مونا فىقان ئەمەيان له سه ر پىوايه ته كه زياد كرديت تاكو بايه خ بۆ ههمو پىوايه ته كه نه هيلن و، نرخ و به هايشى دابگر نه خواره وه!

ئىجا ده بى بزائىن له و كاته دا كه موعجيزه كه پرووى داوه، په له ههورى نه زانى پرووى ئاسمانى ئىنگلته راى دا پۆ شىبوو، كاتيش له ئىسپانيا له خۆرئاوا بووندا بوو، ئەمريكاش له پۆژى پروونا كدا بوون و، له چين و ژاپونيش تازه به ره بهيان سه رى ده ره ئىسابوو، له ولاته كانى تريسدا چه ند پىگريكى تر هه بوون له پى بىنى ئەم موعجيزه به دا، كه واته ئەم موعجيزه بهيان تىدا نايبرىت!

جا كه ئەمەت زانى، ئىجا سه رنج له قسه ي ئەو كه سه بده كه ده ئىت: (ميژووى ئىنگلته را و چين و ژاپون و ئەمريكا و ولاتانى ترى وهك ئەوان، ئەم پرووداوه باس ناكهن، كه واته پرووى نه داوه)!

ئەمە چ چه نه بازى به كه ئەوانه ده يكه ن؟!

ده سا زه ره مه ندى و پسواى بۆ ئەوانه ي كه به پاشخوانى ئەوروپا ده ئىن!

● خالى پىنجە م:

"لهت بوونى مانگ" پرووداوىك نى به كه هه ر له خۆيه وه و له سه ر بناغه ي چه ند هۆكارىكى سه روشى و له پىگاي پىكه وته وه پرووى داىت. نه خىر... بهلكو به ديه پنه رى

* یه کده نگیی هه موو هاوه ته دادوه ره کانی پیغمبه ر ﷺ .
 * یه کگرتنی زانایانی لیکۆلهر و تهفسیر نووسان، کاتیك که تهفسیری ئایه تی:
 ﴿وانشق القمر﴾ بیان کردوه .
 * زانا راستگۆ کانی "فهرموده" له ریوایه ته کانیاندا پروودانی ئەم موعجیزه یه یان به
 چه ندین سه نه د و ریگای جیاجیا نه قل کردوه ^(۱) .
 * شایه تیدانی هه موو ته هلی "که شف" و "ئیلهام" له ئه ولیا و پیاوچا که راستگۆ کان .
 * ته سدیق کردنی ئەم موعجیزه یه له لایه ن پیشه وا هه ره زانا کانی زانستی که لامه وه ،
 هه ر چه ند مه شره ب و ریبازه کانیشیان جیاوازن .
 * قبوول کردنی ئەم موعجیزه یه له لایه ن نه ته وه ی ئیسلامه وه ، که ههروه ک له
 فهرموده ها هاتوه: "له سه ر گومرایی هه ر گیز کۆ نابنه وه و یه ک ناگرن"
 هه موو ئەمانه ، پروودانی له ت بوونی مانگ پروون ده که نه وه و، وه ک خۆری
 ناو جه ر گه ی ئاسمان ده یچه سپینن .

پوخته ی ئەم قسانه:

ئه وه ی تا ئیستا باسمان کرد، شتیك بوو به ناوی لیکۆلینه وه ی زانستی یه وه و بۆ
 مه به ستی بی ده نگ کردنی لایه نی به رامبه ر باسمان کرد. وا دوای ئەمه ، به ناوی
 "حه قیقه ت" و له پیناوی "ئیمان" دا ده دوینن. زانیمان که لیکۆلینه وه ی زانستی چی
 ده لیت ..

به لام حه قیقه ت ده لیت:

کۆتایی هینه ر به دیوانی پیغمبه ریتی و مانگی دره خشانی ئه و ئاسمانه که حه زره تی
 "محمد المصطفی" یه ﷺ ، ویلایه تی به ندایه تی یه که ی ئه و تا پله ی "مه حبووبیه ت" بهرز

(۱) لیزه دا سی فهرموده ده هینن له وانیه که ئیمامی بوخاری و موسلمیم ریوایه تیان کردوون:

۱- عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال: انشق القمر على عهد رسول الله ﷺ شقين فقال النبي ﷺ:
 "اشهدوا". متفق عليه. ۲- وعن انس رضي الله عنه أن أهل مكة سألوا رسول الله ﷺ أن يرهم آية، فأراهم
 انشقاق القمر. متفق عليه. ۳- وعن ابن عباس رضي الله عنهما إن القمر انشق في زمان النبي ﷺ متفق عليه
 راجع: مسند الإمام أحمد ۱/ ۳۷۷، ۴۱۳، ۴۴۷، ۴۵۶، ۲۰۷/۳، ۲۲۰، ۲۷۵، ۲۷۸، ۸۱/۴ ورواه
 الطيالسي برقم ۲۹۵، ۱۸۹۱، ۱۹۶۰. وتفسير ابن كثير (۴۶۹/۶) لمعرفة تواتر الحادثة. وانظر كذلك:
 اللؤلؤ والمرجان فيما اتفق عليه الشيخان. ج ۳/ص ۲۸۰ (وه رگیز)

بوو ۋە، ئەو تا كەرامەت و موغجىزە ھەرە گەورە كەي ئەۋى بە "مىعراج" دەر خىست،
 واتە بە: ھاتوچۇ كىردن و پۇشتى جەستە يە كى سەر پروۋى زەۋى بە ناۋ ئاسۇ كانى
 ئاسمانە بەرزە كاندا و خۇناساندنى بە ئەھلى ئاسمانە كان و، بەو موغجىزە يەي و يىلايەتە
 گەورە كەي خۇى و، خۇشەۋىستى يە بىن گەردە كەي بۇ خوا و، بەرزبوۋنەۋەي بەسەر
 ئەھلى ئاسماناندا بۇ ئاسمان نشىنان چەسپاند..

ھەر بەو جۇرەش خواۋەند ئەو مانگەي كە بە ئاسماندا ھەلى واسىۋە و پەيوەندى بە
 زەۋى يەۋە ھەيە، تەنھا بە ئىشارەت كى بەندە كەي خۇى لەسەر زەۋى يەۋە، كىرد بە دوو
 لەتەۋە و، بۇ مەبەستى چەسپاندنى پىغەمبەرئىتى ئەو بەندە خۇشەۋىستەي خۇى، ئەم
 موغجىزە يەي ئەۋى پىشانى زەۋى نشىنان دا، بە رادەيە كى وا كە پىغەمبەر ﷺ ۋەك دوو
 بەشە پروۋنا كەي مانگى لىن ھات، چونكە بە ھەر دوو بالتى نوورانىي: "ويلايەت" و
 "پىغەمبەرئىتى" بۇ بەرزترىن پلەي كەمالات بەرز بوو ۋە تا گەيشتە "قاب قوسىن" يان
 نىزىكتىر..

جا ھەر ۋەك ما يەي شانازىي زەۋى نشىنانە، ھەر ۋەھا بوو بە ما يەي شانازىي ئەھلى

ئاسمانىش!

عليه وعلى آله وصحبه الصلاة والتسليمات ملء الأرض والسموات.

﴿سبحانك لا علم لنا إلا ما علمتنا إنك أنت العليم الحكيم﴾.

پارچه‌یهك له پاشكۆی په‌یامی
موعجزاتی نه‌حمده‌دی

بۆچی ته‌نھا "محمدده‌دی ئەمین" ﷺ به‌م میعراجه مه‌زنه تایبه‌تمه‌ند کرا؟

ئەم باسه له نیوان باسی به‌لگه‌کانی پیغه‌مبه‌ریتی پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان دا ﷺ و
له وه‌لامی پرسیاړیکدا نووسراوه که له ده‌می باسکردنی گرفتیی یه‌که‌می سنی
گرفته‌که‌ی کۆتایی بناغهی سنی‌هه‌می په‌یامی (میعراج) دا کرا. که‌واته ئەمه وه‌ک
بوخته پیړستیک وایه.

پرسیار:

بۆچی ته‌نھا "محمدده‌دی ئەمین" ﷺ به‌م میعراجه مه‌زنه تایبه‌تمه‌ند کرا؟

وه‌لام:

ئەم گرفت و ئیشکاله‌ی یه‌که‌متان، به‌دریژی له هه‌ر سی و سنی و ته‌که‌ی کتیبی
سۆزلەر (وته‌کان) دا شی کراوه‌ته‌وه. به‌لام لیږه‌دا و به‌بوخته پیړستیک سه‌باره‌ت به
که‌مالاتی ئەم پیغه‌مبه‌ره به‌پێره ﷺ و، به‌لگه‌کانی پیغه‌مبه‌ریتی یه‌که‌ی و، ده‌رخستنی
ئهو‌هی که ته‌نھا ئەم پیغه‌مبه‌ره ﷺ شایانی ئەم میعراجه به‌رزیه‌ی، ئاماژه‌یه‌کی بوخت
پیش‌چاو ده‌خه‌ین.

یه‌که‌م: کتیبه‌ پیرۆزه‌کانی وه‌ک ته‌ورات و ئینجیل و زه‌بوور، چه‌ندین ئاماژه‌ و
مزگینییان سه‌باره‌ت به‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ تیدا‌یه، هه‌ر چه‌نده‌ش به‌دریژی میژوو ده‌ستکاری
کراون. له‌م چه‌رخه‌ی خو‌ماندا زانای لیکۆلەر: "حسین الجسر" سه‌د و ده‌ مزگینیی له‌و
کتیبانه‌ ده‌ره‌یناوه‌ و، له‌ کتیبه‌ که‌ی دا که‌ ناوی: "الرسالة الحمیدیه" یه‌ تو‌ماری کردوون.

دوو‌هه‌م: به‌پیتی هه‌والی "میژوو" هه‌روه‌ها به‌گه‌لنی ریوا‌یه‌تی سه‌حیح، چه‌ندین
مزگینیی زۆری کاهینه‌کان چه‌سپاوه. وه‌ک ئەو دوو کاهینه‌ به‌ناوبانگه‌ی که‌ ناویان
(شیق) و (سه‌تیح) ه‌ و، پیش‌ناردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ مزگینییان داوه‌ و هه‌والی هاتنی
پیغه‌مبه‌ری ئاخر زه‌مانیان را‌گه‌یاندوو‌ه.

سنى هم: ئەو رووداوانەى لە شەوى لەدايکبوونى دا روويان داوه، وهك: پرووخانى بته كانى ناو كهعبه و، پرووخانى هەيوانى كيسراو، سەدان ئيرهاص و رووداوى لە عادت بە دەرى تری وهك ئەمانه، كه تەواو بەناوبانگن و "كتيبه كانى ميژوو" باسيان كرددون.

چوارەم: هەلقولانی ئاو لە نێوان پەنجە پیرۆزە كانی و تیراو كەردنى سوپا لەو ئاوه و، تاسه و گریان و نالەى بنەدارە كەى ناو مز گەوت و، لەت بوونى مانگ، وهك دەقى ئايەتى: ﴿وَالشُّقُّ الْقَمَرُ﴾ دەرى بریوه و، چەندین موعجیزەى تری وهك ئەمانه كه لە لای زانا ليكۆلەرە كان چەسپاون و هەزار موعجیزەى وهها دەبن و، كتیبە كانی بەسەرھاتی ژيانى پىغەمبەر ﷺ و ميژوو تو ماریان كرددون.

پنجەم: هەموو دۆستان و دوژمنان، بە جۆرىكى بى گومان، لەو هەدا يە كيان گرتووه كه: ئەو رەوشتە جوانانەى لە پىغەمبەردان ﷺ لە بەرزترین پلەدان و، ئەو سيفهتە باشانەى كه لە بانگەوازە كەى دا هەن لە ئاستىكى گەلى بلنددان و، هەلسو كەوتيشى لە گەل خەلكى دا باشترین شايبەتە لەسەر ئەمە. شەرىعەتە پاك و بى گەردە كەشى كاملترین رەوشتى بەرزى لە خۆدا كۆ كرددووه تەوه، هەروەك بەرزى و شكۆمەندىي ئايینە كەى شايبەتە لەسەرى.

شەشم: لە ئاماژەى دووهەمى وتەى دەهەم (بەيامى حەشر) دا ئاماژەمان بۆ ئەوه كرددووه كه:

زاتى پیرۆزى ئەم پىغەمبەرە بەرپزە بوو ﷺ كه بۆ جى بەجى كەردنى ويستى خوا له بارەى پيشاندانى خوايبەتى خواى گەوره و بەيبى خواستى حىكمەتى ئەو خوايبە، بەو بەندايتى يە گەوره يەى كه لە ئايینە كەيدايبە، بەرزترین پلە كانی "بەندايتى" ی پيشان دا. هەروها وهك شتىكى بەلگەنەويستە هەر تەنها ئەو پىغەمبەرە يە ﷺ كه بەرپزترین رابەر و رپى پيشاندەرە بۆ جوانى كەمالتى رەهاى بەدبەينهەرى جيهان و، باشترین و بەرزترین ناسينەرە كه بە دەم بانگى ئەو ويستەى خواوه رۆشتوو سەبارەت بە دەرخستن و پيشاندانى ئەو جوانى يە لە رپى نیرراويكەوه، وهك "پاستى" و "دانايى" داخوازی ئەمەن. هەروها، وهك شتىكى لەبەر چاو و بينراوه، هەر ئەو پىغەمبەرە يە ﷺ كه گەورهترین رپى پيشاندەرە و شارەزای كەمالتى سنعەتى بەدبەينهەرى جيهانە، ئەو كەمالەى كه لەو پەرى جوانى رەهادايبە، ئەم رپىنمايى يەشى بەوپەرى گەورەى دەرخستوو و بە زولالترین دەنگ رايگەباندوو. بەم كارەشى بە دەم ويستى خواى گەوره رۆشتوو و

سهرنجی دنیای بۆ که مالتی سنه تی خواوه ند راکیشاوه و خه لکی لی ناگادار کردوو هته وه .

ههروه ها، وهك شتیکی پیویسته، هه ر ته نها ئه و پیغه مبه ره یه ﷺ که کاملترین که سینگ بیست هه مو و پله کانی "ته وحید" ی به خه لک راکه یانندیست و به م بئ یه، به دهم ویستی پهروه ردگاری هه مو و جیهانه کانه وه رۆیشتیبت و، "یه کتایی" خواوه ندی به سهر هه مو و چینه زۆره کانی به دیهینراواندا ئاشکرا کردیبت.

ههروه ها، وهك شتیکی پیویسته، هه ر ئه و پیغه مبه ره یه ﷺ که خاوینترین و پروونا کترین ئاوینه یه بۆ پیشاندان و په نگدانه وه ی جوانکاری یه کانی جوانیسی خواوه نی جیهان و ورده کاری یه کانی جوانی یه بئ وینه و به رزه که ی، وهك ئه و شایه تی یه ی که ئاسه واره بئ وینه کانی دهسته لاتی ئه و ده یده ن له سه ری. ههروه ها ئه م پیغه مبه ره ﷺ به رزترین و چاکترین که سینگه خواوه ند خووشی ویستیبت و له لای غهیری خووشی خووشه ویستی کردیبت. پیغه مبه ریش ﷺ به دهم ویستی خواوه نده وه رۆشت له ودا که ئه و جوانی یه به رز و پیروزه ی خواوه ندی دی و، به پیی داخوازی "حه قیقه ت" و "حیکمه ت" پیشانی غهیری خووشی دا.

ههروه ها وهك شتیکی به لگه نه ویسته، هه ر ئه و پیغه مبه ره یه ﷺ مه زنترین که سینگ بیست که هه ر شتیگ له گه نجینه په نهانه کانی به دیهینه ری جیهاندا یه، به جیهانی ناسانندیبت، ئه و گه نجینه نه ی که به ناوازه ترین موعجیزه و به نرخترین گه وه هر پر کراون. ئه م پیغه مبه ره ﷺ گه وره ترین و به رزترین که سه که ئه مه ی ئاشکرا کردوو و ده ری خستوو و وه سفی کردوو. به م کاره شی به دهم ویستی خواوه نده وه رۆشتوو له ودا که ده یه ویت ئه م گه نجینه شارراوانه ده ربخات و ئاشکرایان بکات.

ههروه ها، وهك شتیکی به لگه نه ویسته، هه ر ئه و پیغه مبه ره یه ﷺ که کاملترین رابه ر بیست بۆ جیننی و ئاده میزاد، ته نه ته بۆ رۆحانی و مه لاتی که تانیس.. هه ر ته نها ئه و مه زنترین که سینگه و اتای ئاسه وار و جئ ده سه کانی به دیهینه ری ئه م بوونه وهرانه ی پروون کردیته وه، که به جوانترین ئارایشتکاری رازاندوونه ته وه و، ده رفه تی به خواوه ن هه ستانی ناو به دیهینراوانیشی داوه که به بیر کردنه وه و په ند لی وهر گرتن سهرنجی بده ن. به مه ش ئه م پیغه مبه ره ﷺ به دهم ئه و ویسته ی خواوه نده وه رۆیشتوو که ده یه ویت و اتای

ئەو ئاسەوارانەى سنعەتى خۆى و دەستىشان كەردنى نەرخيان بۆ ئەهلى بىنين و بىر كەردنەو پەرون بىكاتەو.

هەر وەها وەك شتىكى ئاشكرا و بەلگەنەوئىستە، هەر ئەو پىغەمبەرەيە ﷺ كە باشترىن كەسەك بىت، لە پىنى حەقىقەتە كانى قورئانەو، ناوەرۆكى ئەو "ئامانجە"ى ئاشكرا كەردىت كە لە ئالوگۆرە كانى بوونەوەراندانەن و، هەر ئەوئىشە كە مەتەل و گرى كۆرەى سەر سوورپىنەرى گەردوونى حەل كەردىت و كەردىتەو، كە برىتىيە لە سى پىرسيارە سەختە كەى : (تۆ كىيت؟.. لە كۆرە هاتووت؟.. بۆ كۆى دەپۆت)؟! بەمەش ئەو وئىستەى خوای گەورەى جى بەجى كەرد كە دەپوئىست ئەو نەئىنى و گرى كۆرەيە بەهۆى نىراوئىكى خۆيەو بۆ خاوەن هەستان دەربىخت و بىكاتەو.

هەر وەها، وەك شتىكى ئاشكرا و بەلگەنەوئىستە، هەر ئەو پىغەمبەرەيە ﷺ كە كاملتىن كەسەك بووئىت بەهۆى قورئانى پىرۆزەو، ئامانجە كانى خوای گەورەى دەرخستىت و، هەر ئەوئىشە ئەو رىنگايەى روون كەردىتەو كە مەرۆف دە گەيەنئىتە رەزامەندى پەروەردگار. بەمەش ئەو وئىستەى خواوەندى بەجى هئىنا كە دەپوئىست بەهۆى نىراوئىكى خۆيەو پەرونى بىكاتەو كە: چى لە خاوەن هەستان دەوئىت و بە چى لىيان رازى دەئىت، دواى ئەوئى كە لە رىنى بەدپهئىراو بى وئىشە و ناوازە كانىەو خۆى پى ناساندن و، بە نىعمەت و بەخششە بەرز و بەنرخ و لە ژمارە بەدەرە كانىشى خۆى لە لا خۆشەوئىست كەردن.

هەر وەها، وەك شتىكى ئاشكرا و بەلگەنەوئىستە، هەر ئەو پىغەمبەرەيە ﷺ كە بەهۆى قورئانى پىرۆزەو، مەزنىن كەسەكە ئەركى پىغەمبەرەيەتى بە تەواى جى بەجى كەردىت و، لە بەرزترىن پەلە و جوانترىن و رىنكترىن شىوهدا و بەوپەرى باشى رايگەياندىت. بەمەش بەدەم ئەو وئىستەى پەروەدگارەو رۆشت كە دەپوئىست پەروى مەرۆف لە "زۆرى" يەو بەرەو "يەك" و، لە "فانى" يەو بەرەو "باقى" وەر بگىرئىت..

ئەو مەرۆفەى كە خواوەندى بەدپهئىنەر كەردوئىتەى بە پەروبوومى جىهان و.. هئىندەش توانا و قابىلەتى پى بەخشىوە كە جى هەموو جىهانى تىدا بىتەو و.. بۆ بەندابەتى يەكى گشتى ئامادەى كەردووە و.. بە چەندەست و شعور رىكش تاقى كەردووە تەو كە روويان لە "زۆرى" و "دنيا" يە..

جالەبەر ئەوئى كە بەرزترىن پەلەى بوونەوەران: زىندەوەرانن و.. بەرزترىن زىندەوەرانىش: خاوەن هەستانن و.. بەرزترىن خاوەن هەستانىش: مەرۆفە راست و كاملە كانن.. ئەو الەبەر هەموو ئەمانە، ئەو كەسەى كە لە نىوان هەموو مەرۆفە

به‌رێزه كاندا ئەو فەرمانبەری یە ناوبراوانەى ئەنجام داوه و، به شیوه‌یه‌كى جوان و پلەیه‌كى بەرز مافی خۆیانى پێ داو. . به بێ هیچ گومانێك ئەو مروتە به‌هۆى میعراجى مەزنه‌وه بۆ بەرزترین پلەى وهك: (قاب قوسین أو أذنی) بەرز ده‌كرێته‌وه و، له‌ ده‌رگای به‌خته‌وه‌ریی هه‌میشه‌یی ده‌دات و، ده‌رگای گه‌نجینه‌كانى میه‌ره‌بانى فراوانى خواوه‌ند ده‌كاتوه‌وه و، راستى یه‌ په‌نه‌انه‌كانى ئیمان به‌ بینى چاوه‌بینیت..

جا ده‌بێ ئەو كه‌سه‌ كێ بیٔ جگه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌ به‌رێزه ﷺ؟

حه‌وتم: هه‌ر كه‌سێك سه‌رنجى خۆى ئاراسته‌ى ئەم به‌دیهێناره‌ په‌رش و بلاوانه‌ى ناو گه‌ردوون بكات، به‌ حه‌قى جوانكارى و ئاراشتكارى له‌ ئەندازه‌ به‌ده‌ر و ناوازه‌یان تێدا ده‌بینیت. خۆ شتیكى ئاشكرايشه‌ كه‌ ئەم جوانكارى و ئاراشتانه‌ به‌لگه‌ن له‌ سه‌ر ئەوه‌ى كه‌ به‌دیهێنەری ئەو به‌دیهێناره‌ وسته‌ى له‌ سه‌ر جوانكارى و ئاراشتدانى ئەو به‌دیهێناره‌ تێدا، جا ئەو وسته‌ توندوتیژه‌ى ئەو - به‌ بێ هیچ گومانێك - ده‌بیٔ به‌ به‌لگه‌ له‌ سه‌ر ئەوه‌ى كه‌ ئەو به‌دیهێنەره‌ حه‌زێكى به‌رز و خاویڤ و خۆشه‌وسته‌ى یه‌كى پیرۆزى له‌ به‌رامبه‌ر ئەو به‌دیهێناره‌ى خۆیه‌وه‌ هه‌یه‌..

له‌به‌ر ئەوه‌، شتیكى ئاشكرا و به‌لگه‌نه‌وسته‌ كه‌: خۆشه‌وسته‌ترین كه‌س له‌ لای ئەو به‌دیهێنەره‌ى كه‌ به‌دیهێناره‌ى خۆى خۆش ده‌ویٔ، ئەو كه‌سه‌یه‌ كه‌ هه‌موو ئەو سیفه‌تانه‌ى تێدا جه‌م بوویٔ و، له‌ خودى خۆشى دا ورده‌ كارى یه‌كانى سنه‌تى خواوه‌ند به‌ جوانى و ته‌واوى ده‌ربخات و بیانزانیٔ و به‌ غه‌برى خۆشیاى بناستیٔ.. كه‌سێك بیٔ كه‌ خۆى لای خواى گه‌وره‌ خۆشه‌وسته‌ بكات و، به‌وپه‌رى پێز و سه‌رسوورمانه‌وه‌ دان به‌ جوانى بوونه‌وانى تر دا بیٔ و، ئەو جوانى یانه‌یان ده‌ربخات.

جا ئەو كه‌سه‌ كێ یه‌ كه‌ به‌رامبه‌ر ئەو جوانكارى و ورده‌ كارى و كه‌مالاته‌ى كه‌ بوونه‌وان جوان ده‌كهن و ده‌یانرازینه‌وه‌ و رووناكى یان تێدا په‌خش ده‌كهن، وای له‌ زه‌وى و ئاسمانان كرده‌یٔ كه‌ به‌ زايله‌ى ده‌نگى: (سبحان الله.. ماشاء الله.. الله اكبر) و، به‌ (زیکر و ته‌سبیحات و الله اكبر) كرده‌یٔ سه‌رسوورمانه‌وه‌، ده‌نگه‌ بده‌نه‌وه‌؟

ئەو كه‌سه‌ كێ یه‌ كه‌ به‌ ئاوازی قورئانى پیرۆز سه‌رانسه‌رى بوونه‌وانى راته‌ كانده‌وه‌ و، وشكایی و ده‌ریاكانی خستوه‌ته‌ جۆش و خرۆشینی تابلایی توندوتیژه‌وه‌ و شوق و تاسه‌یه‌كى یه‌كجار زۆرىشى به‌رامبه‌ر به‌و قورئانه‌ پیرۆزه‌وه‌ تێدا هه‌ژاندوون و، وای لێ كرده‌وون كه‌ پێزلینان و سه‌رسوورمانى خۆیان به‌رامبه‌ر جوانى ئەو قورئانه‌ به‌ بیر كرده‌وه‌ و ئاشكرا كرده‌ن و، به‌ زیکر و ته‌هللیله‌وه‌ ده‌رپێن؟ ده‌بێ ئەو زاته‌ پیرۆزه‌ى كه‌ ئەم كارانه‌ ئەنجام ده‌دات كێ بیٔ جگه‌ له‌ حه‌زه‌تى محمه‌دى ئەمین ﷺ؟

جا پیغه مبه ریکی ئاوا مهزن ﷺ که بههۆی نهینیی: "السبب كالفاعل" هوه ههردهم به ئەندازهی ئەو کردهوه چاكانه‌ی نه‌تهوه که‌ی کردوویانه و دهیکهن، کردهوه‌ی چاک ده‌خړینه سهر تایی ته‌رازووی کردهوه چاکه‌کانی.. ئەو پیغه مبه‌ره‌ی ﷺ که سهر جهمی ئەو سالار اتانه‌ی نه‌تهوه که‌ی له‌سه‌ری ده‌دهن، ده‌خړینه سهر که‌مالاته‌ مه‌عه‌وه‌یی به‌کانی.. ئەو پیغه مبه‌ره‌ی ﷺ که هینه‌ مبه‌ره‌بانی و خۆشه‌ویستی خواوه‌ندی به‌سه‌ردا ده‌باریت که نه‌توانیت سنووری بۆ دیاری بکړیت، سه‌ره‌رای ئەو به‌روبوو مانه‌ش که پاداشتی گه‌وره و مه‌عه‌وه‌یین و هی به‌ئه‌نجام گه‌یانندی ئه‌ر کی پیغه مبه‌ره‌یه‌تین..

به‌لێ، رۆیشتنی پیغه مبه‌ره‌یکی گه‌وره‌ی ئاوا ﷺ - به‌بنی هیچ گومانیک - بۆ به‌هه‌شت و "سدره‌ المنتهی" و "قاب قوسین أو أدنی": عه‌ینی حه‌ق و حه‌قیقه‌ته‌ و، سه‌رتاپا حیکمه‌تی خواوه‌نده‌ و، کاریکه‌ هیچ گومانیک تیدا نی‌یه^(۱).

(۱) رۆژنامه‌یه‌کی ئیسلامی که بایه‌خ به‌ بارودۆخی موسلمانان ده‌دات، ده‌لێت:

پساوه‌ به‌ناوبانگه‌کانی یاسا و سیاسه‌ت له‌وانه‌ی که‌ گرنگی به‌ ژبانی کۆمه‌لایه‌تی مرۆف ده‌دهن، سالی ۱۹۲۷ ز له‌ ئه‌وروپا کۆنگره‌یه‌کیان به‌ستوه که‌ چه‌ندین فه‌یله‌سووفی بیانی له‌و کۆنگره‌یه‌دا له‌ باره‌ی شه‌ریعه‌تی ئیسلامه‌وه‌ دوان. و‌ا له‌ خواوه‌ده‌ده‌قی و‌ته‌ کانیان ده‌هینین. به‌مه‌ش ژماره‌ی ئەو شایه‌تی‌بانه‌ی کۆمان کردووه‌ته‌وه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلام له‌ هه‌موو یاسایه‌ک حه‌ق و په‌واتره‌ ده‌گه‌نه‌ بیست و پینج شایه‌تی، دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌م دوو شایه‌تی‌به‌ش ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ئەو بیست و سێ شایه‌تی‌به‌ راسته‌ی له‌ کۆتایی "په‌یامی نور" دا باس کراون. (والفضل ما شهدت به‌ الأعداء)!

ئه‌وه‌تا ته‌نانه‌ت زانیانی خۆرئاواش دانیان ناوه‌ به‌ به‌رزیی بیروباوه‌یه‌کانی ئیسلام و چاکی و شیاویی دا بۆ هه‌موو جیهان. مامۆستا "شبول" ی ر‌اگری کۆلیجی "مافه‌کان" ی زانکۆی فیه‌ننا له‌ کۆنگره‌ی سالی ۱۹۲۷ ی یاسازاناندا ده‌لێت:

"مرۆفایه‌تی شانازی ده‌کات به‌وه‌ی که‌ پیاوینکی وه‌ک محمه‌د ﷺ به‌ کینکه‌ له‌ رۆله‌کانی، چونکه‌ هه‌ر چه‌نده‌ محمه‌د ﷺ که‌سینکی نه‌خوینده‌وار بووه‌ به‌لام دوازه‌ سه‌ده‌ پینش ئیستا توانیی یاسایه‌ک به‌ینیت که‌ ئیسه‌ی ئه‌وروپایی ئه‌وه‌یه‌ری به‌خته‌وه‌ر ده‌بین گه‌ر باش دوو هه‌زار سالی تر توانین پینی بگه‌ین!"

"به‌رناردشۆ"ش ده‌لێت: "فایینی محمه‌د ﷺ هه‌میشه‌ جینی به‌رزترین ریزم بووه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ژبانی و تین و گورینکی سه‌ر سوور هینیی تیدا، چونکه‌ وه‌ک بۆم ده‌ر که‌وتوه‌ تا که‌ ئایینیکه‌ توانای هه‌رس کردنی گشت قۆناغه‌ جیاجیاکانی ژبانی بییت و بتوانیت هه‌موو به‌ره‌یه‌کی مرۆف به‌ره‌و خۆی کیش بکات. به‌ پێوستی ده‌زاتم که‌ به‌ محمه‌د ﷺ بو‌تریت: "ر‌زگار که‌ری مرۆفایه‌تی". من له‌وا به‌ره‌ده‌م که‌ ئه‌گه‌ر پیاوینکی وه‌ک ئەو سه‌ر کرده‌یی جیهانی نوینی پێ بسپێریت ئە‌وا له‌ چاره‌سه‌ر کردنی کیشه‌کانی جیهاندا سه‌رده‌که‌ویت و ئاسایش و به‌خته‌وه‌ری (واته‌ ئاسایش و سولحی گشتی) له‌ جیهاندا بلاو ده‌کاته‌وه‌. نای چه‌نده‌ جیهانی ئه‌مرۆ پێوستی به‌م به‌خته‌وه‌ری و ئاسایشه‌یه‌!" (دانه‌ر)

پله‌ی شازده‌هه‌می په‌یامی:

(الآية الكبرى)

که سه‌بارت به پیغمبریتیی پیغمبه‌ری خو‌شه‌ویست ﷺ ده‌دویت

له‌بهر ئدوه‌ی ئیره‌ جی‌یه‌کی گونجاوه‌ بۆ ئهم پله‌یه، ئەوا کرا به
پاشکۆی ئهم باسه.

.....

پاشان ئەو گه‌شتیاره‌ی که له دنیا‌دا خه‌ریکی گه‌شتوگوزار بوو، به "عه‌قل"ی خو‌ی
وت:

ماده‌م من به‌ دوای به‌دیهینه‌ر و خاوه‌نی خو‌مدا ده‌ گه‌رپیم و له‌م پیناوه‌دا پرسیار له
به‌دیهینه‌راوانی ناو گه‌ردوون ده‌ که‌م، ئەوا باشتر وایه‌ سه‌ر له‌و که‌سه‌ بده‌م که‌ کاملترین
مرۆفی ناو بوونه‌وه‌ره‌ و مه‌زنترین که‌سیکه‌ به‌ شایه‌تیی دوژمنانیشی - چ‌جای دۆستانی -
خه‌لکی به‌ره‌و چا که‌ ده‌بات و، به‌ناو بانگترین و راستگۆترین و پله‌ به‌رزترین و خاوه‌نی
پرووناکترین ژیری‌یه‌ که‌ بریتی‌یه‌ له‌و محمه‌ده‌ ئەمین‌ه‌ی ﷺ که‌ به‌هۆی په‌و‌شته
به‌رزه‌ کانی و قورئانه‌ که‌یه‌وه‌ چوارده‌ سه‌ده‌ی په‌به‌قی پرووناک کرده‌وه‌.. جا له‌بهر ئەوه‌ی
به‌ سه‌رلیدانی شاد بيم و له‌ باره‌ی ئەو شتانه‌ی به‌ دوایاندا عه‌ودالم پرسیار لێ بکه‌م،
ئەوا ده‌یی به‌یه‌ که‌وه‌ (واته‌ خو‌ی و عه‌قلی) برۆین بۆ باشترین سه‌رده‌م و سه‌ده‌ و کات، که‌
چه‌رخ‌ی به‌خته‌وه‌ری‌یه‌، چه‌رخ‌ی پیغمبه‌ریتیی ئەو پیغمبه‌ره‌یه‌ ﷺ.

به‌م جوژه‌ ئەو مرۆفه‌ گه‌شتیاره‌، به‌ "عه‌قل" رۆشته‌ ناو چه‌رخ‌ی به‌خته‌وه‌ری‌یه‌وه‌. که‌
رۆشت، بینی:

ئهم چه‌رخه‌ به‌هۆی پیغمبه‌ره‌وه‌ ﷺ به‌ راستی بووه‌ به‌ چه‌رخ‌ی به‌خته‌وه‌ری‌یه‌ مرۆفایه‌تی.
چونکه‌ به‌ بۆنه‌ی ئەو نووره‌ی که‌ ئهم پیغمبه‌ره‌ ﷺ هی‌نا‌بووی، له‌ ماوه‌یه‌کی کورتدا
نه‌ته‌وه‌یه‌کی نو‌قم بووی ناو نه‌خوینده‌واری و په‌ گدا‌کو‌تاوی ناو ژبانی "ده‌شته‌ کیتی"ی
گۆری و، کردنی به‌ مامۆستا و سه‌ر کرده‌ی جیهان!

ههروهها ئەم گهشتیاره به عهقلی خۆی وت:

دهبێ پێش ههموو شتیك، سهبارهت به مهزنیی ئەم زاته خاوهن ئیعبجاز و پیروژهوه شتیك بزاین، ئەمەش له پێی راستگویی و حهق بوونی گوفتار و ههوالدانه کانیهوه. ئنجا له باره ی بهدییهته مانهوه پر سباری لێ بکهین.

پاش ئەمه، ئەو گهشتیاره دهستی به لیکۆلینهوه کرد. له ئەنجامدا ئەوهنده بهلگه ی سهبارهت به راستی پیغمه بریتی ئەو دهست کهوت که له ژماره نه دههاتن، بهلام توانی (نۆ) دانهیان دهستیشان بکات:

یه کهم:

ئوهیه که: هه رچی سیفهت و رهوشتی بهرز و جوا نه له پیغمه بره دا ﷺ ههیه، به پادهیهك که دوژمنانی شیایهتی له سه ره ئەمه دههه. ههروهها ده ره کهوتنی ههزاران موعجیزه له پیغمه بره وه ﷺ وهك: لهت بوونی مانگ که به په نجه بو پرا کیشانی پیغمه بر ﷺ بوو به دوو که رهتوه و له دهقی قورئاندا به: ﴿وَأَشَقُّ الْقَمَرِ﴾ باس کراوه.. ههروهها وهك ئەوه ی که سوپایه کی تهواوی دوژمنانی، ته نهها بهوه ی که مشتیک خاکی به سه ره و چاودا وه شاندن، هه موو یه کیکی ئەو دوژمنانه لهو گل و خا که رهۆشته ناو چاویانهوه، ههروهك دهقی ئایهتی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ باسی ده کات.. ههروهها وهك تیراوبوونی هاو له کانی لهو کانیاهوه ی که وهك کهوسه ره له کاتی تیویتی سخته دا له نیوان هه ره پینچ په نجه پیروژه کانیهوه هه لده قولاً و.. جگه له مانهش سه دان موعجیزه ی تر که له سه ره دهستی ئەو پیغمه بره دا ﷺ روویان داوه و، به نهقلی سه حیح و بێ گومان، یان به تهواتور پیمان گهشتوون.

ئێتر ئەم گهشتیاره داوا ی له "عهقل" ی خۆی کرد که: بروات مه کتووبی نۆزدهههم (موعجیزاتی ئەحمه دی) بخوینته وه، که په یامیکی وه هایه خۆی له خۆی دا کاریکی له عادهت به ده ره و خاوهنی که رامه ته و، زیاتر له سه ره موعجیزه ی له موعجیزه کانی پیغمه بر ﷺ له گه ل بهلگه بێ گومان و سه نه ده باوه ره پێ کراوه کانیاندا له خو گرتوه.

پاشان ئەم گهشتیاره له به ره خو یه وه به خۆی وت:

که سیك بهم ئەندازه یه رهوشتی جوان و بهم زۆری یهش موعجیزه ی بیست، بێ هیچ گومانیک ئەو که سه خاوهنی راسترین گوفتاره و، به هیچ جوریک نا گونجی ئەو مرۆفه

لهو پلهیهی خۆی دایه زیت و، وهك خراپكاران دهست به ساخته و درۆ و دهلهسه بکات.

دووهم:

ئهوهیه که: ئهو قورئانهی به دهستیه وهیه تی، له جهوت پرووه خاوه نی ئیعجازه.. ئهو قورئانهی که فه زمانیکه له لایه ن خاوه نی گهردوونهوه دهه چووه و، له هه موو چه رخی کدا سئ سه د ملیۆن که س باوه ریان پێ یه تی.

جا له بهر ئه وهی و تهی بیست و پینجه م، واته: په یامی (موعجیزاتی قورئانی) که خۆری په یامه کانی نووره، به چه نندین به لگه ی به هیزی دامه زرا و چه سپاندوویه تی که به چل روو قورئانی پیروژ خاوه نی ئیعجازه و فه رمووده ی په روهر دگاری هه موو جیهانه کانه.. له بهر ئه وه، گه شتیاره که ئه م کاره ی به و په یامه ناو براوه سپارد، چونکه ئهو په یامه به دریزی ئهو ئیعجازه ی پروو ن کردووه ته وه.

پاشان وتی: ئهو که سه ی که خاوه نند بیکات به ئه میندار له سه ر و ته کانی خۆی و، ئه ویش ئه م وتانه ی خوای گه و ره له خۆی دا جئ به جئ بکات و به م کاره ش و اتا کانی پروو ن بکاته وه.. ئهو که سه ی که خوای گه و ره ئه ر کی را گه یاندنی ئه م قورئانه مه زنه ی به هه موو خه لکی پێ سپارد بیست، که ئه مه ش کار نیکی ته و او حه ق و په وایه، هه رگیز مو مکین نی په مرۆفیکی و ا درۆی لئ ببینریت یان جیی گومان بیت.

سئ هه م:

ئهوهیه که: ئه م پینغه مبه ره ﷺ به شه ریه تیکی پاک و ئایینیکی سه روشتی و به ندایه تی به کی خاوی ن و نزا و لالانه وه یه کی به کول و بانگه وازیکی گشتی و باوه رپنکی دامه زرا وه په وانه کرا وه، که هه یچ شتیک نی په ها و چه شنی ئه وانه بیت که ئه م هینا و نی و، هه رگیز له وانه با شتر نه بو وه و ناییت..

چونکه ئهو شه ریه ته ی که ئهو نه خوینده واره ﷺ هینای و پینج یه کی مرۆفایه تی به درزیایی چوار ده سه ده ی په بق له سه ر بناغه ی حه ق و داد گه ری و به یاسا پر له ورده کاری و زۆره کانی به رپۆه برد، هه رگیز ها و تای نی په و ناشی بیت.

هه روه ها ئهو "ئیسلام" هی که له کردار و گوفتار و هه لسه و که وتی ئهو که سه نه خوینده واره وه ده رچو وه، پیشه و او و جیی پرس و رای سئ سه د ملیۆن مرۆفه له هه موو چه رخی کدا و، مامۆستا و پابه ری عه قل و، پروونا که ره وه ی دل و، په روهر ده کار و

پاکژ که‌روهی ده‌روون و، هۆی به‌رزبوونه‌وهی رۆ‌حیانه.. ئەم ئیسلامه، نه‌هاوینیهی بووه، نه‌هه‌رگیز ده‌یشی بیټ.

هه‌روه‌ها پێشکه‌وتن و به‌رزبوونه‌وهی به‌سه‌ر هه‌موو که‌سیکدا له‌و په‌رستانه‌ی که‌ له‌ تایینه‌که‌ی دا هه‌ن و، ته‌قوا مه‌زنه‌که‌ی که‌ له‌ هه‌موو که‌سیک زیاتره‌ و، ترسانه‌ زۆره‌ که‌ی له‌ خواوه‌ند و، مو‌جاهه‌ده‌ به‌رده‌وامه‌ که‌ی و، چاو‌دێری‌یه‌ له‌را‌ده‌به‌ده‌ره‌ که‌ی بۆ وردترین نه‌یینی‌یه‌ کانی به‌ندایه‌تی، ته‌نانه‌ت له‌ ناخۆشترین بارو‌دۆ‌خیشدا و، به‌ندایه‌تی کردنه‌ بی‌ گه‌رده‌ که‌ی هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ جوانترین شیوه‌، بی‌ ئه‌وه‌ی لاسایی که‌س بکاته‌وه‌ و، له‌ سه‌ره‌تا و کۆتایی دا هه‌ر یه‌ کتاپه‌رست بیټ، بی‌ گومان هاو‌چه‌شنی مرۆفی وانه‌ تا ئیستا بینه‌راوه‌ و نه‌ له‌مه‌ولاش ده‌بینه‌ریت.

هه‌روه‌ها به‌ دوعا و لالانه‌وه‌ی "الجوشن الکبیر" که‌ یه‌ کێکه‌ له‌و هه‌زاران نزا و پارانه‌وانه‌ی ئه‌و، وه‌سفی په‌روه‌ردگاری خۆی له‌ پله‌یه‌ کێ عارفانه‌ی وه‌هادا ده‌کات که‌ هه‌یج کام له‌ عارفان و ئه‌ولیاکان له‌ خواناسی دا نه‌ گه‌یشتوو نه‌ته‌ ئه‌و پله‌یه‌ و، هه‌ر له‌ کۆنه‌وه‌ تا ئیستا وه‌سفی که‌سیان نه‌ گه‌یشتوو ته‌را‌ده‌ و پایه‌ی ئه‌و وه‌سفه‌ی که‌ ئه‌و هی خواوه‌ندی ده‌کات، هه‌ر چه‌نده‌ش ئه‌وان ده‌یاتوانی یه‌که‌ له‌ دوا‌ی یه‌که‌ سوود له‌ بیری یه‌ کتر و پێشینیان وه‌ربگرن. ئەمه‌ش ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خات که‌ هه‌یج که‌سیک نی‌یه‌ له‌ پارانه‌وه‌دا وه‌کو ئه‌و وایه‌ت. هه‌ر که‌س سه‌یری ئه‌و پروونکردنه‌وه‌ کورته‌ی بر‌گه‌یه‌ کێ نه‌وه‌دونۆ بر‌گه‌ که‌ی موناجاتی "الجوشن الکبیر" بکات له‌ سه‌ره‌تای په‌یامی "موناجات" دا، هه‌یجی بۆ نامینیته‌وه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که‌ بلیت: هه‌یج نزا و پارانه‌وه‌یه‌که‌ هاو‌چه‌شنی ئەم دوعا به‌رز و جوانه‌ نی‌یه‌ که‌ له‌ چله‌پۆیه‌ی خواناسی دایه‌.

هه‌روه‌ها له‌ گه‌یاندنی پیغه‌مه‌به‌ریتی‌یه‌ که‌ی و را‌گه‌یاندنی بانگه‌وازه‌ که‌ی دا به‌ خه‌لکی، دامه‌زراوی و ئازایه‌تی‌یه‌ کێ ئه‌وتۆی پێشانداوه‌ که‌ هه‌یج که‌سیک - با به‌ ئەندازه‌ی گه‌ردیله‌یه‌ کیش بو‌ییت - له‌مه‌دا نزیککی نابیته‌وه‌ و پێی ناگاته‌وه‌ و له‌ گه‌لی دا به‌راورد ناکریت. هه‌یج جۆره‌ دوودلی و دلته‌یه‌ی کیشی تووش نه‌بووه‌ و هه‌رگیز ترس نه‌یتوانیوه‌ زه‌فه‌ری پێ بیات، خۆ هه‌ر چه‌نده‌ ده‌وله‌ته‌ گه‌وره‌ و تایینه‌ مه‌زنه‌ کانی ئه‌و ده‌مه‌ و ته‌نانه‌ت هۆز و مام و خزمایشی ئه‌وپه‌ری دوژمنایه‌تی‌یان له‌ گه‌لدا ده‌کرد، که‌چی ئەم هه‌ر به‌ ته‌نها خۆی ته‌حه‌ددای گشت دنیای ده‌کرد و، خواوه‌ندیش پشتی گرت و سه‌ری خست و

سهر بهرزی کرد و، ئەویش سەری گیتی به تاجی ئیسلام رازاندهوه.. کهواته کنی ههیه له گه یاندنی ئەو راسپاردانهی خوای گهوره دا وهك محمه د ﷺ و ابیت؟! ههروهها ئەم پێغه مبه ره ﷺ ئیمانیکى توندوتۆلى مه حکه م و، یه قینیکی دامه زراوی له عاده ت به دهر و، دهر خستى حه قیقه تی سروشتى مرۆفى به جزیریکی دهراسا و، بیروباوه ڕی به رزی ئەوتۆی له گه ل خۆی دا هیناوه که نه بیروباوه ڕ و نه دانایی دانایان و سه ر گه و ره رۆحی یه کانی ئەو سه ر ده مه، نه یان توانی هه چ گو مانیك یان دوو دلی یه که یان لاوازی یه که یان ته نانه ت وه سه وه سه یه کیش له دلی ئەودا دروست بکه ن! به ئی، هه موو ئەوانه نه یان توانی هه چ کاریك بکه نه سه ر هه چ شتیکی ئەو، چ یه قینی، چ بیروباوه ڕی، چ پشت به خوا به ستی، چ ئەو دلیایی یه ی که به خوای گه و ره هه یبوو، هه رچه نده ش گشت ئەو بیروباوه ڕ و دانایی یانه ی باس کران، هه موویان دژ و پێچه وانه ی ئەو بوون و دوژمنایه تی یان له گه لدا ده کرد! جگه له مه ش: سه ر جه می ئەولیا و یاو چا کان که له پله و پایه مه عنه وی یه کاندا به رز بوونه ته وه، له پێشه کی هه موویانه وه: هاو له به ریزه کانی پێغه مبه ره ﷺ هه موویان به هۆی ئیلهام و دهرس وه رگرتن له پێغه مبه ره ﷺ و سوود وه رگرتیان له پله ی ئیمان هه ی و به وه ی که پێغه مبه ریان ﷺ له به رزترین پله دا دیوه، به رز بوونه وه و گه یشتن به و پله بلندانه ..

هه موو ئەمانه، به جزیریکی ئاشکرای به لگه نه ویست، دهری ده خه ن که ئیمانی ئەم پێغه مبه ره ﷺ ئیمانیکه هه رگیز هاوتا و هاو وینه ی نی یه.

ئیه تر گه شتیاره که تی گه یشت و ته سلدی عه قلی خۆی کرد، که: که سه یك خاوه نی شه ر یعه تیکی ئاوا بی وینه و، ئیسلامیکى پاکی بی هاوتا و، به ندایه تی یه کی خاوینی بی گه رد و، پارانه وه یه کی جوانی ناوازه و، ده عوا یه کی گشتی گه ردوونی و، ئیمانیکى موعجیزی به م چه شنه بی ت، هه رگیزاو هه رگیز جینی درۆی لانا یته وه و خه لکیش ناخه له تینیت.

به لگه ی چاره م:

یه کده نگیی هه موو پێغه مبه ران، دروودیان له سه ر بی ت و، یه کگرتیان له سه ر ئەو راستی یانه ی ئیمان که ئەم پێغه مبه ره ﷺ هیناونی، به لگه یه کی بی گو مانه له سه ر "بوون" و "یه کتایی" خوا وه ندی گه و ره، هه روه ها شایه تی یه کی راستی شه له سه ر راستی و پێغه مبه ریتی ئەم پێغه مبه ره ﷺ. چونکه هه ر شتیك بی ت به به لگه له سه ر پێغه مبه ریتی پێغه مبه رانی تر و له خولگه ی پێغه مبه ریتی ئەواندا بخولیته وه، وهك سیفاتی به رز و پیروز و

موعجیزاتیان و ئەو کارانەی ئەنجامیان داون، کتومت وەك ئەوانه و لەوانەش تەواوتر لەم
 پێغەمبەرەدا ﷺ هەیه، هەر وەك میژوو تەسلیقی ئەمە دە کات ..

چونکە ئەو پێغەمبەرانی - دروودیان لەسەر بێت - بە زمانی تەورات و ئینجیل و
 زەبوور و ئەو "صوحوفانە" لە بەردەستیاندا بوون، هەوآل و مز گێنی هاتنی ئەم زاتە
 پیرۆزەیان بە خەلکی داو (تەنانەت بیست نامازە ی روون و ئاشکرا زیاترمان روون
 کردوو تەووە کە لەو کتیبە پیرۆزانەدا هەن و، لە پەيامی "موعجیزاتی ئەحمەدی" دا
 تۆمارمان کردوون). جا هەر وەك ئەوان مز گێنی هاتنی ئەمیان بە خەلکی داو، بە زمانی
 حالیشیان - واتە زمانی پێغەمبەریتی و موعجیزاتیان - تیکرا تەسلیقی دە کەن و مۆری
 پشتگیری لەسەر راستی بانگەوازه کە دە دەن. چونکە هەر ئەو پێغەمبەرەیه کە لە
 بانگەوازه کە ی دا بۆ لای خواوهند، پێش هەموو پێغەمبەرانی تر کە وتوو تەووە.

لەمەو هەشتیارە کە تی گەشت کە ئەو پێغەمبەرانی - دروودیان لەسەر بێت -
 هەر وەك بە زمانی گوفتار و یە کدەنگی یان دەبن بە بەلگە لەسەر "یە کتایی" خواوهند، بە
 هەمان جۆر، بە زمانی حالیشیان و یە کگرتیان شایەتی لەسەر راستی و راستگویی ئەم
 پێغەمبەرە ﷺ دە دەن.

بەلگە ی پێنجەم:

گەشتی هەزاران ئەولیا بە "حق" و سەرچاوەی "حەقیقەت" .. هەر وەها ئەو
 کەمالات و کەرامەت و کەشف و موشاهەدانەش پێیان بە هەر مەند بوون، تەنھا بە هۆی
 شوێنکەوتنی دەستورە کان و، پەر وەر دە ی پێغەمبەر ﷺ و، شوین پێ هەلگرتنیەو هەموو
 ئەمانەیان دەست کە وتوو .. جا هەر وەك هەموو ئەمانە بەلگەن لەسەر "یە کتایی"
 خواوهند، هەر وەها بە یە کدەنگی و یە کگرتیشیان شایەتن لەسەر راستی مامۆستا و
 پێشەواکەیان، کە ئەم پێغەمبەرە بە پێزە یە ﷺ و، لەسەر ئەو هەش کە پێغەمبەریتی یە کە ی
 لە و پەری حەق و راستی دا یە.

جا گەشتیارە کە لەمەو هە تی گەشت کە ئەم پیاو چا کانه بە "نووری ویلا یەت"
 هەندیکیان لەو شتە غەیبی یانە دیو ه کە پێغەمبەر ﷺ لە بارە یانەو ه داو و هەو الیانی
 راگە یاندوو ه، بە نووری ئیمانیش هەموو هەو الدانە کانی ئەویان دیو ه و باو ه پریان پێ
 هینا و ه، چ بە "علم الیقین" و "چ عین الیقین" و "حَق الیقین" تەسلیقیان کردوو ه.
 ئەمەش وەك خۆری رووناك دەری دە خات کە: تا چە نده ئەم پێشەوا و رابەرە گەورە و
 مەز نەیان راستگۆ یە و، تا چە ندهش لەسەر حەقە.

به لنگه ی شه شه م:

میلونان زانای هه لئزارده ی ورده کار و صیددیقانی لیکۆلهر و دانایانی بلیمه تی ئیماندار، له وانه ی که به بهر زترین پله گه یشتون، تهنه ا به هۆی ته وه ی که قوتابیتی ته و پیغه مبه ره نه خوینده وارهیان ﷺ کردوو و وانه ی حه قیقه ته بهر ز و پیروزه کانیا ن له لا خویندوو و له مه شه وه چه ندین زانیاری بهر زیان به ده ست هیئا وه و چه ندین پله یان له خواناسی دا بۆ ده ر که وه توه .. گشت ته و مرۆفانه، ههروه که هه موویان بناغه ی بانگه وازه که ی پیغه مبه ر ﷺ (که یه کتا په رستی خوا وه نده) ده چه سپین و به به لنگه بی گو مانه کانیشیا ن و به یه کده نگه ی ته سدیقی ده که ن.. هه ر به و جۆره ش هه موویان یه که ده گرن و، له سه ر راستی و راستگۆیی ته م مامۆستا مه زنه و له سه ر ته وه ی که سه رجه م فه رموده کانی حه ق و راستن، شایه تی ده دن.

جا ته م شایه تیدانه ی ته وان، وه که رۆژی روونا که، به لنگه یه کی روونه له سه ر راستگۆیی ته م زاته و راستی په یامه که ی. بۆ نمونه: "په یامه کانی نور" به هه مو به شه کانیه وه که له سه د تی ده په رن، تهنه ا یه که به لنگه ن له سه ر راستی و دروستی ته م پیغه مبه ره خۆ شه ویسته ﷺ!

به لنگه ی حه وه م:

ته و کۆمه له مه زنه ی که بیان ده وت ریت: "ئال و ته سحاب" و، سه باره ت به فیراسه ت و زانست و که مالا ته وه له دوای پیغه مبه ران - دروو دیا ن له سه ر بی ت - به نا و بانگه رین مرۆفن و له هه مو که سی که وریا ترن و له پله و پایه و که مالا تیشدا پله یان بهر زتره و، به نا و بانگه ر و وردینه رن و له هه مو که سی که ی زیا تر ده ستیا ن به ئایینه وه گرتوه ..

جا که ته م کۆمه له مه زنه به و په ری تاسه و شه وق و لیبران و ورده کاری یه وه به شوین هه مو حاله ت و بیر و هه لسو که وتیکی ئاشکرا و په نهانی پیغه مبه ردا ﷺ به وردی که را ون و، ئنجا به یه کده نگه ی یه کگرتن ته سدیقی ته وه یان کردوو که پیغه مبه ر ﷺ له قسه و گو فتاره کانی دا له گشت که سی که ته م دنیا یه راستگۆتره و، له هه موویان پله ی بهر زتره و، له هه مووشیا ن زیا تر و توندتر ده ستی به حه ق و حه قیقه ته وه گرتوه .. جا ته م ته سدیقی ته وه ان که هینده دامه زرا وه هه ر گیز له جیگای خۆی دا نابزویت، له گه ل ته و ئیما نه قووله ش که هه یانه، به لنگه یه کی گه لێ روونه و وه که ته وه وایه که رۆژی روونا که ده بی ت به به لنگه له سه ر روونا کیی خۆری ناو جه ر گه ی ئاسمان.

بەلگەى ھەشتەم:

ھەرۈەك ئەم گەردوونە بەلگەيە لەسەر ئەو بەدبەھنەر و نووسەر و وینە كېشەى كە دروستى كىردوۋە و بەرپۆەى دەبات و كارى دەسازىنىت و بە وینە كېشان و ئەندازە دانان و رېنكخستەن دەستكارى دەكات، ۋەك بلىيى گەردوون كۆشكىكى رەنگىن، يان پەراۋىكى گەورە، يان پىشانگايە كى جوانى ناوازە، يان جىگاي دەرخستەن و ناۋبانگ پىن دەركردن بىت بۆ ئەو شتانەى كە تىپايدايە..

ھەرۈەك ئەم گەردوونەى كە بەم جۆرەيە، بەلگەيە لەسەر بەدبەھنەرى خۇى، بە ھەمان جۆر و بە چەشنىكى پىن گومان، داخۋازى ئەۋەش دەبىت كە يە كىك بىت ئەو واتايانە دەربىت كە لەم كىيە گەورەيەى گەردووندان و، ئامانجە كانى خواۋەندىش لە بەدبەھنەى گەردووندا بزائىت و بەخەلكىشيان بلىت و، ئەو دانستە پەرۋەردگارى يانەش كە لە ئالوگۆرى گەردووندان و ئەنجامى فەرمانبەرى و ھەلسو كەۋتە كانى گەردوون، بە دەرس بىنانلىتەۋە، نرخ و بايەخ و كەمالاتى ئەو شتانەش لە گەردووندا ئاشكرا بكات. واتە داخۋازى ئەۋە دەبىت كە بانگەۋاز كارىكى مەزن و راستگۆ و مامۇستايە كى لىكۆلەر و كارامە، بۆ ئەم كارانە بىت.

گەشتىارە كە لەم وانەيەۋە تى گەيشت لەۋەى كە گەردوون بەلگە و شاپەتە لەسەر راستى و دروستى ئەم پىغەمبەرە ئەمىنەى كە بەرپۆرتىن و بەرزىن كەسە ئەم فەرمانبەرى و ئەر كانەى بە تەۋاۋى ئەنجام داىت و، بەلگەيە لەسەر ئەۋەش كە ئەم پىغەمبەرە ﷺ بەرپۆرتىن و راستگۆرتىن نىراۋى پەرۋەردگارى ھەموو جىھانە كانە.

بەلگەى نۆھەم:

مادەم لە پىشت پەردەۋە يە كىك ھەيە كەمالى پىن و وینە و وردە كارى سىنەتى خۇى لە رېنى ئەم بەدبەھنەراۋە پەرلە وردە كارى و دانايى يانەۋە ئاشكرا دەكات و.. بەو بەدبەھنەراۋە لەژمارە بەدەر و پازاۋە و ناسكۆلە و جوانانەش، خۇى بە غەبرى خۇى دەناسىنىت و خۇشەۋىستى دەكات لە لايان و.. بەو نىعمەتە بەنرخ و خۇش و لە ژمارە بەدەرەنەش كە بەخىشونى، سوپاس و شوكرانە لەسەر ئەو بەدبەھنەراۋەنى خۇى پىۋىست دەكات و.. بەدبەھنەراۋەنى دەخاتە تاسە و شەۋقەۋە و ھانىيان دەدات كە لە بەرامبەر پەرۋەردگارىتى يە كەى ئەۋدا پەرسىشكى ئەۋتۆ ئەنجام بەدەن كە پىت لە خۇشەۋىستى و سوپاس و شوكرانە پۆرى بۆ ئەم پەرۋەردگارى و ژياندەن گىشتى يەى خواۋەند كە بەدبەھنەراۋەنى خۇى پىن پەرۋەردە دەكات و بە جۆرىكى پىر لە شەفەقەت و

چاودیری دیانژییه نیت (به پادهیهك كه خۆراك و میوانداریی پەرورده گاری یانهی و ا ناماده و ساز ده كات كه پیویستی یه كانی وردترین ههستی چهشتی ناو ده مه كان و هه موو جۆره ئیشتیها كان دابین ده كات) و .. داوا له بهدییهتر او انیشی ده كات كه باوه پ و ته سلیم بوون و ملكه چی و گوئی پرایه تی یان له بهرامبهر ئه و خوایه تی یه ی خواوه نده وه بییت كه به گۆرینی وه رزه كان و، شهو به دوا ی پۆژدا هینان و، جیاوازی یان و، هاوچه شنی ئه م كاروباره مه زن و هه لسو كه وته گه و ره و كرداره پەروره دگاری یه سه رسوور هیته ر و پر له دانایی یانه وه، ئه و خوایه تی یه ی خۆی پیشانی ئه وان ده دات و، داد گه ری و حه قه وه یی خۆیشی به وه ده رده خات كه هه میشه په نای چا كه خوازان ده دات و، خراپه و خراپكاران له ناو ده بات و، به به لا و گهرو گرفته ئاسمانی یه كانی ش سته مكاران و ئه وان ی پیغه مبه ران به درۆ ده خه نه وه، له ناو ده بات.

كه واته بی هیچ گومانیک، خۆشه ویستترین به دییه تر او و راستگۆترین به نده له لای ئه و خواوه نده ی كه په رده ی غه ییی به سه ر خۆی دا دادا وه ته وه، ئه و كه سه یه كه به جۆرنیکی پاك و بی گهرد و خاوین بۆ ئه و ئامانج و مه به سه باسكرا وانیه ی خواوه نده كار بكات و نه یینی هه ره گه و ره ی به دییه نان له گهردووندا بدۆزیته وه و ئه و مه ته له حه ل بكات و گری كۆپه كه ی بكاته وه و ده ری بخات و، هه میشه به ناوی به دییه نه ره كه یه وه تی بكۆشیت و، له هه موو شتیكدا داوا ی هیز و یارمه تی له و بكات و، به م جۆره یارمه تی و سه ر كه وتی له وه وه ده ست كه وتییت ..

جا ده بی ئه و كه سه كی بییت جگه له حه زه تی محمده ﷺ؟

پاشان ئه م گه شتیاره به "عقل" ی خۆی وت:

ماده م ئه م (نۆ) حه قیقه ته شایه تی ئیسه بان له سه ر راستیی ئه م پیغه مبه ره مه زنه ﷺ، ئه و ا هیچ گومانیک له وه دا نی یه كه پیغه مبه ر ﷺ ته وه ره ی ریزی مرؤفایه تی و، مایه ی شانازی جیهانه و، ئه و په ری شایانی ئه وه یه كه ناوی: "مایه ی شه رفی ئاده مزاد" و ناز ناوی: "جیی شانازی هه موو جیهان" ی لی بنریت. ئه و فه رمانه ی خواوه نده ی میه ره بانیش كه له ده ستی دایه، بریتی به له و قورئانه پیروزه ی كه بائی شكۆمه نده ی و ده سه لاتنی معنه وه یی خۆی به سه ر نیوه ی گۆی زه وی دا را كیشاوه. ئنجا كه مالاتی كه سی و په وشته به رزه كانی خۆیشی، له گه ل ئه و قورئانه دا، ده ری ده خه ن كه مه زترین مرؤف له جیهاندا ئه م پیغه مبه ره مه زنه یه ﷺ. كه واته و نه و گوفتاری حه قی باوه پ پی كرا و له باره ی به دییه نه رمانه وه، ته نها و نه و گوفتاری ئه وه!

ده‌سا ئه‌ی عه‌قله‌ که‌م! وه‌ره‌ سه‌رنج بده‌ له‌وه‌ی که‌ بناغه‌ی هه‌موو ده‌عواکانی ئه‌م پێغه‌مبه‌ره‌ مه‌زنه‌ ﷺ و ئاماڤی سه‌ره‌ کچی هه‌موو ژبانی بریتی‌یه‌ له‌: شایه‌تی‌دان له‌سه‌ر "بوون" و "یه‌ کتایی" خواوه‌ند و، روونکردنه‌وه‌ و ده‌رخستنی "سیفه‌ته‌ مه‌زن" و "ناوه‌ جوانه‌ کان"ی به‌دییه‌نه‌رمان. ئه‌وه‌تا هه‌موو ئه‌مانه‌ی چه‌سه‌پاندووه‌ و ئاشکرای کردوون و، له‌مه‌شدا پشتی به‌و هه‌زاران راستی‌یه‌ ره‌ گدا کوتاوه‌ دامه‌زرراوه‌ به‌ستوه‌ که‌ له‌ ئایینه‌ که‌ی‌دان و، هی‌زی ئه‌و سه‌دان موعجیزه‌ روون و ئاشکرایانه‌ش که‌ خواوه‌ند له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و ده‌ری خستوون.

واته‌: ئه‌و خۆره‌ مه‌عنه‌وی‌یه‌ی که‌ ئه‌م گه‌ردوونه‌ی رووناک کردووه‌ته‌وه‌ و، به‌لگه‌ی روون و ئاشکرای "بوون" و "یه‌ کتایی" خواوه‌ندی به‌دییه‌نه‌رمانه‌، ته‌نها ئه‌م پێغه‌مبه‌ره‌ به‌رپێزه‌یه‌ ﷺ که‌ نازناوی: "خۆشه‌ویستی خوا"ی خه‌لات کراوه‌. چونکه‌ سه‌ن جو‌ر یه‌ کده‌نگی گه‌وره‌ی ئه‌وتۆ هه‌ن که‌ هه‌رگیز پشت گوئی ناخرین و خۆیشیان شت پشت گوئی ناخه‌ن، پشتی ئه‌م شایه‌تی‌دانه‌ ده‌گرن و ته‌سدیقی ده‌که‌ن:

یه‌ کده‌نگی یه‌ که‌م:

یه‌ کده‌نگی ئه‌وانه‌یه‌ که‌ له‌ جیهاندا به‌ ناوی "ئالی به‌یتی محمه‌د ﷺ" ناسراون و ناوبانگیان ده‌ر کردووه‌. ئه‌و کۆمه‌له‌ نوورانی‌یه‌ی که‌ پێشه‌واکه‌یان ئه‌و ئیمامی عه‌لی‌یه‌ به‌رپێزه‌یه‌ که‌ ده‌فه‌رموئ: "ئه‌گه‌ر په‌رده‌ له‌ رووی په‌نه‌اندا هه‌لبه‌رته‌وه‌، یه‌قینم هه‌روه‌ک خۆی ده‌مینته‌وه‌" و.. له‌ دوای خۆیشی هه‌زاران ئه‌ولای گه‌وره‌ی خواوه‌ن به‌سیره‌تی تیژ و په‌نه‌ان بینیان تێدا هه‌لکه‌وتوو، له‌ پیاوانی وه‌ک شیخی گه‌یلانی (قُدسَ سِرُه) که‌ هه‌شتا له‌سه‌ر زه‌وی و له‌ ژباندا بووه‌ به‌ چاوی تیژی به‌سیره‌تی خۆی سه‌یری عه‌رشێ مه‌زن و حه‌زه‌رتی ئیسرافیلی، به‌و گه‌وره‌یی‌یه‌، کردووه‌!

یه‌ کده‌نگی دووه‌م:

بریتی‌یه‌ له‌ یه‌ کده‌نگی ئه‌و کۆمه‌له‌ی که‌ به‌ "هاوه‌له‌ به‌رپێزه‌ کانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ" به‌ ناوبانگ و ناسراون، که‌ به‌ یه‌ کگرتنیان و ئیمانده‌ دامه‌زرراوه‌ که‌یان ته‌سدیقی ئه‌م پێغه‌مبه‌ره‌ مه‌زنه‌ ﷺ ده‌که‌ن. ئه‌م ته‌سدیقه‌شیان له‌ راده‌یه‌کی وادا بوو که‌ گه‌یاندنیه‌ ئه‌وه‌ی گیان و سامان و باوک و تیره‌ و هۆزیان له‌ پیناوی ئه‌ودا به‌خت بکه‌ن. ئه‌وانه‌ی که‌ پیش پێغه‌مبه‌ر ﷺ کۆمه‌لێکی ده‌شته‌کی ناو جینگایه‌کی دوور له‌ خۆینده‌واری و بئێ به‌ش له‌ هه‌موو رواله‌تیکی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی و بیری سیاسی بوون و، خواوه‌نی هه‌یچ په‌راو و رێبازیکی روون نه‌بوون و، له‌ تاریکستانی چه‌رخێ "فه‌تره‌ت" داون بووبوون و هه‌ر

ناویان نه ده هیتر، کهچی له پاش موسلمان بوونیان و له ماوهیه کی کهمدا بوون به ماموستا و رابهر و سیاسی و کاربه دهستی دادوهری ئەو نه تهوانه ی که له باری شارستانی و بواری زانستی و ژبانی کۆمه لایه تی و رامیاری یه وه پیشکه وتووترین نه ته وه ی ئەو کاته ی سه زه وی بوون، به م جۆره فه رمانه وایی خۆره لات و خۆرئاوایان گرت ه ده ست و، ئالای داد گه ری یان له ده ریا و وشکایی جیهاندا ده شه کایه وه .

یه کده نگیی سئ هه م:

بریتی یه له ته سدیقی ئەو کۆمه له مه زنه ی که له زانیانی به ریز و له ژماره به ده ری ئەو توو پینکها توون که له زانسته کانیاندا وه ک ده ریا وان و تابلیی لیکۆله ر و ورده کار بوون و، له ناو نه ته وه ی ئەم پیغه مبه رده ا ﷺ هه لکه وتوون و گه شه یان کردووه و، له هه موو چه رخی کدا هینده مرۆقی کامل و کارامه و لیهاتوویان هه یه که له گشت زانیاری یه کدا پیش هه موو که سیڤ که وتوون نه ته وه .

جا ته سدیقی هه موو ئەو زانیانه، پینکه وه و به پله ی "علم الیقین" - له راستی دا - یه کده نگیی یه که له وینه ی نی یه .

له مانه وه گه شتیاره که بریاری دا که: شایه تیدانی ئەم پیغه مبه ره نه خوینده واره ﷺ له سه ر "یه کتایی خوا وه ند" شایه تیدانیکی جو زئی و تاکه که سه ی نی یه، به لکو شایه تیدانیکی هه مه کی و گشتیی ئەو توو یه که هینده مه حکم و دامه زرا وه هه رگیز له جیی خۆی نه بزویت و گه ر سه رجه م شه ی تانه کانی ش له هه موو لایه که وه لیی کۆبینه وه، ناتوانن خۆیان له به رامبه ریه وه رابگرن .

هه ر به م جۆره ش له پله ی شازده هه می مه قامی یه کهمدا، ئاماژه یه کی کورت بو ئەم راستی یه کرا وه که ئەو گه شتیاره له گه شته عه قلی یه که ی دا به ناو لایه نه کانی ژبان له و قوتابخانه نوورانی یه ی چه رخی به خته وه ری دا ده ستی که وت . ئەو ئاماژه یه ش به م جۆره یه :

(لا إله إلا الله الواجبُ الوجودُ الواحدُ الأحدُ الذي دلَّ على وجوبِ وجوده في وحدته: فخرُ عالمٍ، وشرفُ نوعِ بني آدم، بعظمةِ سلطنةِ قرآنِهِ، وحشمةِ وسعةِ دينِهِ، وكثرةِ كمالاته، وعلويةِ أخلاقِهِ، حتى بتصدقِ أعدائِهِ، وكذا شهدَ وبرهنَ بقوةِ مئاتِ المعجزاتِ الظاهراتِ الباهراتِ المُصدِّقةِ بقوةِ آلافِ حقائقِ دينِهِ الساطعةِ الفاطمةِ، بإجماعِ آلِهِ ذوي الأنوارِ، وبتناقِ أصحابِهِ ذوي الأبصارِ. وبتوافقِ محققي أمَّتِهِ ذوي البراهينِ والبصائرِ التَّوارةِ).